KİTAP + DVD

Akıntıya Karşı... Behice Boran

GÜZELLÂ BAYINDIR

Yazılama

2.BASKI

Akıntıya Karşı...
Behice Boran

Yazılama Yayınevi: 34
Yaşamın İçinden: 3

Akıntıya Karşı...
Behice Boran

Yayına hazırlayanlar
Güzellâ Bayındır
T. Soydan Keneş
Tahsin Akpınar
Seda Özüm Duran

Kapak Fotoğrafı
1967 TİP Kadıköy İlçe Toplantısı- Kemal Elitaş Arşivi

Kapak Tasarımı
Gökçe Erbil

İkinci Baskı
Kasım 2010

Birinci Baskı
Ekim 2009

© Yazılama Yayınevi

ISBN
978-605-5892-27-2

Baskı
Kayhan Matbaacılık
Güven San. Sitesi C Blok No: 244
Topkapı - İSTANBUL (0212 576 01 46 / 0212 612 31 85)

İrtibat
Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Osman Ağa Mah. Halitağa Cad. Vahap Bey Sok. Yıldırım Han.
No:17/14
Kadıköy – İSTANBUL
0 216 338 52 59
www.yazilama.com iletisim@yazilama.com

Akıntıya Karşı...
Behice Boran

Yayına Hazırlayanlar
Güzellâ Bayındır
T. Soydan Keneş
Tahsin Akpınar
Seda Özüm Duran

YAZILAMA

İçindekiler

Sunuş

İkinci Baskıya Önsöz 7
Behice Hanım Üzerine Deneme 9
Çalışmaya Dair 15
Onlarsız Olmazdı 19

Gökhan Atılgan 23
Mübeccel Kıray 41
Fatma Başaran 55
Sıdıka Su, Ersin Salman, Nurten Tuç 67
Sıdıka Su 89
Nihat Sargın 93
Yıldız Sargın 125

Dursun Hatko 127
Sevim Belli 131
Mihri Belli 137
Metin Çulhaoğlu 147
Yusuf Ziya Bahadınlı 153
Ersin Salman 159
Bekir Yenigün 163
Nejat Öktem 171
Nurten Arıcan 175
Şinasi Yeldan 183
Sadun Aren 195
Mesut Odman 213
İlhan Akalın 217
Dinçer Doğu 225
Nuran Doğu 231
Varlık Özmenek 233
Meliha Boratav 239
Mustafa Atalay 243
Alp Selek 247
Aydın Engin 257
Neşet Kocabıyıkoğlu 265
Gündüz Mutluay 267
Abdurrahman Atalay 283
Tarık Ziya Ekinci 295
Nabi Yağcı 315
Zerrin Sakalsız 321
Osman Sakalsız 327
Yalçın Cerit 341

Ek: SineGöz Film Atölyesi 355
Ek Okumalar ve Kaynakça 359

İkinci Baskıya Önsöz

Akıntıya Karşı... Behice Boran kitabının ilk baskısına gösterilen ilgi nedeniyle okurlarımıza ve dostlarımıza teşekkür ediyoruz. Behice Boran gibi Türkiye sosyalist hareketinin en önemli figürlerinden birinin yaşamının, onun yoldaşları ve dostları tarafından anlatıldığı bu kitap umuyoruz ki genç kuşaklar açısından da yol açıcı olmuştur.

Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı (TÜSTAV) 1 Mayıs 2010 - 1 Mayıs 2011 arasında Behice Boran'ın doğumunun 100. yılı münasebetiyle bir dizi etkinlik gerçekleştiriyor. SineGöz Film Atölyesi olarak etkinliklerin üzerimize düşen kısmında yer almaktan onur duyduk. *Akıntıya Karşı... Behice Boran* kitabı ve Akıntıya Karşı... Behice Boran Tek Başına Bir Koro filminin Boran'ın yaşamını, eşitlik ve özgürlük mücadelesini hatırlatmakta rol alması sevindiricidir.

Behice Boran anısına bu yıl yapılan etkinliklerin önemli bir ilgiyi toplaması umut verici ve öğreticidir. Türkiye'de sol siyasetin yayılmasına, sosyalizm mücadelesinin kalıcılaşmasına büyük katkıları olan Boran'ın aydınlık yüzünün; öğretici, dirençli ve ısrarcı karakterinin yeniden ele alınması ve tartışılması önemlidir.

"Tarihi ölü veriler olmaktan çıkartan bugünkü mücadelelerdir" diyor Aydemir Güler, *Türkiye Sol Tarihinde Yöntem ve Tartışmalar* başlıklı son kitabında. Kitabımızın ikinci baskısını da tarihi ölü veriler olmaktan çıkarmak üzere mücadele edenlere, mücadele ederken büyüyenlere, ortak aklımıza ithaf ediyoruz.

SineGöz Film Atölyesi
Kasım 2010

Behice Hanım Üzerine Deneme...

Behice Boran'ın kürsüdeki halini hayal ediyorum... Bir ülkenin, bir imparatorluğun, bir sistemin yıkılışına tanık olmuş, yeni kuruluşlarla heyecanlanmış bir insanı izliyorum. Yaptığı tanıklıkların etkisiyle gözlerinden yansıyan aydınlık geleceğe bakıyorum. Kürsüden anlattıkları dinleyicileri açısından yeni bilgiler. Dinledikçe zihinleri açılıyor, kafaları berraklaşıyor. Gözbebekleri parlayan genç kızlar geliyor karşısına ve genç erkekler...

Çoğumuza iki zıt uç gibi görünen, yan yana gelmelerinin bile imkansız göründüğü yaşam parçalarını, tarihsel kesitleri sığdırır ömrüne.

Dengelerin alt üst olduğu, imparatorlukların yıkıldığı bir dönemde doğar. Onun doğduğu dönemde kurulur kısa Paris Komünü deneyiminden feyiz alan ilk sosyalist ülke.

Ülkesinin topraklarının işgal edildiğini de görür, işgalin bitirilişini de. Doğduğunda Osmanlı İmparatorluğu'dur ülkesinin adı, 13 yaşındayken Türkiye Cumhuriyeti olur.

Amerikan Kız Lisesi'nde okur ama "*çok yurtsever bir genç*" olur. Çok yakınında bir devrim yaşanırken o Amerika'ya doktora için gittiğinde öğrenir Marksizmi. Tüm bildiklerini ve öğrendiklerini Marksist sistematikle yeniden harmanladığında bir türlü bir yere oturtamadığı sosyoloji bilgisinin ayaklarının yere değdiğini görür. Kendi ayakları da yere değmiştir artık. Ülkesine döner. O kadar azdır ki kendisi gibi yüksek tahsil yapmış kişi sayısı, akademik basamakların üstlerinden başlar kader ortaklığı yapacağı arkadaşlarıyla birlikte Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki görevine.

Sırtını pencereden gelen ışığa vermiş, sırtına sorumluluğun yükümlülüğünü almış gencecik bir kadın. Düzgün konuşuyor, düzgün sorular soruyor. Sorular sorsun istiyor karşısındakiler. Kimi bilim başlıklarında ülkenin önde gelen bilim insanları çıkacak aralarından. Henüz bunu hiç kimse bilmiyor. Yurduna karşı sorumluluğu olan, o sorumlulukla hareket eden Behice Boran biliyor, hissediyor, istiyor bunu... O nedenle o kürsüde dimdik duruyor. Türkiye siyasi ve sosyal yaşantısında en önemli lafları söyleyebilecek kişiler yetişiyor karşısındaki sıralardan.

Anlattıklarını içercesine dinliyorlar, bir pınar gibi anlatıyor çünkü. Hayatında belki de en mutlu olduğu yer burası: kürsü... Üniversite kürsüsü. Yalnızca üniversitede değil başka başka biçimlerde de kürsüler olacak hayatında. Kürsülere bakacak, kürsülerden bakacak. Anlatacak, anlatmaya çalışacak; anlayacak, anlamaya çalışacak. Öfkelenecek, bağıracak ama hep öğretecek. Öğretmen ve öğrenci olmayı ise hiç bırakmayacak.

Yurt ve Dünya, Adımlar dergilerinde yazdığı; edebiyattan siyasete, tiyatrodan operaya geniş bir yelpazeyi kucaklayan makaleleriyle önemli bir okur çevresine ulaşır. Fakültedeki dersleri, sunuşlarıysa başka bölümlerden öğrenciler, asistanlar dahil tüm üniversite çevresinde ilgiyle takip edilir.

Kirli pembe tayyör giyen, pencereden gelen aydınlığı sırtına yüklemiş kadına, tüm anlattıklarını içercesine, öğrenmek üzere bakıyorlar. Daha sonra tekrar karşılaşılacak kimiyle. Birlikte kitaplar okuyacaklar, ekmeği paylaşacaklar, mahpuslukta aynı ranzayı paylaşacaklar. Sosyal geleneksel alışkanlıklardan sıyrılıp, öğrenci-öğretmen rollerini bırakıp sırlarını paylaşacaklar... İzlenilen bir operayı değerlendirecekler kimiyle. Zaman gelecek kimiyle de hasım olacaklar siyasi arenada.

İlk çocuğu Elif'i daha bebekken kaybeder. Hayatı boyunca da onun üzüntüsünü yaşar. Dursun'u ise 40 yaşındayken doğurur. Dursun doğduğu sıralarda Barışseverler Cemiyeti kurulmakta, tutuklamalar serbest bırakışlar ve tahliyeler tamamlanmakta, onun ve arkadaşlarının üniversitedeki görevine bir cadı avı neticesinde son verilmektedir.

Kimselerden ses çıkmazken "*Kore Nere?*" diyerek halk çocuklarının emperyalizme kurban edilmesine karşı çıkma cesaretini gösteren Barışseverler Cemiyeti'nin başkanı olur. '50'lerin karanlığında bir avuç

aydındırlar. Behice Boran'la birlikte ülkenin en prestijli aydınlarıdır. Aydın olmanın gereği olarak tümü sosyalisttir, emekçilerin yanındadır. "Okumuş insanlar emekçi halka karşı sorumludur" cümlesinin cisimleşmiş örneği olur.

Baskılar sonucunda çoğu aydın terk eder ülkesini o gitmez. "*Ne yapılabilir ki Amerika'da?*" Sosyoloji alanında, bırakın ülkeyi, dünyadaki en iyilerden biridir. Borçlu hissettiği halkı ve o halkın yaşadığı toprakları iyi öğrenmek ister. Teori pratiğe dönüşmeyince gri değil midir? Yalnızca öğrenmek, öğretmek değil uygulamak da ister.

Marx ve Engels'ten sonra Lenin'i okuduğunda 1940'ların başlarında örgütlenmenin gerekli olduğuna inanır ve Türkiye Komünist Partisi'ne girer.

Türkiye'deki düzenin ve toplumsal yaşamın yasallıklarını açıklayabilmek için Manisa'nın ova köylerine gider, yetmez Manisa'nın dağ köylerine de gider. Michigan'da akademik kariyer yapıp paşalar gibi yaşayabilir oysa. Belki de paşalıkla, paşalarla bir sorunu vardır. Kimseye eyvallahı olmaz...

Evliliğe bakışında, ya da onu yaşayışında da farklı bir şeyler var. Eşinin soyadı olan Hatko soyadını kullanmaz. Parti başkanlığına kadar giden bir siyasi kariyerde ülkenin politik ve sosyal hayatının üzerinde bir gelişkinliğe sahiptir. Bu bağlamda geleneksel kalıplardaki kadınlık rolünü ve evlilik ilişkilerini reddeder. Kimi rolleri reddederken yine şaşırtır insanı. Onca işinin arasında evini hep kendi temizler. Yaptığı yemeklerin ve özellikle Tatar böreğinin namı herkes tarafından bilinir. Yıllarca yatağa mahkûm kalmış kayınvalidesine, annesine ve aynı durumlara düşen eşi Nevzat Hatko'ya ise yüksünmeden kendi bakar. Feminist teorisyenlerin biraz da alaycı bir üslupla nitelendirdikleri gibi "süper kadın"dır o.

Yıllardır içtiği cinin içinde vücudunda alerjik reaksiyonlara neden olan kinin maddesi olduğunu öğrendiğinde elinden kadehi bırakır ve bir daha hiç cin içmez. Bunun yanında sigarasından, sağlığı artık elvermeyinceye kadar vazgeçmez.

En ufak özgürlüklerin bile dişle, tırnakla kazanıldığı bir ülkede sosyalist bir partinin genel başkanı olur. Kotayla motayla da değil ayrıca. Genel başkanın kim olacağı tartışılırken tüm Parti tarafından akla gelen iki kişi-

den biri olan Sadun Aren'in bile aklına gelen tek kişidir. Parti başkanlığı görevini devraldığı kişi Türkiye siyasi hayatının gördüğü en karizmatik liderlerden olan Mehmet Ali Aybar; sol siyaset açısından değil tüm siyasi partiler açısından etkileyiciliğiyle, sertliğiyle, "snop" kimi özellikleriyle gerçekten de tek kişilik bir partidir. Behice Boran bu denli güçlü bir rakiple mücadele etmekten çekinmez. Tek kişilik parti olan Mehmet Ali Aybar'a karşı örgütün ve kolektif aklın Parti içerisine yerleşmesini sağlayan grubun lideri olur. Behice Boran partide tek kişilik bir korodur.

Parti toplantılarının birinin sonrasında, yemeğe giderken söylenen "*Erkek erkeğe içmeye gidelim*" latifelerine, oğlunu paylayan bir anne gibi karşılık verir: "*Osmannnnn*!" Ama kongrelerden birinde son derece galiz küfürlere ve seviyesiz sataşmalara yanıt verirken hiç de aynı ses tonuyla konuşmaz. İşaret parmağı havada, sırtı dik, gözleri ateş parçasıdır. "*Dinleyeceksiniz, öğreneceksiniz*!" derken son derece sert, tane tane konuşan, öğreten, anlatan komünist bir liderdir kürsüdeki. Yavaş yavaş sakinleşenler, önce yerlerine otururlar, sonra susarlar ve en sonunda öğrenirler. Küfretmeden de siyaset yapılabilir, küfretmeden de siyasi muarızlara saldırılabilinir.

Dostluklarının acıları vardır. Daha yaşını doldurmamış çocuklarını, uzun yıllarını birlikte geçirdiği dostlarını verir toprağa. Yoldaşları katledilir çocuk yaşta. Cenazelerinde metindir, öfkesini ve üzüntüsünü, yüzündeki çizgilerden anlamak yıllar sonraki fotoğraflarda bile mümkündür.

Üzerini çizdiği kişileri partiden ihraç etme kararına imza atarken ise yüzünde en ufak mimik değişikliği yoktur. İhraç kararlarında haklı olduğu kadar haksız oldukları da çoktur. "Dostluklarının diyalektiği yoktur" diyen, partiden ihracında Behice Boran'ın imzası olan kişiler bile saygısız tek kelime etmezler hakkında. O herkes için hâlâ hocadır, parti başkanıdır, Behice Hanım'dır.

Gereksiz yere yüceltmekten de küçük görüp dışlamaktan da hoşlanmaz. "Ben mücadelede yer alamam" diyenlerle dostluğunuysa devam ettirebilir. Mücadele etmenin gönüllülük esasına dayandığını ve herkesin o gönüllülükle devam etmesi gerektiği konusundan emindir.

Güneşli bir havada, hapishane avlusunda kocaman bir duvarın dibinde mini minnacık ak saçlı bir kadın oturmaktadır, çoğumuzun bilinçaltı eline

bir örgü ekler. Torunlarını özleyen bir babaanne gibidir avludaki o fotoğrafta. Duruşma gününü beklemektedir.

Hapishanelerden mektuplar yollar dostlarına son derece düzgün bir yazı ve düzgün bir dille. Mektuplarının yanında geleneksel el sanatlarının en güzel örneklerinden kanaviçeler yapar yollar onlara. Yollayanın beklentisi konusunda bir şey söylemek mümkün değildir ama ölünceye kadar kutsal bir hazine gibi bohçalarda saklar, kimselere dokundurtmaz alıcısı.

Duruşmaya gideceği gün ise tamamen başkadır: Saçlar sarılmış, düzgün giyinilmiş, savunma hazırlanmış, "*dişi bir kaplan*" gibidir.

Ülkesinden gitme fikri, en büyük saldırılara uğradığı akademi yıllarında dahi aklına gelmez. 12 Eylül gelip de Parti Meclisi yurtdışına gitmesine karar verdiğinde yapılacak bir şey yoktur. "*Parti kararı herşeyin üstünde*" der, "*Hiç gitmek istemiyorum ülkemden*" diyerek gider. Yurtdışında yaşadığı yıllar boyunca hep ülkesini özler. Yüzdüğü denize bir daha ayağını sokamama ihtimali, çok sevdiği boğaz rüzgarını yüzünde hissedememe ihtimali, mimozalarla karşılayamayacak olduğu mart aylarını sığdırır ömrüne? Oğlunu, eşini, dostlarını, ülkesini geride bırakıp gider. Ülkesine ve dostlarına hasret yaşar, sabit bir fikir olur ülke hasreti. Kendinden gençlerin bir gün ülkeye döneceklerine dair umudu zaman zaman imrenme sınırlarını aşar belki, kim bilir? Mimoza kokusu duyduğundaysa duygulanır mutlaka.

Behice Boran duygulardan yalıtık olarak anlatılabilir mi? Kısık sesle, çok önemli bir sırrı ifşa ediyormuş gibi değil ama. "*Asansörde ruj sürer, saçlarını tarardı*" derken sesler kısılıyor. "*Çok güzel içerdi!*" derken hemen ekleniyor; "*Ama ölçülüydü.*" "*Kestane şekeri gördüğünde*", "*iyi bir krem kullanıp elleri yumuşadığında*", "*bir kolinin içinden çıkan sakızlara bakarken*", "*çocuk gibi sevinir ellerini birbirine sürterek mutluluğunu gösterirdi*" derken hep kısılıyor sesler. "*Şimdi yaşasa ses sanatkarı olabilirdi*" denilir hakkında, elbette yine kısık sesle. Tek cümleyle anlatsanız denildiğinde "*Aşık olurdum Behice Hanım'a, yaşıtım olsaydı*" denilir pembeleşen bir yüzle. Türkü söylemeyi çok sever, sesi güzeldir. Türkünün nasıl söyleneceğini dikte ederken ise serttir, kırıcıdır. Hataya tahammülü yoktur, iyi dans eder, eğlenmeyi bilir, bakımlıdır ve kadındır.

"*Amerika'dan bir dans elbisesi getirdim, hiç giyemedim*" diye hayıflanan bir komünisttir. Behice Boran bu kısık sesle söylenen başka başka cümlelerin toplamıdır aslında.

Behice Hanım'ı anlatmak ya da hatırlamaksa bahis, tüm ön yargılar unutulmalı, ezberler bozulmalıdır. Türkiye gibi ataerkil alışkanlıkların ve yaşama biçiminin yerleşik olduğu bir ülkede kimi sınırları zorlayıp aşan, kimi noktalarda ise hâlâ eskinin geleneksel olanın etkilerini üzerinde taşıyan bir kadındır.

Behice Boran söz konusu olduğunda doğru bilinenlerin tümünü unutmak ya da hepsini yeniden hatırlamak gereklidir. Hayatının genel ekseni akıntıya karşı olmuştur bu nedenle makbulümüzdür.

Herkes şiir düşünebilir ama yalnızca şairlerdir onları yazan. Herkes bir ülkede doğabilir ama o toprağın gerçek sahipleri onun için mücadele edenlerdir. Behice Hanım bu ülkenin gerçek sahiplerindendir. Bir yurtsever olarak yaşar, "*vatansız bir yurtsever*" olarak ölür. Anısı mücadelemize dahildir, mücadelesi mücadelemizdir.

Güzellâ Bayındır
SineGöz Film Atölyesi

Çalışmaya Dair...

Daha önce Aziz Nesin ve Orhan Kemal belgeselleri çekmiş bir ekip için yeni bir biyografi çalışması yapmak hem zor hem de kolaydır. Artık nereden ve nasıl başlayacağınızı üç aşağı beş yukarı biliyor durumdasınızdır. Behice Boran belgeselini hazırlamaya koyulduğumuz 2005 yılının başlarında işimizin kolay olduğunu düşüntiyorduk. Behice Boran ülkenin en tanınmış kadın politikacılarından biriydi. Deneyimlerimizle birleşen bu bilinirlik durumu işimizi kolaylaştıracaktı. İş planını hazırlarken de bu rahatlıkla görev paylaşımı yapıldı. Behice Boran üzerine yapılmış araştırmalar, tezler ve yazılmış kitapları okuyarak başlayacaktık işe. Bu anlamda da tümümüz iyi bir okumaya kendisini hazırlamıştı. Yapmadığımız, alışık olmadığımız bir iş değildi masa başı çalışması. Ne kadar safmışız.

İlk darbeyi kaynak araştırması yapan arkadaşımız vurdu. Behice Boran üzerine yazılmış kitaplara internet üzerinden ulaşılamıyordu. Daha sonra ülkenin en önemli sol yazılı tarihi olduğunu iddia eden ve birçok kişi için de başvuru aracı konumundaki *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'nden tarama yapan arkadaşımız verdi haberi; ansiklopedide Behice Boran üzerine yazılmış herhangi bir makale yoktu. Kısa bir süre sonra anladık ki hakkında yazılmış küçük birkaç broşür dışında Behice Boran hakkında yapılmış bir araştirmaya, yazılı bir kaynağa ulaşmak pek olası değildi; zira bu tür çalışmalar hiç yapılmamıştı. Neticede tüm kaynak araştırmalarımız yaklaşık olarak bu ya da buna benzer şekilde sonuçlandığı için sözlü tarih yapmak dışında bir olasılık kalmıyordu. O nedenle en iyi bildiğimiz işe, iğneyle kuyu kazmaya soyunduk. Hayır, bunu, yaptığımızm ne kadar yüce, ne kadar mükemmel ve ne kadar zor

bir iş olduğunu belirtmek için söylemiyorum. İğneyle kuyu kazan bir gelenekten geldiğimizi belirtmek için vurguluyorum.

Filmin ve kitabın oluşturulmasında okuyucu ya da izleyici açısından kimi eksik başlıklar olabilir. Yöntemsel olarak; görüşülen tüm anlatıcılara çok özel başlıklarda sınırlı sorular sormaya gayret ettik. Kimi görüşmecilerimizle yalnızca tek bir konuyu görüştük, kimiyle ise Behice Boran'ın tüm yaşamını konuştuk. Soruları o kişinin yaşadığı tarihsel süreçte izleyici değil özne olduğu dönemi temel alarak belirledik. O nedenle Türkiye İşçi Partisi ya da siyasi hayatımız konusunda çok derin çözümlemeleri ve analizleri olan kimi dostlarımızın hem kitapta hem de filmde az yer alıyor olmaları yöntemsel bir tercihtir. Kimi dostlarımızla da görüşmeler yaptık, filmde yer veremedik. Aynı şekilde bu da dostlarımızın söylediklerinin önemsizliğinden değildir. Tüm sınırlı kaynaklarda olduğu gibi bu çalışmada da bir tercih yapmamız gerekiyordu. Sonuç böyle oldu.

Belgesel için yaptığımız görüşmelerin tüme yakın kısmı kitapta yer alıyor. Bu söyleşileri okuyanlar yalnızca Behice Boran'a değil siyasi hayatımızın yakın tarihine dair anlatımlara da tanık olacaklar.

Kitap, filmin genişletilmiş hali olarak görülmemelidir. Kitapta yer alacak söyleşilerin bir kısmı yazılı bir kaynakta ilk kez yer alıyor. Anlatıcıların bir kısmı artık yaşamıyor ve anlattıkları yalnızca meraklısına değil aynı zamanda konu hakkında araştırma yapacaklara da ön açıcı olacaktır.

Söyleşilerin kimi bölümleriyse gereksiz polemiklere yol açabileceği ve öznel yorumlar içerdiği için özellikle söyleşilerden çıkarıldı. Okuyucunun ve söyleşi yaptığımız dostlarımızın konuşmalar hakkındaki soru işaretlerine karşılık tüm görsel kayıtların kopyaları SineGöz Film Atölyesi'nde, Nâzım Akademisi'nde ve Tüstav'ın arşivinde saklanmaktadır.

Sözlü anlatım ve yazılı anlatım arasındaki farklar, söyleşiler kitap haline dönüştürülürken giderilmeye çalışıldı. Cümlelerin bazıları özüne ve siyasi çerçevesine dokunulmaksızın "düzeltildi".

Sorulara aldığımız yanıtlarla izleyici-okuyucu için yeteri kadar aydınlatıcı olamamış olabiliriz. Burada bir hata varsa bizimdir. Bunun yanında röportaj yaptığımız dostlarımızın çoğu yakın tarih konusundaki ketumluğunu korumaya kararlı gözüküyor, okuyucu bu durumu da göz önünde bulundurmalıdır.

Filmde ve kitapta anlatmaya ve anlattırmaya çalıştıklarımız Behice Boran özelinde Türkiye'nin yakın tarihidir. Yakın tarihimizin tüm belli başlıklarında önemli bir yer tutan bu efsane kadının, bir insan olarak bir kadın olarak portresini çizmeye çalıştık. Yapılan çalışmayla murat edilenin dört dörtlük gerçekleştirildiğini iddia etmiyoruz ama bundan sonra Behice Boran üzerine çalışma yapacakların başvuracakları en önemli kaynaklardan birini ortaya koyduğumuzu da biliyoruz. Mütevazı değiliz. İnandık, zorladık, yer açtık ve o alana da elimizden geldiğince bir tuğla koyduk. Konulan diğer tuğlalar da aynı amaca hizmet edecek o yüzden içimiz ve gönlümüz rahat.

SineGöz Film Atölyesi olarak başka yapılar inşa etmek üzere "akıntıya karşı" yürümeye devam ediyoruz.

Güzellâ Bayındır
SineGöz Film Atölyesi

Onlarsız Olmazdı...

Orhan Kemal belgeselini bitirmeye yakındı. 2004'ün Aralık ayındaydık. "Bundan sonraki film başlığınız konusunda düşündüğünüz birisi var mı" diye sordu filmlerimizin seslendirmesini büyük bir alçakgönüllülük ve sabırla yapan Uğur Polat. Behice Boran yanıtı karşısında o kadar heyecanlandı ki o heyecan bize de geçti. Sanıyorum bu sohbette bulunan tüm SineGöz üyeleri o anda yeni çalışma hakkında kesin kararını vermişti. Uğur Polat'a tüm çalışmalarımızdaki heyecanı, desteği ve emeği için teşekkür ediyoruz.

Çalışmaya başlarken arşiv ve belge konusunda sıkıntıya düştüğümüzde, aklımıza tüm çalışmalarımızda olduğu gibi tek adres geldi. Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı yani TÜSTAV. TÜSTAV aracılığıyla tanıştığımız Erden Akbulut ilk elde yapmamız gerekenin bizimle neredeyse aynı dönemde Behice Boran üzerine çalışma yapan Araştırmacı Yazar Gökhan Atılgan ile irtibat sağlamak olduğunu söyledi. Hem Gökhan Atılgan'a hem de ilk itilimi sağlamak açısından yol açıcı olan Erden Akbulut'a teşekkür ediyoruz.

Türkiye İşçi Partisi'nden yüreği ve kafası genç yoldaşlarımızla söyleşi yapma imkânını, kendisi de en az yoldaşları kadar genç Mustafa Atalay sağladı. Belgeselin hazırlanma sürecinde çok ciddi bir hastalıkla mücadele eden Mustafa Ağabeyimiz kitabın yayına hazırlanma aşamasında hastalığa karşı verdiği mücadeleyi kazanmış görünüyor. Kendisine binlerce kez teşekkür ediyoruz. Ömrü uzun, sıhhati bol olsun.

Sıdıka Hanım, Sıdıka Su... Ne söylenebilir ki onun ardından. Defalarca yüz yüze, defalarca telefonla görüştük. Ölümünden birkaç ay önce gele-

cek güzel günler için ve geçmişteki güzel günler için kadeh tokuşturduk, kavgamızın şehrini en güzel kadrajdan gören penceresinin önünde. Hâlâ belli bir konspirasyonla, hâlâ belli bir disiplinle yaşıyordu. İlk gösterimine gelemedi filmin. Geldiği bir gösterimde de kulaklığını takmamıştı. Onun Behice Boran'ı tanımladığı bir cümleden aldık filmin adını. Filmi beğenmedi, bizim anlattığımız Behice Boran onun tanıdığı Behice Hanım değildi. Sıdıka Hanım'a verdiğimiz bir söz var, aklımızda... Toprağın bol olsun "Ak Güvercin".

Çok az insan vardır yaşına ve yaşadıklarına rağmen bu kadar hayata bağlı ve gözlerinden yaşam fışkıran. Mübeccel Kıray onlardan biriydi. Uzunca süredir evinden hiç çıkamıyordu; hatta orada bile yardım olmadan yürümesi zordu. Behice Boran üzerine bir belgesel çalışması yaptığımızı söylediğimizde evinin kapılarını sonuna kadar açtı. Anılarına daldığımızda tüm olanları tekrar yaşıyordu adeta. Behice Hanım'ın karşısında oturup sohbet eden arkadaşı oldu, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Ankara'yı ve Hitler faşizmini anlatırken faşizme öfke kusan solcu öğrencisi oldu. Tan Matbaası baskınına karşı örgütledikleri imza kampanyasını anlatırken ise çiçeği burnunda, naif bir öğrenciydi. Kendi "saflığını" anlatırken ağız dolusu gülüyor, Behice Boran'a karşı şahitlik yapanları anlatırken ise öfkeden titriyordu. Yaşının yarısı kadar olan bizleri (belki daha da küçük) bile coşkusu ve öfkesi şaşırtmış ve sarsmıştı. Bir daha yüz yüze gelme olanağına sahip olamadık. Onun için değil ama bizim için büyük kayıptır. Bizimle kallâvi fincanlarla acı kahvesini ve çok kıymetli anılarını paylaştı. Onun anlattıkları ve renkli anlatımı olmasaydı kuşkusuz belgeselimiz eksik kalırdı. Türkiye aydınının yüz aklarından biriydi, Türkiye aydını onun gidişiyle çok eksik kaldı.

Sadun Aren'le söyleşi için Ankara'ya giden arkadaşlarımız çok mutlu döndüler geriye. Birkaç panelde dinleme olanağını bulduğumuz Sadun Aren bir kere çok başarılı bir hatipti. Çok ince ve estetize edilmiş bir espri anlayışıyla, anlattığı her konuyu anlaşılır ve dinlenilir kılan bir insandı. Belgesel için yapılan söyleşide yalnızca Behice Boran'ı değil, tüm bir Türkiye İşçi Partili yaşamı da son derece samimi bir dille ve farklı esprilerle süsleyerek anlattı. Sadun Hoca diye bir efsane vardır sol hareketin içerisinde. Efsane tanımlamasını hak eden kişilerden biridir Sadun Aren.

Belgesel çalışmamızda yer alıp da kitabı hazırlayana kadar kaybettiğimiz üçüncü kişidir. Hocamızdır.

Bekir Yenigün hastalığına rağmen bizi büyük bir dirayetle ve ciddiyetle kabul etti evine. Behice Hanım'a olan saygısını her hareketinden olduğu kadar en çok şu görüntüyle aklımıza kazıdık: Türkiye İşçi Partisi'nin organize ettiği, Şili'yle Dayanışma Gecesi'ni konuşuyorduk. Yaptığımız kimi sohbetler ve röportajlar sırasında öğrenmiştik ki Bekir Bey'de bu gecenin bir plağı var. Usulca yerinden kalktı. Önce hiç konuşmadan küçük bir sandığı taşıdı salonun ortasına. Sandık bir pikaptı. Daha sonra büyük bir özenle tuttuğu bir plakla geldi. Belli ki kısa aralıklarla tozu alınan plağı pikaba koydu. Tam karşısına geçti ve o günü yaşıyorcasına hiç konuşmadan ve inanılmaz bir saygıyla Behice Hanım'ın o gür ve tarazlı sesini dinledi. Olağanüstü bir andı. İşçi sınıfı örgütlenmesinin mütevazı ve efsane kişisi Bekir Yenigün bizi hem bu görüntüsüyle hem de anlattıklarıyla derinden sarstı. Yaptığımız işin ne kadar doğru olduğuna bir kez daha inandırdı bizi. Yoldaşımızdır.

Nihat Sargın'la görüşme, yaptığımız en uzun röportajlardan birisiydi. Biyolojik olarak ondan epey genç olmamıza rağmen beş kişi gittiğimiz evinde tümümüzü yordu, kendisi yorulmadı. Anlattıkları 1940'lardan başlayarak ülkenin yakın tarihinin neredeyse bütün aşamalarıydı. Konspiratifti, ağzından kendi isteği dışında tek bir cümleyi bile alamadık. Belgeselimiz için çok önemli olan ayrıntılar anlattı. Dedikoduya ya da polemiğe açık tek bir laf bile etmedi. "Bunu gelecek kuşaklara bırakamayız" cümlesi kendi aramızda filmin ve kitabın tamamlanması için motivasyon cümlesi olarak yer aldı, konuşma literatürümüze eklendi. Nihat Sargın'a uzun ve ayrıntılı sohbetinden bizi mahrum etmediği için teşekkür ederiz. Yaşamının her alanında Nihat Sargın'ın yoldaşı olmuş, "Nihat Sargın'ın eşi" tanımlamasından çok daha fazlası olduğuna inandığımız Yıldız Sargın'ı anmadan geçemeyiz. Behice Boran'a ve mücadeleye olan inancını büyük bir heyecanla bizlerle paylaşan Yıldız Sargın'ı kitabın hazırlanma aşamasında kaybettik. Anısı önünde eğiliyoruz.

Mesut Odman, İlhan Akalın ve Nejat Öktem dostlarımızın söyleşileri belgeselde yer almadı. Söyleşilerinin tamamını kitapta bulabileceksiniz. Behice Boran hakkında değil ama Türkiye İşçi Partisi'nin çalışma koşul-

ları ve yöntemleri üzerine önemli birer kaynaktırlar.

Söyleşi yaptığımız Abdurrahman Atalay, Alp Selek, Aydın Engin, Dinçer Doğu, Dursun Hatko, Ersin Salman, Fatma Başaran, Gündüz Mutluay, Meliha Boratav, Metin Çulhaoğlu, Mihri Belli, Nabi Yağcı, Neşet Kocabıyıkoğlu, Nuran Doğu, Nurten Arıcan, Osman Sakalsız, Sevim Belli, Şinasi Yeldan, Tarık Ziya Ekinci, Varlık Özmenek, Yalçın Cerit, Yıldız Sargın, Yusuf Ziya Bahadınlı, Zerrin Sakalsız'a ayrı ayrı teşekkür ediyoruz.

Ayrıca...

Yola henüz daha yeni çıkmıştık. Rahatsızlığına rağmen evini açıp bizleri Behice Boran'ı tanıyan dostlarıyla buluşturdu. İlk röportajlarımızdan birini cümbür cemaat onun evinde gerçekleştirdik heyecanla... Sevgili Oya Köymen'e buradan teşekkür etmeyi bir borç biliriz... Tüm mütevazılığıyla, Behice Boran'ı daha yakından tanıyanların yer alması gerekir diyerek filmde yer almaya razı olmayan ama desteğini de esirgemeyen Nurten Tuç'a desteğinden dolayı teşekkür ederiz.

Uzun ve meşakkatli bir çalışma sırasında ihmal ettiğimiz ailelerimize sabırları için teşekkür ediyoruz.

Kitabımızın tasarımını tekrar tekrar yapan ve bundan yüksünmeyen Gülgün Erçin Keneş'e teşekkür ediyoruz. Şükran borçluyuz.

Yazılama Yayınevi'ne ve Kemal Okuyan'a kitabı hazırlama konusunda bizi yüreklendirdiği ve "zorladığı" için özel olarak teşekkür ediyoruz.

Kitabı, akıntıya karşı birlikte yürüdüğümüz, mücadele etme azmimizi borçlu olduğumuz, doğruda durmamızın yolunu her gün yeniden ve yeniden öğreten ortak aklımıza ithaf ediyoruz. Onlar olmasaydı yapamazdık biliyoruz.

Güzellâ Bayındır
SineGöz Film Atölyesi

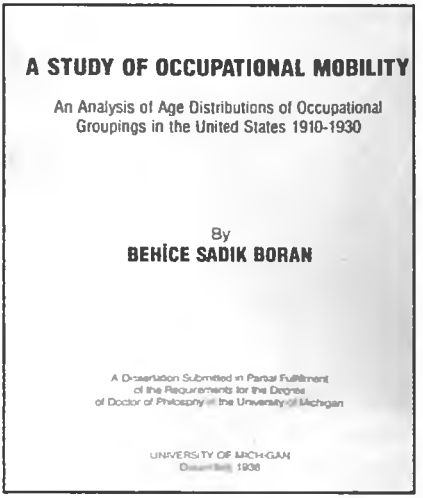
02 Nisan 2006, Ankara

Gökhan Atılgan

Behice Boran'ın kişisel serüveni cumhuriyet döneminde yetişmiş bütün aydınlarda olduğu gibi halkı eğitmek, aydınlatmak isteyen genç bir yurtseverin; daha sonra bütün toplumu değiştirmeyi hedefleyen Marksist bir kuramcı ve siyasal bir lider olarak ortaya çıkması arasında geçen bir serüvendir.

Behice Boran, cumhuriyetin temel idealleriyle yetişmiş, "muasır medeniyet seviyesine nasıl çıkarabilirim" sorusunu kendisine dert etmiş bir genç yurtseverken; Robert Kolej'de orta ve liseyi okuyor. Her iki kısmı da birincilikle bitiriyor. Hedefi de öğretmen olmak, eğitmek, köylüyü aydınlatmak, bilinçlendirmek. Muasır medeniyetin halktan insanlarla olabileceğini düşünüyor. Öğretmen oluşu da o bakımdan bu hedefle uyumludur.

Robert Kolej'deki pırıltısı oradaki Amerika kökenli hocalarının çok dikkatini çekiyor. Sonra gelen bir burs teklifiyle Amerika'ya gidiyor. Bu dönemde öğretmenlik hedefinden biraz uzaklaşıyor çünkü kişileri değil toplumu değiştirmek gerektiğini sezmeye başlıyor. Sosyoloji tercihi de tamamıyla bununla ilgilidir. Toplumun bilimini tercih ediyor. Fakat Amerika'daki sosyoloji eğitimi onun açısından bir hayal kırıklığı yaşatı-

A STUDY OF OCCUPATIONAL MOBILITY

An Analysis of Age Distributions of Occupational Groupings in the United States 1910-1930

By

BEHİCE SADIK BORAN

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in the University of Michigan

UNIVERSITY OF MICHIGAN

1938

Behice Boran'ın doktora tezinin kapağı

yor. Çünkü orada öğrendiği sosyoloji, toplumun nasıl değiştirilebileceğine dair araçlar vermiyor eline. Ve orada, galiba üçüncü ya da dördüncü sınıfta Marksizmle tanışıyor. 1939'da Türkiye'ye döndüğünde artık kendini Marksist olarak tanımlıyor.

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki çalışmaları; hem oradaki kuramsal çalışmaları hem toplumsal yapının bizzat kendisini araştırmaya dönük çalışmaları, Türkiye'de kendisini nasıl tanımlayacağına dair temel çerçeveyi veriyor. Bütün emeli Türkiye'de bir toplumsal yapı araştırmaları merkezi kurmak. Çünkü toplumun değiştirilmesinin ancak onu tanımakla mümkün olacağını düşünüyor. Türkiye sosyalist hareketininse o döneme kadar bu yönde çabaları, çalışmaları yok. Bir komünist parti var ama Türkiye üzerine yapılmış özgün tarihsel toplumsal çalışmaları yok. Behice Boran'ın kendini konumlandırışı da tam olarak böyle bir şey. Türkiye sosyalist hareketine; Türkiye'nin toplumsal yapısıyla, siyasal yapısıyla, tarihsel yapısıyla, kültürel dokusuyla ilgili girdiler sağlamak gibi bir hedefi var. Toplumu değiştirmenin temel noktalarının bu olduğunu düşünüyor. O dönemdeki bütün çalışmalarında da bu amacın arka planda işlediğini görüyoruz. Fakat bu dönemdeki çalışmaları kendi is-

teğiyle olmasa bile devlet zoruyla engelleniyor. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden atılıyor arkadaşlarıyla birlikte. Daha sonra 1951 yılında Türk Barışseverler Cemiyeti'nin başkanı oluyor. Bu dönem sosyoloji çalışmalarının olduğu, siyasi çalışmalarının hiç olmadığı bir dönem değil. Kendi beyanıyla, 1942 yılında Türkiye Komünist Partisi'ne üye oluyor. Buradaki işlevi de Ankara Yüksek Tahsil Gençlerinden sorumlu olmak şeklinde. Dernek TKP'nin bir yan kuruluşu ve bir yayını var, *ANT* gençlik yayını diye. Orada yazıları var. Dernek üniversite öğrencileri arasında paneller, konferanslar, etkinlikler düzenliyor. Onların siyasal bilinçlerine sosyalist bilinç kazandırmayı amaçlıyor. Behice Boran da parti üyesi olarak Dernek'ten sorumlu, onun çalışmalarını organize ediyor. 1951'deki Türk Barışseverler Cemiyeti'nin arkasında da bir TKP etkisi olduğunu görebiliriz. Bu da Parti çalışmaları kapsamında değerlendirilebilecek bir faaliyettir muhtemelen.

Belki bu dönemde onu yakın arkadaşlarıyla aydın kimliğinin nitelikleri açısından karşılaştırabiliriz. Behice Boran Türkiye'nin toplumsal dokusunu tanımak, anlamak gibi bir hedef yürütmek bakımından Niyazi Berkes'le, Pertev Naili Boratav'la, Muzaffer Şerif Başoğlu'yla beraberdir, aynı hedeftedir. Fakat onun açısından Türkiye'nin kendi şartlarında oluşmuş, onu değiştirmek isteyen siyasal girişimlerin dışında kalmak çok mümkün değildir. Kendi yakınlarının aktardığı bir sözü var; "Hamurumuz ne ise ekmeği onunla pişireceğiz" diyor. Sözgelimi Niyazi Berkes Türkiye Komünist Partisi ile alay eder. "Bunların bir şeyhleri bir de şairleri var" der. Şair Nâzım Hikmet, şeyh Şefik Hüsnü'dür. Ve Türkiye Komünist Partisi'nden olabildiğince uzak durmaya çalışır. Behice Boran'ın tavrı böyle değildir. "Bu ülkenin komünist partisi buysa, ben de elimden geldiğince onun izinde mücadele ederim" der. Arkadaşları, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden atıldıktan sonra uzun, meşakkatli, çileli bir dönem geçirdikten sonra yurtdışından gelen teklifleri değerlendirirler. Her biri farklı ülkelerde ün yapmış profesörler olurlar. Behice Boran'a da böyle teklifler vardır hatta Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde hocayken Amerikan sosyoloji dergisine yazdığı bir makale, birkaç yıl süren bir tartışmanın öncüsü olur. Dönemin en önemli isimleri Behice Boran'ın makalesi üzerine tartışmalar başlatırlar. Dünyaca tanınan bir sosyologdur o

dönemde ve buna bağlı olarak da kendisine çeşitli ülkelerden sosyoloji hocalığı yapma teklifi gelir. Ama o bunları reddeder, çünkü kendi ülkesine aşkla bağlıdır. Ülkede kalacağını, koşulların bir gün değişeceğini ve ülkeyi değiştirmek için mücadelenin süreceğini düşünür.

1951 tutuklamalarından sonraki dönemi gerçekten çilelidir. Bir tercüme odasına hapsedilmiş niteliği vardır. O dönemde Zekeriya Sertel ile Mehmet Ali Aybar arasındaki mektuplaşmalarda Behice Boran'ın durumunun ne olduğunu görebiliriz. Zekeriya Sertel; "Bu dönemi yani Demokrat Parti'nin hiç nefes alınamaz baskıcı dönemini hiç olmazsa sosyal etütlerle geçirin, Behice bu işe çok yeteneklidir" diyor. Mehmet Ali Aybar da Zekeriya Sertel'in bu sözünü ona aktarıyor. Behice Boran da diyor ki; "Zekeriya Bey'e selam söyleyin, Behice okuma yazmayı bile unuttu" diyor.

1961 yılına kadarki dönem; çocuk büyütmek, tercüme yapmak, ev işleriyle uğraşmakla geçen bir dönemdir. Türkiye'nin en parlak aydınlarından birisi maalesef bir tercüme bürosuna hapsedilmiştir.

1961 Anayasası'nın ilanından sonraysa Behice Boran artık siyasi hayata atılmıştır. Biraz önce belirttiğim gibi; aktif siyasi hayata atılmak, bir siyasi kimlik kazanmak onun temel hedeflerinden birisi değildir ama o alana adeta zorla sokulmuştur. Fakat girdikten sonra da o alan ne gerektiriyorsa onu yapmaya çalışmıştır.

1951'le 1976 arasında TKP'yle hiçbir ilişkisinin kalmadığını kendisi beyan ediyor. Siyasi hayata girişiyse 27 Mayıs'tan sonra, Türkiye İşçi Partisi'ne üye olarak oluyor.

Türkiye İşçi Partisi, 27 Mayıs'ın ertesinde sendikacılar tarafından kurulmakla birlikte aslında ölü doğmuş bir partidir. Parti'nin Başkanı YTP listelerinden bağımsız aday olarak seçimlere girmiştir, kaybetmiştir. İçlerinden bir tane ajan çıkmıştır. Bunlar Parti çalışmalarını artırmak, hızlandırmak yerine, giderek frenlemek üzerinden hareket etmiştir.

Fakat daha sonra *Yön*cülerin de dahil olduğu Çalışanlar Partisi çalışmaları başlayınca, TİP kurucuları tekrar harekete geçerler. TİP'i bu yeni kurulacak partiyle birleştirmek ya da bu partiyi TİP içerisine almak gibi amaçları vardır. Bu amaçlarında da başarılı olamayınca Türkiye İşçi Partisi'ni yeniden canlandırmak yoluna giderler. Bu canlandırmanın da

Parti'ye aydın kazanmak yoluyla olabileceğini düşünürler. Aslında bu fikrin de ilginç bir hikayesi vardır. Çalışanlar Partisi'ni kurma çalışmaları Ankara'da sürerken, kuruluşa öncülük edenler Türkiye İşçi Partililere bir çağrı yaparlar, "gelin siz bize katılın" derler. TİP'liler sebep sorduklarında, Çalışanlar Partisi kurucuları; "Çünkü aydınlar bizim yanımızda" derler. Yani "aydınlar kimin yanındaysa, o partinin yaşama şansı vardır" gibi bir düşünce ortaya çıkar. Bunun ardından TİP kurucuları kendilerine aydınlardan bir lider aramaya başlarlar. Çeşitli isimler üzerinde durulur ve en son Mehmet Ali Aybar[1] üzerinde karar kılınır. Mehmet Ali Aybar da başta Behice Boran olmak üzere yakın çevresiyle konuyu görüştükten sonra bu teklifi kabul eder. Ve aslında gerçek kuruluş tarihi de 13 Şubat 1962 olur. Çünkü TİP bu tarihten sonra hem siyasi bir atılım içine girer hem de Marksist bir kimlik kazanmaya başlar.

Mehmet Ali Aybar'ın Parti başkanlığını kabul etmesinden bir süre sonra Behice Boran TİP'e katılır. Ve oradaki işlevini "Parti'nin rotasının doğru tayin edilmesinde, dümeni tutan Mehmet Ali Aybar'a yardımcı ol-

---

[1] Mehmet Ali Aybar: (1908-1995) İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Fakülte'de 1936 yılında asistan olarak çalışmaya başladı, 1942'de devletler hukuku doçenti oldu. 1946'da *Vatan* ve *Gün* gazetelerinde yazdığı yazılar nedeniyle üniversitedeki görevine son verildi. 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'den milletvekili adayı oldu, kazanamadı. *Hür* gazetesini çıkardı, yasaklandı. İzmir'de *Zincirli Hürriyet*'i yayınladı, gazete binası tahrip edildi. İstanbul'da bir sayı daha yayınlayabildi. 1949'da dönemin İstanbul Valisine İnönü'yü bir mektupla şikayet ettiği için 3 yıl 8 ay hapis cezası aldı. 1950 affıyla serbest kaldı. Türkiye İşçi Partisi'ne genel başkan olduğu 1962 yılına kadar avukatlık yaptı. 1965 ve 1969 seçimlerinde İstanbul milletvekili seçildi. 1966-1967 yıllarında Bertrand Russel'in ABD'yi Vietnam'da işlediği savaş suçlarından dolayı yargılamak amacıyla kurduğu uluslararası mahkemede üyelik yaptı. Bilgisi, popüleritesi, karizması ve hitabet gücü ile TİP'in ve sosyalizmin Türkiye topraklarında geniş bir etkinlik kazanmasında büyük katkısı oldu. 1968'de SSCB'nin Çekoslavakya'daki reformist girişime askeri müdahalesini eleştirerek "güleryüzlü", "özgürlükçü", "Türkiye'ye özgü" sosyalizm fikirlerini daha yüksek sesle dile getirdi. Henüz sosyalizmin sesini yeni duymuş ve TİP'e büyük umutlar bağlamış olan emekçi kitleler ne olduğunu anlayamadan, sermaye gazeteleri Aybar'ın bu tezlerini alkışlarla karşıladılar ve TİP'in uluslararası sosyalist çizgiden çıkmasına destek verdiler. Parti içerisinde Sadun Aren ve Behice Boran ile bu konuda anlaşmazlığa düştüler. Bu tartışmaların sonucunda Aybar 1969'da genel başkanlıktan ayrıldı, 1970'te Parti'den istifa etti. 1975'te bazı eski TİP'lilerle birlikte kurduğu Sosyalist Parti'de (daha sonra Sosyalist Devrim Partisi) genel başkanlık yaptı. 1979'da Leninist örgüt modelini eleştirdiği *Örgüt Üzerine* adlı bir kitap yayınladı. Nâzım Hikmet teyze oğlu, Ali Fuat Cebesoy dayısıdır. Milli atlet. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra 1983'te şartların yasal sosyalist parti kuruluşuna uygun olmadığını söyledi. 1986'da başlayan, kendisinin de çağrıcılarından olduğu parti kurma çalışmalarından kısa süre içinde çekildi.

mak" olarak tanımlar. Bu tanım gerçekten de Behice Boran'ın Parti'deki işlevine ışık tutmaktadır. Parti içindeki işlevi Behice Boran'ın kuramcı olmasından kaynaklanır. Şöyle uygun bir iş bölüşümü olur aralarında; Mehmet Ali Aybar karizmatik, sürükleyici, halka hitap yeteneği çok güçlü bir liderdir. Sadun Aren özellikle üniversite gençliği ve aydınlar arasında tanınan ve büyük saygı duyulan bir liderdir, Nihat Sargın örgütçü kişiliği ile, Behice Boran ise kuramcı kimliği ile ön plana çıkar.

Bu dönem Behice Boran'ın Marksist bir kuramcı olarak ortaya çıktığı ve Türkiye sosyalist hareketi içerisinde Sosyalist Devrim tezini ve stratejisini adım adım inşa ettiği bir dönem olur. Behice Boran'ın ayırt edici yanı da burada ortaya çıkar. Tezlerinin oluşturulması, geliştirilmesi, kağıt üzerinde geliştirilmiş bir planla olmaz. Dönemin siyasi akımlarıyla tartışmalar, polemikler içerisinde gelişir. Bunların hem kuramsal hem de siyasal yanları vardır. Dört büyük tartışma saptayabiliriz Behice Boran'ın kendi kuramsal tezlerini oluşturması bakımından. Bunlar; birincisi, *YÖN*[2] dergi çevresiyle tartışmadır. İkincisi, Türkiye İşçi Partisi içinde Fethi Naci grubuyla tartışmadır. Üçüncüsü Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketiyle tartışmadır. Dördüncüsü de Mehmet Ali Aybar'la tartışmadır. Bu tartışmalar üzerinde kısaca durmak yararlı olur.

YÖN hareketiyle Behice Boran'ın tartışmasının birkaç farklı izleği vardır. *YÖN* hareketinin aktörleri; Doğan Avcıoğlu, Cahit Tanyol ve Şevket Süreyya Aydemir'in öne sürdüğü görüşlere karşı, *Vatan* gazetesindeki yazılarıyla Behice Boran, kendi tezlerini oluşturmaya başlar. Tartışmanın birinci izleği Türkiye'nin özgünlüğü hatta biricikliğine ilişkindir. *YÖN* hareketinin tezi odur ki; Türkiye başka ülkelere benzemeyen, eşsiz bir ülkedir. Batıdaki gibi kapitalistlerin ve işçi sınıfının oluşmadığı, kapitalistleşmenin oradaki kadar gelişmediği bir ülkedir. Dolayısıyla -sınıflar

[2] İlk sayısı 20 Aralık 1961'de yayınlandı. Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal ve Cemal Reşit Eyuboğlu tarafından çıkarılan, 1000'in üzerinde aydının imzaladığı *Yön Bildirisi* ile yayın hayatına başlayan dergi, 10 yıl süren Demokrat Parti iktidarından sonra aydınların tartışma, muhalefet ve örgütlenmesinde etkili bir araç oldu. Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, Sadun Aren, İdris Küçükömer, Fethi Naci, Mihri Belli, Abdi İpekçi, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Atilla İlhan, Rıfat Ilgaz gibi değişik siyasal eğilimleri olan sol siyasetçi ve aydınların yazdığı dergi, son derece etkili bir yayıncılık yaptı. TİP içerisindeki gelişmelere de müdahil olan dergi, Milli Demokratik Devrim tezinin yaygınlaştırılmasına katkıda bulundu, "zinde güçler"e verdiği önemle ayırt edildi. Son sayısı 30 Haziran 1967'de yayınlandı.

gelişmediği için- Türkiye'de sınıf mücadelesi diye bir şey söz konusu olamaz. Geleneksel olarak Türkiye'yi ileriye götürmeye çalışan asker, sivil aydın zümre aracılığıyla Türkiye ileriye gidecektir. Sosyalizme böyle ulaşılabilir. Dolayısıyla sosyalist hareket ne oluşumu, ne gelişimi ne de sonucu bakımından başka ülkelerdeki sosyalist harekete benzemeyecektir. Aydınların öncülüğünde halk kurtarılacaktır, temel kuram budur.

Behice Boran'ın *YÖN* kuramcılarına verdiği yanıtlarsa şöyledir; bir ülkenin sınıfları başka ülkelerle karşılaştırılamaz, kıyas edilemez, bu karşılaştırma sonucu siyasal sonuçlara varılamaz, her ülkenin sınıfları kendi ülkesindeki karşılaştırmalarla ancak kıyaslanabilir. Türkiye'de batıdaki kadar gelişmiş bir işçi sınıfı yoktur ama Türkiye'de batıdaki kadar gelişmiş bir burjuvazi de yoktur. Her ülkenin sınıfının gücü kendi ülkesine göredir. Birinci tezi budur.

İkinci olarak *YÖN* kuramcıları, Türkiye'de sınıfsal yapının oluşmayışını tarihe bağlarlar. Osmanlı'da klasik feodaliteye uygun sınıflar olmadığı için, cumhuriyet döneminde klasik kapitalizme de uygun sınıflar olmadığını savunurlar.

Behice Boran'ın bu konudaki tezleri de *YÖN* hareketinden farklılaşır. Osmanlı'nın toplumsal yapısına, sınıflarının yapısına yaklaşımları ve çözümlemeleri bugünden baktığımızda bile eşsizdir. Dolayısıyla tartışmada öne sürülen tezler şunlardır: Bir taraf der ki; Türkiye'de sınıflar batıdaki sınıflara benzemezler. Dolayısıyla Türkiye'deki sosyalizm, sınıflar mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmayacaktır der. Behice Boran'ın tezi bunun tam karşıtıdır; Türkiye'de sınıflar vardır, sınıf mücadelesi de vardır, sosyalizm de sınıf mücadelesinin sonucu olarak ortaya çıkar der. Türkiye işçi sınıfının kimi özelliklerini o zaman saptar. Bu saptama Türkiye işçi sınıfının diğer toplumsal sınıflara göre ilerici hareketlerin, toplumsal hareketlerin öncüsü olduğuna ilişkindir, hatta siyasal hareket başlatma noktasında da işçi sınıfının ayrıcalıklı bir konumda bulunduğunu savunur. Nitekim TİP'in kuruluşunu da buna bağlar. Diyelim ki; köylülerin ya da diğer emekçi sınıfların böyle bir parti kurma girişimi yokken işçilerin TİP gibi bir partiyi kurma girişimleri böyle bir konumun sonucudur der.

Bana kalırsa Türkiye İşçi Partisi'nin İzmir Kongresi'ne doğru prog-

ram çalışmaları sırasında başlayan tartışma, *YÖN* hareketi ile Behice Boran arasındaki tartışmanın bir devamı niteliğindedir. Parti içindeki *YÖN*cülük olarak tanımlayacağımız grubun başını bence Fethi Naci çekmektedir. Fethi Naci, *YÖN* hareketinin tezlerine benzer tezlerle; işçi sınıfı, öncülük gibi kavramları en geriye çekmek, bunun yerine asker-sivil aydın zümre ve milli burjuvaziye ayrıcalıklar tanıyan bir programatik fikir yapısına sahiptir. Behice Boran'ın burada olağanüstü bir direnci vardır. Hatta bu tartışmada Mehmet Ali Aybar önce muallakta kalmıştır. Fakat Behice Boran'ın gösterdiği dirençle, ısrarla Behice Boran'ın tarafında olmak zorunda kalmıştır.

Belki de şöyle söyleyebiliriz; Mehmet Ali Aybar program çalışmalarını yürüten grubun başına Fethi Naci'yi atamıştı. Parti'nin o dönemdeki yayını olan *Sosyal Adalet*'in[3] yönetimini de ona vermişti. Sonradan baktığımızda görebiliriz bunu, "ciğeri kediye emanet etmişken", Behice Boran, Parti içinde ortaya çıkan bu badirenin atlatılmasında merkezi rol oynamıştır.

Üçüncü büyük tartışma Milli Demokratik Devrim hareketiyle yapılan etraflı tartışmadır. MDD hareketinin iki kuramcısı olarak Mihri Belli'yi ve Doğan Avcıoğlu'nu alabiliriz. Milli Demokratik Devrim tezleri neydi? Onlar aslında dünyada gelişen sol bir sosyal hareketliliğin Türkiye'deki temsilciliğini yapıyorlardı. Dönemin az gelişmiş ülkelerinde Sovyetler Birliği'nin de kuramlaştırdığı haliyle; dinamik sosyal tabakaların yani asker ve sivil aydınların öncülüğünde gelişecek, askeri darbeleri de içeren, kapitalist olmayan yoldan sosyalizme geçiş gibi bir projeyi temsil ediyorlardı. Ve Türkiye İşçi Partisi'nin de bu yöne çekilmesini savunuyorlardı. En kaba çizgileriyle tezin özü buydu. Yine burada Behice Boran'ın hem kuramsal hem de siyasal bakımdan müthiş bir direnç gösterdiğine ve Milli Demokratik Devrim hareketinin bütün tezlerine karşı tezleri savunduğunu görüyoruz. Burada yine meselenin birinci yanı öncülük sorunuydu. Milli Demokratik Devrim hareketi; işçi sınıfının toplumsal hareketliliğe öncülük yapamayacağını, ne nicelik bakımdan, ne nitelik

[3] Türkiye İşçi Partisi'nin yayın organıdır. 19.03.1963 tarihinde haftalık olarak yayımlanmaya başladı. 18. sayında yer alan bir yazı nedeniyle dönemin Sıkıyönetim Komutanlığı'nca kapatıldı. 1964 Nisan ayında 19. sayıdan itibaren, bu sefer aylık olarak yayımlanmaya başladı. 1965 Kasım ayında yayın hayatına son verildi.

bakımdan buna elverişli olmadığını öne sürüyordu. Behice Boran, buna karşılık *YÖN* hareketine karşı ilk 1962'de savunduğu tezlerin devamı niteliğinde, toplumun ancak işçi sınıfı tarafından değiştirilebileceğini savundu. İkincisi; MDD tezi yasal ve parlamenter yolun Türkiye'de geçerli olmadığını savunuyordu. Bunu iki nedenle düşünüyordu. Birincisi; Türkiye'de halkın hakim sınıfların ideolojik hegemonyası altında olduğunu, bu ideolojik hegemonyanın değişmesi için ancak toplumsal yapının değişmesi gerektiğini savunuyorlardı. Yani tepeden bir değişiklik olduğu anda aşağıda ideoloji dünyasında, fikir dünyasında bir değişiklik olabileceğini savunuyorlardı. İkincisi; Türkiye yasal yoldan sosyalizme geçmeyi denese bile emperyalizmin buna asla izin vermeyeceğini düşünüyorlardı. Behice Boran'ın buna karşı tezleri ise yaklaşık olarak şöyleydi. Toplum dediğimiz şey toplumsal egemenlik dediğimiz şey ancak ideolojik hegemonyayla olabilir bir şeydir. Yani gerek ekonomi gerek ekonomi dışı zor yoluyla bir toplum ayakta asla duramazdı. Sistemin üzerinde yükseldiği temel; hakim sınıfların tali sınıflar üzerinde kurduğu ideolojik hegemonyaydı Behice Boran'a göre. Ve bu ideolojik hegemonya kırılmadan, yani alt sınıfların mevcut sisteme olan rızaları bir karşı hegemonya aracılığıyla tersine çevrilmeden sistemi dönüştürmek mümkün değildi. Bu dönüştürme de ancak Parti aracılığıyla olabilirdi. Dikkat edersek gerek Doğan Avcıoğlu'nun gerek Mihri Belli'nin partisiz devrimciler oluşlarının temelinde yatan neden budur.

Behice Boran ise toplumsal dönüşümün ancak sınıflar eliyle, sınıfların bilinçli eylemiyle olacağını düşündüğü için kural olarak partili bir devrimcidir. İkincisi ise parlamenter yoldan bir sosyalist iktidar mümkün olsa bile, emperyalistler bu iktidarı sosyalistlere vermeyecekler fikrine karşı eleştirisi de şuydu: kural ya da ilke olarak parlamenter mücadeleyi savunmuyordu ama 1960'lar Türkiyesi'nin toplumsal imkanlarına bakıyordu. Diyordu ki; bir ülkede objektif şartlar ihtilaller için elverişliyse; orada ihtilalci örgütler, ihtilalci liderler, ihtilalci çalışma tarzları gelişir ve tutunur. Elbette ki ihtilalci liderlerin bu hareketlerin oluşup gelişmesinde bir rolü vardır; fakat yine de toplumsal koşullar bu tür ihtilalci hareketler için uygun değilse bu tür devrimci gruplar marjinal gruplar haline dönüşmek durumunda kalırlar.

İkincisi; ihtilalci bir hareket yürütülecekse eğer, onun gereklerini yerine getirecek örgütsel araçların yaratılma koşullarının olması gerekir. Sözgelimi; gerilla gruplarının, gerilla gruplarının silahlandırılma koşullarının da bulunması gerekir. Bu koşulları Türkiye toplumunda aradığımızda bulunamayacağını söylüyor. Fakat parlamenter yolun, seçimle iktidara gelmenin imkan ve ihtimali olduğunu düşünüyor Behice Boran. Bu daha sonra Mehmet Ali Aybar'la aralarında ayrılık noktası da olacak. İmkan ve ihtimal ne demek? Behice Boran açısından şu demek; Türkiye'de yasal sosyalist bir parti, işçi sınıfını, emekçi sınıfları kendi gündelik pratikleri içerisinde örgütleyip, sosyalizm mücadelesinde ağırlık kazanabilir. Onların oy desteğini de kazanabilir. Ve iktidara gelebilir. Bu tarihsel bir imkandır. Fakat demek değildir ki hakim sınıflar ve emperyalizm, Türkiye İşçi Partisi seçimleri kazansa bile onlara iktidarı kolayca verecektir. Behice Boran hakim sınıfların ve emperyalizmin iktidarı kolayca teslim etmeyeceğinin bilincindedir. "Ama böyle bir şey olursa, yasal, meşru, anayasal güvence altındaki bir hareket kapatılır, zorbalıkla çökertilmeye çalışılırsa o zaman onun ve etrafında toplanmış olan emekçi sınıfların direnme hakkı doğar" der. Yani ancak bundan sonra ihtilalci bir harekete dönüşebilir Türkiye sosyalist hareketi. Fakat Türkiye İşçi Partisi ihtilalci bir hareket olarak kurulmamıştır, ileride ihtilalci bir hareket olmayı da öngörmemiştir. O zamanın, o dönemin koşullarına göre başka bir parti mutlaka kurulacaktır. Behice Boran'ın Milli Demokratik Devrim hareketi ile temel tartışmaları bunlar.

Mehmet Ali Aybar'la ayrışmaları kuramsal değil kişiseldir yönünde bir sav var. Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

Behice Boran'ın Mehmet Ali Aybar'la hem kuramsal hem siyasi düzeyde yürüttüğü tartışmalar Milli Demokratik Devrimcilerle yaptığı tartışmalardan çok daha derindir. Kökleri çok daha derinlere uzanmaktadır.

Bir defa kişilik olarak Mehmet Ali Aybar'la Behice Boran arasında şöyle bir fark var: Mehmet Ali Aybar yeni söylenen şeylere meyletmeye, çok hızlı bir şekilde meyletmeye elverişli bir kişiliğe sahip. O bakımdan son derece yenilikçi. Behice Boran ise en az Mehmet Ali Aybar kadar kuramsal anlamda yeni söylenmiş sözleri takip ediyor ama Behice Boran'ın süz-

geçleri çok daha sıkı. Yeni söylenmiş sözleri kolayca kabul etmek yerine tarihsel maddeciliğin ince süzgeçlerinden geçirerek kabul etmek gibi bir tavrı var. Bu açıdan baktığımızda, Mehmet Ali Aybar 1968'den sonra Batı Marksizminde ortaya çıkan bütün temel argümanları hatta birbirine karşıt argümanları da eklektik bir biçimde Türkiye'de savunmaya başlamıştır. Mehmet Ali Aybar Fransızca bilir, bizim şimdi baktığımızda hayrete düşeceğimiz hızla, Batı Marksizmini takip eder, bu bakımdan entelektüel yönü çok güçlüdür. Ama bununla birlikte, bu tartışmaları kendi süzgeçlerinden geçirerek, uygun bir şekilde değerlendirmek yerine hızlı ve eklektik bir biçimde değerlendirir. Şöyle bir örnek verilebilir: Mehmet Ali Aybar Althusser'in "üst belirlenim" kavramını almıştır ama Althusser "kuramsal anti-hümanizmi" savunurken, Mehmet Ali Aybar Batı Marksizmi içerisindeki "hümanist hat" içerisinde yer almıştır. Böylesi paradokslar görmek mümkün. Behice Boran ise birbiriyle tartışma içerisindeki bütün batılı kuramcıları takip eder fakat onların ayrımlarını, karşıtlıklarını, söyledikleri sözlerin tarihsel anlamını ve sınıf mücadeleleri bakımından anlamlarını iyi irdelemek gerektiği konusunda ısrarcıdır. Tartışmaların ana izleklerini şöyle özetleyebiliriz: Batı Marksizmi, 1960'lı yıllardan sonra Sovyet sosyalizminin ve Stalin dönemi Sovyet kuramcılarının bir eleştirisi niteliğinde, üst yapı kurumlarına ve kültürel çalışmalara ağırlık vermiştir. Yani Stalin dönemi kuramcılarının şematikleştirdiği biçimiyle, "alt yapı üst yapıyı belirler" formülasyonunun geçersiz olduğunu düşünmüştür. Mehmet Ali Aybar ise tıpkı diğer Batı Marksistlerinin yaptığı gibi çubuğu tamamen öbür tarafa bükmek gibi bir eğilime kapılmıştır. Bu da Althusser'in kuramını da yanlış anlayarak, "üst yapı alt yapıyı belirler" yanlış formülasyonuna götürmüştür. Bu formülasyon aracılığıyla Türkiye toplumuna baktığında gördüğü şuydu. Diyordu ki; "Türkiye halkının çok önemli özgün özellikleri vardır. Ekmeksiz kalmaya razıdır Türkiye halkı ama şerefiyle oynanmasına razı değildir. Aç kalır ama haysiyetine dokunduğunuz zaman ayağa kalkar. Sömürülmeye rıza gösterir ama horlanmaya rıza göstermez." Temel argümanları bunlar. TİP'in siyasi tezlerinin de bu argümanlar çerçevesinde yeniden kurulmasını savunuyordu.

Behice Boran açısından ise temelde radikal revizyonlar yapmak bu denli kolay değildir.

Behice Boran, Mehmet Ali Aybar'a karşı muhalefetin başlatıcısı değildir. Mehmet Ali Aybar'a karşı muhalefet, TİP içerisindeki genç Marksistler tarafından başlatılmıştır. Özellikle Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki asistanlar tarafından başlatılmıştır. Fakat zaman içerisinde Aybar'a karşı muhalefetin sözcülüğünü Behice Boran üstlenmiştir.

Aybar'ın "üst yapı alt yapıyı belirler", "horlanma sömürüden daha önemlidir" tezlerine karşı horlanmanın, insanların mezheplerinden ötürü, başka sebeplerden ötürü horlanmalarının önemli olduğunun bilincindedir. Üst yapıyla alt yapı arasındaki diyalektik ilişkinin de farkındadır. Fakat Türkiye İşçi Partisi'nin diğer partiler gibi, muhalefet partileri gibi ya da iktidar partileri gibi insanların yüzeye çıkmış hissi tepkileri üzerinden bir strateji örgütleyemeyeceğini; stratejinin, temeldeki sınıf çelişkileri üzerinden oluşturulabileceğini savunur. Birinci ayrım noktası budur.

İkinci ayrım noktası; Türkiye İşçi Partisi köylerden daha çok oy aldığı için -o dönemde Türkiye toplumunun büyük bir bölümü köylerde yaşıyordu- Mehmet Ali Aybar, Türkiye İşçi Partisi'ni köylere yerleştirmek stratejisini önerir. Aslında öneri de yoktur. Fiilen kendi görüşlerini Parti'nin resmi görüşleri olarak kabul etme gibi bir siyasi üslubu vardır. Oysa Behice Boran açısından köylülük temel bir sınıf değildir. Kapitalizmin ileri düzeyde gelişmediği ülkelerde yoksul köylüler, topraksız köylüler bir toplumsal ağırlık kazanabilirler ama işçi sınıfı öncülüğü olmaksızın köylülüğe dayanan bir hareket başarıya ulaşamaz. "Çünkü köylülüğün kendine özgü bir ideolojisi, kendine özgü bir hareketi yoktur ya işçi sınıfı hareketinin bir eklentisi olur ya da burjuvazinin" der. Bu bakımdan Aybar'ın TİP'i köylere yerleştirme stratejisini reddeder.

Diğer yandan Aybar büyük bir güvenle, parlamenter yolun ilkesel olarak geçerli tek yol olduğunu söyler ve hakim sınıfların ve emperyalizmin ne kadar çabalarsa çabalasın TİP'i asla kapatamayacaklarını düşünür. Buradaki güvencesi de kendi deyimiyle "anayasaya sahip çıkan çevreler"dir. Bir bakıma, aslında çok eleştirdiği MDD kuramcılarıyla aynı kuvvetlere dayanmayı ister Mehmet Ali Aybar.

Behice Boran'ın ise böyle hayalleri yoktur. Türkiye'de anayasal rejimin sonlandırılabileceğinin, Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılabileceğinin, bunların imkan ve ihtimalleri olduğunun farkındadır. Bu yüzden Aybar'ın "par-

lamentarist" çizgisine karşı parlamenter mücadeleyi sınıfsal mücadelenin belirli bir uğrağında geçerli bir imkan ve ihtimal olarak değerlendirir.

Parti'nin işlevi ve çalışma tarzı konusunda da ikisi arasında derin bir ayrım ortaya çıkar. Aybar'ın kafasındaki parti modeli aşağı yukarı Demokrat Parti modelidir. Bürokrasiye, ceberut devlete karşı hürriyetçi tepkileri örgütleyen, genel bir seslenme metodunu benimseyen bir parti modelidir. Halkın ve emekçi sınıfların kendiliğinden bilinçleneceklerini, zaten sosyalist düşüncenin onların damarlarında akmakta olduğunu savunur. Dolayısıyla Mehmet Ali Aybar'a göre Parti, sınıf mücadelesinin gündelik pratikleri içerisinde toplumsal mücadeleyi örgütleyen, birleştiren; o mücadele içerisinde sınıf mücadelesini geliştiren bir araç olarak görünmez. Bu bakımdan daha popülist ya da halkçı diyebileceğimiz bir parti perspektifine sahiptir. Behice Boran'ın tezleri ise Lenin'e dayanır. Mehmet Ali Aybar kendi tezlerini Lenin'in tezlerinin karşıtı bir tezle oluşturmuştur. Behice Boran işçi sınıfının ve diğer emekçi sınıflarının kendiliğinden siyasi sınıf bilincine erişemeyeceklerini, sosyalist düşüncenin kuramlaştırılmasının da emekçi sınıf dışından gelen aydınlar tarafından geliştirilebileceğini savunur. Partinin işlevini de iki tez üzerine oturtur. Birincisi; Parti sınıf mücadelesini örgütleyen, birleştiren; örgütleyip birleştirirken de eylem içerisinde işçilerin ve diğer emekçilerin kendi sınıflarının bilincine varmalarını sağlayan bir işlev görür. Aslında çok tipik bir örnek de vardır. Mehmet Ali Aybar 1969 seçimlerinde "Ben gittim köylülere, sizin toprağınız mı yok, meseleniz mi var? Birleşin; 1 köy, 5 köy, 10 köy yürüyün şehirlere dedim" der. Behice Boran, Mehmet Ali Aybar'ın bu sözlerini çok "tipik" bulur. Der ki; "TİP halk hareketinin dışında ona, 'şunu yap, bunu yapma' diyen bir parti olamaz. Parti halka mücadeleyi nasıl örgütleyeceğini öğütleyen bir kuruluş değil, bizzat o mücadelenin içinde oluşan, gelişen ve onu örgütleyen birleştiren bir kuruluştur" der. Bu açılardan baktığımızda dört temel konuda Behice Boran ile Mehmet Ali Aybar arasında hem kuramsal hem de bunun siyasal yansıyışları bakımından çok derin ayrımlar vardır.

Bu ayrımlar ve Behice Boran'ın ortaya koyduğu tezler TİP'in kendi tabanında da yankı bulur. Yani, aslında çok tepede kişisel anlaşmazlıklardan oluşmuş gibi görünen bir ayrımın esası kuramsal ve siyasal ay-

rımlardır. Bunların siyasal karşılıkları da vardır ki Behice Boran- Sadun Aren'in muhalefeti, kısa sürede Behice Boran'ın Parti başkanı olmasıyla, Mehmet Ali Aybar'ın da önce başkanlıktan sonra da üyelikten ayrılmasıyla son bulur.

Bir toparlama yapacak olursak; 1961-71 dönemi, tekil aydınların hem kuramcı hem siyasetçi olarak öne çıktığı bir dönemdir. Behice Boran'ın yeri, klasik Marksist bir çizgidir. Doğan Avcıoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Mihri Belli, Mehmet Ali Aybar gibi yüksek kalibreli aydınlar arasında, Marksist sınıf çözümlemesi bakımından, tarihsel maddeci görüşten hiçbir şekilde uzaklaşmayan, o alana sıkıca bağlı kalan ve tarihsel maddeciliğin kendisine sunduğu imkanlarla Türkiye üzerine özgün sözler söyleyebilen, etrafındaki genç yetenekleri de Türkiye üzerine araştırmalar yapmaya yönelten tek isimdir Behice Boran. 1961-1971 döneminin Behice Boran açısından önemi budur. Ne Avrupa Komünizmine ya da Batı Marksizmine açılan bir çizgi ne dönemin Sovyet çizgisini takip eden bir konum ne Asya-Afrika-Latin Amerika'daki öncü hareketlere onların akıntılarına kapılan bir tutumu vardır. Sınıf perspektifinden ayrılmayan, sınıf mücadelesinin değiştirici gücünden şaşmayan bir çizgidir Behice Boran'ın çizgisi. Önemli ve ayırt edici yanı da buradadır.

Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları başlıklı kitabının dünya sosyalist hareketine ayrılmış bölümü, en iyi Sovyetler Birliği ve Stalin dönemi eleştirilerinden biridir. Fakat ne yazık ki Behice Boran, İkinci TİP döneminde pro-Sovyet bir çizgiye doğru adım adım ilerlemiştir.

Behice Boran'ın Marksist çizgide duruşu, tezlerini bu açıyla oluşturuşunun en önemli siyasi sonucu "12 Mart'a siyasi tavır" konusunda ortaya çıkmıştır. Türkiye sosyalist hareketinin bütün akım ve kişileri neredeyse istisnasız bir şekilde 12 Mart'ı desteklerken, Behice Boran daha 12 Mart gelmeden önce faşizme karşı kampanyalar başlatmıştır. Sınırlı kampanyalardır ama Marksist açıdan 12 Mart'a karşı tek doğru tavır böyle gerçekleşmiştir. Biliyorsunuz Mehmet Ali Aybar da Nihat Erim Hükümeti'ne güvenoyu verebilmiştir. Dev-Genç dahil, DİSK dahil, herkes 12 Mart'ı olumlayan bir tavır sergilerken, Behice Boran 12 Mart'a karşı çıkabilmiştir. Bunun ardında da kendi kuramsal çizgisinin temel noktaları, siyasal tezleri bulunmaktadır. Dolayısıyla Behice Boran'ın 1961-1971 döneminde

ortaya sürdüğü tezler ve benimsediği kuramsal hat, 12 Mart tarafından smanmıştır. Aslında herkesin çizgisi bir bakıma sınanmıştır.

12 Mart gelip Türkiye İşçi Partisi kapatıldıktan sonra Behice Boran mahkemelerde, Türkiye İşçi Partisi'ni, Marksizmi ve sosyalizmi savunan çok ciddi, dirençli ve kararlı bir savunma yapıyor. Benim bilebildiğim kadarıyla Sadun Aren'le yolları da bu savunma sırasında ayrılıyor. Sadun Aren açısından sosyalist bir savunma yapmak ancak alınacak cezaları artıracak bir işlem görecekken, Behice Boran daha tarihsel bir açıdan bakıyor. Gerisinde 10 yıllık bir mücadele olan bir Parti'yi mahkemelerde geçmişe ve geleceğe karşı savunmak gibi bir yol benimsiyor. Hatta Sadun Aren'in yaptığı kısa savunmayı görünce "Bunu nasıl yaparsınız Sadun Bey?" diyor. Sadun Aren de "Sizin gibi yapsaydık da daha çok mu ceza alsaydık Behice Hanım?" diyor. Benim sezebildiğim kadarıyla, anla yabildiğim kadarıyla İkinci TİP dönemi başlamadan Sadun Aren'le yolların ayrılışı da bu noktadan oluyor. Çünkü Behice Hanım'ın karakterinde doğruluğuna inandığı bir şeyi sonuna kadar götürmek, savunmak var. Onun bedelinin ne olacağını düşünmüyor bile.

Onun açısından hapiste yatmak, yıllarca hapiste kalmak, çilekeş bir yaşam sürmek bunların bir önemi yok. Elbette tercih edilecek bir şey değil ama doğru işler yaptığı zaman, bunların sonucu böyle olacaksa, ona katlanmaktan da hiçbir şekilde kaçınmıyor. Bu bakımdan çok dirençli ve kararlı bir kişiliği var.

İkinci TİP kurulacağı vakit, öncesinde bazı siyasal gelişmeler oluyor. Birincisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) kuruluyor, ikincisi, 1973 yılında Türkiye Komünist Partisi (TKP) Atılıma geçiyor. (...) Ama beri yandan da 12 Mart'tan itibaren bir "illegalite fetişizmi" ve "enternasyonalizmin keşfi" öne çıkıyor. Bu keşifler de TKP'yi özellikle genç sosyalistler açısından aranır kılıyor. Yani TKP'nin Atılımı, bir yandan genç sosyalistler açısından TKP'nin aranır olmasıyla, bir yandan da '73 Atılımıyla birlikte Komünist Partisi'nin Türkiye'ye yönelişiyle başlıyor.

TİP'in kuruluşu gündeme geldiğindeyse, 1961-1971 döneminin aksine, Türkiye İşçi Partisi solun ana akımı değil. Zaten henüz kurulmamış. Türkiye Komünist Partisi, TSİP ortaya çıkmışlar, faaliyetlerini sürdürüyor ve güç biriktiriyorlar. Behice Hanım, anlaşıldığı kadarıyla, İkinci TİP'in

kurulması öncesinde bir tereddüt geçiriyor. Fakat Parti'nin devam ettirilmesi gerektiğine ikna edildikten sonra Parti'nin kuruluşu çalışmalarına katılıyor, başkan olarak Parti'de yerini alıyor.

İkinci TİP'in çok değişik, kendine özgü paradoksları olduğunu saptayabiliyoruz. İkinci TİP'in Programı, Türkiye sosyalist hareketi bakımından, neredeyse hâlâ aşılamamış bir eşik özelliği taşıyor. Ama bunun yanında fiziksel gücüyle programı arasında büyük bir orantısızlık var. Dönemin en küçük sosyalist hareketlerinden biri haline geliyor. Gerek TSİP'in gerek TKP'nin TİP'ten önce kurulup faaliyete geçmelerinden dolayı "birlik" fikirleri öne sürülmeye başlanıyor. Behice Boran'ın bu fikir karşısındaki tavrı da şöyle oluyor. "Sosyalist hareketin birliği birkaç sosyalist partinin bir araya gelmesi, birleşmesi şeklinde olmaz. Türkiye işçi sınıfının ya da hareketinin kendini ifadesi olarak bir sosyalist akım ortaya çıkar, diğer sosyalist hareketleri de kendi kanalında toplayıp birleştirir" diyor. Kendi inancına göre de bu akım Türkiye İşçi Partisi olacaktır. Fakat gerek dönemin toplumsal özellikleri nedeniyle, gerek TİP'in özellikleri nedeniyle Parti böyle bir işlev göremedi. Yani işçi sınıfı hareketi içerisinde tutunan, gelişen, bu gelişme nedeniyle Türkiye sosyalist hareketinin öteki öbeklerini bağrına soğuran bir parti olamadı. Öyle olamayınca sol hareketin ve kitle hareketinin "tepeden birleştirilmesi" fikri Behice Boran'ın da gündemine girdi. Ve TİP'in pro-Sovyet bir Parti haline gelişi ve son tahlilde TKP ile birleşmesi aslında bunun bir neticesidir.

Behice Hanım ne yazık ki Sosyalist Devrim gibi bir tezin, dünyada eşsiz sayabileceğimiz bir tezin mimarı olmasına rağmen, bütün bunların hepsinden giderek vazgeçip, TİP'i pro-Sovyet bir Parti haline getirmek ve sonra da pro-Sovyet bir Parti ile birleştirmek gibi bir şeyi denemiş oldu. Dolayısıyla kendi oluşturduğu sosyalist birikimi, Marksist birikimi böyle bir kanala götürmekle bana kalırsa doğru bir iş yapmış olmadı. Fakat öyle sanıyorum ki iki şey bunda etkili oldu. Birincisi; 1971-1980 arasında sol hareketin aşırı derecede bölünmeye başlaması buna karşılık işçi sınıfı hareketi içerisinde yeterince tutunamamış olması, dünyada da bütün sol içerisindeki bölünmüşlük Behice Hanım'a Sovyetler Birliği cephesinin dışında kalınarak sosyalist politika yapmanın güçlüklerini göstermiş olmalı. İkincisi de siyasal anlamda TİP'in başarılı olamamış olması bunda

etkili olabilir. Öğrenebildiğimiz kadarıyla 3 ay çok ciddi bir düşünme süreci sonrasında TKP ile ve kısmen TSİP'le "birlik" görüşmelerine başlıyor. Benim sezebildiğim kadarıyla Behice Hanım'ın düşüncesi şu gibi geliyor. Yazılarında, konuşmalarında hep bir gemi, liman, dümen, rota analojisi vardır. Behice Hanım'ın Birinci TİP'teki görevini "dümeni doğru tutmak" olarak tanımlamıştı. Şimdi, "yola çıkmış bir gemiyi olabilecek en yakın limana, sağ salim götürme" düşüncesi olduğu görülüyor. TKP ile TİP'i birleştirmek düşüncesi de biraz buradan kaynaklanıyor. Galiba siyasi hayatının son hedefi de bu, belki ölümü bile buna bağlanabilir. Birlik kararının açıklandığı toplantıdan iki gün sonra ölüşü onun açısından büyük bir rahatlamanın sonucu olarak değerlendirilebilir.

12 Nisan 2006, İstanbul

Mübeccel Kıray*

1940'lı yıllarda Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Behice Boran'ın öğrencisiydiniz. O dönemin Ankara'sından biraz bahsedebilir misiniz?

Fakültede bir felsefe hocamız vardı. Behice Hanım bize toplumların nasıl evrimleştiğini anlatırken, bu zat gelir Almanya'daki gençliği anlatırdı. Sene 1940, yani inanılmaz bir şey! "O gençlik sokaklarda şarkılar söyler, kırlara gider, hiç kimse şehirde oturmaz, muhteşem bir gençlik. Sizler çok pısırıksınız." Haydi al bakalım şimdi, yani olacak iş değil, bir Almanya methiyesi bilemezsiniz. Şimdi akıllarda şu vardır; sola dönük hocalar oturur Marksizm'i anlatır, yok hiç öyle bir şey yok, kimsenin Marksizm'i anlattığı yok; ama bu felsefe hocaları inanılmaz biçimde Hitler Almanyası anlatırlardı ve biz hepimiz kirpi gibi (Tüyleri diken diken olma hareketi yapıyor -y.n.) olurduk. Hiçbirimiz bir şey söylemezdik. (Gülüyor -y.n.) Öte taraftan müttefikler vardı tabii, her gün bütün radyo yayınları dinlenilirdi. Tam 1942 kışı, çok da ağır bir kıştı, Stalingrad'ın muhasarasının olduğu o ağır kış koşulları. Hepimiz birbirimize "Sen ne duydun?

* Mübeccel Kıray, 7 Kasım 2007'de İstanbul'da hayata veda etmiştir.

Ben ne gördüm?" diye duyduklarımızı aktarırdık. Böyle arada bir Ankara sokaklarından bizim felsefecinin anlattığı gibi, levent gibi Alman delikanlıları giderdi, böyle sapsarı, tesadüfen düşmüşler. Genellikle uçakları düşerdi, onlar Ankara'ya getirilirdi. Yahut ceketleri kısacık, -üniforma ile gezmeleri yasaktı çocukların, Türkiye o zaman dahil değildi herhangi bir kampa- yahut kolları kısa gelen bir takım tipler, ufak tefek insanlar, İngiliz pilotlar dolaşırlardı. Bilirdik bunlar bir biçimde harpten dışarıda kalmışlardı, işte burada geçiciydiler, gideceklerdi. Ankara böyle bir yerdi. Çok politik, yeni Türkiye'yi kurmak babında çok idealist, ama çok da bölünmüş. Ve bu iki taraf da CHP'nin içinde yer alıyor, o zaman çok partili rejim yok. CHP'nin içinde daha sola dönük olanlarla, Hitler türü bir muhafazakarlığa açık gruplar çok açıkça çarpışırlardı.

Bu arada Alman gençliğini metheden hocayla o toplumun nasıl evrimleştiğini anlatan hocayı mukayese ediyorsun. Ve mukayese ettiğinde "Bana ne Almanya'dan" deyip bu tarafa dönüyordunuz, çok doğal bir şeydi bu.

Behice Hanım'm eliyle toplumun evrimleşmesini öğrendikten sonra, sene bittiği zaman, biz modern toplumlara kadar gelmiştik. İkinci sene bize tarım toplumları, bugünkü kullandığımız dil ile sanayi toplumlarının benzerliğini, farklılığını ve biraz tarihle, feodalizmin değişmesini anlattı; ikinci sene bitti.

Ben kendimi o kadar rahat hissediyordum ki anlatılan konuların içinde; bu kadar olur. Bir de tabii metot dersleri! Metot dersleri verilmezdi İstanbul Üniversitesi'nde falan. İstanbul Üniversitesi'nde verilen basitleştirilmiş, daha çok fikir çeşitliğine yönelmiş, bir tür sosyal felsefeydi. Hocaları A. Hilmi Ziya'ydı, o da büyük hocaydı o zamanlar. Halbuki Ankara'da birden bu Anglosakson tertibi, olgulara dönük, veriler toplanarak, bunların analizinin yapıldığı yeni bir toplum analiz tarzına dönüldü. Bu çok büyük farklılıktı, inanılmayacak, şimdi size doğal gelir; Taha Akyol bile yazıyor bunu artık, ama o zamanlar kimse bunlardan bahsetmezdi. Özellikle Behice Hanım bu tempoyu kurdu, arkasından Niyazi Bey (Niyazi Berkes -y.n.) geldi. Niyazi Bey daha muhafazakar bir çizgideydi, o fikir tarihi olarak anlatırdı. Onu topluma refere ederek, toplumla ilişkilendirerek anlatırdı ama yine çok iyi anlardık. Niye 19. yüzyılda çok

Mübeccel Kıray, Behice Boran, Muzaffer Şerif ve Fatma Başaran
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde, 1945

büyük teoriler ortaya çıktığını falan, hem teorileri öğrenirdik hem niye çıktığını öğrenirdik. Bu ikisinin anlatış tarzı, zaten başka sosyoloji hocası yoktu, İstanbul'dan çok farklıydı, inanılmaz derecede farklıydı ve bizim hepimizi kapıp götürdü. Amerikan üniversitelerinin çok önem verdiği bir tavsiye mektubu kurulu vardır, bilmiyorum size hiç ondan bahsettiler mi, yalnız diplomanız yetmez, almış olduğunuz notlar yetmez ve kim sizi tavsiye ediyor ona göre gel de burada oku bağlamında. Behice Hanım benim için üç beş yere mektup yazdı. Tabii Muzaffer Şerif (Muzaffer Şerif Başoğlu -y.n.) vardı, onu da söylemeliyim. O da dünya çapında bir sosyal psikologdu. Onunla beraber tavsiye mektupları yazdılar benim için. Böyle son derecede iyi tanınan iki kişinin mektuplarıyla ben hem burs buldum hem kabul kağıdı geldi '46 senesinde. Ben '44'te mezun oldum; 1939-1940 senesinde başlamıştım üniversiteye, '44'te mezun oldum, '46'ya kadar kaldım. O arada bir de doktora yaptım Behice Hanım ile. O da tatlı bir işti. Özel kaşıkla yedirilen bir doktora talebeliği. Doktora sırasında; sahaya çıkmak ne demektir, anket hazırlamak ne demektir, toplanan veriler nasıl tasnif edilir, nasıl tefsir edilir, tefsir edilecek malzeme nasıl sorulmalıdır, ne yapılmalıdır başlıklarında böyle bire bir çok yakın çalıştık. Madem Fatma Başaran'la konuştunuz; o size Manisa'yı anlatmıştır. O hâlâ hakikaten birinci sınıf kitap olan *Sosyal Yapı Araştırmaları* kitabını ve Manisa köylerindeki çalışmalarını anlatmıştır.

Neden hâlâ birinci sınıf bir kitaptır "Sosyal Yapı Araştırmaları" kitabı?

Şimdi sosyal bilimlerde iki büyük analiz tarzı vardır; birisi Weberyen dedikleri, Weber'in Max Weber'in yaptığı değişme analizleri; öbürü de Marx'ın getirdiği evrimsel değişmeler. Ama bunlar makro seviyededir günden geceye ne oldu anlatmazlar, bilemezsiniz yani Türkiye nasıl oluyor da sanayi toplumu oluyor, olacak tabii ama nasıl olacak? Türkiye müşahhasında bu iş nasıl oluyor? Behice Hanım'ın Manisa'da yaptığı araştırma iki değişik gelişme seviyesindeki köyde, mikro seviyede, küçük seviyede, bir günden diğerine değişmenin nasıl olduğunu analiz eder, o zamana kadar hiç yoktu. Açıkçası ben onu kopya ettim, aynı şeyi bir sürü makalede işledim; mikro seviyede değişme nasıl oluyor diye. Weberyen ya da Marksist analiz çok büyük çapta Meksika şapkası gibi, köylünün başına giydirirsiniz, uyutursunuz. Günden geceye, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş nasıl oluyor, tarım toplumları nasıl değişiyorlar, bunu ilk Behice Hanım *Mukayeseli Köy Araştırması*'nda yapmıştır ve çok da zevkli bir materyalle yapmıştır, çok kolay anlaşılır.

İşte kitap çıktı; Behice Hanım en sonunda; "Kitabı çıkardık, ama kimse bir şey söylemiyor"dedi. Ee, söyleyemez. Türkiye'deki sosyal bilim çevrelerinin böyle bir kitabın ne demek istediğini kavrayacak birikimi yok; farkındalar ki önemli bir kitap, ama nasıl ele alacaklar, o yok. Sonra, seksen sene sonra ele alındı, çıkarıldı; zaten bir de dağıtmadılar kitabı tuttular ellerinde, o da hazin bir hikayeydi!

Neden dağıtmadılar?

Bunlar solcu, Marksist bunlar; sonra zehirlerler çocukları diye dağıtmadılar.

Üniversitedeki o kutuplaşmadan kısaca bahsetmeniz mümkün olabilir mi?

Çocuklar arasında çok belli değildi ama İkinci Dünya Harbi içinde olduğumuzu hiç unutmayın. Dolayısıyla ekmek kıtlıkları, karartmalar filan hepsini yaşıyoruz. Taraf tutmamanın imkanı yoktu, işte ya bizim felsefe hocası gibi "Yaşasın Alman gençliği!" diye bağıracaksınız ya da onların dışında olacaksınız. Ve o zaman unutmayın ki Sovyetlerle de dostuz, mütte-

Ankara Üniversite talebesinin nümayişi

Talebeler Marko Paşa ve 24 Saat gazetelerini yırtmışlar, solcu propagandasının önlenmesini istemişler

Ankara Üniversitesi Rektörlüğünün tebliği

Günler Geçerken

Dönemin Akşam gazetesinin küpürü

fik taraftan herkes dost. Ama talebenin ne kadarı bunun bu kadar bilinçli olarak farkında bilmiyorum. Bizim bölümümüzde böyle çok bilinçli on sekiz-yirmi öğrenci vardı, hiç şüphe yok, biz müttefiklerin ve Sovyetler'in durumunu kabul eder ve dirençlerini takdir ederdik, şeye karşı Mussolini ve Hitler'e karşı dirençlerini takdir ederdik. Yalnız ne var ki özellikle bu Hitlerci Türkçü grup eskiden beri vardı Türkiye'de. 1930'lardan beri gelen şoven milliyetçilik diye aldığımız fikir tarzı, talebeyi çok daha kolay elde ediyordu. O çok ucuz bir tarzdır, çok kendinizi yormayın "Yaşasın Türkiye!" dediniz mi biter zaten, başka bir şey söylemek lazım değil. Dışarıdan da bu, özellikle CHP'nin son derece konservatif olan tarafında ittirilince çok çabuk alevlendi. O kadar garip şeyler olurdu ki. Şimdi bu arada ben mezun oldum ve doktorayı yaparken Çalışma Bakanlığı'nda çalışmaya başladım. O sırada *Tan* hadisesi oldu. *Tan* hadisesini ne kadar bilirsiniz bilmiyorum ama işte binlerce çocuk yürüdü, tahrip ettiler *Tan Matbaası*'nı falan. Diyorduk ki matbaanın ne tür bir suçu var. Her şeyi tahrip edebilirsiniz ama matbaada her şey basılabilir. Hakikaten her şeyi kırıp tahrip ettiler.

Böyle kantin gibi bir şeyimiz var, bir şey yapmak lazım. Unutmayın ki biz de 20 yaşındayız. Biz bir metincik yazdık, üç kişiydik. "Kültür araçla-

rının tahribini hiç tasvip etmiyoruz, kınıyoruz..." falan diye. İmzalatmaya çalışıyoruz. İlk defa Ankara Üniversitesi'nde böyle bir şey oluyordu. Kaç kişi imzaladı zannediyorsunuz? Sağ grup, şoven milliyetçiler göklere çıkıyorlar, burası komünistlerin yuvası oluyor, bilmem ne oluyor diye. Bütün söylediğimiz de şu; "Kültür araçları tahrip edilmemeli, bunlar nötr araçlardır." 14 kişi imzaladı. Ziyanı yok 14 kişi olsun biz bunu gönderelim, dedik. O zaman da çoğaltma imkanı yok, siz biliyor musunuz karbon kağıdıyla çoğaltmayı? İki üç kere karbon kağıdıyla çoğaltarak, o zaman fazla gazete de yok. On iki taneydi İstanbul'da gazete, tümüne gönderdik. Tabii yayımlanmadı. (Gülüyor -y.n.) Bekliyorduk ki gazeteler bunu basar, hiç değilse Dil Tarih'teki bazı öğrenciler kültür araçlarını koruyorlar diye.

Perşembe günü falan vermiştik postaya, pazartesi günü okula geldim. Hademe geldi, "Dekan seni çağırıyor" dedi. "Dekan beni niye çağırsın?" dedim. Tarihçiydi, bizimle hiç ilgisi yok. Kalktım odasına gittim. Çok muhteşem bir dekan odası vardır Dil Tarih'in çok hoştur. Koltuklar, toplantı masası var. Koltukların şöyle kenarına çekilmiş, tipik, o zaman daha tipikti; lacivert takım elbiseleri, altı kalın Beykoz ayakkabılı bir zat oturuyor, 30-35 yaşlarında falan. "Gel Mübeccel, otur" dedi. O zaman Enver Ziya Karahan dekan. Elinde bizim mektuplardan bir tanesi. "Bundan haberin var mı?" dedi. Altında imzam var şüphe yok. "Sizin elinize nasıl geçti, size göndermedik ki biz gazetelere gönderdik" dedim. Öbür adama baktım, o böyle tavanlara bakıyor. "Nerede yaptınız bunu?" dedi. Anlaşılan o zat tam bir soru listesi vermiş dekana, dekan da soruyor. "Kantinde konuştuk, bir asistan daha vardı, onun odasında yazdık, Kızılay Postanesi'nden ben attım, yalnız gazetelere gönderdik" dedim. "Böyle çocukça işlere niye giriyorsunuz? Siz artık çocuk değilsiniz" dedi. "Ama çok samimiyiz biz bu kültür varlıklarının nötrlüğü konusunda." "Kim öğretti size?" dedi. Kimse öğretmedi, hakikaten kimse öğretmemişti. Kim öğretti; İkinci Dünya Harbi öğretti, bütün bir eğitimimiz öğretti, o Alman hayranı hocaların anlamsız dersleri öğretti, ama bunu anlatamazsınız. Kimse öğretmedi diyorsunuz ve gidiyor bu da. "Git artık dersine" dediler, bitti. Türkiye'deki ilk öğrenci hareketi budur bakın dışardan kimsenin örgütlemediği, kendi kendine olan. Kime anlatırsınız bütün bir birikim var bunun arkasında diye.

Behice Boran ABD'de öğrenim gördüğü yıllarda

Ankara işte böyle bir şehirdi o zamanlar.

Ama ne oldu? Behice Hanım'ın tavsiye mektuplarıyla, aile de bunun başına bir iş gelecek, bunu buradan gönderelim telaşı içerisinde "Sen Amerika'ya git" dediler. Paralar falan ayarlandı. (Gülüyor -y.n.) ama ben doktorayı bitirdim. Sınava falan da girdim, birinci doktora bitmiş oldu. Pasaport alabilecek miyim? Bu epey bir meseleydi. Birinci Şube Müdürü'nü görmeye gittim. Çıkmıyor pasaport bir türlü, çok zor pasaport alınırdı o zamanlar. Birinci Şube'nin kapısına gittik. O zamanlar kaç tane üniversite talebesi kız var? Kapıya gidip dayanınca, "22 yaşında kız gelsin, görelim bakalım" dediler belli ki. "Bir de kabarık ki dosyan Mübeccel" diyor Şube Müdürü. Halbuki hiçbir şey yapmadık, bütün mesele o mektup. Ama daha oradayken neyse ki pasaport geldi, aldım çıktım ve gittim Amerika'ya. Zannediyorum Birinci Şube de tıpkı aile gibi "Aman bu kız gitsin de ne olursa olsun" diyerek verdi pasaportu.

Amerika'daki doktora 4 yıl sürdü. Ama ben sosyoloji unvanlı bir doktora alınca, döndüm sosyal antropolojiye girdim. Şikago'da bir üniversitedeydim. Ama yazları New York'a gider Kolombiya'dan ders alırdım. İkinci yazdı falan bu şey haberleri gelmeye başladı. Sağ öğrenci hareketleri ayyuka çıkmış, çatışmışlar sağcı olmayan talebelerle. Bizim hocala-

rımız; Behice Hanım, Niyazi Bey, -tabii bu arada şey gitti, Muzaffer Şerif Amerika'ya döndü o ayrı bir hikayedir, bizim konumuz değil şimdi- Pertev Naili Bey açığa alınmışlar, ders vermeleri durdurulmuş. Çok canımız sıkıldı. İşte New York'taymn Leslie Whyt'ın da derslerini alıyorum. Bir gün asansörle çıkıyorum Leslie Whyt'la karşılaştım. Leslie Whyt o zamanlar bu kültür meselelerindeki en önemli insanlardan biriydi. Onun dersine çıkıyorum. "Ben Türkiye'den geldim sizin derslerinizi alıyorum" dedim. "Behice'yi tanıyor musun? Ne yapıyorlar o kadıncağıza?" dedi böyle, hemen. "Evet, zor zamanlar geçiriyor" dedim. "Ben 30 senelik hocayım, Behice kadar parlak öğrencim olmadı, ne yapsak onu buraya getirmek için?" dedi. "Zor gelir bu aralık" dedim. Onun derdi de birisini daha kurtarmak oradan. Sonra birlikte çıktık, bir kahve içtik. Adam 60 yaşında belki, Behice Hanım için niye gitti, nasıl gelir falan gibi şeyler söylüyor. Onlar iyi, parlak birini buldular m bırakmak istemiyorlar. Ben düşündüm, ülkesinde neredeyse aç kalıyordu Behice Hanım o dönemde. Maaşını falan da kestiler. Evlenmişti o aralık Nevzat Hatko'yla, İstanbul'a gelmişler. Ben Amerika'daydım o zaman. Nevzat çok iyi Yunanca bilirdi. Behice Hanım da hem Fransızca hem İngilizce bilirdi. İlkokulu Fransız okulunda okumuş, İngilizceyi kolejde ve Michigan Üniversitesi'nde falan.

Döndüm geldim Amerika'dan. "Haa Behice Hanım'ın talebesi misiniz? Yerimiz yok, o çok kati." O arada Barış Derneği meselesi olmuş, Behice Hanım başkanı olmuş Dernek'in, içerdeler. İki haftada bir ziyaretlerine gidiyorum, ihtiyaçları götürüyorum. Çamaşırdan, süte kadar. İçerde olmanın en kötü tarafı sahipsiz kalmaktır. Onun için mutlaka sahip çıkmak gerek diye düşünürdüm. Annesi çok yaşlıydı Behice Hanım'ın. Nevzat burada olduğu için her zaman arayacak insan yok, o yüzden kendime iş edindim, hep gittim ziyaretine. Derken çıktılar, o kalktı İstanbul'a geldi. Ben de İstanbul'a geldim, çünkü Ankara'da hiçbir şey olacağı yok. Behice Hanım'ın talebesi olmak yetiyor, hiçbir şey olmaması için.

Mübeccel Hanım, Behice Hanım'ın bu kadar yakınında bulundunuz, çok fazla şey paylaştınız. Onu ilk gördüğünüz günü hatırlıyor musunuz? İlk izleniminiz neydi ona dair?

Behice Hanım'ı ilk tanımam Fakülte'ye geldiğimiz zaman ilk girdiği

Behice Boran öğretim üyeliği günlerinde

dersteki halidir. Ve ilk o hali, genç bir kadındı, 30'unda bile yoktu o zaman, kirli pembe bir tayyör... Türkiye'de o zamanlar öyle sofistike renkli kumaşlar yoktu, Nazilli basmalarının bile kuponla satıldığı günlerden söz ediyorum... Saçları çok düzgün taranmış, kendi bakarmış, onu sonra öğrendim. Bana 20 tane berberden geçmiş gibi gelirdi ama sonra öğrendim ki değil, böyle içe doğru kıvırırdı. Ve son derece açık bir anlatım tarzı, hiçbir lafa boğmadan, ezberlenmesi gerekmeyecek biçimde, anlaşılması gereken ifadelerle pencerenin önünde duran çok genç bir kadın. Çok emprese etti. Belki de biraz rol modeli falan gibi geldi. İşte böyle hoca olunur falan diye. Bir de şunu söylemek lazım, öbür hocalarla kontrast inanılmazdı. Öbür hocalar korkunç derecede bağnaz, boş, dersten başka her şeyi anlatan, Hitler Almanyası'nı anlatan, öven adamlardı. Behice Hanım'ı bambaşka bir yere koydum ve bir daha da o etkiden çıkamadım ben. Ve o öyle devam etti. Hakikaten çok etkileyici bir anlatış tarzı ve görüntü...

Toplumun evrimleşmesini anlatıyordu, temel problemlerle birlikte;

toplayıcılıktan, avcılıktan tarım toplumuna; tarım toplumundan ilk sanayi toplumlarına, sonra sanayi toplumunun temel özellikleri vesaire. O seneyi doldurmuştu. Çok etkilenmiştik, hepimiz çok etkilenmiştik ama ben ekstra ekstra etkilenmiştim. Dediğim gibi tam bir rol modeli. Hem giyimiyle, o kirli pembe tayyörüyle... Yani siyah tayyör giymek lazım değildi, iyi bir hoca imajı yaratmak için. Tabii ince, narin... O sene öyle geçti.

Felsefe bölümünde iki sene bütün dersleri alırdınız, hem felsefe derslerini hem psikoloji derslerini hem sosyoloji derslerini. İki seneden sonra uzmanlaşma başlar, yalnız sosyoloji derslerini ya da yalnız psikoloji derslerini alırdınız. Ama ilk iki senede o kadar düzgün bir sosyolojik çerçeve çizildi ki bize, üçüncü dördüncü senelere lüzum bile kalmadı neredeyse. O seneleri daha çok seminer gibi; makale yazarak, ödev yazarak geçirdik. Behice Hanım daha ilk günden, "yabancı dil öğrenin, yazı yazmayı öğrenin" diye bize telkinde bulunurdu. Yabancı dil özellikle. Ben hep onun etkisiyle, Dil Tarih'teki İngilizce Bölümü'nün hocalarının birinden ders almaya başladım. Ve İngilizcemin temeli o, çünkü ben İzmir Lisesi mezunuyum, kolejli falan değilim. Ama sonraları hem İngilizce yazacak kadar hem ders verecek kadar o işi tutturdum. Peki, nasıl tutturdum? Behice Hanım sayesinde tutturdum, hiç şüphe yok ona.

Behice Hanım siyasetle uğraşıyor ama işini de seviyor değil mi?

Behice Hanım işin aslı birinci sınıf bir akademisyendi. Atılınca üniversiteden, tabii böyle kademeli bir atılma oldu bu. Önce açığa alındılar, sonra maaşları kesildi. Kendi kendine ben ne yapıyorum, niçin böyle oluyor diye sorduğunda sanırım cevabını buldu: Bu sağ siyasetin hakim olmasından ileri geliyor. Siyasette sağ olmayan bir çizgide faaliyet gösterilirse bu memleket daha açık fikirli, daha fazla düşünen ve analiz eden bir kafa yapısına ulaştırılabilirse siyaseten, herkes daha fazla rahat eder diye bir sonuca ulaştı. Ve düpedüz siyasete girdi, parti kurdu, parti yönetti. Ama bunu daha sonra, dışlandıktan sonra yaptı. Behice Hanım'ın inanılmaz bir sorumluluk hissi vardı. Eğer üniversitedeyse öğrenci yetiştirecek, araştırma yapacak. Bunları yapmıyorsa işini iyi yapmıyor sayıyordu kendisini. Siyasete atılacağı zaman da gene aynı şey. Sonraları İstanbul'da, elbette saygımı kaybetmedim ama sadece öğrenci-hoca yakınlığından daha fazla

yakınlığımız oldu onunla. Cemal Gürsel'in darbesi olduğu zaman ikimiz de İstanbul'daydık. Ben de işsizdim o zamanlar, ortalarda duruyordum kimse işe almıyordu, içeri girdim çıktım ben de.

Siz neden içeri girdiniz?

Tabii komünistlikten... Başka neden içeri girilir Türkiye'de? 1952 Tevkifatı'nda.

Var mıydı TKP ile bir ilişkiniz?

Yok, hiçbir zaman siyasetle siyaset olarak ilgilenmedim, dünya görüşü olarak her zaman angajeydim, bunu her zaman söylerim. Ama aktif politikaya hiçbir zaman heves etmedim. Ama hiçbir zaman takiplerim, dinlenmelerim bitmedi. Her neyse ben de işsizim o zamanlar. 27 Mayıs darbesi oldu. Kızım doğmuştu. Behice Hanım'ı aradım, ne oluyoruz diye. O, konuşmalarda Milli Birlik Komitesi'nin heterojen bir grup olduğunun haberini almış. Çok bağnaz bir grupla daha az bağnaz bir grubun çekişmelerinin olduğu haberini almış. Daha sonra Türkeş grubunun falan ayrılması da bu heterojenliği gösteriyor. Buradan sorumluluk fikrine geleceğim. Gittim, Behice Hanım yazı masasında bir şeyler yazıyor. "Otur Mübeccel yazıyı bağlayıp geleceğim" dedi. Geldi nitekim. "Ne yazıyorsunuz?" dedim. "Kendimi sorumlu hissediyorum. Gürsel'e (Cemal Gürsel -y.n.) yeniden yapılanmanın en önemli tarafının daha liberal, daha açık bir sol olması gerektiğini yazıyorum" dedi. Ben hiç kendimi öyle sorumlu hissetmiyordum, sadece seyrediyordum. Ama Behice Hanım sorumlu hissediyordu kendisini, her zaman da öyleydi. Ve o mektup yazıldı biliyorum, 24 sayfalık bir mektuptu o. Ne oldu bilmiyorum o mektup, ulaştı mı, bir yerde takılıp kaldı mı? Galiba onun dosyası da epey kalabalıktı, oralarda takıldı kaldı, bizim bir paragraflık dilekçe gibi. Müthiş bir sorumluluk duygusu vardı. Yani bir toplumun üyesi olmak, o topluma karşı sorumlu olmaktır diye. Birçok akademisyen Türkiye'yi bıraktı gitti. Önce Muzaffer Başoğlu gitti sonra Niyazi Berkes gitti, Pertev Bey gitti falan. Hepsi aynı gruptu bunların. Behice Hanım'a "Siz de gitseniz" demiştim. "Ne olacak? Amerika'da ne yapılabilir ki?" demişti. Ama iki defa hapis yattıktan sonra '80 darbesinde mutlaka alacaklardı içeriye. O zaman gitti

Mübeccel Kıray eşi İbrahim Kıray ile

Avrupa'ya. Brüksel'e siyasi mülteci olarak gitti, kaldı.

1970'lerde görüşüyor muydunuz Behice Hanım'la?

Tabii tabii her zaman. Ben Ankara'daydım, onlar İstanbul'daydılar. Ankara'ya geldiği zaman bizde kalırdı. Müzmin hastalıkları vardı. Müzmin bir karaciğer bozukluğu vardı. İbo, benim kocam doktordu. İlaçlarını poşetine koyup, başucuna koyardı. Anahtarı vardı, biz yatardık o gelirdi. Parti faaliyetlerinden gelirdi. Sonra Parti'nin üzerine çok gelmeye başladıkları zaman, "Mübeccel sende kalmayacağım artık, senin üzerine de gelmeye başlayacaklar bunlar" dedi. Parti başka birini ayarladı, Partili, onun evinde kalmaya başladı. Bu kadar da düşünceliydi. Halbuki İbo doktor, onunla ilgileniyordu, hastalığıyla. Rahat ediyordu bizde.

Sizde kaldığı zaman siyaset dışında bir şeylerden de konuşup rahatlıyordu belki. Örneğin sosyoloji. İlgisi sürüyor muydu sosyolojiye? Takip ediyor muydu sosyolojide neler olduğunu?

Tabii ki ilgisi sürüyordu. Ama takip meselesi bir yere kadar olabiliyor-

du. Bir de sosyal bilimler çok yavaş değişir, fiziki bilimler gibi değildir. Aynı şeyler tekrar tekrar söylenir. Biraz öyle söylenir, biraz böyle söylenir. Unutmayın ki siyaset bilimi denilen şey, yazıldığı memleketlerin ideolojisini aksettirir, başka hiçbir şey değildir. Bilim falan değildir. Bunu ben söylediğim zaman siyaset bilimci arkadaşlarıma, deli oluyorlar. Ellerinden gelse beni öldürecekler ama doğrusu budur... (Burada yer alan bölüm Mübeccel Kıray "Bunu kayıt dışı söylüyorum" dediği için çıkarılmıştır. -y.n.)

Dili son derece iyi kullandığı için en iyi Whitman çevirilerini Behice Hanım yapmıştır Türkiye'de. O zamanlar basıldı ama şimdi muhtemelen kayıptır, kitaplar yoktur. Bütün edebiyatla ilgilidir. Ankara'da hoca olduğu zamanlar, ilk bale gösterileri yeni başlıyordu Türkiye'de, bale hakkındaki fikirleri Ulus'ta falan çıkmıştır. Sonra kendi mecmualarında, *Adımlar*, *Yurt ve Dünya*'da yer alan edebiyat, sanat yazılarının tümünü Behice Hanım yazmıştır. İlgisi çok geniş olan bir insan, kapasitesi çok genişti. Eve geldiğinde de kültür sanattan konuşurduk. Sonra İstanbul'a taşındı, biz hâlâ Ankara'daydık. Sonra da gitti, '80 darbesi sonrasında mülteci olarak gitti. Artık 70'ini geçmişti ve kapalı mekan eziyetine artık dayanamayacaktı. Yoksa hiçbir zaman burayı bırakmak istemedi, onu çok iyi biliyorum. "Gideceğim, ne yapacağım?" diyordu. Mülteci hayatı ona göre değildi ve orada öldü bildiğiniz gibi. Çok iyi bir insandı, esprili, iyi yemek yapan. Çevresine çok fazla insan toplardı. Tabii çevrenize çok insan topladığınız zaman dışarıda birileri kaşınmaya başlar. Mutlaka müdahale etmek isterler ne var ne yok diye.

Ben dünyanın değişik üniversitelerinde hocalık yaptım, her yerde hem hocalarla temas ettim, hem öğrencilerle temas ettim. Behice Hanım kadar ihatalı insana rastlamadım. Çok geniş bir kavrayışı vardı, çok geniş. İyi ki ben de Behice Hanım'a rastladım da onun yarı yoluna kadar gelebildim. O müthiş bir insandı.

Kesinlikle çok güzel anlattınız. Kişisel anekdotunuz varsa?

Evet, görüldüğü gibi hâlâ konuşabiliyorum, yürüyemesem de. Herhalde politik yaşantısı çok hareketli geçmiştir, ben onları bilmiyorum. Bizim eve geldi mi, İbo son derece sakin, güler yüzlü, problem çözen, çok baba

bir insandı, Behice Hanım'la otururlar, karaciğerde ne oluyor, şu organda ne gidiyor gibi -konu değiştirmek babında, Behice Hanım'ın ilaçlarından biriydi İbo- şeyler konuşurlardı.

Bir sosyoloji kongresi vardı. Bana her zaman olduğu gibi Behice Hanım'ı anlatmak düştü. Şunu söylemek isterim anekdotun bir parçası olarak, sonra devam ederim anekdota. Behice Hanım'ın mahkemesi sürüyor, atılacaklar üniversiteden, kesin olarak atılacaklar. Aleyhinde şahitlik yapanlar var. Şimdi ölmüş olan çok tanınmış bir tarih hocası; "Behice Hanım elbette kızıldı, zaten saçlarını da kızıla boyuyordu" demişti. Şimdi siz böyle kanıt duydunuz mu? Bu mahkeme kayıtlarında var. "Zaten imtihan kağıtlarını, sınav kağıtlarını kırmızıyla tashih ederdi." Kim başka renk kalem kullanır? Bunlar delil. Bu biçim "delillerle" atıldılar. Ne söylersiniz?

Bu konferansta Behice Hanım'ın, değişme, evrim ve sosyolojiye olan katkılarına dair bir şeyler söyledim. Sonra kendimi tutamadım ve ben girdim bu konuya. Dünyanın en kapasitesi yüksek insanlarından birinin akademik hayatı nasıl bitirildiyi anlattım. Saçma delillerden bahsettim, kızıl saçlar ve kırmızı kalem meselesinden. Zaten o duruma çok kızmıştım çok sinirliydim. Ben kızınca çok fena kızıyorum. 5-6 dakika kadar tüm salon Behice Hanım için yas tuttu. Sunuş bitti, çıktık. Kahve molası derler ya bu tür toplantılarda. Ben böyle Ortadoğu'nun amfisinin dışındaki duvarına yaslanmış çay içiyordum. Hiç tanımadığım biri geldi yanıma, profesörmüş boynuma sarıldı, nasıl ağlıyor. Ama bütün salon Behice Hanım'ın akademik kariyerinin sona ermiş olmasından dolayı yas tuttu. Ondan sonra talebem olan ama şimdi hoca olan iki öğrencim geldi yanıma, "Mübeccel Hanım yanınıza gelemedim, iki tur attım binanın çevresinde" dedi.

Ama bu çok hazindir, Behice Hanım'ın akademik hayatının sona ermiş olması çok hazindir. İkinci Dünya Savaşı'na denk gelmiş olması ve Türkiye'nin durumunun siyasi durumunun böyle olması çok hazindir. Ama hiç değilse o gün toplantıdakilerin 10 dakika yas tutmuş olması önemliydi benim açımdan.

15 Ekim 2005, Ankara

Fatma Başaran*

Behice Boran ile tanışmanızdan başlayalım isterseniz. Nasıl tanıştınız?

Ben bir cumhuriyet kızıyım. Manisa'da ilkokulu Gazi Okulu'nda bitirdim. Yıl 1934 idi. O zaman okumaya çok hevesli olduğum için Kız Enstitüsüne ya da kızlara yönelik kurslara gitmeyi düşünmedim. Bu nedenle Manisa orta mektebine yazıldım. O zaman Manisa'da en yüksek okul, ortaokuldu ve çok az kız gidiyordu. Bizim sınıfta otuz kadar erkek, dört-beş tane de kız vardı. Bizi en öne oturturlardı. Bahçede kız erkek ayrı oynardık, o zaman ayrım birazcık daha fazlaydı. O yıl Manisa Ortaokulu'na ilk olarak İngilizce dersi konmuştu. Biz hem İngilizceyi merak ediyorduk, hem de hocayı merak ediyorduk, bekledik... Bir de baktık genç bir kız bizim sınıfa geldi. Biz çok şaşırdık, öğretmen denilince daha başka türlü birini düşünüyorduk. Hele ortaokul öğretmeni denilince. Ama hoşumuza da gitti, alakamız çoğaldı ve derslere başladık. Son derece disiplinli, son derece muntazam dersler yapıyorduk. Çok da mutluyduk, öğretmen de mutluydu. Ama fazla bir ilişkimiz yoktu, sınıfın

* Fatma Başaran, 25 Kasım 2009'da Ankara'da hayata veda etmiştir.

Behice Boran ABD'de öğrenim gördüğü yıllarda

dışında. Sonra öğretmeni sormaya başladık "Kimdir, nedir?" Öğrendik ki öğretmenimiz o zaman devlet hastanesi doktoru olan Alimcan Bey'in baldızıydı. Ablası da meclisi idare üyesi Nefise hanımdı, onun da öğretmen tahsili olduğu söylenmişti. Behice Boran onların yanında kalıyordu. Öğrendiğimize göre Robert Kolej'i bitirmiş, oranın en başarılı öğrencisiymiş, Amerika'ya burs kazanmış, 1935'te Amerika'ya gideceği için bir sene Manisa'da kalacakmış. Son derece aktif bir insandı. Biz onunla çok fazla ilgilenmeye başladık, adeta takip ediyorduk, ne yapıyor diye. Öğrendiğimize göre ablası ve eniştesiyle beraber şehir kulübüne gidiyormuş. Çok okuyormuş. Hafta sonları da askeri mahfile gidiyorlarmış. Ve Behice Boran, bizim genç hocamız, orada dans ediyormuş ve güzel dans ediyormuş... Kimlerle dans ediyormuş onu da soruşturmaya başladık. Böylece dönem geçti ve yaz tatili oldu, ayrıldık. Öbür sene aramızda olmayacaktı, Amerika'ya gidiyordu.

Tekrar karşılaşmanızla devam edelim.

Ben ortaokulu bitirdikten sonra, üniversite tahsili yapmayı aklıma koyduğum için liseye gitmeye kararlıydım. Ama o sıralar kızlar pek okutul-

Behice Boran, Manisa Ortaokuiu'nda öğrencileri ile birlikte

muyordu. Hele başka memleketlere giderek okumak iyice zordu. Onun için sınıftan yalnızca komutanın kızı Şükran Artunkal ve ben İzmir Kız Lisesi'ne gittik, ötekiler ya öğretmen okuluna gittiler, ya da eğitimlerini kestiler. Ankara'ya geldiğim zaman Mülkiye'ye gitmeyi denedim. Müdürle konuştuğumda kanuni sakınca olmadığını, fakat böyle bir uygulamanın şimdilik olmadığını söyledi. Birkaç sene sonra bu müsaade çıktı, kızlar da Mülkiye'ye girdiler. Ben Mülkiye'nin olmayacağını anlayınca Dil-Tarih'e girmeye karar verdim, orada felsefe kürsüsünün açıldığını öğrenmiştim. Oraya müracaat edip burs imtihanına da girdim. Bir kız, üç erkek alınacaktı. Bakın burada da kız-erkek ayrımını görüyoruz. Ben birinci olarak kazandım. İkinciliği de bir kız kazanmıştı ama onu alamadılar, fakat sonra durumu bakanlığa yazıldı ve ona da bir kadro çıktı. Böylece Dil-Tarih'te okumaya başladım. Felsefe kürsüsünde ilk sene öğrenciler bütün felsefe grubu derslerini alırlardı, ikinci sene ayrı kısımlara ayrılırdı. Sosyoloji, felsefe, psikoloji gibi. Ben o yıl derslere devam ettim, sene sonu sınavlarından sonra sosyolojiyi seçtim. Sosyolojide o zaman yedi kişiydik. Mübeccel Belik (evlendikten sonra Kıray adını aldı -y.n.), Fatma Taşkıngöl, ben, Ekrem Altay, Lütfü Öztabak, Osman Serdengeçti ve Tahsin Gülöksüz. Bu

arkadaşlarla sosyolojide talebeliğimize devam ettik.

İlk sene Behice Boran derslerinize girdi mi?

İlk sene de girdi, ikinci sene de girdi. İlk sene bütün diğer gruplarla beraber giriyorduk, sonra ayrı çalışma grubu olarak sosyolojiyi seçmiştik ve sosyolojiye devam ettik. Biraz önce isimlerini saydıklarım sosyolojiyi seçenlerdi.

İlk sene Behice Boran hangi derslerinize girdi, hatırlıyor musunuz?

Sosyolojiye Giriş dersleri verdi Behice Hanım, zaten bütün eğitim süresince *Sosyolojiye Giriş* veriyordu, *Şehir Sosyolojisi* veriyordu ve de *İstatistik* veriyordu. Niyazi Bey (Niyazi Berkes -y.n.) *Sosyal Nazariyeler* veriyordu. Prof. Mehmet Erişirgil o zaman dekandı, aynı zamanda Mülkiye'de hocaydı, o da *Sosyal Nazariyeler Tarihi* veriyordu. Psikolojiyle çok yakından ilgiliydik. Muzaffer Şerif'in (Muzaffer Şerif Başoğlu -y.n.) derslerini de muntazaman alıyorduk. Derslerimiz çok tartışmalı olarak geçiyordu. Son derece memnunduk. Arada fikir ayrılıkları da olsa, tartışmalar da olsa bir sorun olmuyordu.

Öğrencileri ile ilişkileri nasıldı?

Öğrenciyle ilişkileri mesafeli fakat son derece samimiydi. Hiç çekinmeden herkes istediği soruyu sorabiliyordu. O da cevaplandırıyordu. Seminerler yapılıyordu. Umumiyetle yabancı dilden mecmualar okur, bunları tercüme eder ve onlar üzerine konuşurduk. Yani günün durumunu, dünyadaki durumu ele alırdık. O mecmualara fakülte aboneydi ve onları alır tercüme ederdik. Seminerlerde de onlar üzerinden konuşur, tartışırdık. İngilizce hususunda hem Behice Boran hem Niyazi Bey, hem Muzaffer Şerif haftada bir yardımcı dersler verirdi, tercümelerimize yardım ederlerdi, onları kolaylıkla yapalım diye. Onun çok faydasını gördük.

Peki diğer hocalardan Behice Boran'ı ayıran nitelikleri neydi sizin için?

Üniversitede o yıllarda bir ikilik vardı. Mesela felsefe grubu öğretmenleri Hamdi Atademir, Necati Ahter tamamen karşı taraftaydılar. Talebe daha ziyade Behice Hanımların grup derslerini tercih ediyordu, tercihler

onaydı ve bu da onları kızdırıyordu. Karşıt grup kolokyumlara gelmiyor, konferanslara gelmiyor, kendileri de bu konuda katkıda bulunmuyorlardı. Fakat yapılan konferansları ve yahut da kolokyumları koridorda tenkit ediyorlar, onlar aleyhinde laflar söylüyorlardı. Bu, öğrenciler arasında hiç hoş karşılanmıyordu.

"Yurt ve Dünya" dergisini öğrenciler takip ediyor muydu?

Biz hem *Yurt ve Dünya*'yı takip ediyorduk hem de *Adımlar* 'ı. Evvela *Yurt ve Dünya*'yı çıkardılar, ondan sonra da *Adımlar* 'ı çıkardılar. İkisini de talebeler arasında o zaman, daha, ilerici gençlik dediğimiz grup takip ediyordu. Karşı tarafın da kendilerine göre takip ettikleri sağcı yazarlar vardı. Fakültede öğrenciler aşağı yukarı iki siyasi eğilim gösteriyorlardı. Sağcılar-solcular diye. Bu gerilim gittikçe arttı. Pek çok olay çıktı. Bakanlık emrine alınmalar, ifadeler; işte dediğim gibi, listeler, zanlılar, ifadeler, çok kötü olaylar oldu. Toplantılar, mitingler, rektöre mecburi istifa imzalatmalar vesaire çok kötü günler geçti. Bunların sonucunda da 1948'de Millet Meclisi tarafından kadroları kaldırılarak hocaların üniversiteden ayrılmaları sağlandı.

Dediğim gibi Behice Boran derslerinde son derece objektifti, derse son derece hazırlıklı gelirdi ve hitabeti gayet iyiydi. Çok iyi takip edilirdi. Sorular, münakaşalar çok rahat yapılırdı. Umumiyetle, umumiyetle değil her zaman, elinde notlar olsa da asla onlara bakmaz, konuya hakim olarak her şeyi açıklardı.

Peki, şimdi Manisa'ya geçelim mi, birlikte çalıştığınız "Toplumsal Yapı Araştırmaları" sürecini anlatabilir misiniz?

Asistanlığımı söyledim mi?

Söylemediniz.

1944 Haziranı'nda üniversiteden pekiyi dereceyle mezun olup tatile Manisa'ya gitmiştim. Döndüğümde bursumu almak üzere muhasebeye gittim. Orada benim adımı bulamadılar. "Ben Haziran'da mezun oldum, bursum kesilemez, başarısız değilim" dedim. Muhasebeci; "Sizin asistanlığınız geldi, siz ilmi yardımcı oldunuz" dedi. Sonra öğrendim ki,

Sorbonne'dan gelen Prof. Lakomb, Felsefe kürsüsü başkanıydı; imtihanlardan sonra benim ilim yapmamın uygun olacağını, bunun için kuraya katılıp lise hocalığından muaf tutulmamı teklif eden rapor yazmış ve onun üzerine ben sosyolojiye ilmi yardımcı olarak atanmışım. O zaman ilmi yardımcı olarak maaşımı aldım ve çalışmaya başladım. Behice Boran'la aynı odayı paylaşıyorduk. Onun odasına bir masa ilave ettiler, ben de orada çalışmaya başladım. Ve dört sene, '44-48, dört sene aynı odayı paylaşarak çalıştık.

Behice Boran odasına geldiği zaman, hemen çantasını bırakır çalışmaya başlardı. Hiç öyle muhabbet falan filan tarafı pek yoktu. Hemen çalışmaya başlardı, zaten her zaman bir acele her zaman bir iş peşindeydi. Çok aktifti, hemen çalışmaya başlar, umumiyetle daktiloya geçer ve müsveddesiz olarak yazılarını daktiloda yazardı. Ona çok şaşardım. Ben o zaman daktilo bile yazmasını bilmiyorum, o müsveddesiz daktilo yazıyordu ve makalelerini, ders notlarını öyle ortaya çıkarıyordu. Sonra başka yerlere, toplantılara giderdi veya odasında okurdu. Ama umumiyetle hareket halini hatırlıyorum.

Manisa'ya birlikte araştırma yapmaya gittiniz. O ne zamandı?

Ben, ikinci sınıfı bitirmiştim. Behice Hanım bir gün beni çağırdı, dedi ki "Ben Manisa köylerinde bir araştırma yapacağım, bana yardım eder misin?" Ben son derece memnun oldum, " Tabii, memnuniyetle" dedim. Yaz gelince Manisa'da buluştuk ve evvela ova köylerine gittik. İkinci yaz ise dağ köylerine gittik. O zaman gene bunalımlı zamanlardı. Ekmek vesikaylaydı, ama biz onun eniştesinin çevresinin, benim ailemin çevresinin sayesinde Manisa'da bir takım kolaylıklar elde edebildik. Manisa ova köylerinden Adilova'yı merkez yapmıştık, orada zannediyorum bir ay kaldık. Okullarda yatıyorduk, aynı odayı paylaşıyorduk, beraber yemek yiyorduk, yani çok iç içe olduk. Bu süre içinde bir anlaşmazlığımız olmadı, bir problem yaşamadık. Ben yemek vesaire bilmiyordum. Behice Boran iyi yemek yapıyordu, iyi ev hanımıydı. O, yemekleri üstüne aldı, ben de bulaşık yıkamayı üstlendim. Hatta bulaşık yıkamada bile bazı incelikleri bana o öğretti. Oradaki ova köylerinde, çevreyle çok iyi anlaştık. Toplantılara gittik, düğünlere gittik, beraber oynadık. Behice Boran iyi

Behice Boran'ın Manisa'da yaptığı araştırmanın Sarmal Yayınevi tarafından 1992 yılında yeniden basılan kitabının kapağı

oynardı, iyi de halk türküsü söylerdi. Sesi iyiydi.

Köylülerin yaklaşımı nasıldı size?

Köylüler de bizimle beraber oynadılar ettiler, çok iyiydik, çok ahbaptık. O zamanlar ahretlikler falan bir şeyler vardı, öyle hitap ediyorlardı. Oranın mahalli alışkanlıklarına çok iyi uyduk. Yalnızca iştirak etmek için değil, eğleniyorduk da aynı zamanda, hoşumuza gidiyordu. Tamamen benimsedik onları ve böyle bir yaz geçirdik. Tabii araştırmalarımızı da yaptık, hem ilk elden gözlemlerimiz oldu, hem köyden ayrılacağımız zaman anketler uyguladık. Bu şekilde teori ve pratik beraber gitti, birleşti. Geceleri not alıyordu Behice Hanım, gündüze ait önemli bulduğu şeyleri not ediyordu. Böylece ova köylerinde bir saha araştırmasını objektif müşahhas olarak öğrenmiş oldum, ona katılmış oldum. Behice Boran'ın da sanıyorum ilk saha araştırması odur.

Ertesi yaz da dağ köylerine gittik. Tabii dağ köylerine ulaşmak o kadar kolay değildi. Bir kere atlarla, semerli atlarla gittik. Oradaki insanlar çok açık değildi. Ne hareketlerinde ne davranışlarında açık değillerdi. Bizi yabancı olarak görmekten ileri gidemediler, tam benimsemediler bizi.

Dağ köyleri daha kapalıydı yani.

Evet, çünkü henüz dışa kapalı köylerdi, bakkal bile yoktu. Zaten her yerde, jandarma vasıtasıyla veya muhtarları vasıtasıyla işlerini görüyorlardı. Çok içine kapalıydılar. Biz gene de gayret ettik, gene konuşmalar yaptık, ama ova köylerindeki kadar içlerine doğrudan doğruya giremedik. Fakat bu, dağ köyleriyle ova köylerini mukayese etmede işimize yaradı. Çünkü iletişim vasıtaları, yol durumu, nasıl insan münasebetlerini etkiliyor, bunu ilk elden görmüş olduk.

Behice Boran, Manisa'da öğretmenlik yaptığı sırada ailesi ile

Köylere saha araştırması için gidişimiz, benim asistanlığımdan önceydi. Sonra asistan olduktan sonra, doktora konum söz konusuydu. Manisa şehrinin merkezini saha araştırması olarak aldım, aynı şeyi Manisa içinde yapıyordum. Sosyal müesseseler arasındaki ilişkiydi umumiyetle konum. O zaman doçentler doktora yönetemiyordu. Onun için senatodan benim kararım, "İstanbul'dan Ordinaryüs Prof. Hilmi Ziya Ülken nezaretinde, Behice Boran yönetiminde" diye çıktı ve ben Behice Boran ile çalışmaya başladım. Bir hayli de ilerlemiştim onlar ayrılana kadar. Onlar ayrıldıktan sonra doktoramı Hilmi Ziya Ülken ile tamamladım. Onlar fakülteden ayrılınca ben Hilmi Ziya Bey'e mektup yazdım, "ne yapayım?" diye. "Şimdiye kadar yaptığınız çalışmalarınızı alın getirin" dedi. Ben de götürdüm, Hilmi Ziya Ülken, Prof. Şekip Tunç, Nurettin Şazi Kösemihal çalışmalarımı tetkik ettiler. Asistan da Cahit Tanyol'du. Tetkik ettiler ve "tamam, devam edin yazmaya" dediler. Böylece içim ferahladı, ne yapacağımı bilemiyordum, çok şaşkındım. Ondan sonra geldim, çalışmalarıma devam ettim ve 1950'de de doktoramı verdim.

Behice Boran'la daha sonra karşılaşma şansınız oldu mu?

Behice Boran, Fakülte'den '48'de ayrıldıktan sonra, İstanbul'a gidene kadar ziyaretlerim oldu, o da bir kere Fakülte'ye benim odama gelmişti. Fakat Fakülte'de o zaman bir memur vardı, bu inzibat işlerine bakan, o Behice Hanım'ın Fakülte'ye giremeyeceğini söyledi. Ben çok üzüldüm, Behice Boran da üzüldü "Arkadaşlarımı ziyarete gelemeyecek miyim" diye. Ondan sonra bir daha Fakülte'ye gelmedi. Ben arada sırada evine gittim, fakat İstanbul'a gittikten sonra bir ilişkim kalmadı. Barışseverler Derneği'yle birtakım politik şeylere girdi veya politik bir kişi olarak vasıflandırıldı, bilmiyorum ne demek gerek. İstanbul'a gittikten sonra bir ilişkim kalmadı.

Peki genel olarak değerlendirirseniz, Behice Boran sizin için ne ifade ediyor, belirgin özellikleri neler?

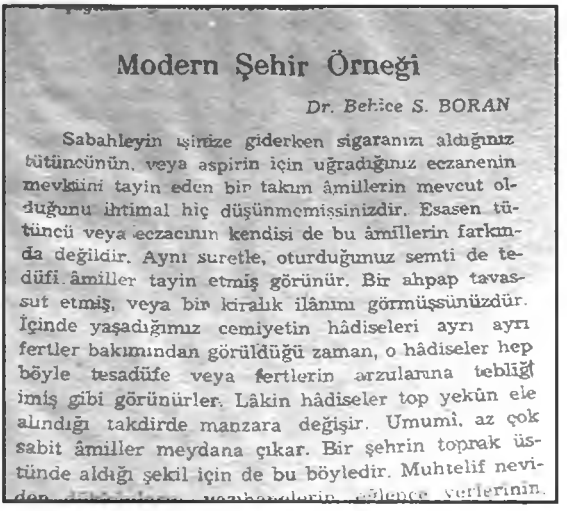
Aslında sert görünürdü ama insancıldı. Hatırlıyorum, bir gün dağ köyünden iniyorduk, tabii o semerli atlara bindik. Bavullarımız da semerlere eklendi. Bir yerde su içmeye durduk. Orada su içerken benim üzerinde olduğum atı arı soktu. Eşek arısı. Tabii hayvan alabildiğine koşmaya başladı ve ben ne yapacağımı şaşırdım ama pek aklımı kaybetmemişim herhalde, yelelerine sarıldım ve kendimi atmadım attan aşağı. Bir müddet sonra at yoruldu ve durdu. O zaman geldiler yanıma. Behice Hanım sapsarıydı, "Keşke ben olsaydım" diyordu. Çok, çok üzgündü, neyse beni tebrik ettiler. "Şehir kızı olmana rağmen nasıl durabildin, bizimkiler olsa atardı kendini" diyordu köylüler. Halbuki ben korkudan sarılmışım o kadar herhalde. Ertesi gün hemen doktor olan eniştesini aldı bizim eve geldi ve hâlâ, "çok üzüldüm, keşke ben olsaydım" diyordu.

Dağ köylerinde ve ova köylerinde atla mı geziyordunuz?

Ova köylerine arabayla gittik, at arabasıyla. Ama dağ köylerine atla gitmek zorundaydık, araba yolu yoktu ki.

Behice Hanım'la birlikte ata biniyordunuz. Daha önce ata binmiş miydiniz?

Binmiştim. Ben ata da, bisiklete de binerdim. Benim babam, benim kızım Faik'tir derdi. Evet, ayak topu oynardım, haylazdım.

Modern Şehir Örneği

Dr. Behice S. BORAN

Sabahleyin işinize giderken sigaranızı aldığınız tütüncünün, veya aspirin için uğradığınız eczanenin mevkiini tayin eden bir takım âmillerin mevcut olduğunu ihtimal hiç düşünmemissinizdir. Esasen tütüncü veya eczacının kendisi de bu âmillerin farkında değildir. Aynı suretle, oturduğumuz semti de tedüfi âmiller tayin etmiş görünür. Bir ahpap tavassut etmiş, veya bir kiralık ilânını görmüşsünüzdür. İçinde yaşadığımız cemiyetin hâdiseleri ayrı ayrı fertler bakımından görüldüğü zaman, o hâdiseler hep böyle tesadüfe veya fertlerin arzularına tebliğ imiş gibi görünürler. Lâkin hâdiseler top yekûn ele alındığı takdirde manzara değişir. Umumî, az çok sabit âmiller meydana çıkar. Bir şehrin toprak üstünde aldığı şekil için de bu böyledir. Muhtelif nevi-

Behice Boran'ın Yurt ve Dünya dergisinde yayınlanan bir yazısı. Haziran 1941, sayı 6

Behice Boran'ın müzikle, edebiyatla ilişkisi nasıldı?

A, evet, evet, yani ilim adamlığı dışında müzikle, edebiyatla ilgiliydi. Sesi güzeldi, özellikle klasiklerden Beethoven'i, Mozart'ı severdi. Bizim klasiklerden Dede Efendi'yi arada mırıldanırdı. Ruhi Su'nun şarkılarını da çok güzel söylerdi, sesi de iyiydi, Ruhi Su da söyleyişini beğenince çok çok memnun olurdu. Bazı yılbaşı geceleri birlikte olunduğunda Ruhi Su da şarkı söylerdi, iştirak ederdi, memnun olurdu.

Edebiyat konusunda ise iyi bir okurdu. Biliyorsunuz bazı yazıları var, Halide Edip'in romanları hakkında falan, o bakımdan çok zevk alırdı, okurdu, takip ederdi. *Yurt ve Dünya*, sonra da *Adımlar*'da, birçok konuyu ele aldı. Müsaade ederseniz ben o makalelerinin başlığını okursam hangi konularla ilgilendiği daha belirgin olarak ortaya çıkacak. Bunlar mesela, '41 yılında *Namık Kemal'de Devlet Fikri*, gene aynı yıl *Şehir ve Şehirleşme Davamız, Halide Edip'in Yeni Romanları, Modern Şehir Örneği, Kadın Romancılarımız, Dünyanın Gidişi*. Bunlar *Yurt ve Dünya*'da yayınlanmış, işte görüyorsunuz çeşitli sahalardan sosyolog gözüyle olaylara bakışını

ifade ediyor. Sonra *Yurt ve Dünya*'da *İptidailik ve Medeniyet*, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi dergisinde *Sosyal Evrim Meseleleri*, gene Dil Tarih Coğrafya Fakültesi dergisinde *Sosyoloji Anlayışında İkilik*, gene aynı dergide *İşbölümü ve Kadının Sosyal Mevkii*; *Adımlar* mecmuasında *Hangi Manada Milli İlim?*, gene *Adımlar* 'da *Hümanizmanın Sosyal Şartları*. Son olarak da *Toplumsal Yapı Araştırmaları* adlı eseri.

Behice Hanım o dönemde yalnız burada yazmakla kalmamıştır. Geriye dönüp baktığımızda Sosyoloji alanında çevrilen makalesi *Journal of Sociology*'de Amerika'da neşredilmiş. Yani yalnız burada değil yurtdışında da makaleler yazmıştır.

Edebiyat sohbetleri yapar mıydınız Behice Boran'la, akademik çalışmalarınız dışında?

Yok, kişisel öyle uzun sohbetler yapamazdık. Çünkü onun fazla vakti yoktu ben de edebiyatla fazla meşgul değildim. Diyorum ya son derece aktif bir insandı. En çok sohbetimiz köyde oluyordu, köyde de o günlük müşahedeler üzerine oluyordu umumiyetle. Çok iyi bir ev hanımıydı, temiz ve titizdi. Hasta kocasına baktı. Kayın validesine baktı. Çok insancıldı o bakımdan. Son derece insancıldı.

Fatmagül Berktay bir yazısında "Süper Kadın" diye nitelendiriyor Behice Boran'ı, siz bu tanımlamaya ne diyorsunuz?

E vallahi öyle. İştirak ederim. Kendisinden ben çok şey öğrendim. Yani onun asistanı olmak biraz pahalıya da mal oldu. Çünkü zanlı oldum, birçok işlerde hep önüme çıktı. İşte İngiltere'ye burs kazandım Reşat Şemsettin izin vermedi, pasaport alırken müşkülatlar çektim. Hep ucunda Behice Boran'm asistanı olarak dosyam varmış. Onların müdafaa şahitliğini yapmışım! Yaptım. Tabii o zaman cesaretti bunu yapmak. Aksini yapsam birtakım avantajlarım olurdu. Ama vicdanımın dediğini yaptım.

Müdafaa şahitliğinde size ne soruyorlardı, ifadeniz alınırken?

Soruşturma görevini kötüye kullanmaktandı. Şimdi dışarıda hep komünizmle ilgili diye zannediliyor, aslında görevini kötüye kullanmaktandı. İşte "milliyetçi talebelere kötü muamele eder mi? Onları milliyetçi

olduğu için sınıfta bırakır mı? Derslerinde herhangi bir sol propaganda yapar mı?" Mesela şey demişlerdi bir soru olarak: "İlkel cemiyetlerde, klanlarda mülkiyet müşterektir, ondan sonra feodalitede ağalarındır, modern cemiyette kişiseldir, bunlar arasında bir tercih yapar mıydı?" diye sormuşlardı. Bunu lise kitapları da yazıyor dedim mahkemede. Bunlar arasında bir tercih yapar mıydı? Böyle bir şey yok. Yani bunun gibi bir takım şeyler. Ve nitekim sonunda da aklandılar ama iş işten geçti.

Daha sonra neden görüşmediniz?

Biliyorsunuz yalnızca asistanı olmak bile bir sürü şeye mal oldu. Amerika'ya gidemedim, şudur, budur. Ondan sonra lisede Afyon'da, Diyarbakır'da hocalık ettim. Zaten koptum da o arada. O olaylardan sonra on seneden fazla Afyon ve Diyarbakır'daydım. Ondan sonra da o tamamen politikanın içindeydi.

Sonrasında tekrar dışarıdan 1960 ihtilalinin verdiği birazcık liberal havadan istifade ederek psikoloji kürsüsüne -tabii sosyoloji kürsüsüne değil, sosyolojiye almazlardı- tekrar girdim. Ondan sonra fakültede hocayken, artık ne hapiste onu ziyaret edebildim, yapamadım yani açıkçası. Yani benim de politikayla ilgim olmadı.

Akademik çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ben sosyal psikolojide çalıştım. Sosyolojide kendimi yetkili bulmam hiç. Doçentliğim, profesörlüğüm, bölüm başkanlığım, UNESCO'daki çalışmalarım hep sosyal psikoloji alanıyla ilgili. Ama ben bir ilim adamı olarak, ciddi, çalışkan, disiplinli bir insan olarak onu, takdir etmek hakkım değil, ama çok beğenirim ve kendisinden çok şey öğrendim. Anısı önünde her zaman hürmetle eğilirim.

29 Nisan 2006, İstanbul

Sıdıka Su*, Ersin Salman, Nurten Tuç

Sıdıka Su: 1950'den önce, TKP'de önemli yeri olan genel sekreterlik yapan Tevfik Bilmen vardı, ağabeyimin arkadaşıydı, tutuklanmıştı '46'da. Tutuklanmış ve işkence görmüştü. Orada (Bursa -y.n.) kalmıştı. Ben Nâzım'ı görmeye gitmek istiyorum Bursa'ya. Ankara'ya geldim. Ankara'ya gelişimde, bir gün arkadaşlar geldi, dediler ki Zeki Baştımar seninle tanışmak istiyor. Onur duydum, heyecanlandım. O sırada benim Nâzım'la görüşme isteğimi biliyormuş. Dedi ki, "Ne zaman gidiyorsun Bursa'ya, seninle bir şey göndereceğim, Nâzım'ı görebilir misin?" "Düşünmem lazım, oradaki koşulları bilmiyorum" dedim. Sonra ben ne olduğunu öğrendim, o zaman Nâzım, *Harp ve Sulh*'u çeviriyor. Ankara'dan Zeki Baştımar gönderiyor, o da çevirdiklerini geri gönderiyor. Nâzım'a para gönderiyorlar, ama bunu resmen yapamıyorlar. Hem Rusçadan çeviri yapsın diye, hem eline para geçsin diye... Ve o zaman ben ne yapabilirim diye düşündüm, işi üzerime aldım, hem o parayı, hem çeviri için gönderilen bölümü aldım. Sonunda, bir kere istedim Nâzım'la görüşmeyi,

* Sıdıka Su, 19 Ekim 2006'da İstanbul'da hayata veda etmiştir.

beni odaya aldılar, kitabı verdim, parayı verdim, o da çevirdiklerini bana verdi. Şimdi düşünüyorum, müthiş bir cesaret işi... Demek ki, takip edilmiyordum o zaman. Takip edilmemem bir şans tabii. Nâzım'la çok kısa konuşabildim. Annesi gelmişti. Bitişik odada. Nâzım'ın yaşadığı odayı gördüm. Bir karyola, yanında, altında gaz sandıkları vardı, öyle bir sandık ve askeri battaniye. Karışık kitaplar, dergiler... Nâzım, annesi gittiği zaman, geldi yanıma; benden bilgiler aldı, o zaman neler konuştuğumu hatırlamıyorum... Çok da uzun sürmedi zaten.

Behice Hanım konusuna gelince bizim nikah şahidimizdir Behice Boran ve eşi Nevzat Hatko. Behice Boran tahliye oldu, iki buçuk ayda, bizim mahkeme bitmemiş daha. Nevzat Hatko, Ruhi'ye gidiyor, ona lazım olan şeyleri aylık masrafı Nevzat yapıyor. Behice Hanım bana geliyor ziyarete, görüşüyoruz. Mahkeme bitti, üç buçuk sene sürdü. İki buçuk sene Sansaryan Han'da sürdü, beş ay kadar... Benim daha fazla sürdü... Ve cezaevine geldikten sonra tahkikat bitti, mahkemelerin başlaması için mahkeme salonu yapıldı, böyle bir bahane buldular, yoksa bu kadar çok insanın serbest bırakılması mı, bilemiyorum. Fakat bittikten sonra, salon şimdi hâlâ var Harbiye'de... Arka tarafı cezaeviydi, erkekler için ayrı cezaevi, astsubaylar için ayrı. Hanımları, subayların bulunduğu cezaevine aldılar. Avlu, etrafında koğuşlar var. Şimdi biz cezaevinde görüşüyoruz, tutuklu olduğumuz müddetçe, birbirimizden haberimiz yok. Hemen görüşme istedim, fakat bu mümkün değil, Ruhi Su'yu kötü gördüm. Çok işkence görmüştü. Hemen yüzük takmak istedik, Ruhi ahbaplara ısmarladı. Şimdi o arada yüzükler geldi, kendi kendimize taktık. Her şey bittikten sonra, beş seneye mahkum olduk. Ruhi dedi ki mutlaka nikah olmalı. Türkiye'nin koşulları, nikah oldu olmadı, biz o arada nikaha karar verdik. Behice Hanım ve Hatko dört elle işe koyuldu. Ondan sonra nikah bir cumartesi günü kıyılacak, dairede Kumandanlık'tayız. Rumeli Caddesi'nde kaymakamlığın yanında, bir astsubay ve iki jandarma ile yürüyerek gidiyoruz. Sevim Tarı (Sevim Belli -y.n.) bana bir elbise hazırladı, dikti, el işleriyle. Hâlâ o elbiseyi saklamadığıma pişmanım. Lacivert beyaz puanlı, çok uzun kollu, kapakları da beyaz bir elbiseydi. Tarih 29 Eylül. Ben gayet şık olarak gittim. Behice Hanım ve Hatko bekliyor, Ruhi ile birlikteyiz. Bir tarafımda subay... Kelepçe yok neyse ki... Behice Hanımlar çikolata

getirmişlerdi, tutuldu memurlara, defterler konuldu, defterler imzalandı, nikah yapıldı. Öpüştük Behice Hanım'la. O köşede bir kitapçı vardı, yeni kapandı. Ruhi "Oradan bir şey alabilir miyim?" dedi. "Ne alacaksın?" dedi subay. Goya'nın bir albümünü aldı ve bana imzaladı. Oradan tekrar yürüyerek geldik. Arkadaşlarımız bir şeyler hazırladı. Bayağı eğlendik, türküler söyledik. Şimdi bu arada bizim yeni bir belgeselimiz var, hazırlanırken ilan verdik, kimlerde foto resim varsa, konuşmak isteyenler diye duyurduk. Bu belgesel '89'da başladı, yeni bitti. İki sene önce birisi telefon etti, ben Ruhi Su ile Sıdıka Su'yu nikaha götüren astsubayım, ben de konuşmak istiyorum demiş. Ören'e yakın bir yerde oturuyor. Gittik, bize anlattı. Sonra telefonlar geldi "Ruhi Su'nun aldığı kitabın adını öğrenmek istiyoruz" diye. Kocaman bir belgeselde, kitabın adını merak ettiler.

Hapisten çıktık, cezamız bitmiş, 20 ay gözetim altında kalacağız. Onun için beni Ankara'ya getirdiler. Yıl 1957.

Behice Hanım çıktı, bizim devam etti, 5 sene doldu. Behice Hanım hep bizi ziyarete geliyor, ama görüştürmüyorlar. Bir şeyler bırakıyor. Hatko da Ruhi'ye, Adana'ya gidiyor. Benim günüm doldu bir cumartesi günü, sabah geldiler beni alacaklar, erkekler çıktılar ben kaldım. Ruhi Ankara'ya gidecek, fakat önceden kaçmış... Behice Hanım geldi beni almaya. Bugün Cumartesi bırakamayız, çünkü polisler yok dediler. Ankara'ya mevcutlu götürmek gerekiyordu. Behice Hanım "ben kefilim, ödemeye de hazırım" dedi. Hayır, olamaz diyorlar. Müdür, "komiser olmadan yapamayız" dedi. Behice Hanım "ben kesinlikle gitmem" dedi. Bir insan 5 yıl yatsın, olmaz böyle. Polis bulun gönderin o zaman. O zaman asla almadan gitmem dedi. Ben buradayım. Onun üzerine İstanbul'da Kalamış'ta oturuyorlar. O zaman Behice Hanım, "siz bize yakın karakola sevk edin, orada kalsın" dedi. Ona razı oldular, telefon ettiler, geliyor diye. Biz hep beraber sivil polisle ilginçtir, karakola geldik. Salaş bir karakol. Behice Hanım "biz buraya getirdik, burada bırakmayacağız" dedi. "Biz burada oturuyoruz, ne kadar kefalet istiyorsunuz?" Komiser, bugün cumartesi diyor, Behice Hanım "ben bu insanı almadan gidemem" diyor. Şu kadar sene yatmış. Behice Hanım polislere de ders verirdi. Onun üzerine, komisere telefon edildi, komiser geldi. Behice Hanım aynı şeyleri söyledi. Bu ne biçim akıl. Çıkmıştır kendisi teslim olmuştur, 20 ay gözetim altında kalacak.

Neyse; komiserin de aklı yattı, yarın sabah Pazartesi erken getirir misiniz? Behice Hanım söz veriyor ben getiririm diye. Böylece ben çıktım, eve yürüyerek geldik. Çok güzel bir bahçe içinde, birinci kat... Biraz oturduk, dedi ki "bugün Kalamış'ta lokantada Kemal Tahir, çok eskilerden Hulusi Dosdoğru birlikte yemek yiyeceğiz." Ben dedim ki "gelmeyeyim, Ruhi dışarıda, yüzde yüz telefon eder." "Ederse evde insan var" dedi. Olmaz, dedim;-hiç olmazsa iki kelime konuşmamızı ister. "Hayır" dedi, "sen yıllarca yattın, sabah konuşursun" dedi. En son Behice Hanım'ı dinledim. Yemeğe gittik, arada Kemal Tahir'le konuşuyoruz. Bir kitabı var, onu okumuştum. "Efendim son kitabınızı okudum" dedim, "o benim son kitabım değil" dedi. Sonra düşündüm de söylediği ne kadar ayıp, hapisten yeni çıkmışım. Sonra kendisine de bunu söyledim. Yemekten sonra eve geldik, iki anne evde. Behice Hanım'ın annesi ve kayın validesi... Hep birlikte oturdular. Kayın validesi de Behice Hanım'ı çok severdi. Behice Hanım'a da çok güvenirdi. O iki yaşlı kadın çok iyi geçinirlerdi. Kayın validesi, hapisteyken hep Behice Hanım'ı savunurdu, Ona çok haksızlık edildiğini söylerdi. Neden Aybar hapse girmezken Behice Hanım giriyor diye rahatsız olurdu.

Biz yemekteyken Ruhi telefon ediyor, yaşlı hanımlar onlar yemeğe gittiler, söz vermişlerdi diyorlar. Ruhi de buna içerliyor müthiş, ertesi günü sabah kapı çaldı. Ruhi geldi, sabah ilk uçakla. Tabii nasıl gidilir dedi. Yanımıza iki polis verdiler, ben Ruhi beraber geliyoruz Ankara'ya. Polislerle beraber biz hiç konuşmadan Ankara'ya geldik... Ondan sonra geldik, müdür, şube müdürü Güçoğlu "sizi Etimesgut'a veriyoruz, sabah akşam imza vereceksin, sakın aksatma" dedi... "Buyurun gidin" dedi...

Tabii Behice Hanım'a hiç söylemedim Ruhi'nin serzenişini.

Behice Hanım gazetelere, dergilere yazıyordu. Bir takım polemikleri oldu. Şevket Süreyya (Aydemir -y.n.) ile atışmaları oldu. Ayrıca sanat eleştirileri yazdı, tiyatro ve sinema üzerine yazıları var. Bir taraftan evini geçindirdi, evinin kadını oldu. Her işini kendisi yapmıştır. Belki 15 günde bir kadın gelmiştir. "Bir iş yapılmaya değerse, en iyi şekilde yapmak gerekir" derdi. Çok güzel kekler, börekler yapardı. Eş dost ilişkileri içerisindeydi. Onun dışında politik bir işi yoktu o dönemde. Hiçbirimizin yoktu. TİP kurulmadan önce, bizim emniyet nezaretimiz zaten '59'da

bitti, Aybar, Cemgil, Boran, herkes politikayı izleyip, toplantılar yapıp, gidişatı değerlendirir, 27 Mayıs meselesini, gündemi tartışırdı. Behice Hanım fırsat verildikçe yazmıştır. Behice Hanım'a sayfa ayıralım diye teklifler gelmedi, Aybar'a da gelmedi. O dönem böyle geçti. Ama hep fırsat aramış ve zorlamıştır.

Ersin Salman: Bebek gibiydi, yani çok hoşuna giderdi omzunun ovulması. Herkese yaptırmazdı. Mesela onun omzunu ovabilen en şanslı ve şımarık çocuklardan biri de bendim.

Kaç yaşlarındaydınız?

Ersin Salman: Eşek kadar adamdım canım, 30-40, o yaşlardaydım. Onu ilk tanıdığım zamanlar ben yirmili yaşlardaydım ve Ankara'da, ilk TİP'li dönemde tanıdım. Büyüklerimizden, yöneticilerimizden, sosyalist-komünist dünyanın önemli insanlarından biri diye hayranlıkla, aşkla baktığımız bir insandı Behice Hanım. Bu ilk dönem, çıktığı zaman kürsüye o olağanüstü akıcı konuşması, o kendine inanan güvenli bakışı, sesinin dinçliği, tazeliği filan olağanüstü bir şeydi. Biz o dönemde, çoğumuz gibi ben de aşıktım Behice Hanım'a. O aşk da doğrusu ölene kadar artarak sürdü, yani eksilmedi. Birbirimizle çatıştığımız, anlaşamadığımız pek çok konu olduğu halde hiç eksilmedi, hatta tam tersine yükseldi. Ondan sonra ikinci TİP döneminde yani 1970 sonrası dönemde çok daha yakın çok daha iç içe olduk.

Nasıl yakınlaştınız? Bu propaganda bürosunda çalıştığınız dönemde mi?

Ersin Salman: 1975'te, TİP'in bir daha kurulduğu dönemde ben Parti'ye çok daha yakın oldum, çünkü ilk dönemde ben devlet memuruydum. TRT'de çalışıyordum. Dolayısıyla da devlet memurlarının bir partiye üye olmaları yasal bir şey değildi. Ben bir sempatizan olarak ilk Parti döneminde gene çok yoğun çalıştım ama ikinci dönemde devlet memuru değildim. Devlet memurluğundan çıkarılmış ya da atılmıştım 12 Mart döneminde. Gelmiş İstanbul'a reklamcılık yapan, biraz daha bağımsız bir insandım bir memura göre. Ve o dönemde Parti'yle çok daha yakın ilgileni-

yordum. Hem Beşiktaş ilçede üyeydim hem de genel merkezde haber alma ve basın bürosunda. Gündüz Mutluay'ın başında olduğu bir büroydu, orada Genel Merkez'de çalışıyordum. O sırada Genel Başkan, Genel Sekreter birlikte oluyorduk, en azından aynı mekan içinde rastlaşıyorduk. Behice Hanım'la yakın olduğumuz dönem oydu.

Parti'de pek kimsede araba yoktu, benim küçük bir *Murat 124*, *Serçe* dedikleri bir arabam vardı. Bir yere gidileceği zaman ben götürürdüm. Bir yandan Behice Hanım'ın şoförlüğünü yaptım diyebiliriz. Zaten bizim sevgili Behice Hanımımız diyelim ki Gayrettepe'de oturuyor, çıkar evinden, otobüse biner, Sultanahmet'e gelir, oradan da yürüyerek Parti'ye giderdi. Yani herhangi bir koruması filan olan siyasilerden değildi. Onun için biz kızardık, zaman zaman zorla bindirirdik. Zaman zaman birlikte gezilere giderdik. Çok severdi denizi, denize götürürdük bazen. Hatta bir keresinde Riva'ya gitmiştik yanlış hatırlamıyorsam. Riva'da, Nurten (Nurten Tuç -y.n.) daha iyi anlatıyor onu, müthiş sevinmişti, kumların üstünde zıp zıp zıplıyordu. Olağanüstü bir sevinç içinde, bir çocuk gibiydi.

Nurten Tuç: Sıdıka Hanım özel hayatını anlatır, evdeki işinin ağırlığını. Annesine ve kayın validesine, ikisine birden bakıyordu ve bir de Parti vardı. Tabii benim öyle özel bir yakınlığım yok, ben sadece Parti üyesiydim. Benim için anlamı, Türkiye'de bir partinin genel başkanının kadın olması, çok önemliydi. Erkekler bunu anlayamaz.

Ersin Salman: Yo yo, haklısın ama çok iyi anlıyorduk. Ama şöyle bir şey var, o bir genel başkan, bir yandan da hem bir insan yanı var; bi-

zim gördüğümüz tanık olduğumuz, ama öte yandan genel başkanımız. Genel başkanı olduğu Parti de az buz bir parti değil. Biz bir komünist parti diye düşünüyoruz ve komünist partinin belli bir disiplini vardır, işte Marksist-Leninist bir yönetim biçimi vardır, demokratik merkeziyetçilik dediğimiz. Genel olarak daha merkeziyetçi olan, demokratlığı pek olmayan bir hareketti ama bütün diğer partilerimiz gibi o zamanki. Böyle bir parti başkanıydı. Ama bazen ben onu bir yere götüreceğim mesela, ben onu götürürdüm, birlikte girerdik o binaya, asansörle çıkacağız 5 kat, hemen asansörde rujunu çıkarır, saçını düzeltir. Ben de derdim "Hocam ne oluyor, bir dakika, siz bir komünist parti başkanı mısınız, bir kadın mısınız?" "Hiçbir zaman unutmayacaksın, ben bir kadınım" derdi. Yani kadın olmasını hiçbir zaman ihmal etmeyen, kadın erkek eşitliği konularında hiç taviz vermeyen, ama kadınlığını da hiçbir zaman gizlemeden, esirgemeden sergileyen bir parti başkanıydı. Bu yüzden çok şeyler öğrenmişizdir biz ondan. Yani bir siyasi mücadele nasıl olurun dışında, nasıl insan olunur, nasıl el ele tutuşulur, nasıl dayanışılır, nasıl çay demlenir, çok şey öğrenmişizdir. Bir ara Dursun, oğlu askere gitmişti. Döndü, ya da bir ara gelmişti. "Dursun çok güzel çay demliyor" dedi. Nasıl? dedim. Dursun gösterdi o sırada, işte çaydanlığı koyuyor, üstüne demliği koyuyor, içine çayı atıyor. Askerde öğrenmiş onun üstüne biraz kaynar su koyacaksın. Kaynadıktan sonra koyarsan 3 dakikada olurmuş işte Behice Hanım da derdi ki "iyi çay 3 dakikada demlenir."

Böyle bir cinsiyetsiz algılayış var mıydı etrafta?

Ersin Salman: Genel olarak partililer üst kurullarını erkek mi kadın mı diye ayırmadan yönetici diye algılarlar. Bu anlamda da Behice Hanım'ın zaman zaman kadın mı erkek mi diye düşünmeden, sadece başkan diye algılandığı zamanlar vardı. Ama o buna çok kolaylık göstermezdi ve her zaman bir kadın olduğunu hissettirirdi. Fakat zaman zaman da bir parti başkanı olarak hiç ödün vermediği bir disiplin içinde erkeklerle mücadelesinde bir erkeğin olamayacağı kadar cesur davranırdı. Bu da başka bir şey.

Ama ne bileyim, çok yakınında bulunma şansına erişmiş bir kişi olarak söyleyebilirim ki çok hoşlanırdı sırtının ovulmasından masaj yapılmasın-

Behice Boran Adapazarı Cezaevi'nden çıkarken, 1974

dan. (...) Sabahları zor uyanan, zor kalkan bir insandı. Kendisi söylüyordu bunu, derdi ki "Ablam hemen zırt diye şöyle kalkar, oturur. Ben uyandıktan sonra 10-15 dakika geçmesi lazım kalkabilmem için." Biraz uykusuna düşkündü ama o hapishanelerde, siyasi mücadelelerde, işçi sınıfı mücadelelerinde hiç uykum var filan demeden her zaman uyanık olmayı da becermiş bir insandı.

Biz bir gün Nurten Tuç ve ben hangi vesileyle ve neredeydik bilmiyorum ama Behice Boran ile beraberdik... Belki de bir çay içiyorduk beraber. Çok sigara içerdi Behice Hanım. Çok çalışır, çok dalar, çalışırken toplantılardayken sigara üstüne sigara tellendirirdi. Biz de çok sigara içiyoruz. Bir gün biz dedik ki "Hocam lütfen bu sigarayı bırakın." "Bırakamıyorum, haklısınız, ama bırakamıyorum." "Hayır, bırakacaksınız" dedik. "Ne demek bu?" dedi, "Siz bırakırsanız biz de bırakacağız" dedik. Nurten'e ve bana dedi ki "Bana şantaj yapamazsınız, bırakırsanız kendiniz bırakın, beni alet etmeyin. Siz bırakın bırakacaksanız". Peki dedik. Biz dersimizi aldık. Aradan birkaç ay geçti, yazın tatile gitmişler, Ören'e. Sıdıka Hanım'la Ruhi Bey'in evinde ya da civarda kalıyorlar. Oradan bize haber geldi, "Ben sigarayı bıraktım, bakalım ne yapacaklar" diye. Biz bunu duyunca artık çaresiz sigarayı bıraktık, çok canımız sıkıldı ama. Neyse aradan bir iki ay geçti, o tatilden döndü. Bir gün DİSK Genel Kurulu'nda TİP'den bir tek o var, konuşma yapacak. Koruması falan da

yok. Ben de Genel Kurul'a girmeyi başardım, Behice Hanım'ın korumalığını yapıyorum neredeyse. Neyse bitti konuşması, dışarı çıkıyoruz. Dedi ki "Ne oldu sigara, ne yaptın?" Ben dedim ki, "Sigarayı bıraktım ama arada bir pipo çekiştiriyorum." "Sen bırakamayacaksın" dedi. Doğru bırakamadım, sonra tekrar başladım. Fakat Behice Hanım ömrünün sonuna kadar sigara içmedi o bırakıştan sonra. Fakat çok zorlanıyordu yazı yazarken, toplantılarda kafasını toparlayamıyor, zorlanıyor. Ben de o sırada *Dandy* çikletlerinin reklamını yapıyordum. Fabrikadan içinde bütün çiklet türlerinin olduğu binlerce çiklet dolu bir koli hazırlattım. Götürdüm partiye, Behice Hanım'ın odasına süsleyerek koydum. "Bu ne?" dedi. "Bakın" dedim. Bir açtı, içini gördü, çiklet dolu. Çıldırdı. "Ben bu kadar çikleti bir arada hiç görmedim, ne güzel yaptın Ersin, çok teşekkür ederim." Ondan sonra çak çak çak çiklet çiğnemeye başladı. Ben de bazen takılıyordum, "Hocam bir komünist parti başkanına yakışıyor mu böyle çiklet çiğnemek?" diye, o da kızıyordu. Yani sigarayı bırakma hikayesi budur. Gerçekte, kaybettiğimiz güne kadar hiç sigara içmedi bildiğim kadarıyla. Ören'de ne olduğunu sen anlat.

Sıdıka Su: Ören'de bırakmış evet. Ören'de ne olduğunu hatırlıyorum ama. Sağlığı açısından çok kötüydü Behice Hanım. Şimdi o omzunu ovma meselesi tamamıyla sağlığına bağlı bir şeydi. Behice Hanım'ın hep sırtı ağrırdı. Hiçbir zaman böyle dik oturamazdı. Sırt üstü yatamazdı, devamlı rahatsızdı ve devamlı doktorlara gider fakat bir türlü çare bulunmazdı. Ama en sonunda zannediyorum İkinci TİP'in sonuna doğru bir doktor nihayet teşhisi koydu, safra kesesi. Safra kesesi o kadar müzmin hale gelmişti ki bütün o arka ağrıları, sırt ağrıları ona bağlı bir şeydi.

Sizin hayatınıza Behice Boran ilk olarak hangi yıllarda girdi?

Sıdıka Su: Behice Hanım'ı, üniversite yıllarımdan tanıyorum. '45-46 yıllarında ben Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'ne girdim. Şimdi bu bölüme gitmeden önceki anılarımı anlatmam lazım. Ben çok şanslı bir insan addediyorum kendimi. Bir kere evimden, yetişmemden kaynaklı şanslı addediyorum. İyi bir ortamdan geliyorum, iki ağabeyim var. Ve bunlardan bir tanesi politikanın içinde, ziraat mühendisi, öğren-

cilik yıllarından beri politikanın içinde olan bir kişi. Hiç okuma yazma bilmeyen bir annenin çocuğuyum fakat çok olgun, çok akıllı bir annenin çocuğuyum. O bakımdan da şanslı addediyorum kendimi. Ve bu ilerici olan, komünist olan ağabeyim...

Nurten Tuç: TKP'li olduğunu söyleyin artık.

Sıdıka Su: Evet hâlâ oto sansür var söyleyemiyoruz, komünist olan ağabeyim, daha lise ikinci sınıftayken zengin-fakir tartışmasından hapse girdi arkadaşlarıyla. Ve 40 gün kadar hapiste kaldılar, beraat ettiler. Ama onların içinde çok önemli kişiler vardı. Mesela Hasan Basri vardı, ağabeyimin sınıf arkadaşıydı. Ben böyle hazır, çünkü evime ağabeyimin arkadaşları olarak gelen insanlar var, gençler var, kitaplar var, şiir var, Nâzım Hikmet var. Bana özel olarak hiçbir şey empoze edilmiyor ama ben onları izliyorum. O hapishane döneminde çok küçük bir çocuğum ve hapishaneye çok rahat gidebiliyorum. Annem çünkü yalnız çıkamıyor, o 18 kişiye annem bakıyor, yemek götürüyor falan. Ben de beraber gidiyorum, orada çocuk olduğum için beni içeri alıyorlar. Orada Nurşen Zeki denen önemli bir kişi var, edebiyat hocaları o. Mahkemeye aksettiği şekliyle sınıfta söylenen şey, zengin-fakir tartışması yapıldığından dolayı müdüre ihbar edilmişler. Sonra o müdürün faşist bir müdür olduğu anlaşıldı. Bunları ihbar ediyor ve derhal tutuklanıyorlar. Tabii bir takım mücadelelerden sonra beraat ediyor 18 kişi. Ama o 18 kişinin bir kısmı bizim evde kaldı, çocukların bir kısmını okulları almadı ve okul değiştirmek zorunda kaldılar. Ağabeyim de lise 2'den lise sona geçti ve lise sonu Bursa'da okudu. Bizim Bursa'da akrabamız vardı, onun için biz Bursa'yı tercih ettik, annem daha doğrusu tercih etti. Bursa'da Nâzım Hikmet var hapishanede. Bursa'da tabii hazır bir çevre var, o çevreyi yine ağabeyim ve arkadaşları kuruyor. Mesela Aziz Nesin orada sürgündü. 1940 senesinde Bursa'ya gidiyorum ben, yani ilkokulu bitirdikten sonra Bursa'da ortaokul ve liseyi okuyorum. O zaman Halkevleri gerçekten çok önemliydi. Orada bir takım matineler olur, edebiyat matineleri olur, şiirler okunur, bir de ayrıca Bursa Hapishanesi'nde de Nâzım yatıyor ve Nâzım orada yattığı zaman çok güzel bir hapishane müdürü vardı. Sonra çok iyi

bir savcı vardı. Ben kız lisesinde okurken ve otobüsle giderken salaş bir kahve vardı orada ve o kahvede Nâzım'ın iki jandarmayla oturduğunu biliyorum. Ağabeyim ikinci yedek subaylığını yaparken 1939'da oradan hasta geldi ve nefrit teşhisi kondu. Ve böylece oradan bir doktorla tanışmış oldu. Ve o doktor tedavi ediyordu ağabeyimi. O doktor da aynı zamanda hapishanenin doktoruydu. Ve doktor ilerici bir insan, komünist bir insan ve bizim onunla ilişkimiz hep sürdü. Böylece biz Nâzım'dan çok daha rahat haberler alıyoruz, şiirlerini alıyoruz, okuyoruz filan. Bunun dışında ben bir gün Nâzım Hikmet'le görüşmek istedim. Bütün arkadaşlara, politikayla hiç ilgisi olmayan arkadaşlara bir gezi düzenledik hapishane civarına. Oralarda piknik yapabiliyorduk o zamanlar. Ve o arkadaşlarıma dedim ki, ben biliyorum Nâzım'ın rahat görüştüğünü, kim görüşmek istiyorsa görüştürüyorlar, "burada bir şair var onu görelim mi?" diye sordum. Onlar tabii ben ne dersem onu yapıyorlar. Peki dediler ve jandarmaya seslendim. Jandarmaya dedim ki "Nâzım Hikmet'i görebilir miyiz, şairi?" "Tabii" dedi, "kapıya gelin, isteyin gelir" dedi. Gerçekten kapıya gittim, koskoca bir kapı, o zaman önünde bir taşı var. Kocaman böyle tokmaklar var kapıda. Bir gardiyan geldi. "Biz Nâzım Hikmet'i görmek istiyoruz" dedim. "Peki, biraz bekleyin" dedi. Biraz sonra kapının tokmağı şak diye açıldı ve iki tane mavi göz, "Siz mi görmek istiyorsunuz beni?" dedi. "Evet, biz görmek istiyoruz" dedim. Peki dedi, kapıyı açtılar. Nâzım dışarı çıktı. O dikili taşa, ayağının birini şöyle koyarak "Peki, buyurun" dedi. "Çok görmek istiyordum, sizin burada yattığınızı biliyordum ben" dedim. Ve bir sürü sualler, o da bize sualler soruyor fakat kimse konuşmuyor tabii, bir ben konuşuyorum ve ben de kendimi belli etmek istiyorum ona, nasıl belli edeceğim, her şeyin yasak olduğu bir dönem olduğunu da hesap ediyorum herhalde. Okuduğum kitaplardan, Rus klasiklerini okuduğumdan, böyle şeylerden bahsediyorum. "Bana çok umut veriyorsun. Sen eğitim işini ne yapacaksın?" diyor. Ben de o zamana kadar hukuk fakültesine gitmeyi düşünüyorum. Dedi ki "neden gitmek istiyorsun?" "Hukukçu olmak istiyorum" dedim. "Hukuk fakültesini istediğin zaman okursun, evde bile yaparsın onu, sen, felsefeye git" dedi. Ve orada hocaların adını saydı; "Behice Boran, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif var, mutlaka oraya gir" dedi. Ben tabii biraz şaşırdım. Ve tabii müt-

hiş çarpıldım. "Ama ben kendimi hazırlamıştım" dedim. "Yok, yok, sen felsefeye gir. Onlar dergi çıkarıyorlar. Mesela *Adımlar* dergisini, *Yurt ve Dünya*, vesaire." Şimdi o dergileri ağabeyim alıyor. Ben dedim ki "Ben o dergileri biliyorum, Behice Boran'ı biliyorum ben" dedim. "Öyleyse felsefeye git" dedi. Ben çocukça bir takım şeyler sordum; "Şiirlerini ne zaman yazıyorsun?" dedim, şiirlerini okuduğumu, bazı şiirlerinden parçalar söyledim falan. "Ben şu anda 'Karıma Mektupları' yazıyorum" dedi. "Bunu genellikle erken saatlerde yazarım. Erken yatıp çok erken kalkarım, daktilonun başına oturur yazarım, hiçbir zaman müsvedde yapmam" dedi. Ondan sonra, artık daha çok sualler soruyorum, gene ben soruyorum falan. "Siz nasıl döneceksiniz, saat geç oldu artık..." dedi. Ben de dedim ki "Bize söyleyeceğiniz bir şey var mı? İstediğiniz bir şey var mı?" Dedi ki "Bir tek şey söylemek istiyorum hepinize arkadaşlar, memleketinizi sevin, ama çok sevin. Bütün pislikleriyle beraber sevin. Şimdi bu yeşilliği, bu güzelliği, Bursa'nın güzelliğini herkes sever" dedi. "Bursa'nm banyolarını da herkes sever. Ama bütün her şeyle birlikte, yoksulluğuyla birlikte sevin" dedi. "Size bu kadar söyleyebilirim, geldiğiniz için teşekkürler" dedi, hepimizin elini sıktı, ayrıldı. Ve tabii ondan sonra ben fen bölümüne gidecekken edebiyata gittim ve fen bölümünde hocayla daha yakın ilişki kurmaya çalıştım.

Böylece ben Dil Tarih'e geldiğimde "formasyonum tamamdı" diyemeyeceğim ama bir komünist olarak geldim fakülteye. Ve beni de biraz tanıttılar herhalde arkamdan. Dil Tarih Fakültesi o zaman tam bir bıçak kesimi, sağ ve sol ayrıydı. Ben tabii, yerimi aldım, solda oldum. Ve o arada Behice Hanım'ın derslerine gittim, ondan sonra Niyazi Berkes'in derslerine girdim, yani bunlar bizim hocamız. Ama şunu peşin söyleyeceğim, ben bir sömestr okuyabildim. Çünkü Behice Hanımlar için mahkeme başlamıştı. Daha doğrusu tahkikat başlamıştı. Ve hemen tanışmamız kolay oldu.

Hangi tahkikattan söz ediyorsunuz?

Sıdıka Su: Behice Hanımlar için komünizm propagandası yapıyorlar diye, ben '45-46'da girdiğim zaman, bütün öğrencileri sıkıştırıyorlardı. İfadeler alınıyor, yalnız felsefe bölümünden değil başka bölümlerden de

Behice Boran, Dursun Bebek ile

gelenler oluyordu.

Ben, Behice Boran'ın evvela hocalığı üstünde durmak isterim. Çok iyi bir hocaydı, çok iyi anlatan bir hocaydı ve çok cesur bir hocaydı. O kadınlık meselesi her zaman vardı. Düzgün giyinmeye çok dikkat ederdi. İyi şeyler seçmeye dikkat ederdi. Ve benim girdiğim sene hamileydi, Dursun'a hamileydi. Dursun'dan önce hamile kalıyor onu kaybediyor. İkinci çocuğu bir kızdı, Elif. Elif'ten Behice Hanım çok bahsederdi özel konuşmalarında. Zannediyorum, kız çocuğu olmasını da çok isterdi.

Nurten Tuç: Ne kadar yaşadı?

Sıdıka Su: Doğmuş ama çok az yaşamış. Sonra işte, büyük bir cesaretti üçüncü hamileliği. Ama onu mutlaka doğurmak istiyor ve mutlaka çocuk olması gerekir diye düşünüyordu.

Şimdi ben böyle bir ortamda bulunduğum için, tabii bir avucuz yani kalabalık değiliz. Bir gün Behice Hanım'a kendimi tanıttım. Son derece düzgün bir insandı, hemen yakınlık kurduk. Çok samimi olan, senli benli olan bir insan değildi ama. Böylece bizim hoca-öğrenci ilişkimiz başladı, başka herhangi bir şey yok. Ama birbirimizi biliyoruz, nerede olduğumuzu biliyoruz. O zaman Gençler Derneği kurulmuştu. Komünist Partisi'nin yan kuruluşuydu. Behice Hanım, Gençler Derneği'nden sorumluydu. Ve o arada da Ruhi Su'nun da korosu vardı. Bir taraftan da koroya devam ediyorum ama bir taraftan da koroyu kapatıyorlar, koro açılıyor, tahkikatlar yapılıyor. Yani böyle 6 ay, koro yüzünden mücadeleler başladı. Yani ben o mücadelenin içinde oldum. Ama o kadar çok arkadaşlık ettik, o kadar

ahbaplık ettik ama hiçbir zaman Behice Hanım'a felsefeye nasıl geldiğimi hiç anlatmamıştım. Ve o görüşmelerimizde de o parti döneminde de hiç anlatmamıştım. Hapislik döneminde anlattığım zaman o kadar çok sevindi ki, "Niçin bana bu zamana kadar anlatmadınız?" dedi.

Hapislik dönemi dediğiniz? Hangi dönem acaba?

Sıdıka Su: Oraya da geleceğim, heyecanlanıyorum bazen atlıyorum. Tahkikat dönemini söyleyeyim. Tahkikat dönemi devam etti, eski öğrencilerle. Biz yeniyiz, bizim için benim için böyle bir şey olmadı. Behice Hanım'ın hocalığından bahsediyorduk. Bir sömestr döneminde bize metodoloji vermişti. Ondan sonra da aldılar hocaları. Ve mahkeme başladı. Ve bu mahkemeyi her zaman izledik. Ben Behice Hanım'ı hep izledim. Mahkemedeki, nasıl müdafaa ettiğini, nasıl bir söz sahibi olduğunu. Tabii çok değerli hocalarımız vardı, Niyazi Berkes de çok değerli bir insandı. Pertev Nail Boratav da öyle. Ama Behice Hanım başkaydı. Başka türlü ağırlığını koyan bir insandı. Bir kere, iyi bir konuşmacıydı. Kendini çok iyi ifade eden bir kişiydi. Bir bilim adamıydı ama herkesin anlayabileceği bir dille konuşan bir insandı. Ve dersleri müthiş kalabalık olurdu. Ve Siyasal Bilgiler'den, aynı zamanda Hukuk Fakültesi'nden, Ziraat Fakültesi'nden birçok yerden öğrenci gelirdi. Ayakta dinlenirdi, tıklım tıklım olurdu. Ve her dersin sonunda Behice Hanım derdi ki, ara verirdi, dersin ortasında ara verirdi. Ve şey derdi, "Lütfen bir takım sualler, aklınıza takılan şeyler, hakkımda düşündüğünüz şeyler, ne varsa kalkıp rahat konuşabilirsiniz" derdi. Ondan sonra hiç ses çıkmazdı, hiç kimse konuşamazdı. Ondan sonra "Ben çıkıyorum, lütfen yazılı olarak, isim bırakmanıza gerek yok" derdi, arada biz 15 dakika dışarı çıkardık. O zaman faşist öğrenciler de vardı. Onlar tarihte çok büyük rol oynamışlardır, ondan sonra da. Milli Eğitim'de bütün bakanlıklarda çok iyi çalışarak ve orada da görevlerini çok iyi yapmışlardır. Onlar kalabalıktı ve o gelen kalabalığın içinde onlar da yer alıyordu. Ve Behice Hanım'ın bize daima, arada böyle konuşmalarla "Arkadaşlar, her görüşten insan gelebilir, her görüşten insan gelsin, herkes dinlesin" derdi. Yani bir anlamda bize istemezlik gibi bir şey, bir tartışma yapmayın derdi. Böyle bir hocaydı.

Fakat mahkemelerde, ben bir yazımda, ben Behice Hanım öldükten

Behice Boran, Nevzat Hatko, anneleri ve Dursun 1950'li yıllarda

sonra yazdım, "Tek kişilik bir koroydu" demiştim Behice Hanım için. Behice Hanım "Barışseverler mahkemesinde" de tek kişilik koroydu, DTCF'de de diğer hocalardan daha farklı bir konuşması, davranışı o daha farklı algılanırdı ve mahkemelerde de öyle. O mahkemeler beraatla sonuçlandı. Ama gene de fakülteye almadılar. Bir müddet açıkta kaldılar. Ondan sonra tamamen lağvettiler. Ve emekliye sevk edildiler. Behice Hanım, fakültede o zaman Nevzat Hatko Yunan dilinde çok iyi tercümeler yapardı. Behice Hanım fakülteden alındıktan sonra Nevzat Hatko'ya da iş vermediler. O zaman ne yapmalıyız diye düşündük. Artık bir rahatlık olduğu için, rahatlık sayılırsa eğer, gidip geliyoruz, görüşüyoruz, öğrencileri olarak neler yapmak lazım diye. İstanbul'a taşınmayı düşündüler. Ve bir tercümanlık bürosu açtılar fakat Behice Hanım da tabii kara kara düşünüyor. Artık Dursun var tabii bir de. Ve Nevzat Hatko'nun şöyle konuştuğunu biliyorum; "Behice, ben sana soruyorum, bir günde kaç lirayla geçinebilirsin?" Behice Hanım da gayet ciddi, 10 kuruş veya 10 liraya, artık o zaman bilemiyorum. "Ben onu nasıl olsa çıkarırım" diyordu. Son derece iyimser bir insandı ve her zaman onu, o iyimserliği hepimize geçerdi. Ve ölene kadar da, hastalığına rağmen o kadar iyi sağlıklı, iyimser bir insandı. Neyse, evet, Behice Hanım'la beraber karar verdiler ve öğrencileri Behice Hanım'ın evini derleyip toparladık. Bazı eşyalarını satmasına yardımcı olduk. Bütün bunlar hazırlandı ve İstanbul'a geldiler.

Ersin Salman: Sıdıka Abla, Nevzat Hatko'dan da bahsetti arada, benim de birkaç şey var orada söylemek istediğim. Yani Nevzat Bey'in ne

yazık ki son zamanlarını, daha çok felçli, yarı felçli olduğu dönemlerini birlikte yaşadım. Bazen Nevzat Bey'i de alırdık, birkaç arkadaşı daha, çay içmeye giderdik, Sarıyer'in üstünde bir yerlere falan. Yahut Boğaz'da bir lokantaya giderdik, balık rakı... Nevzat Bey son derece hayata bağlı bir insandı. İyimser, yaşamdan zevk alan, yaşama sevinci olan bir insandı. O yarı felçli olduğu dönemde bile, Behice Hanım, ben, Nevzat Bey, bir kadın arkadaşımız daha bir yerlere gidersek, Nevzat Bey kesinlikle şarap servisini başkasına bırakmazdı. Mutlaka kadınların bardaklarına servisi yapardı. Ve kesinlikle masada politika şu bu konuşturtmazdı. Hep kadın-erkek, insan türünün konuşabileceği hoşluklar, zarafet içinde bir şeyler konuştururdu. Keskin, hayatla ilgili, hayatın mücadelesiyle ilgili şeyleri değil, hayatın keyifleriyle ilgili şeyleri konuştururdu. Behice Hanım da "Ay bırak, Nevzat şimdi onu bırak, bir işimiz var, onu konuşuyoruz" filan derdi. Sonra ben zaman zaman Behice Hanım'a derdim ki "Hocam çok haksızlık ediyorsunuz Nevzat Bey'e. O hayata bağlandığı, hoşlandığı şeyleri gündeme getirmek istiyor, niye böyle ters ters davranıyorsunuz?" derdim. "Aaaa bırak, o bana neler çektirdi zamanında" derdi. Nevzat Bey biraz çapkın bir arkadaşımızdı, zannediyorum. Ama çok hoş, çok insana yaraşan hoş bir ilişkileri vardı. Nevzat Bey'i böyle hatırlıyorum, daha sonra başka şeyler de hatırlıyorum. Ha bir de Behice Hanım şunu söylemiştir hep; demin hapishane-yargılama-sorgulama süreçlerinden bahsetti hep Sıdıka Abla, bize hep derdi ki "Bu kolay bir iş değil! Yani, bıçağın keskin yüzünde yürüyeceksiniz ama ayağınızı kestirmeyeceksiniz. Bizim işimiz böyle bir iştir. Bıçağın sırtında değil keskin yüzünde yürüyeceksiniz ve fakat ayaklarınız kesilmeyecek. Kolay bir iş değildir, dikensiz bir gül bahçesi değildir bu iş. Ve her zaman, gözaltına alınırsınız, sanık sandalyesine oturtulursunuz, unutmayın sanık sandalyeleri bizim Meclis kürsülerimizdir, bizim üniversite kürsülerimizdir, bizim rahatça çekinmeden davamızı savunabileceğimiz yerler sanık sandalyeleridir veya sanık sandalyelerini o hale getirmemiz lazımdır." Hayatı boyunca da bunu yaptı. Yani Meclis'te konuşur gibi konuştu sanık sandalyesinde, üniversitede ders verir gibi konuştu sanık sandalyesinde.

Nurten Tuç: Zabıtlarda vardır. "Sizden çok şey öğrendik" demiştir hakim.

Ersin Salman: Bir de Behice Hanım'ın biraz çatık kaşlı, o mücadelenin verdiği ciddiyet içinde, zaman zaman sert algılandığı olurdu. Yani güler yüzlü bir fotoğrafını bulmak pek kolay değildir. Bir gün partiden bana dediler ki, "ya Ersin, yapsan yapsan sen yaparsın. Al Başkan'ı, götür, ne yaparsan yap; güler yüzlü fotoğraflarını çekeceksin." Ben de o zaman partili arkadaşlarımızdan, yoldaşlarımızdan Osman Kapusuz'u aldım. Benim o küçük *Murat 124* arabaya bindik. Behice Hanım, Osman, ben. Geçtik karşıya. Dedim ki "Hocam şimdi biz gideceğiz lokantada yemek yiyeceğiz, rakı içeceğiz, balık yiyeceğiz. Oradan çıkacağız, bir kahvede çay içeceğiz, kahve içeceğiz. Bugününüz, tüm öğleden sonranız bana ait. Ve ne isterseniz konuşacağız. Osman Kapusuz da durmadan fotoğrafımızı çekecek." O fotoğraf çekilirken kasılırdı. Fotoğraf hayatın içinden bir şey gibi gelmiyordu ona. Yani bir kareye basıyorsun o sırada suratın asıksa asık çıkıyor, gerilmek çok kolay, akan bir film gibi de değil tek bir kare olduğu için biraz daha zor bir işti. Dedim ki "Durmadan fotoğraf çekecek", Osman'a da 5-6 rulo film aldım. Sanıyorum Anadoluhisarı'na, deniz kenarına bir öğlen yemeği, bir öğlen rakısı içmeye gittik. Osman geliyor gidiyor, oradan geliyor, buradan geliyor. Yani artık alıştı. Artık fotoğraf makinesi normal bir şeymiş, hayatın içinden bir şeymiş gibi gelmeye başladı ve o andan itibaren olağanüstü güzel fotoğrafları çekildi Behice Hanım'ın. Ondan sonra her zaman kullanılan güler yüzlü fotoğrafları o günden çıkmıştır. Yakasında bir TİP rozeti ile sanıyorum bir döpiyesi vardı, balıksırtı bir şeydi yanlış hatırlamıyorsam. Pek hoş fotoğraflar çekilmiştir. Onun fotoğraf meselesindeki takıntılarını da böyle aşmıştık.

Bir de, bu da çok önemli geliyor bana, bir gün dedi ki bana "Yahu sen evli değil misin?" "Evliyim." "Çocuklar?" " Evet, 3 tane çocuğum var." "Peki karını niye tanıştırmıyorsun?" dedi. Dedim ki "Yahu, karımla aramız pekiyi değil, yani anlaşamıyoruz, sanıyorum yakın bir zamanda ayrılacağız, boşanacağız, mutlu değiliz" dedim. Bana çok kızdı. "Bu sistem içinde mutlu olunabilir mi Ersin?" dedi. "Böyle bir sistemde yaşıyoruz, burada mutluluk diye sürekli bir hal yoktur. İnsanın zaman zaman mutlu olduğu anlar olur. Sürekli bir insan hali değildir mutluluk, kapitalist sistem içinde. O ileride, bizim ütopyamızın içinde bütün insanların mutlu olacağı bir şey var, böyle bir ümit var, onun için yüzümüz şimdiden gülüyor ama

artık durmadan mutlu olacağım diye bir şeye saplanma. Mutlu değilim diye de ayrılmaya kalkma çünkü evlilik, beraberlik, çocuklar var. Eğer katlanılamaz hale gelmemişse yürütmeye çalış" diye bazen Nurten'in çok yakıştıramadığı böyle bir aile sisteminden, hafif muhafazakar bir tavırla örnekler veriyordu.

Bir TİP henüz kapatılmamış, seçimler oluyor, seçimlere giriyoruz çıkıyoruz. O seçimlerde de eskiden radyo konuşmaları vardı sadece. Sonra televizyon da devreye girdikten sonra propaganda konuşmaları, vesaire olmaya başladı. Fakat bizimkilerin hiçbiri televizyon, kamera filan böyle bir şeye alışık değil. Yani radyo olunca mikrofon karşısında oluyor, kürsülerde nutuk atmayı öğrenmişler ama televizyonda kendilerini artist gibi hissediyorlar kamera karşısında. Ve de tutuluyorlar. Oysa diğer partilere göre, bizim burjuva partisi dediğimiz sistem partilerine göre, bizimkilerin daha doğal olması lazım. Daha halk gibi olmaları lazım, daha rahat olmaları lazım. Zor bir iş. Dedi ki "Ersin, sen bizi çalıştıracaksın". Parti içinde bir oda kurdum, bir kamera koydum. Ve ben o seçim konuşmalarını yapacak bütün parti yöneticilerinin hepsini günlerce çalıştırdım. Günlerce prova yapıldı; elini böyle tutma, rahat ol, olmadı hocam baştan alalım. Bak orada baştan alamayacağız ama burada alalım. Ve oldukça da rahatladılar. Tabii profesyonel bir konuşmacı haline gelmediler, zaten de o gerekmiyordu ama Behice Hanım'ın isteğiydi o. "Sen hocasın, biz öğrenciyiz. Sen bize mikrofon karşısında ne yapmamız gerektiğini öğreteceksin, çalıştıracaksın" demişti. Bir de böyle bir şey var anlatabileceğim.

Sıdıka Su: TKP üyesi olduğu, *Yurt ve Dünya*'da yazdığı zaman, *Adımlar*'da yazdığı zamandı. O dergilerin hepsi, doğrudan doğruya bir parti organının sermayesiyle vesaire çıkan dergiler değildi. Ama hepsi TKP doğrultusunda dergilerdi. Behice Hanım Amerika'dan döndükten sonra bilinçli bir insan olarak dönüyor oradan.

Nurten Tuç: Sanırım Behice Hanım partili oldu ama deşifre olmayan bir partilidir. Yani sanıyorum '51 Tevkifatı'nda partili ama deşifre olmadı.

Sıdıka Su: Deşifre olmadı, şöyle deşifre olmadı; asla ifade vermedi.

'51 Tevkifatı dönemine dair var mı anlatmak istediğiniz?

Sıdıka Su: Barışseverler davası Ankara'da iken başladı. Tabii bu hocaların ayrılması uzun sürdü. 1950'de, o dönemi daha geniş anlatmıyorum, 1950'de Demokrat Parti iktidara geldi. DP iktidara gelince Amerika ile ilişkiler başladı, zaten devam eden ilişkiler daha yoğunlaştı. Ve Kore'ye asker gönderme meselesi çıktı. Ve Amerika ile ikili bir anlaşma yaparak Kore'ye asker gönderildi. Ama bunun tartışmaları tabii çok daha önceden başlamıştı, yani basında da çıkıyordu. O zaman bir Barış Derneği kurulmak istendi. Ve Behice Boran'ın başkanlığında Barış Derneği (Barışseverler Cemiyeti -y.n.) kuruldu. Başkan Behice Boran, Adnan Cemgil ve birçok isim var, şimdi onları birer birer saymayalım. Ve Kore meselesi kesinleşiyor, asker gönderiliyor ve Behice Boran'lar ilk toplantılarını yaptılar. Ve Meclis'e bir telgraf çekmeye karar verdiler. Kore'ye asker gönderme şeyi Meclis'ten geçirilmemişti. İlk eylem olarak da beyannameler hazırladılar. Karar alındıktan sonra, tüm üyeleri, başkanı ve yönetim kurulu üyeleri bizzat dağıttılar. Ama dağıtabildikleri kadar dağıttılar. Ve o akşam herkes gözaltına alındı ve askeri mahkemeye sevk edildi. Bu mahkeme tam 1 sene sürdü. Ve bu 1 sene zarfında 3 defa bırakıldılar -içeri alındılar, bırakıldılar- içeri alındılar. Biz öğrenci olarak, aynı zamanda bir TKP'li olarak bu mahkemeleri izleyebildik. Ve onların tahliye olduklarında, mutlaka o gece bir yerlerde toplanılır, bir yemek toplantısı yapılır, Ruhi türküler söyler, orada sabahlara kadar eğleniriz. Ama tekrar tutuklanılır. Bu böylece 3 defa böyle devam etti. Ve bu arada Behice Hanım hamile kaldı fakat Dursun'u dışarıda doğurdu ama hamileliğin bir kısmını tutuklu geçirdi. Tahliyeden sonra, İstanbul'a geldiler ve biz de tutuklanmış durumdayız. Behice Hanım'ın mahkumiyeti bittikten sonra bizim tayfa tutuklandı. Türkiye tarihinin en büyük TKP Tevkifatı'ydı. Buna o da dahil edildi. Ve Behice Hanım, Harbiye Merkez Kumandanlığı Cezaevine geldi. Tabii biz müthiş sevindik. (Gülüyor -y.n.) Çünkü beraber geçireceğiz günümüzü. Ve Behice Hanım'la bir koğuşta, bir ranzada Behice Hanım altta yattı, ben üstte yattım daha da yakınlaştık. Ayrıca belirtmem lazım, Behice Hanım, Ruhi Su'nun yakın arkadaşıydı. Böylece ben de arkadaşı oldum.

Behice Boran, Nevzat Hatko ve Dursun

Belki bir bıçak sırtı daha fazla arkadaşlığımız oldu. Yani kadın olması belki bu işi daha kolaylaştırdı. Ve Behice Hanım'la artık her şeyi daha rahat konuşabilecek konumdaydım. Bu arkadaşlığımız hep sürdü. Ben fakültedeyken de zaten bir sıcak ilişki örmüştüm Behice Hanım'la.

Burada ilginç bir şey söyleyeceğim, Behice Hanım'ın Ortaklar caddesinde bir evi vardı. Ve biz de Nişantaşı ile Osmanbey arasında Kodaman Sokak'ta oturuyoruz. Çatı katında oturuyoruz ve bizim telefonumuz yok, Behice Hanım'ın telefonu var. Bizim terasımız çok güzeldi ve o zaman apartmanlar yoktu. Yani, Nişantaşı'ndan Valikonağı'ndan aşağı inerken apartmanlar yoktu. Bir boşluktu ve Behice Hanım'ın evi görünürdü. Onun için sık sık Behice Hanım'lara gideriz. Ayrıca haberleşmemiz şöyle olurdu; yani o kadar büyük bir boşluk olurdu ki, Behice Hanım'la kararlaştırmıştık, Behice Hanım bize geleceği zaman balkonuna kırmızı veyahut renkli bir şey asar, bize sorar evde misiniz diye. Ama biz de kararlaştırılmış bir şekilde biz de terastan bir şey asarız. Evdeyiz, gel diye. Ya da biz asarız gelebilir miyiz diye. Bu böyle devam ederdi.

Cezaevindeki anılarımdan birini anlatayım. Dışarıdan bir şey geldiği zaman bazı kaideler vardı. Mesela diyelim ki bir baklava geldi. İşte herkese ne kadar düşüyorsa o kadar. Herkes baklava yemiyor ama o parça dursun onun yanında, istediği an diye böyle bir şey düşünülmüş. Behice Hanım, kestane şekerini çok severdi. Bir gün kestane şekeri gelmişti birine. Behice Hanım birden "Bunu paylaşalım" dedi. O kadar çok seviyor ki kestane şekerini, sonra biz konuştuk güldük tabii, kendisi de güldü, "Biliyor musunuz çocuklar, ben çok severim kestane şekerini. Ve bir

gelen bize kestane şekeri getirdiği zaman çok sevinirim ve böyle böyle yaparım", dedi. (Ellerini ovuşturuyor -y.n.)

Bir ara, Mübeccel Kıray da bizimle beraber. Mübeccel Kıray'dan arada sırada dersler vermesini isterdik, yaptı zaten. Sonra Behice Hanım'dan da böyle bir şey istedik. Çok kısa bir dönemdi. Ona hiçbir iş yaptırmadık. Yani aramızda çok güzel bir disiplin vardı. Herkes bir gün nöbetçi olur, o günün yemeği, dışarıdan istenecek şeyleri, her şeyi o kararlaştırır, sadece o kişi meşgul olur. Tabii Behice Hanım çok istedi ki kendi de sıraya girsin. Biz istemedik böyle bir şey. Çok güzel bir ilişki gelişti aramızda. Zaten çok az kaldı. En çok Dursun geldiği zaman mutlu olurdu. Cezaevine geldiklerinde Dursun daha çok küçüktü o zaman. Ayrıca Ruhi Su türkülerini söylediği zaman çok mutlu olurdu, türküler söylendiği zaman çok mutlu olurdu ve güzel türküler söylerdi, marşlar söylerdi, marşları bilirdi Behice Hanım. Sesi güzeldi, Ruhi sesini beğendiğini söylerdi, her halde öyledir. Ondan sonra da bazı türküleri doğrudan doğruya Ruhi'nin öğrettiğini biliyorum. Sevdiği belirli türküler vardır. Türkü açısından çok anlaşırdık. Türkü söylerdik, yani Ruhi'nin dışında biz de türkü söylerdik.

Dertleştik, çok dertleştik. Buna çok vakit bulduk. Dışarıda beraber ne kadar olursak olalım, çünkü sorunlar çok fazla, konuşacak şey, yine politika ağır basıyor. Ondan dolayı, oradaki dertleşmemiz, oradaki konuşmalarımız, tabii benim hiç unutamayacağım bir şey.

Konuşmamızın başında söylediğim gibi, ben çok şanslı bir insanım. Bu evimden başlıyor, ondan sonra Nâzım'ı tanımamdan başlıyor, cezaevindeyken ben bir bahanesini bulup iki defa gittim Nâzım'a. Üçüncü büyük şansım da Ruhi Su'yla evlenmek tabii, Ruhi Su'yu tanımak. Çünkü 1945-46 yıllarında Ruhi Su'yu tanıdığımda ben öğrenciydim, o da fakültedeydi. Ama Ruhi Su'yu sesinden biliyorum, '43-45 arası türküler söylüyordu. Elbet nereden biliyordum? Ağabeyimden biliyordum. Çünkü Ziraat Fakültesi'nden ağabeyim, Ruhi Su ve bizim partili dediğimiz bir takım arkadaşlarımızla beraber eylemleri olmuş, beraber arkadaşlıkları olmuş. Onun için Ruhi'yi ben kendisini tanımadan tanıyorum. Ve '43 ile '45 arası radyoda söylediği zaman türkülerini dinliyordum. Ve böylece Ruhi'yi hem gıyaben tanıyorum, hem sesini tanıyorum. Ve ondan sonra da DTCF'ye gidiyorum. Koro hazır! Bundan daha büyük şans olur mu?

Koroya katılıyorum. Ve koro çalıştığı müddetçe devam ediyorum. Ama koroyu iki de bir kapatıyorlar, açıyorlar, yani böyle bir şey. Ruhi Su operalara davet ediyor bizi, konserlere davet ediyor. Gidiyoruz falan. Ondan sonra Ruhi Su türküler söyleyecek, konser yapacak, biz onu organize ediyoruz. Gençlik Derneği'nde konser veriyor Ruhi. O zaman benim ailem Bursa'da, ben yurtta kalıyorum. Mesela birçok konserde bile, doğrudan doğruya organize eden, biletleri satan biziz. Elçiliklere biletler satıyoruz, baroya gidiyoruz oradaki avukatlara biletler satıyoruz. Yani biz aslında bir eylem yapıyoruz konserle. Tabii bu konser her zaman tek başına değil, bazen de opera sanatçılarıyla beraber oluyor. Türküler söylüyor, aryalar söylüyorlar. Yani ben 1945-46'da Ruhi'yi tanıdığım zaman '50 senesine kadar arkadaşız. Gıyaben biliyoruz birbirimizi, parti içinde olduğumuzu. Ama dile getirmedik. Ben bunun üzerinde çok duruyorum çünkü disiplin denen bir şey vardı. Ve kesinlikle konuşmuyorduk böyle şeyleri. Ve benim Ruhi ile yakınlığım, ilişkim, asıl ilişkim 1950 senesinde olmuştur. O sırada ailemiz bilmiyor tabii, her şeyi saklıyoruz. Tabii parti de bilmiyor. Bir ara bir hücrede gördük birbirimizi ve gerçekten de çok şaşırdık, ikimiz de şaşırdık. Yani partili olabilir filan diyoruz ama partinin içinde olduğumuzu bilmiyoruz. Ondan sonra beraberliğimiz başladı. Nihayet evlenmeye karar verdik.

30 Temmuz 2005, Ören

Sıdıka Su

Her zaman iyi bir hoca denir Behice Boran'a. O politik yaşamında da çok iyi bir öğretmen olduğunu ispatlamıştır. Çünkü anlattığı şeyi çok iyi öğreten bir insandı. '45-46 yılında *Metodoloji* dersi vermişti bize. Şimdi şu anda aklıma gelmiyor. Çok gerilere gitmem lazım. Ama çok güzel bir öğretmendi. Çok sadeydi, ifadesi çok akıcıydı. Anlatmak istediğini çok rahat anlatan hani denir ya, konuşur gibi anlatan bir kişiydi. Niyazi Berkes de hocamızdı, o da iyi bir sosyologdu, buna rağmen onun bir akıcılığı yoktu, fazla düşünürdü, yavaştı. İyi bir hatipti Behice Hanım. Onun için politikada da başarılı olmuştur. Bu çok etkileyici olmuştur. Ben her zaman şunu söylemişimdir, tek başına bir koroydu Behice Hanım. Dersleri çok kalabalık olurdu. Tarih ve Coğrafya öğrencileri, dört sınıftan da katılan olurdu. Dışardan gelen, Siyasal Bilgiler'den, Hukuk'tan, Tıp Fakültesi'nden gelen öğrenciler olurdu, ayakta dinlerdi dinleyiciler. Behice Hanım çok isterdi ki derslerde sorular sorulsun, bazen de seminerler yapardı, çok sualler sorulsun isterdi, sadece dinlemeyi kabul etmezdi. Ben anlatıyorum, siz dinliyorsunuz, böyle olmaması lazım derdi. Ara verirdi, bu aralarda suallerinizi hazırlayın derdi, isme gerek yok, derdi.

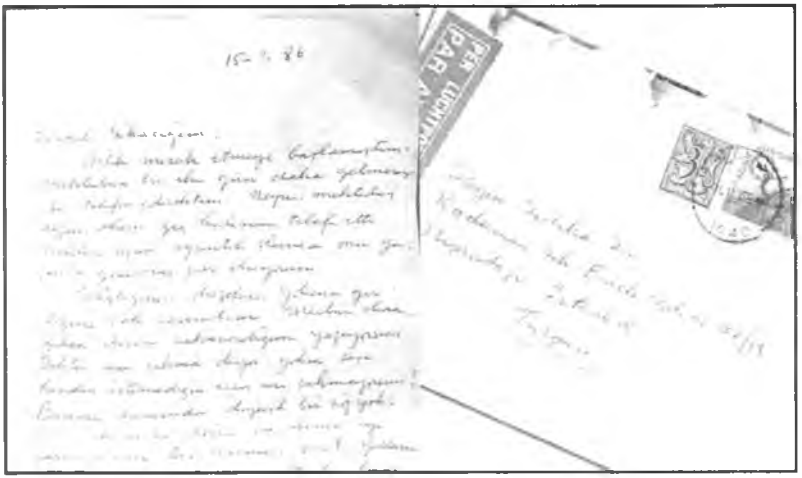
Sıdıka Su ile evinde yapılan görüşmede

O günün koşulları içinde Felsefe Bölümü'nde sağ-sol ayırımı vardı. Ortada olmak biraz zordu. Behice Hanım çok güzel anlatırdı. Bu kadar kalabalığı, dışardan öğrenciyi çeken hoca olarak sadece Behice Hanım'ı biliyorum. Başka yoktur.

Bir sömestr okumuştum. Sonra o mahkemelerde beraat etti. Reşat Şemsettin Sirer Kürsü'yü kaldırdı. Biz açıkta kaldık. Türkmenistan'dan Türkçe bilmeyen insanlar geldi. Tabii o sıra, Behice Boran işsiz kaldı. Kocası Nevzat Hatko da radyoda çalışıyordu. Zannediyorum Yunan radyosu. Onu da işten attılar. İşsiz kaldılar. Biz arkadaş olduk. Mahkemelerde birlikte olduk, arkadaşlarla bir araya geliyoruz, toparlanıyoruz, Ruhi türküler söylüyor. Fakat Behice Hanımlar iş kurmak için İstanbul'a gittiler. Arkadaş olarak gidip geliyoruz.

Fakülte'deyken de, Gençler Derneği vardı. İstanbul'da Yüksek Öğrenci Derneği, Ankara'da Gençler Derneği, o örgüt TKP'nin yan örgütüydü zannediyorum, Behice Hanım o Gençlik Derneği'nin başında gibi geliyordu bana. Takıldığımızda, Behice Hanım'a danışırdık diye hatırlıyorum.

İstanbul'a gelecek, toparlanmasına yardım ettik, 4 kişilerdi, annesi ve kayın validesi her zaman yanlarında olmuştur. Behice Hanım onları hiç ayırmamıştır. Hep birlikte oturmuştur. Öğrenciliğimiz devam etti tabii.

Behice Boran'ın Brüksel'den Sıdıka Su'ya yolladığı mektuplar

İki dersten kalmıştım, iki sağcı hocadan. Tutuklandım. Böylece, gözaltına alınarak İstanbul'a gittim. 3,5 sene mahkememiz devam etti, 5 sene aldım. 3,5 sene askeri cezaevinde kaldım. İşte o zaman Behice Hanım mahkemeden sonra tutuklandı, cezaevlerinde kaldı. TKP Tevkifatı'ndan geldi. 4,5 ay aynı koğuşta yattık. Aynı ranzalı karyolada, o altta yatardı, ben üstte yatardım. Orada yakınlaştık. Dursun küçüktü, arada Dursun gelirdi. İstanbul'a gelir gelmez tercüme bürosu kurdular. Kabuğuna çekilmiş bir hali yoktu. Yazdıran olursa, her zaman yazmıştır. Şevket Süreyya (Şevket Süreyya Aydemir -y.n.) ile uzun tartışmaları olmuştur. Fırsat buldukça yazmıştır, ama para kazanmaya da çalıştılar. Mecburlardı çalışmaya.

Benim ortaokul dönemim, *Adımlar* ve *Yurt ve Dünya*'nın çıkması dönemidir. Dergiler bize geliyordu. Üç kardeştik. Ağabeyim ziraatçıydı. Sivas'ta yaşıyorduk ama dergiler geliyordu. Ağabeyimin tutuklanması lisede oldu. 40 gün kaldı. Liseden sonra Ziraat Fakültesi'ne gitti, orada da tutuklandı. Böyle bir şansım oldu. 18 kişi tutuklandı bir sınıftan ve fakir zengin tartışmasından. Orada bir önemli edebiyat öğretmeni var Ruşen Zeki Gönen. Komünist Parti tarihinde önemli bir kişiydi. Zaten Sivas Lisesi'nde çok önemli kişiler hocalık yapmıştır. O zaman da müdür, Ziya

Karamuk diye faşist bir adamdı. Uzun zaman Milli Eğitim'de çalıştı. Hep onların teşvikiyle oldu o tutuklamalar herhalde. Çok tartışmalar olurdu. Talebe Cemiyeti vardı. Sağ ve sol meselesi. Seçimler çok önemliydi. Çoğunluk bizim elimizde olmuştu. Kıbrıs meselesi vardı. Tarih Coğrafya Fakültesi basıldı. Enver Ziya Karal terk edin dedi. 5-6 kişiyiz biz. Ama önemli olan çalışabilmek, biz çalıştık öyle zannediyorum.

Behice Boran benim için o kadar şey ifade ediyor ki. Dünyanın en güzel, en çekici insanlarından biriydi, sesinin tonuyla, konuşmasıyla çok ilgi çeken bir insandı. Her anlattığı şeyi güzel anlatır. Her şeyle ilgisi olan bir insandı; iyi bir ev hanımıdır, misafirlerine çok iyi bakardı, tatlının, pastanın en iyisini yapmak isterdi. İnsan ilişkilerine çok önem verirdi. Bir taraftan da başına bir eşarp bağlamış, diyelim ki sandalyelerini cilalıyor, her işini kendisi yapardı. Çok titiz ve temiz bir ev hanımıydı aynı zamanda. Yapılacak bir şey, yapmaya değerse en iyisini yapmak lazım derdi.

Behice Hanım'la ilişkimiz Almanya'ya gidene kadar devam etti. Almanya'ya da '86'da gittim. Son görüşmemiz de orada oldu.

19 Ağustos 2005, İstanbul

Nihat Sargın*

Nihat Bey, Behice Boran'la tanışmanız Barışseverler Cemiyeti[1] *aracılığıyla oldu sanırım? Kuruluş sürecini ve sonrasında yaşananları anlatabilir misiniz?*

Aslında Boran'la tanışmam Barışseverler Cemiyeti ile ilgili olmadı. Evveliyatı var. Ondan önce tanıştım. Tanışmama, yani beni görmek istemesine sebep de Dergi'de (İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin yayın organı *Hür Gençlik* -y.n.) yazdığım bir yazıdır. Bu yazı Atatürk'ün

[1] İkinci Dünya Savaşı fiilen bitmişken Amerika Birleşik Devletleri Japonya'ya iki atom bombası atarak tüm dünyaya özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne gözdağı vermişti. Bunun anlamının bilincinde olan aydınlar, ilericiler ve solcular için, ABD emperyalizmini dizginlemek, önemli bir görev olmuştu. Dünyanın pek çok ülkesinde barışı korumak, yayılmacı emelleri önlemek amacıyla girişimlerde bulunuldu. Türkiye'de de 14 Temmuz 1950'de bir grup solcu aydın tarafından Barışseverler Cemiyeti kuruldu. Derneğin ilk etkinliği, iki Kore arasındaki anlaşmazlığa silahlı müdahalede bulunan ABD'nin komutasında savaşmak üzere Kore'ye asker gönderilmesini protesto etmek oldu. Derneğin kurucuları Doç. Dr. Behice Boran (başkan), avukat Osman Fuat Toprakoğlu, Muvakkar Güran, avukat Vahdettin Barut, yüksek mimar Kemal Özmeriç, mimar Reşit Sevinsoy, öğretmen ve çevirmen Adnan Cemgil (genel sekreter), öğrenci Naci Ormanlar'dır.

* Nihat Sargın, 17 Kasım 2010'da İstanbul'da hayata veda etmiştir.

ölüm yıldönümü dolayısıyla yazılmıştı. O yazımı, biraz iktidarın tesiri altında görmüş. Sonra bir başka yazımı daha görmüş, Marksist olduğuma karar vermiş. Merak etmiş, görüşeyim, tanışayım demiş. Böyle tanışmış olduk Behice Boran'la.

Düşünebiliyor musunuz, ilahiyat fakültelerini ilk kez o zaman açma girişiminde bulundular. İktidarda Celal Bey (Celal Bayar -y.n.) vardı. O zamanlar Türkiye'de üniversite olarak yalnızca İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi var. Teknik Üniversite henüz mühendis mektebiydi, bir de İzmir Üniversitesi kurulma aşamasındaydı. Yani fazla üniversite yok. İstanbul Üniversitesi reddetti ilahiyat fakültesi açma önerisini, Ankara Üniversitesi kabul etti. İlk ilahiyat fakültesi de Ankara Üniversitesi'nde açıldı. Bizim o sırada dergimizde bu konuyla ilgili bir yazı çıktı "İlahiyat bilim değildir, üniversitede yeri yoktur" diye. Yazarı Behice Boran'dır. Bu konuyu özellikle onun yazmasını istemiştim, bunun üstüne yazdı, gönderdi. Sonrasında da bahsettiğim görüşme oldu, yüz yüze de tanışmış olduk.

Barışseverler Cemiyeti'nin kuruluşunu neye bağlıyorsunuz?

Bütün dünyada İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "ne yapıp yapıp artık savaşılmasın" diye düşünceler üretildi. (...) Bir taraftan Birleşmiş Milletleri kurma çalışmaları var. Diğer taraftan, bütün dünya gençliği bir araya geliyordu. Dünya Üniversiteler Birliği'nin tohumları daha harp içinde atılmıştı. Dünya Üniversiteler Birliği'nin üyeleri bütün dünyayı dolaşmıştı. Birliğin kuruluşuna ilişkin yazılan yazı, bir kısmı o zaman işgal altında olan ve işgalcilere karşı direnenler tarafından okunmuştu. Yani o zamanlardan başlayan bir şey. Gençler, sendikalar, üniversiteliler, bir araya geliyorlar. Hele hele Amerika Japonya'ya atom bombasını attıktan sonra, dünyada artık bütünüyle barışın ağır basması için Barış Dernekleri kurdular.

Aynı dönemlerde başka ülkelerde de çıktı ama Türkiye'de özel olarak kendini gösteren bir takım insanlar ortaya çıktı. Kendilerine "önleyici harp taraftarları" deniliyordu. Ne diyordu bunlar? Gerçi harbi beraber götürmüşlerdir ama eninde sonunda, Sovyetler Birliği ile batı demokrasileri savaşacak! Madem elimizde bir atom bombası var bunu sona bırakmayalım, elde hazır bu imkan varken bir an evvel Sovyetlerin iflahını keselim. Bu bizim ülkemizde yaygın bir düşünceydi mesela. Hatırlıyorum, bu konuda

mesela Hüseyin Cahit Yalçın durmadan yazıyordu. Onun gibi başkaları da vardı tabii.

Böyle bir durum da olunca daha da önem kazandı barışın devamını istemek. (...)

Biz evvela Talebe Derneği'ni[2] kurduk. Arkadan 1946 yılında Ankara'da Gençlik Derneği[3] kuruldu ama 1947'de Ankara Gençlik Derneği hakkında dava açıldı. Evvela gittiler, yıktılar yaktılar, ondan sonra da dava açtılar. Beraat ettiler ama ortada dernek kalmadı. Bu hikayenin oluşu da 1948'in başıdır ki ondan önce de Ankara'da hocalara karşı, profesörlere karşı bir hareket başlatılmıştı. Bu hareketin sonucu olarak "Ankara Nümayişi" diye bir nümayiş yaptılar, olayları önlemeye çalışan rektörün üzerine çıktılar. Aynı zaman içinde demek ki "şu Dernekten de kurtulalım" dediler. Ankaralı arkadaşlar, kendilerini korumak için vaziyet almaya çalışırken polis geliyor ve önce bizim arkadaşları çıkartıyor dışarı. Sonra ülkücüler giriyor içeriye, her şeyi yakıp yıkıyorlar. Yani bir sürü hikaye döndü.

Amerika'yla ilişkilere gelirsek... Türkiye'ye Amerika'nın evvela Truman doktrini, arkasından Marshall Planı geldi. Bunların gelişiyle birlikte biz ülke olarak yerimizi çok kesin olarak seçmiş olduk: Türkiye Batı'nın yanındadır. Milli mücadele zamanının, herkese eşit mesafede durma, kardeşçe bir komşuluk ilişkisi yaşama hikayesi bitmiştir. O tarihten itibaren bitmiştir. Bir Balkan Anlaşması[4] vardı, bir Sadabat Anlaşması[5], bir Akdeniz Anlaşması yapılmıştı İngilizlerle; 1940'da harp sırasında İtalyanlardan ko-

---

[2] TKP'ye yönelik 1944 tutuklamaları ve 1945'teki İlerici Gençlik Birliği davası tutuklamalarından sonra, İstanbul'da 1946 yılında Nihat Sargın, Adil Giray, Zekai Karataş, İlhan Başaran, Moris Gabay, Cemal Güner, Nuran Bozer, Şaban Ormanlar, Sevinç Tanık (Özgüner), Vahdettin Barut tarafından İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği kuruldu.

[3] İstanbul'dakine benzer şekilde Ankara'da da 1946 yılında Enver Gökçe, Şevki Akşit, Fuat Güner, Nezihe Aras, Aclan Sayılgan, Mahir Yılmaz tarafından Türkiye Gençler Derneği kuruldu.

[4] 1930'lu yıllarda Türkiye, mevcut sınırları koruyan ve kabul eden bir dış politika izledi. Komşu ve çevre ülkelerle bu amaçla anlaşmalar yaptı. 1929-1933 yılları arasında toplanan Balkan Konferansı'nı takip eden Balkan Paktı; Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanmıştır.

[5] Özellikle 1935'ten sonra Doğu Akdeniz'de İtalyan yayılmacılığı önemli bir sorun oluşturmaya başlamıştı. Mussolini'nin Habeşistan'ı (Bugünkü Etiyopya) işgali diğer ülkeleri güvensizliğe itmişti. 8 Temmuz 1937'de İran, Afganistan, Irak ve Türkiye Sadabad Paktı'nı imzaladılar. Böylece Türkiye Balkanlar ve Ortadoğu'da kendine güvenli bir bölge yaratmaya çalışıyordu.

runmak için. Yani Türkiye böyle bir dış politika yürütüyordu. "Büyük dostumuz Sovyet Rusya" diye başlardı bütün hükümet programları ve dış meselelerin konuşulma zamanında da öyleydi, aynı şekilde başlardı... Bunlar bitti yerimizi seçince.

Biz de Türkiye'de barış meselesini yapabildiğimiz ölçüde ön plana çıkarmak ihtiyacı hissettik. Evet, özel olarak herkes kendi çapında barış taraflısı ama bir de bunu dernekleştirme, başka ülkelerde olduğu gibi bir dernek haline getirme düşünüldü. Bu işi kim yapabilir denildi herhalde ben onu bilemiyorum. Boran, İstanbul'daydı o zaman, üniversiteden çıkarılmıştı. Çıkarılamadı da, bilmiyorum biliyor musunuz, bir türlü istedikleri şeyi alamadıkları için sonunda kimsenin aklına gelmeyecek bir cinlik yaptılar; bütçe kanununda onların olduğu kadroları kaldırdılar ve böylece Boran ve arkadaşları açığa alınmış oldular.

Ankara Üniversitesi bütçesi hazırlanırken kadroları kaldırıldı. O yüzden İstanbul'a gelmişti Boran eşiyle birlikte bir tercüme bürosu açmışlardı, orada çalışıyordu. Eh, bunu da yapabilirdi herhalde. Gene Ankara'dan tanıdığı Adnan Cemgil[6] vardı, Osman Fuat Toprakoğlu vardı, daha sonradan TİP'li olmuştur. O da avukattı o sırada bir yazıhanesi vardı, hatta orasını ilk idare merkezi olarak gösterdiler ve neticede Cemiyet kuruldu, Temmuz'un (1950 -y.n.) ortalarında kuruldu. Kurulduğunun hemen ertesinde, o sıralar vardı zaten bu Güney Kore'yle Kuzey Kore arasında tartışmalar sürüyordu. (...) Kuzey Kore'yle Güney Kore kendi arasında anlaşamıyorlardı. Belli bir zaman geçtikten sonra daha da zorlaşır anlaşmak, çünkü yaşam tarzları değişiyor, alışkanlıkları değişiyor. (...) Hikayenin tam çıkışını bilmiyorum. Efendim Kuzey, Güney'e hücum etti diye çıktı. O sıralarda da her karara "hayır" demekten bıkmış olan Sovyetler Birliği, bir süreliğine hiç değilse, boykot etmişti Birleşmiş Milletler'in Güvenlik

---

[6] (1909-2001) İstanbul'da Fatih'te doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Paris ve Moskova'da bulundu. 1938'de Ankara'ya giderek döneminin aydın hareketine katkıda bulundu, öğretmenlik yaptı. *Yurt ve Dünya*, *Ant* dergileri, *Tan* gazetesi yazı ve yayın hayatının parçalarıdır. Bu faaliyetleri dolayısıyla Boran, Boratav ve Berkes'lerle birlikte öğretmenlikten bakanlık emrine alındı. Barışseverler Cemiyeti'nin genel sekreteri oldu, bu nedenle tutuklandı. TİP üyesi oldu. Çok sayıda yabancı eseri Türkçe'ye kazandırdı, Jorge Amado'nun *Gecenin Çobanları*, Antonio Gramsci'nin *Hapishane Defterleri*, Romain Roland'ın *Jean Christophe*, Platon'un *Epinomis*, Balzac'ın *Cesar Biroteau*, Emile Zola'nın *Nana* adlı kitapları bunlardan bazılarıdır. Sinan Cemgil oğludur.

Konseyi'ni. Güvenlik Konseyi'nde yoktu. Onun için Amerika Konsey'e başvurdu, bunu veto edecek kimse olmadığı için de Birleşmiş Milletler kararı olarak çıktı. (Birleşmiş Milletler'in 27 Haziran 1950 tarihli kararı -y.n.) Bu karar çıktı çıkmasına ve resmen destekliyor üye devletler ama fiili olarak destekleyen hemen hemen kimse yok. İkinci planda olan, cephe arkası işlemlerde bulunan bazı yardımcılar var, başka kimse yok. Bu durum Amerika'nın hiç hoşlanmadığı bir şey. O olabildiği kadar, nasıl bugün Irak için destek aramışsa mesuliyeti bölebilmek için, "hep beraber yapmaya çalışıyoruz" demek için, destek arıyor. Bunu nasıl halledecek? İşte tam o sırada kurulmuştu, Barışseverler Derneği. Türk Barışseverler Cemiyetidir, o zamanki adıyla. O bir bildiri hazırlamıştı, kuruluş bildirisi. Biz onu dergimize koymak istiyorduk. Derken Amerikalı bir senatör geldi Türkiye'ye. Senatör, Kore meselesini konuşmak üzere geldiğini söyledi ve ertesi gün giderken "Mesele tamamdır, söz aldım" dedi. Ama bunu söyleyip gittiği akşam o konudan kabinenin bile haberi yoktu. Efendim sonra ortaya çıktı ki; NATO'ya üyeliğe yardım karşılığında, Kore'ye asker göndermeye Demokrat Parti'nin en öndeki birkaç kişisi karar veriyor. Gece, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanmış kabine ve karar açıklandı. Her neyse bu olduğu zaman Barış Derneği, henüz kurulmuş da olsa böyle bir hadise karşısında sessiz kalamazdı. Onlar da hemen bir araya gelmişler, bir bildiri hazırlamışlar. Bildiriyi basmak için yardımcı olabilir miyim diye bana sordular. Eski arkadaşlarımdan, orada kurucu heyette olan bir Vahdettin vardı avukat (Vahdettin Barut, Barışseverler Cemiyeti kurucu üyesi -y.n.) geldi, bizim matbaaya gittik ve bildiri 25 000 adet basıldı. O zamanlar önemli bir miktardı. Bildiri basıldıktan sonra başka bir mesele çıktı ortaya, bunu nasıl dağıtacaklar? Henüz kurucuların dışında bir iki tane üyeleri var. Hepsi seferber olup bir araya geldiler ve bölüm bölüm şu tarafı bu dağıtacak, bu tarafı da şu dağıtacak diye kararlaştırdılar. Benim hatırladığım, başkasına neresi düştü bilmiyorum, ama köprübaşı (Galata Köprüsü -y.n.) Boran'a düşmüştü. Onlar bu bildiride asker yollama kararının kesin olarak karşısına çıkıyorlardı. Bir kere bir barışsever olarak karşı çıkıyorlardı, ikincisi de hukuken karşı çıkıyorlardı. Böyle bir harp kararı ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla olabilirdi, karar hukuken de yanlıştı. Sakat olan malul olan bir

karardı. Sonra, bildirinin dağıtıldığı günün akşamı radyoyu dinliyoruz, o zaman devlet radyosu dışında başka radyo yok, Ankara Radyosu'nu dinliyoruz, Barışseverler Cemiyeti'nin bildirisi okundu... Şaşkına döndük... Bu nasıl olmuştu, hâlâ bilen yok. Nereden ne dönmüş de farkına varılmadan okunmuş bilemem. Ama sonra ertesi gün gazeteciler sorunca Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü "Olayın redaatini göstermek için yayınlanmış" dedi. "Redaati" sözcüğünün anlamını bilmediğim için aklımda kaldı. Gidip lügate baktım ne demekmiş bu redaat diye. Böyle gayet tumturaklı bir Osmanlıca kelimeydi. "Kötülüğünü" demekmiş, Köprülü o anlamda söylüyormuş... Her neyse bu o kadar önemli değil. Kore'ye asker gönderilmesi işine muhalefete geçmiş olan CHP de karşı çıktı. O da yeni muhalefete düşmüştü.. Ama nasıl karşı çıktı? Sadece Büyük Millet Meclisi'nden geçirilmediği için karşı çıktı o kadar. Ama çok büyük bir karşı çıkış olarak gördü yaptığını. Ondan sonra bu kararı biz de eleştirdik dergimizde. Derginin Ağustos sayısı çıkacaktı. Ayda bir, ayın birinci günü çıkardı dergi. Ama bildiri bizim matbaada basıldığı için ve dergiyi basan matbaacıyı da bildiri nedeniyle götürdükleri için basılamadı o sayı. O zaman 161. madde[7] vardı. 161. maddeye göre; "Harp esnasında, milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan herhangi bir kimse 5 yıldan az olmamak üzere cezalandırılır" hükmü vardı. Bu aslında harp zamanında müdafaacıların, aleyhine çalışanlar için yapılmış bir şeydi. Ama arkasından eklemişler, "Bu suç propaganda yoluyla yapılırsa, -başka nasıl yapılır bilemiyorum ama- bu faaliyete verilen ceza üç misli artırılır." Asgari 15 yıla çıkıyor verilen ceza. (...) Bu maddeden tutukladılar. Sultanahmet'e götürürlerken gördüm, canım sıkıldı, ben de bu konuda bir şeyler yazdım. Onların bildirilerini koyduk dergiye, "Gençliği barış mücadelesine çağırıyoruz!" dedik. Birinci sayfanın devamını sonuncu sayfaya getirdik, onun için o iki sayfayı yapıştırdık (duvar gazetesi gibi -y.n.). Ertesi gün beni de aldılar. Ben onlardan bir hafta on gün sonra tutuklandım. Onlar Ankara'ya gittiği zaman ben daha İstanbul'da yeni

[7] Ceza yasasının 161. maddesinin 6. fıkrası şöyleydi: Sulh zamanında ammenin telaş ve heyecanına mucip olacak şekilde asılsız, mübalağalı veya maksadı mahsusa müstenid havadis veya haber yayan veya nakleden veya milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan kimse, altı aydan iki seneye kadar hapis ve 500 liradan 5000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

tutuklandıydım. Daha sonra *Barış* dergisi çıkıyordu. O derginin başında "Kore nere?" diyen bir köylü resmi vardı. Yanılmıyorsam, ama öyle olduğunu sanıyorum, resim Abidin Dino'nundu, onun çizgilerine benziyordu. Resimde yer alan köylü soruyordu, "Kore nere?" diye, niye gidiyoruz Kore'ye? O dergiyi yapanlar da, sahibi ve yazı işleri müdürlüğü görevini sürdüren kişi de tutuklandı, benden bir iki ay sonra.

Dava uzun sürdü. Evvela, yanılmıyorsam bir hakim ve subay getirildi özel olarak. O zamanki askeri mahkeme usullerine göre bir askeri mahkemede; başkan ve bir üye sadece subaylardan, bir üye de gene subay ama hakim subaydan oluşuyordu. O kurul yönetiyordu mahkemeyi. Başkan daha yüksek rütbeliydi, o hakim olmayanlar arasından seçiliyordu. Boranların yargılandıkları mahkeme heyetine başkan olarak bir kurmay hakim seçmişlerdi. Herhalde yargılanan çok insan var, bir sıkıntıya düşmeyelim diye onu seçmişlerdi. Epey tartışıldı bitti, ortada bir şey yok, bir tek yazı vardı zaten suçlandıkları. Yanılmıyorsam hakim tahliyelerini kabul etti. Ama diğerlerine sözünü geçiremedi ve muhalefet şerhi koydu. O da bir yerde hak verdi yani. Boran'ın evinden bir çuval dolusu evrak atılmış, dağıtılmış bekliyorlardı ki oradan bir şey çıkabilir diye. Onun sonuçları henüz gelmemişti. Bir sonraki celsede o da geldi. Ve bunun üzerine hiçbir şey olmadığını görünce hakimle beraber ve heyet ikna oldu, tahliye oldular. Tahliye oldular, ama sonra ne olduysa oldu, hakimin muhalefet şerhine karşılık "Bu yazı bir propaganda vasıtasıdır. Binaenaleyh propaganda vasıtasıyla işlenmiştir" diyip, üç sene dokuz aya mahkum ettiler. Mahkumiyet kararıyla beraber tekrar tutuklandılar. O tutuklanmadan sonra temyize gitti dava. Temyizde de gene üç asker var, ama hakim olmayan asker, iki de hakim var, toplam beş kişilik Temyiz Heyeti. Şunu da belirtmem gerekir; Demokrat Parti 14 Mayıs'ta iktidara geldikten sonra, benim kanaatimce iki tane doğru dürüst, partinin ismine uygun, iki tane kanun çıkarmıştır, ondan sonra da bütün demokratlığı bitmiştir. Birisi; daha evvel sözünü de vermişlerdi, cezanın üçte ikisinin yatılmaması, yani af kanunudur, ikincisi ise basın yasasıdır. Şimdi eskiden basın suçlarının bazıları askeri mahkemelerde, bazıları ağır ceza mahkemelerinde görülürdü. Öyle bir şey getirdiler ki, Toplu Basın Mahkemesi adıyla "adi" suçlara bile üç hakimli bir mahkeme öngördüler. Kimler

hangi mahkemede yargılanır konusunda da diyor ki, basın suçlarının bazı hallerinden hakkında dava açılanlar toplu basın mahkemesinde, ağır cezalık suçu olanlarsa da bu nevi davalara bakmakla görevli mahkemelerde yargılanır. "Bu nevi davalara bakmakla görevli" lafı karışık bir laf, ama bu karışık lafın altında söylenmek istenen şu; bu nevi davalara bakan yer ağır ceza mahkemeleridir. Ama ağır ceza mahkemeleri denmemiş. Davanın başlangıcından itibaren ben de onlar da itirazda bulunduk. Yargılanılması gereken mahkeme konusunda. Basın suçudur, ağır ceza mahkemesinde görülmesi gerekir diye. Söylediklerimiz dinlenmedi ama davacı avukatı da temyizde bizimle aynı müdafaayı yaptı, dedi ki; "Burası çok açık, eğer maddenin ne olduğunu anlayamazsan, gerekçesine bakılır. Gerekçesinde de gayet açık, davanın ağır cezaya gitmesi gerekir." Bunun üzerine Temyiz Heyetinden üçe iki karar aldılar, Ağır Ceza'ya gitmesi lazım diye bozdular davayı, Behice Hanımlar tahliye oldu. Sonra Başsavcı itiraz etti. Umumi Heyete gitti. Umumi Heyet de, bu maddeye bakınca; "Davaya pekala Askeri Mahkeme de bakabilir" kararına vardı. Bu kararın sonucu olarak gene tutuklandılar ve dava Askeri Mahkeme'de görülmeye başlandı. Dava yeniden görülürken "bunun propaganda sayılmayacağı" tekrar bildirildi, bu noktadan da bozulmuş oldu tekrar. Neticede 11 kişi birlikte 15 ay cezayla mahkum oldular. O arada tahliye edilmişlerdi ve tekrar girdiler içeriye ve kalan cezalarını çektiler.

Daha sonra, bunu da söyleyeyim Adalet Partisi bunu Boran'ın aleyhinde kullanmak istedi. Adalet Partisi '65 seçimini kazandı. O seçimlerde diğerleri ile birlikte Boran da milletvekili secilmişti, sonuçlar ilan edildiği zaman, Adalet Partililer Yüksek Seçim Kurulu'na itiraz ettiler. Dediler ki, "Boran'ın mahkumiyeti vardır, binaenaleyh milletvekili olamaz." Yüksek Seçim Kurulu, AP'lilerin bu itirazını reddetti.

Daha sonra Boran tercüme bürosu işine devam etti, eşiyle birlikte. Bayağı tanınmış duruma geldiler bu konuda. Birçok noter kendilerini yeminli olarak tanıyordu. Yani onların bürolarından giden bir tercüme, yüzde yüz emin olunarak kabul ediliyordu. (...) '55'te ilk defa karşılıklı olarak birbirimize gidip gelmeye başladık. Ondan sonra onlarla, Aybar'la da öyle, hep beraber yakındaki yazlık yerlerde, pansiyon gibi yerlerde, birlikte tatil yaptık. Özellikle Armutlu'ya giderdi Boranlar, yakın bir yer-

de işte Gemlik'in ötesinde.

Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşu öncesinde zaten bir yakınlığınız vardı yani Boran ve Aybar'la? O döneme dair neler söyleyebilirsiniz, siyasi bir yakınlıktı değil mi aranızdaki?

Şimdi şöyle bir durum olmuştu, oradan başlayayım. Genç avukatlardan oluşan bir grup Mehmet Ali Aybar'la yakın işbirliğine girmiş, istekleri aslında Aybar'ı Baro'ya başkan seçmekti. Onlar bunu istiyorlar ama onun için Baro'ya başkan seçilmek pek önemli değil, "Ben onlarla daha başka bir şeyler yapılabilir mi diye bakıyorum" demişti. Daha sonra Aybar o çalışmaların içinde artık biraz daha ilerledi ve o Baro başkanlığı işi gene dönüp insan hakları cemiyeti gibi bir şeye dönüştü. O arkadaşlarla Temel Hakları Yaşatma Derneği kuruldu. Tam bu derneği kuracağımız sırada Aybar'a TİP'in başkanlığı teklif edildi, o da kabul etti. TİP'in başkanı seçildi. Boran da bir süre sonra Parti üyeliği için başvuru yapmış, ama şunu demiş; "Seni sıkıntıya sokmak istemem, onun için sen bunu (üyelik başvuru evrakını -y.n.) al, uygun gördüğün zaman, uygun gördüğün tarihi atarak üyeliğimi onayla. Baktın uygun değil hiçbir şey yapmazsın, o zaman ise bu aramızda kalır."

Nihat Bey, Behice Boran 1953-60 arasında neler yapıyordu? Dergilere yazı yazma ya da başka bir çalışma içerisinde miydi?

O aralar bir şey yapabilen pek kimse yoktu. Yazı falan yazacak vaziyet de yoktu. Aybar bizim aramızdan bir şeyler yapmanın en meraklısıydı, bir şeyler yapmak için uğraşıyordu. Yaptıklarından bir tanesini biliyorum. CHP'nin yayın organının yazı işleri müdürü yazı istemiş, bir iki tane de yazmıştı, ama yayınlamadılar hiçbirini. Yani, öyle bir olanak yok. Bir araya gelip bir şeyler yapılabilecek yer yok. Her an herkes bunu düşünüyor ama yok... (...) Ne yapmayı düşünebilirsiniz? Elinizden her şey alınmış, en ufacık bir dernekleşme imkanı bile yok.

İşte bir şeyler yapalım, hiç değilse bir dernek kuralım derken, 27 Mayıs geldi... 27 Mayıs'ın farkı vardır diğer askeri hareketlerden. Birincisi; hiç değilse emir komuta zincirinde olmayan bir çıkıştır. Tabii askerin bu duruma canı çok sıkılmıştır ama gerçeği budur. Onun için de birtakım in-

sanlar sonra uzaklaştırılmışlardır. Uzaklaştırılan insanlar kendilerini boşlukta hissetmeye başlamış ve tek muhalefet olarak CHP'ye yaklaşma ihtiyacı hissetmişlerdir. CHP ise o sırada daha modern muhalefet yapmak için, ülke dışında okumuş, yetişmiş insanlarla bir büro kurmuştur. O büronun içinde Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal falan vardır. 27 Mayıs'tan sonra yeni bir anayasa meselesi çıkmıştı ortaya. CHP'nin bürosundakiler seçildiler ve anayasa komisyonu üyesi oldular. Böylece modern dünya anayasalarından yararlanarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulmuş devletlerin ve faşizmden kurtulan devletlerin anayasalarına benzeyen bir anayasa yaptılar. Onun için de Türkiye'nin, Boran ısrarla söylerdi ben de aynı kanaatteyim, en demokratik zamanı bu '60-70 arasıdır. (...) Ne yaptılar? Çok lafı ediliyordu daha önceden, senatoyu kurdular... Senatoya bir kere yüksek tahsilli kişiler seçilecek, yaşı da 45'den aşağı olmayacak. (...) Ama sonra kendi yaptıkları, kurdukları senatoya çok kızdılar. Senato işleri çok geciktiriyor, istediğimiz şeyi yapamıyoruz; bir kanun senatoya gidiyor, senatodan bozuluyor tekrar geliyor, çok uzun zaman alıyor, böyle şey olmaz dediler. '80'de kaldırılmasının nedeni de oydu işte. Yoksa bütünüyle bir kenara atılacak bir kurum değildi.

O arada işte Parti kuruldu. Boran, Mehmet Ali Aybar'a Parti üyelik formunu doldurup biraz önce anlattıklarımı söylemişti. Nevzat Bey, Partili sendikacılarla ahbaplık ediyor onlar; "Yahu niye gelmiyor Boran?" filan demişler. Bu söylenince Boran da Parti'ye üye oldu. Boran gibi bir isim tabii Parti'de kenarda kalacak değildi. O Etüt Bürosu'nun üyesi oldu. Ondan evvel Adnan Cemgil ve eşi (Nazife Cemgil[8] -y.n.) Etüt Bürosu'nda çalışıyorlardı. Bir şey hazırlamışlardı, küçük bir program tasarısı ama basit taraflarıyla. Onu biraz değiştirmeyi düşünebilirlerdi. Daha sonra arada bazı tartışmalar falan oldu ama neticede Boran, birkaç kişi daha beraber bunu sonuna kadar götürmeye çalıştılar, Aybar'ın denetimi altında. Sonunda bizim '64'teki Kongrede kabul edilen, Program ortaya çıktı.

---

[8] Nazife Cemgil: (1913-2003) Muğla'da doğdu. Babası Muğla Ağır Ceza Reisi. Kuvayı Milliye'nin yöredeki örgütleyicisi. Eşi Adnan Cemgil'le sınıf arkadaşı olduğu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Öğretmenlik yaptı. 1942'de Dumrul, 1944'te Sinan adlı iki çocukları oldu. 1950'de Nâzım Hikmet'e özgürlük kampanyasında gözaltına alındı. 1960'larda Maden-İş'te işçilerle eğitim çalışmaları yaptı. 1968 Senato seçimlerinde TİP Aydın adayı oldu. Sinan Cemgil oğludur.

TİP'in yayın organı Sosyal Adalet Dergisi. 1965, sayı 18. Kapakta TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar

Program'da Boran'ın etkisi belli değil miydi?

Neticede bunu diğerleriyle birlikte konuşarak hallediyorlardı. Özgün olarak bu böyle olacak (masaya inen yumruk hareketi yapıyor -y.n.) diyen bir hareketi olmamıştır. Bir tartışma olmadan çıktı Program, tartışıldığında da böyle çekişme haline (iki yana gerilen ip hareketi yapıyor -y.n.) gelmeden yürüdü ve bir neticeye varıldı. Orada da birtakım tartışmalar olduydu, bizzat içine girmiyordum ama yani bir sertleşme olmadan oldu. Değişik görüşler oldu ama bir ortalaması bulunarak sonuçlandı.

Sonra Birinci Kongre öncesi Parti'nin önemli bir meselesi vardı. Kurucu sendikacılar tüzüğü hazırlarken herhalde sendikalarının üye sayısını düşünerek ve Parti'nin üye sayısının daha da kalabalık olacağını zannetmişler. Bunun sonucunda da delege sayısını belirlerken bin kişiye bir delege düşünmüşler. Bin kişiye bir delege! Yani bunun olmasının mümkünü yok. O zaman Kongre'ye gidecek Parti'nin, bütün üye sayısı belki bin kişi. Peki, ne yapalım? Tüzük böyle. Ama buna mukabil tüzükte diyor ki; il başkanı, il haysiyet divanı başkanı, tabii delegedir. Onların seçilmesine gerek yoktur, tabii olarak delegedirler. (...) Böylece 75 kişi falan olduk toplamda yahut 70 kişi. Bunlardan da 56 kişi gelebildi Kongre'ye. İstanbul'dan da yalnızca bir delege seçilebilecekti, başka yoktu. Yapılan seçimin sonucunda o delege Boran oldu. İl başkanı Cemal Hakkı Selek'ti[9], o doğal delege olarak gitti. Haysiyet divanından şimdi

[9] Cemal Hakkı Selek: (1902-1996) Ortaöğrenimini İzmir'de tamamladı. 1928'de Ankara Hukuk Mektebi'ni bitirdi. İsviçre'de Cenevre Üniversitesi'nde Hukuk okudu. İstanbul Üniversitesi Tedris İşleri Müdürlüğü görevi yaptı. Üniversite Kitapevi'ni kurdu. *Fen ve Teknik* ile *Bibliyografya* dergilerini çıkardı. Tercümeler yaptı. 1963'te TİP'e girdi, İstanbul İl Başkanlığı yaptı. 1965 seçimlerinde TİP İzmir milletvekili oldu, Parlamento'da grup başkanvekilliği yaptı. Emek grubunda yer aldı. TİP'in 1975'te yeniden kuruluşunda yer aldı.

adını hatırlamıyorum, o doğal delege olarak gitti. İstanbul'u o Kongre'de üç kişi temsil etti, seçilmiş olarak giden delegeyse Boran'dı.

İstanbul örgütü her türlü aydının yani bu işe merak saran, çalışmak isteyen aydının bulunduğu bir yerdi, çok kalabalıktı. Ama oradan seçilen yalnız Boran oldu. Onun için dikkatinizi çekmek istedim. Sonra, ilk kongrede bir takım tartışmalar oldu. O zaman Kemal Türkler'in önerisiyle Büyük Kongre'de kabul edilen bir şey vardı. Diyor ki tüzük, seçilen çoğunluğun, en az yarısının işçi kesiminden olması gözetilir. İşçi olmayan kesimden Behice Boran Yürütme Kurulu'na girdi. Yürütme Kurulu'nun altı kişisi işçi, altı kişisi de aydın kesimden, başkan da Aybar oldu. Genel sekreter olarak işçi kesiminden Rıza Kuas, işçi olmayan kesimden de Cemal Hakkı Selek seçildi. Bana verilen görev genel sekreter yardımcılığı oldu. Sonradan '65 seçimlerinde milletvekili oldu Boran.

Milletvekili adayı olması konusunda birtakım spekülasyonlar var mesela Aybar listede Behice Boran'ı ilk on beşe almak istememiş. Daha sonraki bir sıraya koymak istemiş galiba?

Hayır, işin özü şudur. O sıralama yapılırken herkesin aklına gelen ilk kişi Boran'dır. Bir şey vardı o zaman milli bakiye hikayesinde milli bakiyeye kalanlardan dörtte birini de aday listesinde olmak kaydıyla Merkez seçebiliyor. Onun dışında diğerlerinin hepsi milli bakiyeden seçiliyor. İstanbul'dan iki kişi çıktı, sonra üçe çıktı o, yanlış yapmışlar hesabı. Ama öbür taraftan, mesela Ankara'da bile Rıza (Rıza Kuas -y.n.) birinci sıradaydı, yeteri kadar oy alamadı, tek kişiydi, ama çok öndeydi onun için hemen seçildi. Aynı şekilde İzmir'de de Cemal Hakkı Selek seçildi. Boran ikinci sıradaydı yani. Onun için o tür bir tartışmanın pek bir dayanağı olduğunu sanmıyorum. Yalnız, Boran ben olmak istiyorum demişti, onu kendisinden de duydum. Liste başı olarak Aybar İstanbul'dan, iki Genel Sekreterimiz Ankara, İzmir'den birinci sıradaydı. Ve başka seçebileceğimiz bir yer de yok yani. Ama beklenmedik işler de oldu. Mesela Bahadınlı (Yusuf Ziya Bahadınlı -y.n.) Yozgat'ta kendi köyünden bütün oyları aldı. Ama bunlar önceden bilinen şeylerdi, oraya mesela Boran gitse, kazanamazdı. Tanımadığı, bilmediği bir insana, niye versin oyunu insanlar.

Peki Boran'ın doçentliği döneminde Manisa'da yaptığı çalışmalar var. Manisa'da seçim çalışmalarına gidildiğinde Behice Boran'ı hatırlayan insanlar olmuş mu? Çıkmış mı böyle insanlar? Sizin tanık olduğunuz böyle bir olay oldu mu?

Biz seçim çalışmalarında aynı yerde olamadık o yüzden bilemiyorum o konuyu. Beni İzmir'den üçüncü sırada aday gösterdi Parti. Selek (Cemal Hakkı Selek -y.n.), nasıl olsa onun yardımcısıyım ya, "sen benle geleceksin" dedi, gittik. Basın toplantısı yaptık, bilmem ne yaptık falan. Yazılar yazmaya başladık, ben İzmir'deyken. Sonra Aybar telefon etti. "Biz gidiyoruz, sen emin bir insan olarak gel" dedi. Böylece ben birinci haftanın sonundan, bütün seçim kampanyası boyunca oralarda değildim. İyi ayarlayamadık, son hafta paramız da bitti... Ben o işlerle uğraştım.

Nihat Bey, Türkiye İşçi Partisi içerisinde Mehmet Ali Aybar'a karşı yürütülen bir muhalefet var, bu konuda neler söyleyebilirsiniz? Siz hep Behice Boran'ın ve Sadun Aren'in yanında mıydınız?

İlk anda taraf olmadık biz. Ama o kadar çok eleştiri geldi ki etraftan, "nasıl olur, siz nasıl olmazsınız?" diye. Bir arkadaş çekildi, Boran'ın ismi yazıldı. Ve böylece biz ayrı bir liste olmuş olduk. Olağanüstü Kongre'de de (7. Olağanüstü Kongre, 1969 -y.n.) Genel Yönetim Kurulu'na 11 kişi girdik. Bir sene böyle geçti. Sonra seçim oldu. Seçimden sonra Aybar artık devam edemeyeceğini anladı. Bu yolla işi yürütemeyeceğini gördü, istifa etti. Yani olmayacak işler oldu. Birkaç oy daha fazla alabilmek için dengesiz birini, bir büyük toprak sahibini aday gösterdiler. Gazeteler "bu ne biçim işçi partisi?", gibilerinden şeyler yazdı. Olmayacak işler çıkınca, buna rağmen gene eskisi gibi oy alamayınca Aybar çekilmek zorunda hissetti kendini. O çekilince, kim olabilir? Hemen dürüst biri arandı. Biraz ters bir tiptir, idaresi güçtür ama Şaban Yıldız[10] düşünüldü. Şaban

[10] Şaban Yıldız: (1919-2000) Yunanistan'da doğdu, 1924'te mübadele ile İstanbul Çatalca'ya geldi. İlkokul mezunu. 1934'te inşaatlarda başlayan işçilik tekstilde devam etti. 1940'da askerdeyken kütüphanede Marx'ı okudu. İşçi lideri, sendikacı. 1952 yılında kurulan Türk-İş'in ilk genel sekreteri. Türk-İş'in Amerikan tipi sendikacılığı onu tasfiye ederek gerçekleşebildi. Türkiye İşçi Partisi kurucusu ve yöneticisi. DİSK'in kuruluşuna katkıda bulundu. Aybar ve Mehmet Ali Aslan'ın ardından 2.11.1969-1.11.1970 arasında TİP'in genel başkanlığını yürüttü. 12 Mart'ta Boran tutuklanınca başkanvekili olarak Parti'yi yönetti. 1980'den sonra Sosyalist Birlik Partisi kurucusu ve yöneticisi.

Yıldız başkan oldu. Başkan olduktan sonra biraz sıkılarak geldi yanıma, ben eski genel sekreterim ya, dedi ki; "Nihat sen yardımcı olsan Boran'a. Bunu ister misin?" dedi. "Tabii" dedim "sen yeter ki iste, ben yardıma hazırım..."

Şaban Yıldız'dan önce Mehmet Ali Aslan'ı[11] aday gösterdiler. Başkanlık yaptı 45 gün Mehmet Ali Aslan. Boşa giden bir zamandır bence. Çünkü desteklemediler, yardım etmek istemediler. Herkes işinin başına döndü. Kaldı adam orada yalnız başına.

Doğulular grubu muydu Mehmet Ali Aslan'ı aday gösterip desteklemeyenler?

Doğulular da olsun, diğerleri de olsun. Hayır, Doğulular değil, yalnızca. Şimdi şöyle, seçim bitmiş, milletvekili kalmamış. Kemal Nebioğlu[12] kendi işine gidiyor. Bizim Antakyalı Yahya Kanbolat[13] da genel sekreter seçilmiş, o da seçim için bir şey hazırlıyor, seçimden sonra bitiyor işi

---

[11] Mehmet Ali Aslan: Avukat. Türkiye İşçi Partisi yönetiminde görev aldı. Sosyalist bir Kürt aydını olan Mehmet Ali Aslan 1966'da Kemal Burkay, Abbas İzol gibi isimlerle dört sayı çıkabilen aylık *Yeni Akış* dergisini yayınladı. Dergide "Kürt meselesi", "Doğu davamız", "Doğu sorununu tartışıyoruz" gibi yazılar yer alıyordu. Aslan'ın da "Sosyalizm ve Kürtler", "Kürt Halkının Yeri", "Kürtçe Yayın" gibi makaleleri yayınlandı. Dergi kapatıldı, Aslan tutuklandı. Mehmet Ali Aybar'ın istifasının ardından 35 gün süren TİP genel başkanlığı yapmıştır.

[12] Kemal Nebioğlu: (1926-2006) Rize Ardeşen doğumlu. Sendikacı. 1946'da Diyarbakır Belediyesi'nde temizlik işçiliği yaptı. İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi'ne girdi, tamamlayamadan tekrar çalışmaya başladı. Metal işçiliği, garsonluk, şef garsonluk yaptı. Sendikal hayata Oleyis'te başladı. 1956'da Türkiye Petrol-İş sendikası genel sekreter yardımcısı oldu. 1965'te Türk-İş'e bağlı Gıda-İş başkanlığına seçildi. 1961'de Türkiye İşçi Partisi, 1967'de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu kurucularından. 1962'de TİP genel sekreterliğine seçildi.1965 seçimlerinde TİP Tekirdağ milletvekili oldu. 15-16 Haziran 1970'te DİSK yöneticisiydi. 1975'te Aybar tarafından kurulan Sosyalist Parti'de (sonrasında Sosyalist Devrim Partisi) Cenan Bıçakçı, Uğur Cankoçak ile birlikte kurucu üye. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra DİSK davasında idamla yargılandı, 4 yıl tutuklu kaldı, beraat etti. Yeniden kurulan DİSK'te 1992'de genel başkan oldu. 2000 yılında CHP parti meclisi üyesi oldu. *Uyan* adlı bir şiir kitabı bulunuyor. Nebioğlu, sendikalarda demokratik katılım, tabanın söz ve karar hakkı gibi ilkelere önem vermekteydi.

[13] Yahya Kanbolat: (1926-2000) Hatay Reyhanlı doğumlu. İstanbul İktisat Fakültesi'nde okudu, Paris'te doktora yaptı. Ankara Üniv. Ziraat Fakültesi İşletme Bölümü'nde öğretim üyeliği yaptı. TİP üyesi oldu, tarım programı hazırlıklarına katıldı. 1965 seçimlerinde TİP Hatay milletvekili oldu. Mecliste ve partide yöneticilik yaptı. 12 Mart'tan sonra politikayla ilgilenmedi. Küskün olduğu söylenebilir. Politikadan ayrıldıktan sonra Hatay'da çiftçilik ve yazı yazmakla uğraştı. *Türkiye*

gidiyor. Mehmet Ali Aslan kalıyor yalnız. O'nun meraklısı onlardı. Sonra değiştirmeye çalıştılar, "hayır beni yalnız bıraktılar" dedi ama hikaye budur. Üç beş toplantıdan sonra geldik bir araya tekrar, Tarık (Tarık Ziya Ekinci -y.n.) dedi ki, "aman biliyor musun Mehmet Ali Aslan geri çekiliyor" dedi. "Ne?" dedim. "Çekiliyor" dedi. "Yok, canım olur mu öyle şey, çocuk oyuncağı değil bu, parti liderliği" dedim. "Bu olmaz. Hiçbir şekilde oy vermedim, ama böyle bir durumda elimden ne geliyorsa yapmaya çalışırım" dedim. "Söyler misin bunu kendisine" dedi. "Tabii" dedim, Mehmet Ali'ye gittim söyledim. Bu olmaz dedim. Çocuk oyuncağı değil bu, 35 gün sonra çekiliyorsun Parti'nin başından. Niye girdin o zaman? Herkes ne der, böyle şey olur mu dedim. Ben elimden gelen desteği vermeğe hazırım dedim. "Yok" dedi, "olmaz bırakıyorum." Onun üzerine Şaban Yıldız seçildi. Onlar da oy verdiler. Fakat sonradan bir liste yapıldı. O listede ben varım, Boran var, onlar istemediler. Birer ikişer çekildiler genel yönetim kurulundan. Böylece bize geçmiş oldu daha Kongre'den önce yönetim. Ve o zaman Boran genel sekreter, Şaban Yıldız da başkan. Ondan sonra da Kongre'ye geldik. Kongre'de başkan seçildi Boran. '70'in Cumhuriyet Bayramı'ndan sonra yapmıştık Kongre'yi. '71'in 12 Mart'ma kadar başkan oldu. O zamanki başkanlığı sırasında, yılbaşında başlamıştı sanıyorum, "Faşizme Karşı Mücadele Kampanyası"nı yaptı Parti.

Ben o zamanlar Genel Yönetim Kurulu'ndaydım sadece. İki toplantı yapılabildi hepsi hepsi, ben o toplantılara gitmiştim İstanbul'dan, Ankara'ya. Diğer yürütme çalışmalarının içinde fiilen yoktum. Onun için fazla bir şey söyleyemem. Ama yaptığımız kampanyanın İstanbul'daki toplantısına katıldım. Kağıthane'de yapılan bir toplantıydı. Aziz Nesin geldi iyi hatırlıyorum, bir örnek de anlattı. Kimse kendisine dokununcaya kadar bir şey olmaz nasıl olsa bana diye düşünür, böyle böyle başlar iş. Naziler evvela komünistlere dokunmuştur, ondan sonra sosyalistlere, en son papazlara

---

Ziraatinde Bünye Değişikliği, Olduğu Gibi-Eski TİP Üzerine Anılar (1970), Sosyalizmde Kendi Sınıfına İhanet Sorunu ve Sosyalist Ülkelerde İşçi Aristokrasisinin Oluşumu, Sosyalist ve Kapitalist Ülkelerden Gezi İzlenimleri (1979), Politikacının Kökeni (1981), Reyhanlı İlçesinde Türkmen Aşiretlerinin Durumu ve Kuzey Kafkasya Göçmenleri (1989), Çerkes Kabilelerinde Boy Adları (1991), Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Feminizm Sorunu (1994), Asrı Saadete Göre İslam Dini (1997) eserlerinden bazılarıdır.

kadar gelmiştir iş. Yani bu hepimize vuran bir iştir. Hep beraber sağlam durmamız gerekir diyen bir anekdot aktarmıştı.

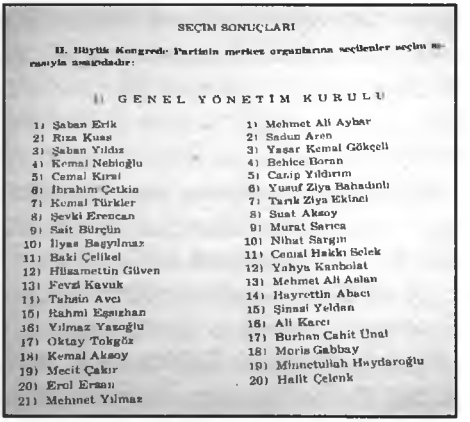
Maalesef havayı değiştirme şansımız olmadı ve asker geldi. Gerçi resmen Meclis kapatılmadı. Ancak hükümet devrildi. Süleyman Demirel hemen çekildi, şeyi, bildiriyi alır almaz. Ondan sonra da Nihat Erim geldi. Ki daha önce cuntacılarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle, CHP'den uzaklaştırılmıştı geçici olarak. Ama daha o günler başlamadan Cumhuriyet Savcısı TİP'liler hakkında dava açmaya hazırlanıyordu. Boran, "Siz Parti hakkında bana soru soramazsınız, kişisel olarak bir mesele varsa amenna ama onun dışında soru soramazsınız, çünkü Parti hakkında karar verme yetkisi Anayasa Mahkemesi'ne aittir" dedi. O yüzden beklemek zorunda kaldılar. 12 Mart günü Savcı davayı resmen açıkladı.

O arada Boran ve dışarıda kalabilen arkadaşlar, ben tevkif edilmiştim, Düzce'de bir toplantı düzenlediler. Rahmetli Avni Jaji vardı Düzce ilçe başkanımız, o zaman Düzce ilçe idi. Avni Jaji sapasağlam bir adam. Onun yazıhanesinde toplanıp, hazırlanan Sıkıyönetim Kanunu'nun anayasaya aykırı olduğu konusunda karar aldılar. O karar Parti'nin son kararıdır. Ve hakikaten Anayasa Mahkemesi onu kabul etti, o zaman daha Parti kapatılmamıştı, usulüne uygun olarak alınmış bir karardır diye bozdu Sıkıyönetim Kanunu'nun bazı kararlarını.

Sonradan yönetici arkadaşlar Boran'la gene aralarında konuşmuşlar ne yapabiliriz, böyle bir şey olursa diye. Şu kararı almışlar; Boran eğer tutuklanırsa, Şaban Yıldız ona vekalet edecek.

Daha evvel son bir toplantısı olmuştu Genel Yönetim Kurulu'nun, bundan önceki son toplantı. O toplantı sırasında İzmir'den bir arkadaş tevkif edilmiş haberi geldi. Biz de o sırada Nihat Erim'e karşı adamakıllı ciddi bir muhalefet hazırladık, ben raportörlüğünü yapıyorum, bitirmek üzereyim. İstanbul'dayım, İzmir'deki arkadaş için İzmit il başkanımız hukukçu Şinasi Yeldan ve tek senatörümüz Hikmet Abla[14] (Hikmet Fatma

[14] Hikmet Fatma İşmen: (1918-2006) Arnavutluk Yanya doğumlu. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ni bitirdi. Türkiye'nin ilk kadın ziraat mühendislerinden. İzmir, Ankara ve İstanbul'da Zirai Mücadele Enstitülerinde çalıştı. 1964'te TİP faaliyetlerine katılmaya başlar. 1966-1975 yılları arasında TİP Kocaeli Senatörü olarak görev yaptı. SBP, BSP ve ÖDP kurucusu, parti meclisi üyesi. İstanbul'da öldü. *Parlamento'da 9 yıl: TİP senatörü olarak 1966-75 dönemi Parlamento Çalışmaları* (1976) adlı bir kitabı bulunmaktadır.

SEÇİM SONUÇLARI

II. Büyük Kongreden Partinin merkez organlarına seçilenler seçim sırasıyla aşağıdadır:

II GENEL YÖNETİM KURULU

1) Şaban Erik
2) Rıza Kuas
3) Şaban Yıldız
4) Kemal Nebioğlu
5) Cemal Kırat
6) İbrahim Çetkin
7) Kemal Türkler
8) Şevki Erencan
9) Sait Bürçün
10) İlyas Bagyılmaz
11) Baki Çelikel
12) Hüsamettin Güven
13) Fevzi Kavuk
14) Tahsin Avcı
15) Rahmi Eşsizhan
16) Yılmaz Yazoğlu
17) Oktay Tokgöz
18) Kemal Aksoy
19) Mecit Çakır
20) Erol Ersan
21) Mehmet Yılmaz

1) Mehmet Ali Aybar
2) Sadun Aren
3) Yaşar Kemal Gökçeli
4) Behice Boran
5) Canip Yıldırım
6) Yusuf Ziya Bahadınlı
7) Tarık Ziya Ekinci
8) Suat Aksoy
9) Murat Sarıca
10) Nihat Sargın
11) Cemal Hakkı Selek
12) Yahya Kanbolat
13) Mehmet Ali Aslan
14) Hayrettin Abacı
15) Şinasi Yeldan
16) Ali Karcı
17) Burhan Cahit Ünal
18) Moris Gabbay
19) Minnetullah Haydaroğlu
20) Halit Çelenk

1966'da yapılan TİP 2. Büyük Kongre Genel Yönetim Kurulu üyelerinin listesi. Listenin sol tarafı işçi kanadını, sağ tarafı aydın kanadını temsil etmektedir

İşmen -y.n.) beraber üçümüz gidip niye tevkif ediyorsunuz arkadaşımızı diye el koyacaktık duruma. Beni aldılar götürdüler, tutukladılar, o şey de bitti. Altı ay sürdü benim tutukluluğum. Ama Boran'ınki öyle değil. Boran'a 15 yıl üzerinden verdiler. Sonra çıktıktan sonra ziyaretine gittim Sakarya'dayken. "Bu benim için ölüm kararıdır, çıkıp da 15 sene sonra bir şey yapacak halim yok" diyordu. Öyle demeyin, bunlar kolay değil falan dedik.

Ama oradaki bütün hanımlar çok büyük hürmet gösteriyorlar. Daha evvel de zaten mahkeme sırasında yattığı zaman şeyde, Ankara'daki hapishanede (Yıldırım Bölge Kadınlar) mesela Sevgi Hanım (Sevgi Soysal -y.n.) yazmıştır, çok enteresan bir şeydir o. Anlatmıştır O, gerçeği anlatmıştır. Öyle kendi halinde çalışırken öyle pek üstüne başına dikkat etmeyen bir vaziyettedir, ama iş ciddiye bindiği zaman, böyle zınk zınk zınk zınk konuşacak şekilde her şeyin en son cümlenin son kelimesine vurguyu vurarak ortalığı şey yapar. Öyle biriydi zaten. Öylece 1974'te Karaoğlan (Bülent Ecevit -y.n.) iktidara geldi.

1968 yılında gençlik hareketleri var, öğrenci hareketleri var Türkiye'de ve dünyada. Gençlik hareketlerine bakışı nasıldı Boran'ın?

Ben genel sekreter seçildiğim zaman yıl 1966'dır, genel sekreter oldum. Ankara'ya dahil oldu Parti. Demek ki yılbaşından sonra olmuş. İkinci Kongre Malatya'da oldu. Malatya'daki İkinci Kongre sırasında Boran'ın bir konuşmasıdır her şeyi hizaya sokan. Orada, Kongre salonunda bir grup ortaya çıktı. Bir grup Mihri Belli ve bir küçük tarafıyla da Hikmet Kıvılcımlı'nın[15] etrafında olan, ama esas Mihri Belli tarafında olan bir grup ortaya çıktı. Ve bu grup muhalefet yapmak istiyor TİP içerisinde. Şimdi bunu bir takım şeylerle önlemek mümkündür ama dedim ki, "burada açık açık tabiri caizse meydan muharebesi yapmak gerekir." Sonra Boran'a görev verildi, Yürütme Kurulu hakkında söylenen sözlere, o konuda konuşulanlara cevap vermek üzere, Yürütme Kurulu adına Boran görevlendirildi. Bir saat konuştu, belki daha fazla. Ve birçokları daha sonra bana söylenen, "O konuştu ve biz aydınlandık" dediler, hikaye bitti. Öbür hikaye.

O zaman Boran'ın doğrudan doğruya gençlik koluyla bir ilgisi yok. Ama gelenlerle konuşur, fikirlerini söyler, takıldıkları bir şey varsa, özellikle tırnak içinde de olsa felsefi konular üzerinde okuyorlar, konuşurdu. O zaman, bir şeye kafaları takılırsa Boran'ın kapısı her zaman açık, o konuları konuşmaya hazırdı.

Diğer bir önemli tarafı da Meclis'te, ben Meclis'te olmadım, onun için Meclis çalışmalarını bilemem. Ama bildiğim bir şey var, herkes söylediği için biliyorum, Meclis'te sıkışık bir durum hasıl olduğu zaman eğer sadece tüzük, hukuk gibi şeylerse onu Tarık Ziya üzerine alıyor. Ama eğer daha geniş bir meseleyse ve önüne birden gelmişse, yani oturup fazla konuşma imkanı olmayan bir zamanda gelmişse o konuda Parti'nin sözcüsü Boran oluyor.

Meclis'te bu konu (gençlikteki solcu eğilim-faşist saldırılar -y.n.) ele

[15] Hikmet Kıvılcımlı: (1902-1971) Priştine doğumlu. 1925'te Askeri Tıbbiye'yi bitirdi. Komünist faaliyetlerinden dolayı İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı, 10 yıl hapis cezası aldı. 1 yıl sonra afla çıktı. 1929'da İzmir davasından 4,5 yıl tutuklu kaldı. *Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı, Emperyalizm: Geberen Kapitalizm, Marx-Engels Hayatları* adlı kitapları yazdı. 1938'de Harp Okulu davasında 15 yıl hapse mahkum oldu. 1950 affıyla çıktı. 1954'te Vatan Partisi'ni kurdu. '57'de parti kapatıldı ve 1 yıl hapis yattı. 1965'te *Tarih, Devlet, Sosyalizm*, 1970'te *Oportünizm Nedir, Halk Savaşının Planları, Devrim Zortlaması* adlı kitapları yayınladı. 12 Mart 1971 darbesinden sonra bozulan sağlığı nedeniyle yurtdışına çıktı. 11 Ekim 1971'de Belgrad'ta öldü. Türkiye solunun, kendine özgü tezleri olan nadir isimlerinden biridir.

alındı. O zaman konuşan Boran'dır. Konuyu etraflıca anlatan, gene sıkışık bir durum yani, kimseyle konuşamadan, çıkıp anlatan Boran'dır. Bu, '68 olaylarının ilk başlangıç döneminde oldu. Ondan sonra benim kendi hesabıma düşüncem bizim eksiğimiz olmuştur. Çok değerli gençler, "Biz okumak istiyoruz, bir sürü şey çıkıyor, hangi sırayla neyi okuyalım bilemiyoruz, bize yol gösterin" dediler. Çekingenlik ağır bastı. Oysa bu kitapların çıkabilmesine yol açan, bizim yaptığımız başvuruydu Anayasa Mahkemesine. Anayasa Mahkemesi'ne 141-142'nin kaldırılması için başvurduk fakat ona hayır dediler, ama şunu eklediler, bilim olarak okunabilir, tartışılabilir dediler. Buna dayanarak da bir sürü şey tercüme edildi. Doğru, yanlış, eksik, herkes kendi düşüncesine göre tercümeler yapmaya başladı, destekleyici şeyler arayarak. O arada biz bunu kendi üzerimize alamadık. Hadi alamadık, birisini bu işle görevlendirip yapabilirdik. Ama çekingenlik gösterdik topluca.

Neden çekindiniz? Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılabileceğini mi düşündünüz, yani Parti'yi koruma içgüdüsü müydü bir anlamda?

Bütün mesele onun meşruiyeti konusunda, mesele çıkarmayalım, bütün mesele o, başka bir şey yok. Çekingenliğin tek nedeni budur.

Ama bir taraftan da gençlik ayağı gidiyor, Parti'nin altı boşalıyor.

Gençlik gidiyor gitmesine fakat ne diyecek de tutacaksın onu? Tartışmaya geldiğin zaman adam ben komünistim diyor. Bunun için bunlar böyledir diyor. Diyemezsin ki biz senden daha iyi bilmem neyiz. Bir sıkıntı var. Ama bunu baştan düşünerek alabilseydik şeylerimizin altına. Yani; daha yeni başlarken işler, gene düzenli gidebilirdi. Bizim maalesef en büyük sıkıntımız o dönem yazılı bir organa sahip olmayışımızdır. Dergimiz yok bilmem nemiz yok o yok bu yok. E kitap basmıyoruz, dergi yok, konuşmalarla idare edeceğiz, olur mu? O kadar olur. Onun üzerine ben hiç değilse *TİP Haberleri* diye küçük bir şey hazırladım ve hakikaten yalnız abonelere verilirdi, abone olanlara posta yoluyla gönderilirdi. Partiye gel git, sonunda baktılar ki kimsenin aklına gelmemiş böyle bir şey olabileceği. Hiç değilse Parti'nin resmi beyanlarını koyarsak doğrusunu öğrensin. Gazetelerde çünkü o kadar kesilip biçiliyor, onu okuyor

adam. Diyor ki; öyle midir? Böyle midir? Ama bu yeterli bir şey değildi ve bunun sıkıntısını çektik. İkinci dönemde o yüzden birkaç dergi falan yapmaya çalıştık. Çıkış noktası odur. Buradaki eksiğimizdir. Şey çıkmaya başlamıştı, *Türk Solu*.[16] Kapatıyorlardı, bizim aramızdaki tartışma çıkınca devam ettiler. *Türk Solu*'nu çıkaranlar; tam kapatıyorduk bu kadar masrafın altından kalkamıyorduk, *TİP Haberleri* çıkınca vazgeçmişler. Yani tabi bir de o eklendi işin içine.

Neticede Türkiye İşçi Partisi gerek teorik yayınla, gerek propaganda, yoluyla gerek örgütlü çalışma yoluyla gençliği kendi siyasetine çekememiş durumda.

Başlangıçta çekti. Fakat sonrasında olmadı. Bu durum Boran'ın veya bir başkasının eksiği değil genel olarak eksiğimizdir. Çetin (Çetin Altan -y.n.)demiştir ki, kitabı olmayan parti olmaz. Hani bizim kitabımız? Bunun üzerine işte Aybar eski yazılarını toplatıp yazdı. *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm* diye bir kitap çıktı, kalın bir kitap. En eski yazılarından başlayıp bugüne kadar seçilmiş yazılarını topladı. Boran'ın *Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları* kitabı çıktı ama geç çıktı çok, çok geç çıktı. Yoksa yani, bunun bir tarafı da budur. Bu türlü bir şey kurma imkanımız olmadı.

Bir de Doğu Mitingleri konusu var, siz o mitinglerde bulundunuz mu? Nasıl örgütlendi o mitingler?

Onu da anlatayım o sıralarda 1967'den itibaren doğuda Doğu Uyanış Mitingleri[17] yapılıyor. Doğu Uyanış Mitingleri'nin ilk başlangı-

---

[16] 17 Kasım 1967'de yayınlanmaya başladı. Çıkarken "bugünün savaşı gerçekten bağımsız ve demokratik bir Türkiye uğruna, dış sömürücüye ve yerli ortaklarına karşı, emperyalizm-komprador-feodal üçlü ortaklığına karşı Türk ulusunun savaşıdır" diyordu. Ortadan en sola kadar tüm Türk yurtseverlerini birleştirecek bir platform olmayı amaçlayan dergi Demokratik Devrim görüşünü yaygınlaştırmak ve örgütlemek işlevini görmüştür.

[17] 1960 sonrasında ortaya çıkan özgürlükçü akımlar Kürtlerin ulusal taleplerinde de kendini gösteriyordu. Pek çok Kürt aydını eşitlikçi, özgürlükçü, demokratik bir düzen öngören Türkiye İşçi Partisi içinde faaliyet göstermeye başlamış, ulusal kimliklerini gizlemeksizin içinde var olabildikleri bu parti Kürtlerin ilgisini çekmeye başlamıştı. 1967 yılında Kürt aydınları Doğu ve Güneydoğudaki baskıları dile getirmek ve Kürt kimliğine yapılan ayrımcılığı protesto etmek için mitingler düzenlediler. Bu mitinglere Doğu Uyanış Mitingleri ya da Doğu Mitingleri denildi. TİP içerisinde

cı Silvan'dadır. Bu mitinglerin çıkış noktası eski Turancılardan Nihal Atsız'ın mecmuasında, "Kürtleri buradan gönderelim, Orta Asya'dan gerçek Türkleri getirelim onların yerine" demesidir. Bu böyle başladı, ama Doğu Uyanış Mitingi onun ötesine kadar da gitti. Ve ilk Silvan'da oldu. Ben de doğu bölgesini o kadar da bilmiyordum, bir tek Diyarbakır'a kadar gittim, geldim. Dedim ki Sekreter olarak bir dolaşayım istiyorum, ne var ne yok nasıldır? Derken Tarık (Tarık Ziya Ekinci -y.n.), ben de gidiyorum zaten dedi. E dedik beraber gideriz, nereye gidiyorsun? Evvela bizim miting var oraya gidiyorum dedi. Ne mitingi bu? İşte böyle bir miting dedi. Peki, kim yapıyor? Bizimkiler yapıyor. Bizimkiler yapıyorsa hadi gidelim dedim. Biraz da oldu bitti oldu. Ya ben aptalmışım, farkında değilim.

Yani o mitingler Parti tarafından planlı programlı bir biçimde örgütlenmemiş miydi?

Ama Parti'nin merkezinin bilgisi var. İlçe teşkilatının haberi var. İlçenin Sekreteri sonra çok meşhur olan, Diyarbakır Belediye Başkanı olan Mehdi Zana. Leyla Zana'nın eşi. O zaman genç, 17-18 yaşlarında bir delikanlı. Mehdi Zana ve eski sol cenahtan biri olan Niyazi Usta'yla benim konuşup konuşamayacağımı tartışmışlar.

Bir Türk olarak mı?

Mesele o değil, başkalarını da çağırmışlar gelen yok, bir ben varım. Şeyden yani öbür partilerden de. Hazır gelmiş bir sürü insan var. Tabii TİP taraftarları olanlar ağırlıkta aslında. Tabii bizimkiler kabul ettirmişler kendi isteklerini. Tarık konuştu, ben konuştum, başkaları da konuştu. Ama konuşmalarımızı teybe almışlardı. Sonra, İçişleri Bakanı Faruk Sükan, "Nefes alışlarını bile dinliyorum" demişti. Şimdi bu başladı, sonra devam etti başka yerlerde. Sonra da Urfa'da yapıldı. Urfa'da yalnız Boran

---

"Doğulular" olarak adlandırılan etkili bir grup oluşturan Kürtler, Fikir Kulüpleri Federasyonu ve diğer sol oluşumlarda da var olmaya önem verdiler. '60'ların sonuna doğru TİP'in genel politik çalışmalarının Kürtlerin ulusal taleplerine yeterince yanıt vermemesi üzerine harekete geçen Kürt sosyalistleri kendilerini kimlikleriyle ve kültürleriyle ifade etmenin yolunu Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nı (DDKO) kurmakta buldular. Daha sonra ortaya çıkacak olan Kürt örgütlenmelerinin büyük bölümü DDKO'lara kadar uzanır.

var. Kimleri çağırmışlarsa miting meydanında yoklama yapıyorlar. Filan: "Yook!", falan: "Yook!" diye halk cevap veriyor. Derken ismi okunduktan sonra Boran'ın sesi geliyor, "Burdaaa!" diye. Sonra büyük bir gürültü... Heyecan içinde halk, alkışlar, bilmem neler filan. Boran'ın gidişi de öyle Urfa Mitingi'ne. Daha sonra Mitinglerin en sonuncusu Ağrı'da yapıldı yanılmıyorsam. Ona Aybar, Boran, falan hep beraber katıldılar. O mitinglere Ecevit katılmak istedi, CHP'lileri katmak istedi daha doğrusu, ama İnönü kesinlikle karşı çıktı. O yüzden bazı yerlerde kişi olarak CHP'liler de katıldı.

Türkiye İşçi Partisi'nde Behice Boran'ın üretilen gündelik politikalara katkısı neydi? Türkiye İşçi Partisi'nin Marksist olmasında Marksist bir çizgiye doğru evrilmesinde Boran'ın bir katkısı var mıydı?

Hep beraber vardı. Yani özel olarak Boran değil de hep beraber adım adım oraya doğru gidildi. Biz evvela toplumcu dedik. Bu toplumculuğu sosyalizme çeviren Çetin'dir (Çetin Altan -y.n.). Yazılarında bu toplumculuk ne demektir demeye getirmiştir ve öyle başlamıştır. Bunun gibi birçok şeyi, yani burada başında olanlar ve dışarıda da ilk desteği verenler sol insanlardır. Gençlerin arasından çıkan da olmuştur. Biz TİP'liyiz diye çıkmış, onun gerisine dair bir düşüncesi yok. Ama TİP'liyim ben destekliyorum sonuna kadar da diyen olmuştur. Ama onun dışında bir takım insanlar da eskiden kalan insanlardır. Şu veya bu şekilde bir kenarda kalmış. Ee onlardır yani. Onun için de şeye doğru (Marksizme -y.n.) dönüşümü sırasında diyelim. Daha açık meydana çıkışı daha doğrusu, dönüşümü değil de, daha kesin çizgilerle ortaya çıkışında herkesin katkısı oldu. Yalnız şu açıktır ki Boran, Aybar'dan sonra ikinci adamdı, ikinci insandı. Ve kendisi şunu demiştir, "benim öyle bir niyetim yoktu, başkan falan olmak" demiştir. "Çünkü benim işim değil. Benim işim dümeni doğru tutmak" demiştir.

Bakın bir örnek '74'te hava biraz değişik. TSİP kuruldu. Boran'a da gitmişler, konuşmak üzere. O da demiş ki ben size ne söyleyeyim arkadaşlarım var; Nihat Sargın, Cemal Hakkı Selek filan, onlarla konuşun demiş. Şaban Yıldız'a bırakılmış (Parti başkanlığı -y.n.) ama sonradan oluşacak Parti kapatılırsa ne olacak üzerine öyle bir konuşma olmamış.

Behice Boran ve Nihat Sargın Parti binasından çıkarken (Fotoğraf, Osman Kapusuz)

Benim tek söylediğim dirsek temasını muhafaza edin, yani kopmayın, birbirinizden ayrılmayın ama o kadar. Bekleyeceğiz, uygun bir zamanı bekleyeceğiz... E nihayet onlar öyle bir Parti kurunca baktılar... Bir taraftan da bekliyoruz yani af kanunu çıkmak üzere falan ama son anda bir taş konuldu ve af kanunu reddedildi. O kısım için (141-142'den yatanlar için -y.n.) sonradan işte Anayasa Mahkemesi halletmiştir. O arada ben en sonunda dedim ki bu böyle olmayacak, en son dönemin Genel Yönetim Kurulu yani Kongre'nin seçtiği üyeleri bir araya getirip, ne yapacağımızı bir konuşalım, başka çare yok. Şaban Yıldız'ı çağırdım falan birkaç kişiyi böyle bir şey düşünüyoruz, o sırada neyse kanun değişti af hikayesi oldu, benim üzerimden bir yük gitti. Hemen Boran'ı aldık getirdik, bu görev sizin başkasının olamaz. Yahu ben yeni çıktım falan dedi, arzusuzum dedi, arzusu yoktu. Ama dedik yani görev bu, yapılacak şey bu siz olacaksınız, böyle istiyor arkadaşlar. İki defa toplantı yaptık Parti'yi tekrar kuralım dediler. Artık daha fazla toplantıya gerek duymadık, Parti'nin tabii başkanının o olduğu belli oldu. Ondan sonra oturdu yeni programı hazırlama işine, ben tüzüğü çabuk bitirdim, tüzük benim üzerimdeydi, fakat program epey uzadı. Peki, bir uygun gün dedik 1 Mayıs'a kadar sallandı, ama

çok özel olarak bu işi yapma ihtiyacı ve isteği onda yoktu. Bende çok mu vardı bende de yoktu...

Ama yaptı, yapmayabilirdi de. Neden yaptı?

Onu bilmem... O görev aşkıdır. Bakın bunun dışında şunu yazdım, sonunda dışarıdayız (yurtdışını kastediyor -y.n.), karşılıklı konuşuyoruz ediyoruz, ters durumlar oluyor düzeliyor, bilmem ne oluyor, uzayan bir hikaye. Sonunda geldi dayandı iş tamam dendi. O gün anlaşma yapıldı. Konuşacaklar Nabi (Nabi Yağcı -y.n.) ile Boran. Biz aramızda anlaştık, geri dönülmez noktaya geldik ama henüz iki Parti devam ediyor. Ama biz size aktarıyoruz, çünkü çok yakın yerde anlaşıldı kimse pek fazla bir şey bilmiyor, bunu aktarıyoruz. Boran epey zamandan beri çok rahatsızdı onun bir doktoru vardı Şilili, o da mülteci. Orada dahiliye mütehassısı olmuş falan hastanede çalışıyor. Orada birbirinin derdinden daha iyi anlıyor insanlar. Mülteci Doktor, Boran'a elinden gelen yardımı esirgemeyen biri. Bir taraftan bu tabii yüklü de bir iş. Yani orada toplantıya (TBKP'nin kuruluş ve kamuoyuna deklare ediliş toplantısından bahsediyor -y.n.) gidecek aklından neler geçiyor kim bilir? Kimler ne sorar, ne eder falan. O gece, hiç böyle bir şey yapmamıştı o zamana kadar, sabah beni uyandırdı erkenden, erken dediğim yedi buçuk falan. Daha evvel konuşmuşuz görüşmüşüz, nasıl sorular gelebilir, buna ne cevap verebilir falan aramızda konuşmuşuz. Gece çok ağrılar bastırmış sabaha kadar uyuyamamış. En sonunda saat sabah beşte dayanamamış doktoruna telefon etmiş, benim durumum böyle böyle. Doktor; şu an başka bir şey yapamam demiş ilaçlarınızı kesmeyin, hemen alın demiş ve de istirahat edin demiş. Ne diyorsunuz doktor demiş ben bugün saat 9-10'da filan yerde şunu yapmak zorundayım, onun söylediği siz intihar ediyorsunuz. Başka bir anlamı yok. Bunun üzerine bana telefon ediyor ne yapayım diye. Tabii şimdi o vazgeçmiş olursa yahut oraya girmemiş olursa bir takım söylentilere yol açacağı da ayrı bir hikaye. Kendi bu kadar uğraşmış olmasına rağmen. Ben fırladım gittim. Siz yapamazsanız ben alırım üzerime dedim, merak etmeyin. Ve konuşurken farkına vardım ki asıl derdi; bu ağrılar çok fazla birden gelir de ben toplantıyı terk etmek zorunda kalırsam, o arada birisi de antika bir soru sorduysa, diyecekler ki Boran veremedi sorunun ya-

nıtını çekti gitti. Onu düşünüyorsanız kolayı var, toplantı başlarken dersiniz ki ben böyle böyle bir şey geçirdim, ağrılarım var şu anda devam ediyor, eğer çok fazla artarsa ben çekilmek zorunda kalabilirim dersiniz, o zaman ben de sizin yerinize devam ederim falan. Aklına yattı. Ve o gün güzel güzel konuşuldu, sorulara güzel cevaplar verildi karşılıklı hiçbir mesele olmadı. Hatta o gün akşam şöyle içkili de bir yemek yaptık aramızda. Gayet neşeli güzel olmuştu.

Siz ölümünden sonra hazırladığınız kitapçıkta Behice Boran için "Son nefesine kadar" cümlesini kullandınız. Biraz açabilir misiniz bu cümleyi?

Son nefesine kadar... Uykusunda kaybettik Boran'ı. Ben gördüğüm zaman hâlâ sıcaktı. Yakın bir şeyde kaybetmiştik yani. Doktor intihar ediyorsunuz demiş ama bu intihar değil ama vazife aşkıdır, vazifesini yapma gayretidir, kendisine görev bildiği şeyi yapma isteğidir. Bundan vazgeçilemeyeceğini bilmek durumudur. Ben onun için yazmıştım. Son nefesine kadar deyimi bir insanın son nefesine kadar bir şeyi yapma isteğini anlatır. Onun için konulmuş bir deyimdir ama bu deyim burada tam yerini bulmuştur. Son nefesine kadar bu işte çalışmıştır. Bu hastalıklı haline rağmen efendim yapmasa ne olurdu, doğru, beni gönderebilirdi. Hayır. Onun getirebileceği bir takım mahzurlar olabileceğini düşünüyordu, "bu görevi benim yapmam gerek" diyordu, yaptı. Başkanlık konusu da öyle. "Benim bunu yapmam lazım o halde yapacağım."

Peki politik göçmenlik konusunda tavrı neydi Behice Boran'ın? Behice Boran yurtdışına isteyerek gitmedi, Parti kararıyla gitti...

O hepimizinki öyle, politik göçmenlik. Arzu edilmiş bir şey değil. Ben ondan evvel başvurdum. Burada artık beklenecek zaman kalmamıştı. Şeyde de aynı sıkıntıyı çektik. İlk defa biz İnsan Hakları Mahkemesi'ne, o zaman Komisyonu'na, ilk defa biz yaptık bu işi. Aynı sıkıntıyı sonuna kadar çektik. Ben şu andan itibaren Birleşmiş Milletler'e sığmıyorum diyorsun, onlar da sana, sonunda kabul ederlerse, bir kart veriyorlar, bir hüviyet, istediğin ülkeye girip çıkabilirsin, Türkiye hariç diyorlar. Hangi ülkeden gelmişsen onun dışında her yere girip çıkabilirsin, sana bir nevi kimlik veriyorlar. Şimdi kendi kimliğini bırakıyorsun. Kimlik bırakma

işinde de öyle bir hikaye vardı, seremoni diyeyim. Bir bakanlığa götürüyorsun, o bir kasaya koyuyor, ondan bir kağıt alıyorsun, oradan Birleşmiş Milletler İltica Komiserliği'ne gidiyorsun, o zaman sana bu kartı veriyor. Sonra da tersini yapacaksın, gideceksin vereceksin, ben çıkmak istiyorum diyeceksin, o zaman sana eski pasaportunu verecekler. Ama onu Boran da başlangıçta arzulamadı. Çok aradık başka bir şekil bulalım diye, ama yok. Ve herkes, bu yabancı ülkelerde konuştuğumuz Parti'nin dış münasebetler başkanları, "Niye bununla uğraşıyorsunuz, ne düşünüyorsunuz?" diyor. "Olacak iş mi? İşte böyle bir imkan var, bu size bir imkan verecek, bazı yerlerde dolaşma imkanı verecek, niye bundan vazgeçiyorsunuz?" diyor. Bir de bunlara sahip olunca sana orada asgari bir geçim veriyorlar. Şimdi yeşil kart hikayesi vardır ya. Böyle olunca yeşil kart almış oluyorsun. İstersen çalışmaya da başlayabiliyorsun. Bütün bunlar varken "Niye düşünüyorsunuz?" diyorlardı. Yani onların şeye basmıyor kafaları. Yani insana çok ağır gelen bir hikaye. Kendi şeyinden vazgeçmişsin gibi; değil belki öyle değil, ama insana öyle geliyor. Çok zorlukla böyle bir karar verildi. Başka çare kalmayınca yapılmış bir iştir. Bu belki bizler için böyleydi, yani daha sonra yavaş yavaş alışılabilen bir olay olacaktır, yani şimdi bir takım derneklerden falan insanlar burada kafası kızdı mı ya ben orada gidip başvuracağım falan diyor. Alışıldı artık. Başlangıçta öyle değil, ben kendi devletimi şikayet ediyorum. Bu bana ağır geliyordu, ne yaparsam yapayım. Ama nihayet benim devletimdir, ben onu nasıl şikayet edeyim başka bir yere. Kaç kere geldiler gittiler 6 ay bitmek üzereydi...

Yani mücadele ettiğin ülkeyi şikayet etmek biraz garip oluyor. Peki, Brüksel'de Behice Boran'la birlikteydiniz, aynı evde kaldınız...

Brüksel'de bir süre, bir süre dediğim de Yıldız (Yıldız Sargın -y.n.) gelene kadar beraberiz. Aynı evde kaldık, çünkü ikinci bir yer tutmaya olanak yok. Partili arkadaşların yardımıyla belirli bir çerçeve içinde alabileceksek bir yardım ama o kadar. Mecburen bir arkadaşın bulunduğu bir apartmanın boş olan bir katını tutmuş olduk. Böyle iki tane üç tane uydurma möble ile iki de ayrı yatak aldık. O zaman bir de iş bölümü de yaptık. Ben dışardan alıp getiriyordum, becerebilirsem soyuyordum falan, O yemeği yapıyordu. Öyle bir süre de geçirdik.

Peki sürgündeyken Behice Boran'ın ruh hali nasıldı?
Ne bakımdan?

Yani umutsuz muydu?
Yok, umutsuz, O hiçbir zaman umutsuz olmadı. Yalnız onun şu mutsuzluğu vardı doğru. Bir de arkasından 9 senelik mahpusluk geldi, televizyonda yaptığı son seçimlerdeki konuşmasından. O konuşmada tam olarak ne söylediğini hatırlamıyorum ama söylediği şuydu. Efendim ha bire komünistlere atıp tutuyorsunuz. Onlar hiçbir zaman iktidar olmadılar ki. İktidar olanlar bu işleri yapanlar bunlar, sizlersiniz. Bunlar yani kendisinin komünist olduğunu, Parti'nin komünist olduğunu söyleyen değil, ama hissettiren bir konuşmaydı. Ve bu kadar söyleyip duruyorsunuz ama onlar sizlersiniz bizler değil dediği için dava açılmıştı ona. Ama bu davalar açılır, öyle gider. Ama sonra 12 Eylül gelince büyük dava oldu, 9 sene mahpus kesinleşti. Sonradan şunu dedi; "Evet hepimiz eninde sonunda döneceğiz, böyle gitmez. Tarihe ters, dünyanın gidişine, halkın gidişine ters bir şey. Uzun zaman sürmez, eninde sonunda biter ama ben sizin gördüğünüzü göremeyebilirim. Bir; yaşım dolayısıyla..." En yaşlısı ondan sonra bendim, ben 17 yaş küçüktüm Boran'dan. Ayrıca bir de hakkında vatandaşlıktan atılma meselesi var, bir de o dava var. Benim de söylediğim şu olurdu. Evet, bunlar var doğru, ama eğer gideceksek birlikte gideceğiz, biraz hava değiştiği zaman. O zaman gideceğiz ve bu da çok uzun zaman almayacak diyordum. Yani onun umutsuzluğu yaşlılığın ve bu ek hikayelerin tesiriyleydi. O açıdan bir umutsuzluğu yoktu, ama kendisinin kişi olarak bu döneme yetişip yetişmeyeceği ne derece belliydi, o belli değildi, ama işte hakikaten ikisi de oldu. Bizden önce geldi, ama cenazesi geldi.

Cenazesi ile ilgili girişimleri Uğur Mumcu'nun yaptığını söylemişti Osman Sakalsız. Buradaki girişimleri Uğur Mumcu takip etti, dedi. Sizin o döneme ilişkin bir bilginiz var mı? Örneğin vatandaşlıktan çıkarılmış bir kişinin Meclis'teki cenaze töreni konusunu?
Şimdi mesele şu; Uğur Mumcu uğraştı gerçekten. İktidarın işine geldi. O zamanki iktidarın işine geldi. Biraz pratik bir adamdı Özal, yani

ona bizzat ona gittiler mi bilmem ama pratik bir adamdı. Ne olacak ölmüş, zaten kimseyle bir aldısı verdisi yok. Onun için gelebilir diyorlar. Bunu da Osman (Osman Sakalsız -y.n.) attı ortaya. Madem öyle dedi, Milletvekillerinin bir hakkı var. Osman dedi ki; "Meclis'te tören yapılmalı, buna hakkı var." Hemen tekrar girişimde bulunuldu. O sırada da Karaduman (Necmettin Karaduman, Anavatan Partisi Trabzon Milletvekili -y.n.) Meclis başkanı olarak, "Zaten ülkeye kadar gelmiş ben niye oyunbozanlık edeyim?" diyor. O da yapmadı. Ondan sonra dava açıldı, davası ne, tahkikat başlatıldı. Bir kere Türk bayrağı nasıl konmuş? Çünkü Türk Bayrağını Koruma Yasası diye bir yasa var, Türk bayrağının nerede, nasıl kullanılacağına ilişkin. Şimdi artık bitti o, fiilen bitti. Ama o zaman vardı. Biz dışarıda onu bayrağa sardık, kimse de onu kaldırmayı düşünmedi ya da göze alamadı, o öyle geldi Meclis'in önüne kadar.

İkinci TİP kurulurken Sadun Aren'in niçin çağrılmadığını merak ediyoruz?

Şimdi epeyi uzun hikaye bu. Aren'le Boran arasında açıkça konmamış, ama böyle rekabetimsel bir şey vardı. Hatta ikisi de, biri öbürünü diğeri öbürünü istemiyor gibiydi. Bilemiyorum. Sonra bu bizim muhalefet dönemimiz sırasında *Emek* dergisi etrafında toplanıldı. *Emek*'te ancak bir iki kere yazabildim çünkü İstanbul'daydım ben, bir iki defa yazım çıktı. Ama anladığım kadarıyla bazı görüşler çıktı ortaya. İstiklal Savaşı bayağı bir savaştır, o Türk-Yunan savaşıdır demeye kadar giden şeyler çıktı. Boran bunlara karşı çıktı. Bunlarda Aren'in ne kadar rolü vardı bilmiyorum tabii, ama böyle bir takım görüşler çıktı. Ben şunu dedim yalnız, bize tekrar görev düşünce, başındaki arkadaşa şimdi hatırlayamadım adını. Ona dedim ki ikilik olacak, şimdi dışarıdan gelen bir şey söylemek istiyorsa, oraya gidip söylüyor, muhalefetteyse oraya gidip söylüyor, başka bir yeri yok. Ama Parti'ye gelmesi lazım haberlerin, bilgilerin. Böyle iki başlılık olursa sonra mesele çıkar. Onun için siz siz olun dergi dergide kalsın, siz bize gönderin. Boran genel sekreterdi. Ama bu tam yürümedi. Yine bir grup orada kaldı. Onlar "Dar Emekçiler" diye adlandırıldı. Bu "Dar Emekçiler"le tartışmalar da olmuş sonra duydum bunları. Merkez Yürütme Kurulu döneminde yani Boran'ın başkanlığı döneminde. Yani

son Kongre'den, Dördüncü Kongre'den, 12 Marta kadar. O dönemde tartışmalar falan da olmuş. Hatta biri demiş, iyi ki tepemize bindiler, yoksa işler iyice karışacaktı diye. Yani bu konuda ne konuşmak isterim ne de bir bilgim var. Ama bir şeyler olmuş. Ki sonra şöyle fark ettim mesela; son Yürütme Kurulu üyeleri yakalandıkları zaman ifade veriyorlar kimisi, "Boran'ın savunmasını aynen kabul ediyorum, ondan sonra ben şunları söylüyorum" diyor, kimisi böyle bir şey söylemiyor. Sorgu metinlerinde dikkat ederseniz ben ona baktım böyle bir şey var. Daha sonra dava sonunda bir kısmına on beş yıl verdiler, bir kısmına altıda bir indirim yaptılar. Şimdi iyi hal hikayesi bu "Dar Emekçiler"e vuruyor. Mesela Turgut Kazan o "Dar Emekçi" değildi, O da 15 yıl yedi. Ama bir kere dava zamanı pek iyi geçmedi anlaşılan. Birbirine bağlı geçmedi. Erkekler ayrı taraftaydı zaten kadınlar ayrı taraftaydı. Bir de onun sıkıntısı var. Yani birisi söyleyecek, avukat onları yazıp, aktaracak filan yani bir de o sıkıntı var. Yan yana olsan bazı şeyleri daha kolay halledersin.

Sonra, biz yeniden başlamak istediğimiz zaman, doğrudan doğruya Aren'den dinlemedim ama bir başka arkadaşın aklına geliyor. Marx'ın bir sözüne atıfla, başlangıçta trajik olan sonra komedi olur. Yani şu TİP artık öyle bir TİP olamaz. Çünkü hakikaten daha gelişmiştir, halkın işçinin görüşleri daha açılmıştır falan binaenaleyh eski TİP olamaz. Öbür türlüsüne ise yasalar elvermiyor vazgeçiyoruz.

Sadun Aren mi söylüyor bunu?

Şimdi bu genel bir şey. Bizzat Aren'den dinlemiş değilim, ama hava bu. İlk toplantılara benim bildiğim kadarıyla herkes davet ediliyor kim varsa gelsin diye. Herkes toplantıya gelsin Parti'yi yeniden kuruyoruz diye. Şimdi onlara katılan bir kişi de vardı Kocaeli İl Başkanı Şinasi Yeldan. Ama sonra o bıraktı, hepsi bıraktı.

Fatma Hikmet İşmen Hanım'a da Aren yakınlık göstermiş. Sonuçta ona karşı bir şeyi vardı. Hikmet Abla bir gün bana gelmişti, süreci anlattım, böyle böyle dedim. Biliyorum, sizinleyim hemen dedi sizinleyim, heyecan içinde Ankara'ya gitti. Sonradan katılmadığını öğrendik. Şimdi niye katılmıyor, orada arkadaşlar ikna etmişler ki katılmak doğru değildir o da katılmamış. Yani genel hava buydu buna rağmen biz yine çağıralım

dedik. Boran'la ben kalktık gittik Ankara'ya Aren'le konuşmaya. İyi güzel bunlar ikisi arasında konuşacaklar, ben de aradan çekilmiş gibi duracağım. Konuşmalara katılmak da istemiyordum fazla. Ama oradan buradan gayet güzel konuşuldu kimse lafı açmadı.

Sonra Sadun Bey'le bir mülakat yaptı arkadaşlarımızdan biri, adını hatırlamıyorum şimdi, uzun uzun çıktı bir yerde. O dergide Aren'in söylediği şu; "Evet benle konuşmaya geldiler, ama bu konu konuşulmadı" diyor, "Beni çağırmadılar, çağırsalar da gidecek değildim zaten" diyor. Ama "Onlar çağırmadılar" diyor. Yani hikaye bu. Sonradan çağırsak gelir miydi bilmiyorum.

1973'de Türkiye Komünist Partisi burada "Atılım" adı verilen hareketi başlatırken sizler cezaevindeydiniz. Bu konuda sizinle bir temaş oldu mu?

Orada onlar "Atılım" yapmışlar ama biz hiç duymadık. Efendim, biz Parti'yi kurmak üzere son işleri yapıyoruz artık, toplanıyoruz, bir takım gençler, üniversiteliler falan orada burada TİP'li olarak bir takım şeyler yapıyor çok hoşumuza gidiyor. Onları duyuyoruz, onlar biz TİP'liyiz diyorlar. Ama biz pek kimseyi tanımıyoruz aralarından. Eski TİP'lilerden mesela kimse yok aralarında. Ama TİP'li diye bir grup var. Sonra anlaşıldı ki işte bunlar TKP'nin kurdurttuğu İlerici Gençlik Derneği üyeleriymiş. Ama o zaman onlar kendilerini rahat ifade edebilmek için TİP'li diye tanıtmışlar. Bir kere böyle bir şey oldu.

Sonra Nabi'nin konuşmak istediğini duyduk. Gerçi biz Nabi'yi o zaman Eminönü İlçemizin bir üyesi olarak biliyoruz.

O, Boran'la görüşmek istemiş ve görüşmüş, o dönem TKP'li değildim diyor. O gün ben TKP'li değildim diyor. Ama en azından etkili biri değildim diyor olabilir, kendisinin söylediği bu, yani iki hafta önce böyle söylüyor.

Bilemiyorum ama o zaman "ilişki kurulamaz mı" diye geldi haber, TKP diye değil. Ama böyle şeyler var, zaten biliyorduk ama sonra adım adım ortaya çıktı. Ve şey bir defa beni şaşırttı. Bir gün konuşuyoruz, TKP Genel Sekreteri İsmail Bilen geliyor. Derken bir gün Nabi geldi bizimle konuşmaya. Biz şaşırdık. Bir siyasi örgütün başında da gençlerden biri

olabilir ama Nabi'yi beklemiyorduk yine de.

Sonra Nabi açıklayınca anlaşıldı, "Haklısınız şaşırmakta ama bizim de içimizde bir değişiklik oldu" dedi. "İsmail Bilen genel başkan olarak kenara çekildi, ben genel sekreterim. Onun için bu konuda yetkili olarak konuşmaya hazırım" dedi. "Pekala" dedik biz de. Sonra, çok sonra, aradan epey zaman geçtikten sonra biz kurduk '75'de Parti'yi. '79 sonlarındaydı yanılmıyorsam müşterek, benim de kabul edebileceğim insanlar aracılığıyla bizimle konuşmak istediler. '80'in başlarında işte biz de içimizde tartışmalar yapıyoruz, iyice baştan aşağı her şeyi yeniden tartışıyoruz o dönem. Sonradan işte biz de tamam dedik. Yani Nisan'da evet biraz asgari bir şey oldu. Sonradan bir de 12 Eylül oldu. 12 Eylül'den sonra bu sefer işi başka türlü düşünmeye başladılar. Bize katılsınlar nasıl olursa falan diye. İki tane işçi partisi olacak değil ya dediler. Biz dedik ki hayır, birleşmek istiyoruz, bu doğru değil. Kaynaşmak değil, katılmak değil, birleşmek istiyoruz. O tür imkanlar olursa. Ve bu tartışıldı uzun süre ve razı olundu birleşmeye. Ama tabii bu karar ortak alındı, bu Boranla doğrudan ilgili bir iş değil.

Bu sizin de Boran'ın da doğrudan doğruya özne olarak içerisinde yer aldığınız bir süreç. Mesela kimileri birleşmeyi Boran'ın hayatının son döneminde uğraştığı en önemli hedef olarak görüyor.

Doğru.

Yani bu birleşmeyi yaptı ve öldü. Yani bu birleşmeyi Boran 5 gün sonra yapsaydı Boran 5 gün sonra ölürdü diye açıklıyor.

Yani onu tam öyle diyemem, ama şu vardı, biz konuşurduk. Diğer arkadaşların geçmişle bir ilgileri yok. Elliden sonra altmıştan sonra bu işin içine girmişler. Var olanlar da çok fazla değil etrafta tek tek kalan insanlar. Ama biz öyle değiliz. Biz ikimiz de, ben bunu Boran'a da söylemiştim, ben bunun son halkası sayılırım, eskilerin. Ben eskilerdendim. Bu hikaye bizim zamanımızda oldu. İkiye bölündüğü olaylar. Yani bu bizim zamanımızdaki o hareketi gençlere yıkmanın alemi yoktur. Bunu biz halletmeliyiz. Şöyle veya böyle nasıl halledeceksek. O da aynı şeyleri düşünüyordu. Evet, bu bizim işimiz, gençlere, bizden sonraki kuşaklara alın

size iki tane parti diyemeyiz. Ne yapalım bir şeyler yapmamız lazım. Bu fikirden hareket ettik. Ve o da bunu istedi onu da söyleyeyim. Çünkü sonradan bu nereden çıktı gibilerden diyenler oldu. Partinin seçimdeki yenilgisinden sonra açılan, herkesin artık her türlü düşüncesini açık seçik olarak aktarabileceği bir Parti içi tartışma dönemi oldu. Türkiye'de ilktir ve sondur. Böyle bir tartışma açıldı Parti içinde. Herkes eteğindeki taşı döksün, yazsın, çizsin dedik. Onlar sonra şeylere intikal edecek, 3 kişilik çalışma birimlerine, ilçeden de merkeze kadar. Ha bunların sonunda il temsilcileri tartıştı kendi arasında, sonra Merkez Yürütme Kurulu kendi içinde yaptı. Ve neticede ortaya "tek cephe tek parti"düşüncesi çıktı. Bu, o zamanın tartışmasının sonucudur. Ne istiyoruz? Tek bir parti olmak istiyoruz. Yani kendi düşüncemize yakın sol sosyalist olarak ve mümkün mertebe tek cephe olarak, hayır on tane cephede değil, tek cephede toparlanabilmek istiyoruz. Tek parti tek cephe. Bu görev üzerimizde iken, işte ilk görüşmeler TSİP'le de bazı görüşmeler oldu, daha evvelden başlamıştı zaten, ondan sonra bunlarla da oldu. Ardından 12 Eylül geldi. Bu görev bizim üzerimizde devam ediyordu. Ben hep ısrarla, benim de son görüşümdür bu, bunu bizden sonraki nesillere bırakamayız dedim. "Alın size büyük bir hikaye" diye bırakamayız. Bunu bizim halletmemiz gerekiyordu, şöyle veya böyle. Onu eninde sonunda hallettiğimizi düşünerek, Boran büyük bir görevi zamanında yerine getirmiş olmanın mutluluğu içinde olarak vefat etti. Bir bakıma da öyle oldu.

Peki Nihat Bey, Behice Boran'ın bıraktığı miras nedir? Behice Boran bugünden bakıldığında Türkiye sol siyasi hayatına ne gibi bir miras bırakmıştır? Bir bilim insanı olmasının bir katkısı olmuş mudur? Behice Boran'dan geriye ne kalmıştır?

Yani o herkese göre değişir. Benim için, birincisi; sonuna kadar gidebilmektir. Direnebilmektir. Hep onu söylemişimdir mezar başında da. Sonuna kadar direnmeyi bize ispat etmiştir. Hem de erkekler aleminde bir kadın olarak. Bu ortamda. Düşünebiliyor musunuz kendini kabul ettirmek ne kadar zor kadınlar için ve öyle bir zamanda. Ha bir takım feministler bunu yapmışlardır ama bakarsan yine erkek gibilerdir. Behice Boran öyle değildi tabii, tam bir kadındı.

19 Ağustos 2005, İstanbul

Yıldız Sargın*

Herkes gibiydi... O zamanlar yaş farkı önemliydi. Ben 20 yaşımdaydım o da böyle orta yaşlı bir hanımdı. Onun için böyle çok rahat konuşamıyorsunuz. Yani politika konuşuyorsunuz da kişisel şeyleri pek kurcalayamıyorsunuz. Onun için, o devir için pek fazla bir şey söyleyemeyeceğim ama son derece iyiydi. Bir kere şarkı söylemesini çok severdi, çok keyifliydi, içerdi. Çok güzel şarkı söylerdi, sesi güzeldi. Türküleri çok güzel söylerdi, özellikle Ruhi Su'nun türkülerini.

Brüksel'den anlatabileceğiniz anılar var mı? Biraz önce bahsettiğiniz Avrupa'daki cenaze töreni hakkında söyleyecekleriniz neler?

Avrupa'daki cenaze töreni beni çok etkilemişti. Çünkü salon mu küçüktü o yüzden mi öyle hissettim bilmiyorum. Fakat bütün Avrupa aktı, yani, Avrupa'da ne kadar Türk varsa oradaydı. Ve trafiğin geçtiği bir yol olmasına rağmen, yollar kapandı. Türk bayrağı da var yani belli ki yabancı bir cenaze merasimiydi, hiç gürültü etmediler Brükselliler, beklediler

* Yıldız Sargın (Baştımar), 6 Ekim 2009'da İstanbul'da vefat etmiştir.

merasim bitsin diye...

Behice Boran göründüğü gibi sert bir insan katiyen değildi. Bilakis çok yumuşaktı, biraz da romantikti diyebilirim. İçinden ağlamak gelirse ağlardı, bir şeye çok üzüldüğü zaman. Yani herkes hepimiz gibi bir insandı O da. Boran'ın çok dik kafalı olduğundan tutun da ukalalığına kadar çok şey söylenmiştir.

Katı bir insan olduğunu söylerler?

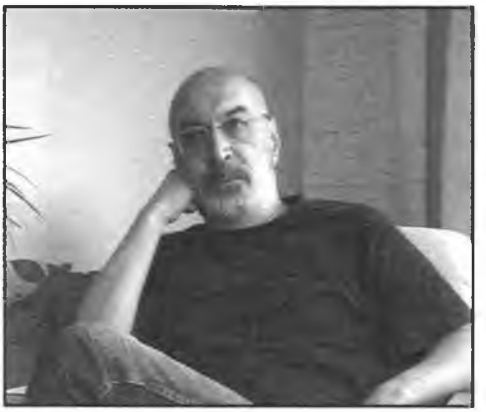
Söylerler... Katı bir insan değildi. Belki biraz hocalıktan da gelme, belki her gittiği okulda hep birinci olmasından olma bir gururu mu vardı bilmiyorum ama o da pek söylenemez yani.

Kinci olduğunu da söylerler?

Hiç kinci değildi. Ama bir insana kızarsa ve o kızdığı şey politik bir şeye dayanıyorsa onu hiç affetmezdi.

Yurduna dönemeden öleceği konusundaki sabit düşüncesinden bahsetmiştiniz. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

Ben şimdi resimleri gördüğümde bir resim var, arabanın üstünde ve Türk vatandaşı yazıyor, ben görünce koyuverdim kendimi, çok fena oldum (gözleri doluyor -y.n.). Çünkü hep onu söylerdi; "Siz gideceksiniz, ben bir daha memleketimi göremeyeceğim ve öleceğim"diye. Bu düşünce onda sabit bir fikir haline gelmişti. Ben onun bu durumunu yaşlı olduğuna falan veriyordum. İşte oğlu buradaydı ve aklı biraz oğlundaydı.

16 Mayıs 2006, İstanbul

Dursun Hatko

Sizin açınızdan, anne olarak Behice Boran nasıl tanımlanabilir? Nasıl bir anneydi Behice Boran?

Şimdi tabii okumuş yazmış, kuşağını düşünürseniz, Amerikalara gitmiş, siyasi sorumluluk sahibi bir insan olarak, saçını süpürge eden bir anne tipi değildi tabii. Böyle olması da beklenmez, iyi ki de değildi. Ama bunun yanı sıra da anneydi yani ben çocukken bana annelik yapmıştır. Kocası hastalandığında ona bakmıştır, ama bir yandan da evde çeviri yapıp para kazanmıştır. Ama bunun yanında herkesin annesi yün örer, sizin anneniz seçim konuşması yapar. O bakımdan şeye benzetebiliriz, bugünün okumuş yazmış, meslek sahibi, çalışan ama evde de anne ve eş olan bir yandan işe gidip evde yemeğini de yapan kadınların benzeri bir hayatı vardır. Behice Boran da öyle bir kadındı yani.

Tabii onun o politik kimliği biraz sert, otoriter falan kimliği... O alanda öyle olmuş olabilir. Onu ben fazla bilmiyorum. Doğrudur yani ama ondan ibaret değildir. Oturup iki kadeh rakı da içerdi, türkü de söylerdi.

Behice Boran, eşi Nevzat Hatko ve çocukları Dursun Hatko
(Fotoğraf, Osman Kapusuz)

Behice Boran ve oğlu Dursun Hatko (Fotoğraf, Osman Kapusuz)

Böyle bir insandı yani. Arkadaşlarıyla oturup hoş vakit geçirmeyi bilen bir insandı.

Mesela ben çocukken, yani doğduktan 10 yaşına gelene kadar olan dönem Demokrat Parti dönemine denk geliyor. '50-60 arası dönem. '51 Tevkifatı olmuş annemi de almışlar bırakmışlar falan, faaliyet falan yok, öyle bir sürü insan içeride. Hep evdeydi, çeviri yapardı, babamın çeviri bürosu vardı para kazanırdı. Evde bana bakardı, aynı zamanda babaanne vardı. O dönem evde bir anne vardı, yani hep böyle dışarılarda, mitinglerde, siyasi çalışmalarda falan değil. O '60'dan sonra, '62'de Parti'ye, TİP'e girdikten sonra oldu. O zaman da benim için her şey netti. Nerede? Mitingde, şurada, bu çalışmada. Dediğim gibi tuhaflık seçim konuşması yapmasındaydı, yoksa anne olarak her şey normaldi. Sıradan bir anneden farkı oydu zaten. Tabii ki sıradan bir anne de değildi biraz önce söylediklerim dolayısıyla.

23 Temmuz 2005, İstanbul

Sevim Belli

Şimdi '40'lar benim öğrenci olduğum yıllar. Behice Boran adını ilk defa DTCF'nin profesörleri ile birlikte, fakültedeki olaylar nedeni ile gazetelerde gördüğüm fotoğraflar vesilesi ile tanıdım. Onlar içinde bizim daha sonraları yakın arkadaşımız olan Nuran Ertan, Meliha Türksel, Sıdıka Su, Enver Gökçe, Şevki Akşit vardı; Behice Hanım onların hocasıydı. Ve bende sol mücadele eden insanlara ilk sempati o zaman doğdu diye hatırlıyorum, böyle yorumladım hep. O resimlere herkes dehşetle bakarken, bende imrenme gibi bir şey yaratmıştı. Ve sonra olaylar gelişti, tıp fakültesi ağır bir bölüm. Ben o zaman ilk defa '46 yılında gözaltına alındım. Partilerin kapatılması (Esat Adil'in Türkiye Sosyalist Partisi ile Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye Sosyalist ve Emekçi Partisi -y.n.) geniş bir tepkiye neden olmuştu. Ama öyle büyük olaylarda olmadığım için birkaç günle çıktık ama o da bir tecrübe oldu.

Sonradan Behice Boran'la 1951 Tevkifatı dolayısıyla '53'te cezaevinde tanıştık. Behice Hanım ve ikinci çember, üçüncü çember denilen arkadaşlarla, biz zaten içerideydik üye olanlar, faal olanlar, ben o zaman Paris'teki görevimden gelmiş, dönmek üzereyken tutuklanmıştım. İşte

ikinci ve üçüncü çember, Behice Hanım başka arkadaşlar gelmişti, orada bir süre beraber kaldık. Behice Hanım tabi sosyoloji profesörü olarak hepimizin saygı gösterdiği, tabii yaşça da bizden büyük, sempatik bir hanımdı, karizması vardı, güzel konuşurdu. Ara sıra bize seminer verirdi, ama felsefe ve sosyoloji konularında. Klasik bir Marksist seminer olmadı tabii.

Behice Hanım titiz bir kadındı, mesela bazı kimselerden, o kimdir, ne yapar, kuşkuları olan bir kadındı. Beni biraz yadırgatan bir hali vardı. Ama aramızda çok güzel bir dostluk oldu doğrusu. Zaten kadınlar koğuşunda pek problem yoktu o zamanlar, hepimiz aynı yolda yürüyen arkadaşlardık. Erkekler koğuşu gibi bizde gürültü çıkmadı. Sonra Behice Hanımlar erken tahliye oldular ve dava sonunda da hüküm giymediler, berat ettiler. Behice Hanım'la uzun zaman karşılaşmadım. Tabii biliyorum, TİP'in kurulduğu zamanı, sonra başkan oldu vs. Ben bir de '64, '65, '66 yıllarında Cezayir'de bulunuyordum, tabii Türkiye'deki olayları tam takip edemiyordum. Geldiğim zaman Sosyalist Devrim diyenlerle, Milli Demokratik Devrim diyenler arasında slogan yarışması tam hızıyla devam ediyordu.

(...)

Bakın ben şöyle yorumluyorum; Denizlerin de idam edilmeleri, özellikle Amerikan hedeflerine yönelmiş olmaları nedeniyledir. Türkiye'de bağımsızlık meselesini öne çıkardığınız zaman başınız derde giriyordu o zaman. Şimdi artık orasını karıştırmayalım.

TİP'in bizatihi kurulmuş olması, özellikle Anadolu'da çok büyük bir açılım sağladı. Biz bunun böyle olacağını biliyorduk ve bütün gücümüzle gerçekten destek verdik, baştan kendi partimiz gibi sayıyorduk. Sonra yavaş yavaş arkadaşlarımız dışlanmaya başladı. "Aman çengel atmasınlar" Behice Hanım'ın sözüdür, "rahat bıraksınlar"... Şimdi bir genç bilirim, bana nakletmişlerdi, "TİP'in görevi 141'den hüküm giyenlerin haklarını korumak değildir" dedi. Kendi dertlerine yansınlar gibi bir yorum. Böyle şeyler duyuluyordu. Burjuvazinin bozuk hukuk sisteminin siyasetten men ettiği insanlara arka çıkmayı kendi görevleri saymadılar. Belki bizim arkadaşlar da fazla hücum ettiler ama bu çok kırıcı bir şey. Siz bu memleket davasında, 5, 8 10 sene, ben mesela 6 yıl hapis yattım...

Ama biraz arka çıkmak, hiç olmazsa saygı göstermek lazımdı. Aman bizden uzak dursunlar, biz parlamenter mücadelemizi yürütelim havasına girdiler, bizce bu yanlıştı. Ama şimdi diyorum ki; o da bir kategoriydi, onlar da o yolda yürüyebilirdi. Ben belki de biraz fazla zaman kaybettik diye düşünüyorum TİP ile. Biz kendi yolumuzda gitsevdik daha başarılı olurduk gibi geliyor. Ama mücadele etmeden de olmuyor, gençlik geliyor soruyor, siz de fikrinizi söylemek zorundasınız. Neyce.

Olaylar gelişti, 12 Mart geldi. Tabi biz de tutuklandık. Ankara'da Behice Hanım'la beraber yattık, iki seneye yakın bir süre. Aramız mesafeli olmakla birlikte, saygılı, dostça bir ilişki oldu. Behice Hanım o zamanlar bir takım şahsi, ailevi sorunları olan bir insandı. Ben kendisine saygı gösterdim. Tabi Behice Hanım'ı bizim ekolümüzden saymıyordum. Bizim ekolümüz daha değişik bir ekoldü, daha Marksizme yönelik bir ekoldü. Ama gelmeden birkaç gün önce sanıyorum, tahliye olmadan önce, çıktıktan sonra Lenin'in *Ne Yapmalı* ve *Bir Adım İleri İki Adım Geri* kitapları üzerinde çalışma yapacağını, politikaya aksettirmeye çalışacağını söyledi. Doğrusunu isterseniz ben biraz duraklamıştım. Bizim edindiğimiz izlenim, Behice Hanım o kitaplarla ilgilenmeyecekmiş gibi bir izlenimdi. Akıllı kadındı Behice Hanım. Ama ne kadar akıllı olursanız olun, ortam sizi bir yerlere sürüklüyor. Biz de sürüklenmişiz. Belki ben, başka bir çevreden yetişmiş olsaydım doğrularım daha değişik olacaktı. Behice Hanım'ın doğruları ile bizimkiler arasında bir fark vardı, nüanstı belki. Ama namuslu bir kadındı. Yurtsever bir kadındı, ama biraz daha değişik, parlamenter mücadeleye biraz daha fazla ağırlık tanıyordu. Belki de kendi açısından haklıydı.

Zannediyorum, biraz daha tecrübe edinmiş (İkinci TİP döneminde -y.n.)·ve halkla temas etmişti. İlk karşılaşmamızda herhangi bir profesördü, bir hocaydı daha doğrusu. İkincisinde tabi parti başkanıydı ve Türkiye'nin politikasını daha yakından incelemiş gibiydi. Şimdi bir de şöyle oluyor. TİP'te bazı insanlar var, başkanın etrafında, bizim etrafımızda da var. Bir sürü yorumlar geliyor, o tarafa da bu tarafa da. Hangisinin tam sağlıklı olduğunu, gerçekçi olduğunu doğru tayin ettiğimizi, çok iyi tayin etmiş olduğumuzu söyleyemem, her iki taraf için de böyle. Tam böyle kesin bir değerlendirme, Behice Hanım şöyle yaptı, böyle yaptı,

bu biraz da tarihçilere, belgelere dayanacak bir değerlendirme olacaktır. Burada ben daha çok öznel şeyler söyleyecek durumdayım. Bir de o yaşadığımız günlerin bizde bıraktığı izleri nakledebiliriz. Mesela bir olay oluyor, bakıyorsunuz TİP'ten bambaşka bir tepki geliyor, bizim çevremizden bambaşka bir tepki geliyor. Ve bunlar yığılınca bir birikim meydana getiriyor. Böyle bir şey oldu o zaman. Ama şunu da söyleyebilirim, ben Behice Hanım'ın ömründe Sovyet güdümlü Komünist Parti ve öteki parti ile birlik meydana getirmelerini (Türkiye Birleşik Komünist Partisi kuruluşundan bahsediyor -y.n.), birkaç ay sonra öldü zaten, büyük bir talihsizlik sayıyorum. Büyük bir gaftı. Türkiye devrimci hareketinin böyle bir şeye ihtiyacı yoktu. Demek ki o önceden gelen bir şey.

Daha çok entelektüel bir kadındı Behice Hanım, sosyologdu biliyorsunuz. Alanında bilgili ve iyi bir öğretmendi. Yönetici olarak, etrafının da yardımıyla iyi bir parti lideri olabilir. O konuda ben bir değerlendirme yapamam, çok ilgim olmadı. Biz de kendi alanımızda gece gündüz çalışıyorduk. Ben hem doktorluk yapıyordum, hem çeviri yapıyordum, pek boş vaktimiz olmadı. Daha çok gençlerle ilgiliydik. Bizim evimiz sabahtan akşama kadar hiç boş kalmazdı. Biz de biraz kendi yağımızla kavrulduk.

Behice Hanım neşeli, oyun seven, sevimli, şarkı söyleyen, sesi güzel bir hanımdı. O tarafları hoş, hele hapishane arkadaşlığında o çok önemli tabi. Ben üzüldüm tabi, erken gitmesine. Ne var ki, Tansu Çillerler yetiştirmiş bir ülkede, Behice Hanım gibi bir kadının her şeyi göze alarak sosyalist politikaya talip olması iyi bir şeydir. Ama bunu gerektiği gibi yapamadıysa onu yargılamak bana düşmez, tarih yargılayacaktır. Sempatim, saygım devam ediyor, ancak yanlış yanlıştır.

Hapishanede kestane şekeri gelmişti bana. Behice Hanım çok düşkünlük gösterince, ne olacak ki birkaç tane eksik yesin birkaç arkadaş, bir kutuyu mu, belli bir miktarı mı Behice Hanım'a hediye etmiştim. O da kabul etti. Başkaları da beni eleştirdiler. O da biraz tuhaftı. Çünkü "üç fasulye sana üç fasulye bana" gibi aşırı bir ölçü benimsenmişti. Özellikle genç arkadaşlar titizlik gösteriyorlardı. Biraz damak zevkine önem veriyor gibi bir izlenim yarattı bende Behice Hanım. Hiç üşenmez, salatalar yapardı. Ama bizim için çok iyiydi, anaç bir tavuk gibiydi Behice Hanım. Bizler hepimiz genç insanlarız, Behice Hanım bizlerden daha yaşlıydı,

bizi besliyordu aslında.

Onurlu bir kadındı, inatçı bir kadındı. Onun izlediği yol, doğru olduğuna inandığı için o yoldaydı. Boyun eğmek, yumuşaklık değildi. Bu yoldan daha iyi gelişir diye düşünüyordu. Bu zaaf göstermek değil, hataydı belki. Size göre hata da olmayabilir. Tarihçilerin bakış açısına da bağlı. AKP'den(Adalet ve Kalkınma Partisi -y.n.) bir tarihçi başka bir şey söyleyecektir, TKP'den tarihçi başka şey. Bütün bunlar hep göreceli şeyler biliyorsunuz. Belli bir mücadele vermiş bir kadın. Kadın olarak profesör olmuş bir arkadaşımız. Kadın mücadelesinde rol almış sayılmaz, ancak kendi varlığı ile kadınların safında yer alan bir hanım. Onu da olumlu bir yere koymak gerekir. Herkes hata yapıyor.

Nevzat Bey hastaydı. Dursun'un da bir takım problemleri vardı. Ziyarete gelmiyordu. Onurlu kadındı Behice Hanım, hiç şikayet etmezdi. Ama anlaşılırdı. Oğlu ne de olsa, ziyarete gelmiyordu. Gerçi benim de ziyaretçim pek olmazdı ama bu adam (Mihri Belli'yi işaret ediyor -y.n.) dışarıdaydı, çocuklarım da küçüktü. Ankara'da da kimse yoktu. Gelenler ayda yılda bir, İstanbul'dan, İzmir'den geliyordu. Ziyaret çok önemlidir içeride.

Cumhuriyet aydını tipiydi Behice Hanım. Ben de biraz öyle bir kaynaktan geliyorum ama biz onu tavrımızla olmasa bile, düşüncemizle aşmaya çalıştık.

Ben emeğin savunucusuyum diye ortaya çıkan herkes, gerçekte onu içselleştirmiş olmuyor. Bence bütün yanlışlıklar buradan geliyor. Bir meseleye baktığınız zaman önce arkasında ne var, emek mi, dünya siyasetinde bir bozukluk mu, burjuvazinin çıkarına bir gelişme mi, bunu kavramak lazım. Bakışı öğrenmek lazım. Bu da kendi kendinizi alıştırmayla elde ettiğiniz bir özellik oluyor. Mesela hiç sosyoloji ile siyasetle ilgisi olmayan bir alandan gelseydi Behice Hanım, belki daha çabuk olurdu. Yerleşmiş olanı silip de yerine yenisini koymak, sıfırdan öğrenmekten daha zor oluyor her zaman.

Sonra bir kere daha dışarıda, İstanbul'da Behice Hanım'la Karaköy rıhtımında demirli Sovyet gemilerinden birinde bir resepsiyon olmuştu, orada askerlik arkadaşları gibi muhabbet ettik. Neredeyse ne güzel günlerdi değil mi dercesine! Victor Hugo'nun bir mısrası var, "Ne kadar da mutsuzduk hey gidi güzel günler!" Bir sürü tatsızlık oluyor biliyorsunuz,

sonradan iki dost gibi karşılaşılınca o günler çok güzel geliyor.

Gerçi onlar bizim emeğimize önem vermediler, ama biz önem verelim, veririm de...

23 Temmuz 2005, İstanbul

Mihri Belli

Behice Boran ile Amerika'da bulunduğum dönem ilişkim olmamıştı. Benim Amerika'da Niyazi Berkes ile oldu ilişkim. Niyazi Berkes Chicago'daydı. Ben de oradaydım. Ben diplomamı almıştım üniversiteden. Niyazi Berkes galiba almamıştı. Herhangi bir belge almadan ayrıldı Amerika'dan. Bu yüzden üzgündü. Dostça bir ilişki kurmuştuk. İyiydi. Türkiye'ye gelince kendisini aradım. Aradım ve dolayısıyla o aydın grubunu tanıdım. O "biz birkaç kişiyiz, sol aydın" ve bir "paper hazırlıyoruz" dedi. Yani "bir araştırma yapıyoruz, tartışıyoruz, son şekle sokuyoruz fakat yayınlamıyoruz", "yayınlayacak yerimiz yok" dedi. "Kimler?" dedim bunlar. "Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif, Adnan Cemgil ve Behice Boran". Parti kurulmadan önce dedim ki şimdi 20. yüzyılın ikinci yarısındayız, siz böyle komsol falan kuruyorsanız olmaz dedim. Bu dediklerim 40-41 sene, siz böyle konuşarak çalışıyorsanız olmaz dedim. Parti'yi arayın dedim gidin bir görüşün dedim. Ben aradım ve buldum Parti'yi ama ona söylemiyorum. Fakat ilişkilerimiz iyiydi, ötekilerle de tanıştık. Onlarla da iyiydi ilişkilerimiz. O sırada askerde yüksek tahsil görmüş olmasına rağmen er olarak askerlik yaptırılan, Nevzat Hatko vardı. Adnan'la (Adnan

Cemgil kastediliyor -y.n.) bir manevra dolayısı ile tanıştık. Tanışmamız da ilginçti, doktorlar vardı, doktorlar solcu kimseler, onlarla tanışmıştık. Gelibolu'da, Gelibolu'nun köylerinden birinde... Dediler ki nöbetçi ateş etmiş asker taşıyan araca. "Allah Allah neden ateş etsinler ki" dedim. Parolayı bilmemişler. Adnan, "Nevzat Hatko var" dedi. Solcu bir adam dedi. Yunanistan'da komünist gençlik hareketine katılmış. Gittik beraber. Ben de Manevra'dan yeni dönmüşüm. Üç dört günlük sakal var. Uyku uyumamışım hiç, gözler kan çanağı gibi. Ve bir de elimde bir kırbaç var. Kırbaçla da çizmeleri dövüp duruyorum. Ben sordum Nevzat Hatko'ya olayların nasıl geliştiğini. Nevzat Hatko anlatıyor. Anlatırken o parolayı vermeyen subayın lehine anlatır gibi oldu. "Ya nasıl anlatıyorsun ya" dedim. "Doğru dürüst anlatsana şunu" dedim. "O kırbaç ne zaman kafama inecek, bekliyorum" dedi. Neyse yani Behice'ye kısmeti bulan benim. İlk defa ben tanıştırdım Nevzat'la, sonra evlendiler.

Nevzat ilk defa çalıştı bizle beraber. Sonra Ankara'ya gitti, Ankara'da radyoda iş buldu. Yunanca biliyordu, iyi biliyordu Yunancayı. Çeviri yaptı. Birkaç kitap, önemli kitaplar yaptı. Sonra evlendi Behice'yle. Sonra çocukları oldu.

Yurt ve Dünya evvela İstanbul'da çıkacaktı. İstanbul'da çıkacaktı ve ben bakacaktım çıkmasına. Ben askere gittim. Niyazi de ikinci askerliğini yapıyor. Niyazi sivillikte böyle gayet şık giyinir. Giyinmesini bilir. Fakat asker olunca ne oluyorsa potaslaşıyor. Tozluğu düşmüş, bir tozluğu yukarıda bir tozluğu aşağıda. Yani üstüne bakmıyordu. Halbuki ben daha yedek subay okulundayken kafayı kazıtmıştım, çizmelerimi giymiştim ayağıma, o vaziyette buluştuk bir iki. Dedim evvela kıyafetini toparla, bu nedir yahu? Anlatıyor bana, diyor ki manevra oldu, gizlendim ben diyor, ondan sonra kitap okudum. Dedim fırsat bu fırsat, ilk defa birlikleri, harekatı göreceksin, ileride hücum edecek Almanlar, sen de bu bilginle savaşacaksın Almanlarla dedim. Böyle bir tartışma oldu aramızda. Senin o anti-militarist görüşlerin geçmişte kaldı, en militarist ülke bugün Sovyetler Birliği dedim, sosyalist ülke. Neyse, bir tartışma oldu. Bazı diğer konularda da... Mektup yazıyor Ankara'ya. Biz bu dergiyi Ankara'ya alalım, Mihri başımızda bulunursa başımıza bela olur diyor. Çünkü diyor, bazı çevrelerle teması var. Konuşurken Şefik Hüsnü'den bahsettik. Böyle

bir adam varmış dedi. Ancak görüşmeye, temas kurmaya pek istekli değil. Olmayınca üstüne varmıyorsun. Velhasıl, gazeteyi Ankara'ya aldılar. Gazete o zamana göre nispeten sol gazete. Peyami Safa başladı aleyhine yazı yazmaya. Dışı dedi karpuz gibi yeşil, içi de kıpkırmızı propaganda gördüm. İçi kızıl, o kadar da kızıl değildi, pembeydi. Ben bunlara Şehir Tiyatrosu eleştirileri yolladım. O zaman Fransız Devrimi'ne dair Danton diye bir piyes oynadı. Sol bir yazar, Gorki'nin de iyi arkadaşı. Onun eseri oynadı Şehir Tiyatrosu'nda. Muhsin Ertuğrul daha sağ, karısı da ölmemiş. Onun için bir yazı yazdım, tuttum Jakobenler nedir, Jirondenler nedir, kimler neyi temsil ediyordu bir açıklama yaptım. Tabi Jakobenlerin lehine bir açıklama çünkü emekçi halka en yakın onlardı. Tuttular bunlar, bizim o şey kısmını, başımız belaya gelir diye Jakobenlerle ilgili kısmı basmıyorlar, sadece tiyatroyla ilgili kısmı basıyorlar. Velhasıl bizim ilişkimiz kesildi. Para bendeydi dergiyi çıkarmak için. Göçmen'e bıraktım parayı, okulu bıraktım kıtaya gittim. Velhasıl bunlar böyle. Döndüm ben, '43 senesinde tahliye oldum. İşittim ki bu aydınlar bölünmüşler. İki ayrı dergi çıkartacaklar. Askerliği biz ciddiye aldık. Karşıda Alman ordusu var. Durmadan harbe girmek için elimizden geleni yaptık. Üç seneye yakın askerlik yaptım. Bir ara kumandan vekilliği yaptım. Biz askerliği ciddiye alan bir insanız, illegal Komünist Parti ile ilişkide bir insanız. Bunlar biraz uzak duralım dediler. Bu dediklerim Boratav, Adnan Cemgil ve Niyazi Berkes için. Muzaffer Şerif'le ayrılan ise Behice Boran. Onlar *Adımlar*'ı çıkardılar. Bunlar birbirlerine gireceklerdi. Ben Komünist Parti sorumlusu olarak gittim. Bunları barıştırdık. Adnan'la samimiyiz, o zaman Sinan da (Sinan Cemgil -y.n.) daha parkın içinde yaylanıyordu. Bir defa Behice Boran kısmı biraz daha soldu. Ötekiler biraz daha ürkektiler. Bir bu. Bir de kişisel geçimsizlik var. Yani Behice olsun Muzaffer olsun, Ankara'daki bizim arkadaşla temastaydılar, dirsek temasları vardı. Ama henüz üye değillerdi Parti'ye. Gittik biz Merkez Komite adamı olarak. Onlardan ben daha gencim, onları barıştırdık. "Muzaffer'in odasında buluşacağız" dedim, "Adnan ben o şerefsizin odasına gitmem" dedi. "Gidersin gidersin" dedim. Nitekim geldi. Barıştılar, fakat iki ayrı dergi çıkartacaklar, ancak birbirlerine hücum etmeyecekler. Peki dedik, buna razı olduk. Partiyle iyi geçinme derdi vardı sol aydınların. Sonra gel zaman git zaman gençlik

hareketi başladı Ankara'da ve İstanbul'da. '40'ların ikinci yarısında, ben o zaman Yunanistan'daydım. Ve o '40'ların ikinci yarısı, sol hocaları destekliyorlardı ve dirsek temasları vardı. Orada olabildiğince ilerici bir eğitim sağlamaya çalıştılar. Ben '50'de geldiğimde, tutuklanmıştı arkadaşlar, '44 Tevkifatı'nda. Biz ikişer sene yemiştik İlerici Gençlik Derneği'nden, Boratav'ın iki kardeşi de bizimle beraberdiler. İkisi de tıp fakültesindeydiler. 50 kişilik bir grubumuz vardı. Nuri İyem vardı. İyem bizden önce tahliye oldu. Evlenmişti, çocuğu da olmuştu. Nuri İyem kaldıramadı hapisliği. Dedim ki; Nuri dedim bu işler sana göre değil, sen dedim siyasetle sanat dolayısıyla ilgilen. Dedi ki ertesi hafta, ben Parti'ye girdim, Şefik Hüsnü'nün kurduğu Parti'ye girdim.

O zaman dünyayı fethetmeye girişiyordu millet. Demokrat Parti soldan muhalefet yapacaktı. Bana iki mesaj yolladı Celal Bayar. Mücadelesini takdir ediyoruz, güzel günler gelecektir diye. Özü bu. Fakat sonra Soğuk Savaş başlayınca yerlerinden oldular. O sırada Şefik Hüsnü'ye başvuruyor, İstanbul İl Başkanı o da doktor. O da Sorbonne'da okumuş Fransa'da arkadaşlar. Diyor ki sen partiyi kurma, gir bizim partiye seni listede şuraya koyalım ve diyor Halk Partisini devirelim. Ondan sonra partini kur diyor, demokrasi olacak nasıl olsa. Şefik Hüsnü diyor ki, kendisi anlattı bana, ben seni tanıyorum demokrat bir adamsın. Ancak burada yerin eğretidir. Seni kısa zamanda şey edecekler. DP öyle güçlerin başına geçti ki, kaçınılmaz olarak sağdan muhalefet yapacaktır diyor, Kemalist Devrim'e karşı çıkacak. Senin gibi adamların yeri geçicidir. Nitekim öyle oldu. Şefik Hüsnü görmüştü bunu. Ancak öyle bir heyecan vardı ki halkta, ilk defa seçim olacak, iktidar değişecek. Biz içeride duymuştuk. Zeki Baştımar bir gün beni ziyarete geldi. Şefik Hüsnü, Demokrat Parti'ye karşı olumsuz tutum sergiliyor dedi, yanlış dedim. Kalktılar Mehmet Ali Aybar'ı aday gösterdiler. Adnan Cemgil'e teklif ettiler, kabul etmedi. Bana mesaj yolluyorlardı. Babamla görüştü, babam eski Kuvayi Milliyeci. Celal Bayar babamla görüştü. Bizim de illegal Komünist Parti'nin kabul ettiği bir platform vardı '43'te, babam okudu gitti konuşmaya. Platform bağımsızlık, demokrasi temasını işleyen, hedefin sosyalizm olduğuna işaret eden bir metindi. Değerli bir yazıydı, Şefik Hüsnü yazmıştı. Ufak tefek rötuşlar yapıldı. Fakat o görüşmeden sonuç alınamadı.

Behice de 1951 Tevkifatı'nda tutuklandı. Sevim'le birlikte yattılar kadınlar koğuşunda. TKP'ye üye kaydedildi mi bilmiyorum fakat dirsek teması durumundaydı. Zeki Baştımar'la Ankara'da görüşüyorlardı ve Yüksek Tahsil Gençliği'nin çoğu partiliydi. Enver Gökçe vs. Onlarla da sıkı temas halindeydi. Resmen partili mi değil mi önemli değil. Oraya varmıştı, ilerleme kaydederek. Ben ilk tanıştığımda öyle değildi. Amerika'dan geldiğinde, orada okuduğu Amerikan sosyolojisini bilim zannediyordu.

Şimdi gelelim şeye, TİP'in kuruluşuna. Barışseverler Cemiyeti'ni hepimiz destekledik. Parti olarak destekledik. Behice de içindeydi. O zamanlar gayet iyi ilişki içindeydi. Benim Beyoğlu'nda çok iyi bir dostum vardı, Rum terzi, Beyoğlu'na çıktığımda ona uğrardım. Bir iki defa tutuklandı adam. TKP Beyoğlu karargahını bastı polis diye haberler çıktı. Oysa sadece namuslu sempatizan bir adamdı. Şimdi ben oraya uğrardım Behiceler evlenmişti Nevzat'la. Kısmetini ben bulmuştum. Cihangir'de bir ev tutmuşlardı, Cihangir'deki eve uğramıştım birkaç defa. Simolar da Yunanistan'a göç etmişti, ama Beyoğlu'nda yine bir ev var, uğrayacak bir ev. İlişkiler iyiydi, arkası gelmedi.

Şimdi hapiste, Zeki Baştımar Merkez Komite üyesi, teşkilat sekreteri, 173 sayfa ifade verdi polise. Ve bir direniş de göstermedi. Öbür Merkez Komite üyeleri işkencelerden geçtiler ve konuşmadılar. Behice Boran, Mehmet Ali Aybar, işbirliği yaptılar Zeki Baştımar'la. Ama bunun evveliyatı var. Ben daha dışarıdayken, '50-51 senesi, Nâzım Hikmet dışarı gitmeye kararlı. Askere alacaklar ve askerde de ne gelecekti başına kim bilir? Tedbir olarak dışarı çıkmaya karar verdi, biz de onayladık. Zeki ile beraber Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'unu çevirmişlerdi beraber. Yanımda ben iki kişi götürmek istiyorum dedi. İki akrabasını. Biri Mehmet Ali Aybar, diğeri Oktay Rıfat. Ben de yeni gelmişim dışarıdan. Ben dedim yanlış yapar. Bunlar neyin nesi? Mehmet Ali Aybar ben bıraktığımda Lincoln şöyle demiş diye yazılar yazardı. Ben geldim, demokrasi mücadelesini konu alan yazılar yazıyor. 40 yaşından sonra hidayete ermiş bir kimse, kimdir bilmiyoruz dedim ve reddettim. Bu kabul etmişti baştan. Gidiyor reddediyor, vay sen misin reddeden. Başladı Zeki'nin aleyhine bir kampanya. Nevzat Hatko diyor bana, polis biliyor her şeyi, yalnız bu beceriksiz adam işin başında, bu adam bulundukça bir yere varamaz bu

Parti, onun için kimseye dokunmuyor diyor. Nevzat Hatko bana anlatıyor, tabi bu Behice'nin de görüşü.

Şimdi Zeki ifade verince, biz Merkez Komite üyesi olarak Zeki'nin gereken davranışı göstermemesi üzerine Merkez Komite'den dışladık kendisini. Halbuki Kongre'de seçilmişti kendisi. Ve dışarıdakiler de sezdi ve başladılar ziyarete gelmeye. Mehmet Ali, Behice geliyor ziyarete. Bizim selam sabahımız yok. (...)

Şimdi geçmiş bu ve geldik İşçi Partisi'nin kuruluşuna. Zeki çıktı yurtdışma gitti. Biz kaldık. Şimdi İşçi Partisi kuruldu, ilkten 12 işçi kurdu bunu. Bunlardan bir kısmı komünizmi telin mitinginde bulunmuş, komünizmi lanetleyen, bir kısmı da sol eğilimli. Ama sendika liderleri sosyalist hareketin tarihi ile bağları kopuk olarak Parti'yi kurmaya çalıştılar, bir yere varamadılar. Baktılar ki yürümüyor bu iş, başkan olarak da şeyi seçtiler, sendika lideri Avni Erakalın, o da Amerika'ya gitti, gelmedi uzun süre. Şimdi Erakalın sol bir adam da değildi. Seçtiler onu fakat iş yürümüyor. Başladılar hukuki bakımdan Parti'ye girebilecek durumda olan sosyalistler bulalım. Behice Boran, Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren gibi adamlar. Onlar konuşuluyor aralarında, tabi biz de nerede kıpırdansa bir işçi hareketi, ilgileniyoruz. Orhan Müstecabi var, bize yakın bir arkadaş. Bizimle teması var ama bunlar bilmiyorlar, dört kişiyi seç diyorlar. Birisi diyor Yaşar Kemal, birisi diyor Mehmet Ali Aybar, biri Orhan Tuna diye bir profesör, işçi hukuku öğretiyor, faşistin teki yaramaz bir adam. Ben Kesler'in asistanıydım üniversitede, sosyalizme yakın bir adamdı, Marx'm Engels'in resimlerini koymuştu kütüphaneye. Ve ben Kesler'le samimiydim. Orada Orhan Tuna'ya selam vermezdim. Kesler gitti Almanya'ya, yerine bu kaldı. Sonradan Alevi partisine giren birisi vardı, Orhan Asal bir de. Böyle farklı dört kişiden konuşuluyor, Parti'nin başına geçirilecek. Baktım Mehmet Ali Aybar bunlar arasında en değerlisi, demokrasi mücadelesi vermiş ve hâlâ da mücadele vermekte olan bir kişi. Nasıl olduysa Mehmet Ali Aybar'da karar kıldılar ve Mehmet Ali kendi ekibiyle beraber geldi. Mehmet Ali o sıra, mesela yazdığı makaleleri Reşat Fuat ile görüşüyordu. Aramız iyiydi, görüştüğümüzde selamlaşıyorduk. Eski soğukluk zail olmuştu. Biz dedik ki hukuki durumu müsait olan, biz yasaklıydık çay ocağı bile açamazdık, hepsi İşçi Partisi'ne girsin ve çalışsın

dedik. Bütün bizim dostlar girdiler, çalıştılar.

Karşı taraf da uyumuyordu, derin devlet. Başladılar şey etmeye. Mesela bir çocuk vardı, Ergün Günce diye ODTÜ'de, bize yakın bir kimseydi. Gidiyor Ecvet Göresin diye bir adama, galiba Milliyet'in başyazarı. Diyor ki, akrabası da, ben İşçi Partisi'ne gireceğim. Niye diyor Göresin, ben sosyalistim diyor. Ben senin yerinde olsam girmem diyor. Kim yönetiyor diyor, Sosyalist Parti'yi. İşte başkanı var, yönetim kurulu var. Yok diyor, senin bilmediğin şeyler var. Diyor, Mehmet Ali Aybar daha milletvekili değil, Parlamento'ya girmemişler, Ankara'ya taşınmamışlar. Mehmet Ali Aybar'ın yazıhanesi Veli Alemdar Han'dadır, akşamüstü çıkar yürür, Mihri Belli'nin yazıhanesi öbür handadır fakat penceresi sokağa bakar, sokaktan geçerken kaş göz hareketleriyle haberleşirler. Parti'yi kaş göz hareketleriyle Mihri Belli yönetiyor diyor. Mihri Belli azılı komünisttir diyor. Şimdi bunu yutmuyor tabi, bana anlatıyor. Aptal değiliz, kaş göz hareketleriyle Parti yönetilmez. Bunu mahsus söylüyorlar ki dedim, Mehmet Ali'ye anlatsınlar. Mehmet Ali de küçük dağları ben yarattım diyen bir adam, büyükleri de bu dedemden miras kaldı. Paşa soyundan.

Şimdi bunlar oldu. Birden bunlar karar verdiler Reşat Fuat'la selamı sabahı kestiler. Sokakta rastladığı zaman selam veriyor ama soğuk karşılıyor. Şimdi derken bize yakın olan kim varsa ihraç etmeye kalktılar. Senatör vardı, Ağırnaslı, Niyazi Ağırnaslı tek senatörleriydi, istifa ettirdiler. İstifa ettirdiler, çünkü bize yakın bir kimseydi. Bölünme böyle başladı.

YÖN gazetesi vardı, ilk defa o gazete yönetimi cesaret gösterdi, sabıkalı bir komüniste yazı yazdırdı, fakat "Eski Tüfek" imzası ile. "Eski Tüfekçi" diyordum. Eski Tüfek'i bilmiyordum da, Tüfekçi diyordum. Yazılar yazmaya başladım ve bir yazı yazdık, Can Yücel muhalefetteydi. Can Yücel'le buluştuk, o yazıyı kongrede okuyacaktı, daha gazetede yayınlanmamıştı. TİP nereye gidiyor diye. Bu anti-komünizmle nereye varılır. Can Yücel yapmadı bu işi. Vahap Erdoğdu okumaya kalktı, Çetin Altan müsaade etmedi, kalktı Çetin Altan'la dövüşmeye kalktı. Velhasıl okunmadı kongrede, gazetede yayınlandı ve köprüler atıldı. Fakat bunlar Meclis'e kapandılar, 15 kişi seçildiler Meclise, o zamanki kanuna göre, yüzde üç oy aldılar.

Gençliği İşçi Partisi'nin Meclis'teki faaliyeti hayal kırıklığına uğrattı. Ne yapılabilir ki Meclis'te, faaliyetin anca yüzde onudur. Dışarıdadır mücadelenin esası. Bunlar ne kitap yayını istediler ne başka bir şey. Yalnız seçimde bize oy vereceksiniz dediler. O da bize göre değildi. Gençlik hareketi çıktı.

Avrupa'dan, Almanya'dan Fransa'dan ve Amerika'dan farklı olarak Türkiye'deki gençlik hareketi komünist harekete rağmen ortaya çıkmış bir hareket değildi. Komünist partisinden kopuktular dışarıda, bizde Komünist Partisi içinde sağlam hangi unsur varsa, onlarla bağlantı içindeydiler. Durum buydu. Yani Denizler, Mahirler falan gayet yakın ilişkiler içindeydik ve bizim çıkardığımız dergiyi kendi ideolojik organı sayıyorlardı. Yenilgi oldu. Baktılar gidişat kötü, başladılar adam öldürmeye. Herkes kendini savunur, herkes dükkanının önünü süpürürse dükkan temiz olur. Ve onların adam öldürme şeyine karşı biz perakende direniş önerdik. Yanlıştı bu. Perakende direniş olunca bu işin ehli olmayanlar işin başına geçiyor. Her fakülte bir birim oluyor. Ben silahımı kendim sağlıyorum, seni niye dinleyeyim diyecek. Öyle bir durum ki, silahlı savunmaya varınca iş, disiplin de ona göre oluyor, disiplin kalmıyor. Öyle oldu ve yenilgi öyle oldu.

Yargıtay, Milli Demokratik Devrim'i savunmak suç değildir diye Mayıs 1969'da karar verince, oybirliği ile, bu arada biz birkaç defa içeri girdik çıktık tabii, bu karar üzerine derhal bir parti kurmak gerekiyordu. Parti'yi bizzat ben kuracaktım. Vekaletle olmaz bu iş.

Sokağa dökülmeyin faşizm gelir. Sokağa dökülemiyorsan zaten faşizm vardır! Tutumları buydu, Behice'nin de tutumu buydu. Sokağa dökülmeyin, faşizm gelir.

TİP'in içinde bir sol muhalefet vardı tabi. Birçok yerde seçimleri biz kazandık. Ancak TİP devrini zaten doldurmuştu, yeni bir parti kurmak lazımdı. "Proleter Devrimci Kurultay" diye bir toplantı olmuştu '70'de, Ekim ayında ve orada karar alındı, Dev-Genç yönetimi ile beraber hep birlikte bir parti kurma kararı alındı. Bu karara karşı olanlar, Perinçekler (Doğu Perinçek -y.n.) falan dışlanmıştı o zaman. Fakat içeride de muhalefet vardı buna, onlar da kongreden sonra özür dilediler. Fakat yenilgi tarihin gündemindeydi ve bir iki ay sonra darbe oldu, Mart'ta. Darbe olunca

da idam sehpaları kuruldu. Denizlerin, Mahirlerin sonunu biliyorsunuz.

Şimdi bağımlı Amerikan uydusu bir ülkede sosyalizm kurulmaz. Bağımsız bir ülke lazım. Bağımsız bir ülke deyince Amerika'yı karşına alacaksın. İstediğin kadar yaşasın sosyalizm de, polis dokunmuyordu. Yani İşçi Partililer "Sosyalist Türkiye" diye slogan atıyordu, polis dokunmuyordu. "Bağımsız Türkiye, Kahrolsun Amerikan Emperyalizmi" dendiği zaman polis hücum ediyordu bize. Çünkü esas hedef oydu. Şimdi bu sosyalizmi rafa kaldırmak değildi. Doğru sıraya koymaktı hedefleri.

Birleşme kararı yanlış bir karardı. Türkiye'de iki eğilim var. Biri parlamentarist eğilim, burnum kanamadan, aşırılık yapmadan sosyalizm davasını savunabilirim diyen aydın kesim. Bir de kanı kaynayan ve bir şeyler yapmak isteyen militan bir kesim. İşçi Partisi ile Dev-Genç ayrımı doğal bir ayrımdı, toplumda bir şeye tekabül ediyordu. Ondan sonra '70'li yıllara geldiğimizde, Dev-Genç'in mirasçısı bir sürü örgüt çıkması doğal değildir. Fraksiyonculukta kişisel şahsiyet rol oynamıştır. Olacaktır tabi, sosyalist parti de, parlamentarist parti de olacaktır, Marksizmi reddeden, Marksizmi kabul eden ama ona uzlaşıcı anlamlar yükleyen parti de olacaktır; doğrudan doğruya devrimci bir parti de olacaktır. Behice Boran o ılımlı sosyalizan kesimin temsilcisiydi.

23 Ekim 2005, İstanbul

Metin Çulhaoğlu

Behice Boran'ın Türkiye'deki sosyalist mücadeleye kendi özgün katkısından söz edeceksek en başta şunun vurgulanması gerekiyor: Türkiye'de nasıl bir sosyalist mücadelenin olması gerektiği konusunda, saf akademik sınırlar içerisinde kalmayan, ama hiçbir şekilde siyasetin ve siyasal söylemin vulgarize edilmesine de dayanmayan, bilimsel bir temel kazandırma anlamında ciddi çabaları olmuştur. Bunu bir cümleyle, bir iki cümleyle açmaya çalışayım. Türkiye'de siyasetle bilim arasındaki açı zaman zaman çok geniş olabilmiştir. İnsanlar ya bilimsel kaynaklardan çok fazla beslenmeden, böyle yüzeysel bir sosyalizm propagandası yapabilmişlerdir. Ya da tam tersine akademik alana kendilerini çok fazla sınırlayıp saf anlamda bir akademizm yapmışlardır.

Şimdi Behice Boran'ın ilginç özelliği bana göre şuradan kaynaklanıyor. Gerçi '46 yılından sonra yaşamını akademisyen olarak sürdürmedi ama akademisyen olduğu dönemde, bir sosyolog olarak, Türkiye'deki toplumun yapısına, Türkiye'deki üretim ilişkilerine, üretim tarzına, Türkiye'deki kültürel değerlere vs. ilişkin bilimsel gözlemlerini siyasete dönüştürme, siyasete eski deyimle tahvil etme anlamında özel bir başarısı olduğunu

Yürüyüş dergisinin ilk sayısının kapağı, 1975

söyleyebiliriz. Buradan hareketle şunu da eklemek mümkün, 1960'lı yıllar Türkiye'de Sosyalist Devrim (SD) - Milli Demokratik Devrim (MDD) tartışmaları ile geçmiştir. Milli Demokratik Devrimcilerin belirli tezleri vardı. Bu tezlere karşı da Türkiye İşçi Partisi bünyesinde MDD tezlerini hedef alan bir Sosyalist Devrim tezi geliştirilmeye çalışılıyordu. Behice Boran'ın bu sosyalist devrim tezine bilimsel temel kazandırma açısından önemli bir katkısı olmuştur. Şöyle söylemek mümkün: Türkiye'de yerli kapitalizmi, Türkiye'nin kendi kapitalizmini hedef almadan bir bağımsızlık mücadelesi, anti-emperyalist mücadele yürütülemeyeceği konusundaki temel tezin başlıca oluşturucularından birinin Behice Boran olduğunu söylememiz mümkün. Daha sonra İkinci TİP'in programında ifade bulan, içerideki kapitalizmi hedeflemeyen bir bağımsızlık mücadelesi ve anti-emperyalist mücadelenin sonuç alıcı ve gerçekçi olamayacağı konusundaki vurgunun başlıca oluşturucusu olarak Behice Boran'ı görmek mümkündür. Dolayısıyla özetle, Behice Boran'ın Türkiye sosyalist hareketine en önemli katkısının, Sosyalist Devrim tezine daha bilimsel, daha dolu bir içerik kazandırmak ve burada anti-emperyalist mücadeleyle sosyalizm mücadelesinin bütünlüğü konusundaki vurgu olduğunu söyleyebiliriz. Başka katkıları, başka önemli değerlendirmeleri olmuş olabilir, ama şöyle daha genel planda bakıldığında ben en önemli ve en fazla önemsenmesi gereken yanının bu olduğunu düşünüyorum.

Hemen ikinci soruya, "İkinci TİP'in oluşumu ve yürütülmesi sürecinde Behice Boran'ın katkısı, rolü nedir?" sorusuna geçecek olursak, öncelikle İkinci TİP'in kuruluş nedenlerini açıklamak gerekir. Türkiye İşçi

Partisi'nin ikinci dönemi, yani İkinci Türkiye İşçi Partisi dönemi. 1975 yılının Mayıs ayında kurulan Türkiye İşçi Partisi'ni önceleyen bir dönem vardır. O dönem de şöyle resmedilebilir: 12 Mart Türkiye'de pek çok şeyi yarım bırakmıştır. TİP'in durumu, Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tartışması, vesaire vesaire ve 12 Mart'tan sonra, TİP'e alternatif olarak gelişen bazı hareketlerin de çok da başarılı olamadıkları ya da 12 Mart gibi bir darbeye, rejime karşı direnemedikleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla İkinci TİP bir, "Bizim dışımızdakilerin, bize alternatif olma iddiasını taşıyanların yanlış olduklarını pratik olarak kanıtladı. Dolayısıyla bizim yeniden ciddi bir biçimde güçlenme şansımız var" varsayımına dayanıyordu. İki, 12 Mart döneminde yarım kalmış sayılabilecek olan Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tartışmasına, Sosyalist Devrim tezine yeni bir boyut kazandırarak, altını daha iyi doldurarak, yeniden yola başlama motivasyonu vardı. Üçüncüsü, özellikle 15-16 Haziran olayları ile birlikte yeni jenerasyon işçi önderleri ortaya çıkmıştı, işçi sınıfının yeni önderleri. Bunlar DİSK ile birlikte pişen işyeri temsilcisi vesaire düzeyindeki kişiler ve 15-16 Haziran'da da aktif biçimde yerel işçi önderliği yapmış kişilerdi. Biz bu işçi kesimiyle ara kadrolarımızı da güçlendirdik, bu insanların büyük bölümü yeni kurulacak partide görev alacaklardı. Dolayısıyla; bir, diğer akımların yanlışlığının kanıtlanması, ben o zamanki söylemle söylüyorum bunları. İki, Sosyalist Devrim tezinin daha güçlü bir biçimde, altı daha iyi doldurulmuş bir biçimde ortaya konulması ve büyük kentlerde İstanbul gibi özellikle büyük kentlerde yeni jenerasyon işçi önderlerine dayanılmasıyla Türkiye İşçi Partisi'nin yeniden yola çıkması kararı alındı. Şimdi Behice Boran'ın bu dönemdeki daha spesifik katkıları, bir iki eksiğim olabilir ama şöyle özetlenebilir: İkinci Türkiye İşçi Partisi'nin programı Yalçın Küçük, Behice Boran, Yavuz Ünal ve Can Açıkgöz tarafından yazılmıştır. Bu dört kişi içerisinde Behice Boran'ın, elbette programı baştan sona kendisinin kaleme aldığını değil ama bu programın ana vurgu noktalarının belirlenmesinde Yalçın Küçük'le birlikte etkili olduğunu söylemek mümkün. Görece konuşuyorum tabii... Diğer arkadaşlara göre, görece daha etkili olduklarını, bazı fikirlerin özel olarak Behice Boran'dan kaynaklandığını veya Yalçın Küçük'ten kaynaklanan bazı vurguların ya da tezlerin Behice Hanım tarafından be-

nimsendiğini söyleyebilirim. Yani, programatik aşama ele alındığında, program hazırlama aşaması daha doğrusu ele alındığında, Behice Boran'ın başlıca katkıda bulunan aktörlerden biri olduğunu söylemek mümkün. Ondan sonra biliyorsunuz Türkiye İşçi Partisi kuruldu ve kurulurken de hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak biçimde Behice Boran'ın Parti'nin lideri olması öngörüldü. Zaten kendisi biliyorsunuz Dördüncü Kongre'de, yani 1970 yılında 12 Mart'tan hemen önce yapılan Dördüncü Kongre'de Genel Başkanlığa getirilmişti. Ve Sosyalist Devrim tezinin bir kararlı savunucusu olarak, anti-emperyalist mücadele ile anti-kapitalist mücadelenin bütünlüğü konusunda hayli direten bir siyasi figür olarak, zaten kendisi ön plana çıkmıştı. Bu ön plana çıkması İkinci TİP'e de taşınmış oldu ve kendisi Türkiye'den 12 Eylül döneminde ayrılıncaya kadar Türkiye İşçi Partisi'nin lideri, başkanı olarak kaldı.

Son sorunuza, Behice Boran'ı kendi kuşağından diğer kişilerden ne ayırıyor sorusuna gelince... Behice Boran'ın, 1910 doğumlu, eskiler ona 1326 derler, 1910 doğumlu kuşaktaki diğer insanlarla karşılaştırıldığında ben "işte öyle şundan iyiydi, bundan kötüydü" diye bir değerlendirme yapamam elbette, mümkün değil, ama bu sorunun yanıtı da bana göre ilk soruya verdiğim yanıtta saklı. Şu şekilde saklı, o kuşak içerisinde akademik kesimde bulunan insanlar da vardı, akademide hiç bulunmamış kesimler de vardı. Ama şunu söyleyebilirim, kendi yaşıtları ya da kendi kuşağındaki başka kişilerle karşılaştırıldığında Behice Hanım'ın siyasi tezlerine, yalın saf akademik olmamak kaydıyla bilimsel bir temel kazandırarak ve akademiden yaptığı çıkarsamaları da siyasi tezlerine yedirerek ve bu anlamda daha bilimsel bir siyaset çizgisi izleyerek diğerlerinden ayrıldığını söyleyebilirim. Burada diğerleri bilimsel değildi anlamında bir

iddiada bulunmuyorum, yalnızca Behice Boran'ın akademik donanımıyla siyasi donanımı ve kararlılığını daha iyi kaynaştıran, bunu kaynaştırabilen az sayıda kişiden biri olduğunu söylemek istiyorum.

Bütün bu söylediklerimin dışında şunları da ekleyebilirim; Behice Boran inatçı bir kişiliğe sahipti. Bu inatçılık yalnızca ve yalnızca mücadeleye bağlı olma, mücadelede ısrarcı olma anlamında değil, görüşlerinde ve fikirlerinde de kolay kolay ödün vermeyen ve mümkün olan azami sınırlarına kadar görüşlerini geliştiren, inatçı bir kişi anlamında söyleyebilirim. Zaten o inatçılığının ya da kararlılığının simgesi haline gelmiş olan bir sözü vardır: Kendisi özellikle ikinci TİP döneminde hep şunu derdi, "Sosyalizm mücadelesi bir 100 metre yarışı değildir, bir maraton yarışıdır". Bu maraton yarışı metaforunda herhalde şunun da payı var, kendi yaşıtları dahil sosyalizm mücadelesine atıldıktan kısa bir süre sonra şu ya da bu küskünlükle, şu ya da bu düş kırıklığıyla, olmuyor bu işler düşüncesiyle. Ya da başka bir nedenle ayrılan o kadar çok sayıda kişi gördü ki, bu sözle herhalde sürekli olarak, o dönemin genç kuşaklarına vurgulama zorunluluğu hissetti. "Sosyalizm bir 100 metre yarışı değil bir maraton yarışıdır." Kendisi de gerçekten, ölünceye kadar adeta bir maraton yarışçısı gibi mücadelesini sürdürdü.

25 Mart 2006, İstanbul

Yusuf Ziya Bahadınlı

Parti'nin ilk dönemleriydi, bana Parti içi öğretmenlik verdiler. Gelen üyelere belli konularda dersler veriyordum. Bir taraftan Yayınevi (Hür Yayınevi -y.n.) vardı, bir taraftan da Parti. Sonra '65'e doğru bana git Yozgat'ta teşkilat kur denildi. Seçime girmek için 15 ilde tam teşkilatlı olmak lazım, 14 teşkilat var, on beşinci bir türlü kurulamıyor. "Bir git dene" dediler. Yahu ben Yozgat'tan çocukken ayrıldım, kimse beni tanımaz. Hatta doğduğum köyün insanları bile beni unutmuştur. Sen bir git dene, dediler. Yozgat'ta bir otelde kalıyorum, telgraf çektim, "Teşkilat kuruldu." Hemen bir saat sonra bir yıldırım telgrafla cevap verdiler, "Yozgat adayımızsın, çalışmalara başla." Bir ay falan vardı seçime. Bir ay içerisinde, Yozgat'ın altı yüz köyü var, bunun 100-150 köyünü ancak dolaşabildim. İşte bu dolaşmanın sonucunda sekiz bin küsur oy aldık Yozgat'tan. Bu önemli bir sayıydı. O zaman "Milli Bakiye Sistemi" diye bir yasa vardı. Bu sisteme göre bütün Türkiye'nin oyları 450'ye bölünüyordu, 450 milletvekili vardı o zaman ve partilere kaçar milletvekili düşüyor hesaplanıyordu. Bize de bütün Türkiye'den 15 kişilik bir kontenjan düştü. Bu 15 kişiyi kendi aramızda paylaştırdılar. İstanbul'dan üç, Ankara'dan

Boran'ın Türkçeye çevirdiği Sardalya Sokağı kitabının kapağı, 1946

iki, İzmir'den bir, işte Diyarbakır, Urfa, Malatya ve Yozgat'tan da birer milletvekilliği geldi. Ben de onlardan biriydim, böylece Meclis'e geldim.

Behice Boran'ı çocukluğumda kütüphanede tanıdım. Benim hocamdı bir anlamda, hocam oldu. Duvar gazetesi çıkarıyorum oraya yazılar yazacağım, yazmasını bilmiyorum ama yazmak istiyorum. Böyle yeni yeni kitaplar okuyorum falan. Daha o zaman, 12-13 yaşında bir piyes yazmıştım, ilk yazdığım piyesti. Hatta o piyes enstitüde oynandı. İsmi de çok iddialıydı, *Dertler, Dermanlar* diye. Bol bol okuyordum. Benim öğretmenim kitaptı. Ben her şeyi kitaptan öğrendim, öğretmenlerden hiçbir şey öğrenmedim. İyi öğretmen çok az bulunuyor. İyi öğretmen yok hatta!

Behice Hamm'ın *Yurt ve Dünya*'nın birinci sayısında, hiç unutmam onu, Namık Kemal'in 100. doğum gününe ilişkin bir yazı yazmıştı. Behice Hanım'm ilk o yazısını okumuştum. Orada, "Namık Kemal özgün bir kişilikti. Ama Osmanlı'ydı ve Osmanlı sisteminin devamını istiyordu" diyordu. Ve onun ağzıyla söylüyordu, "Güzelliğe ve doğruluğa ancak şeriatla varılır. O halde Osmanlı için şeriat bir ışıktır, besleyicidir..." diye başlıyor. Ve Namık Kemal'i anlatırken modernizm ile iptidailiği karşılaştırıyor. Yaklaşık olarak diyor ki, "Modern iyi ama Avrupalılar da modern, fakat dünyayı sömürüyorlar, bütün pislikler oradan geliyor. Bu nasıl modernlik, modern insan sömürür mü? Bir başkasının zararına çalışır mı? Modern insan, bütün insanlığı düşünür. İptidai dediğimiz de işte göçebe kültüründen olan insanlar. Bunlar eşitlikçidir, adaletçidir, doğrucudur, adildir. Bunlar güzel şeylerdir. Demek ki o da pek kötü değil. Üstelik o modern dediğinde bulunmayan şeyler var, misafirperverdir..." Bu değişik bakış açısı hoşuma gitmişti. Behice Hanım'a ilk bakışta böyle bakmıştım yani.

Behice Hanım'ın edebiyat eleştirileri de var. Halide Edip Adıvar'ın iki

Yurt ve Dünya, Temmuz 1941, 7. sayı. Boran'ın Mücrim Mahalleler yazısı yer almaktadır

romanı üzerinde inceleme yapmış Behice Hanım. *Sinekli Bakkal* ve *Tatarcık*. *Sinekli Bakkal* ve *Tatarcık*'ta geçen altı kadın kahramanı eleştiriyor. "Altısı da birbirine benziyor. Benzeyen yanları şu, bunlar normal kadınlar değil. Normal kadın alelade de olabilir, sıradan da olabilir, küçük zevkleri vardır. Halbuki Halide Edip'in kahramanları hiç de öyle değil, gayet düzgün, konuşmaları düzgün, hiç de sıradan değiller, küçük zevklerle uğraşmazlar. Burunları çok havadadır. Bunlar püritenler" diyor. "Püriten" küçük zevklere düşkün olmayanmış, yüksek tabaka dediğimiz. "Kadınların tipleri de Hıristiyanlıktan gelme, kiliselerdeki kadınlar hani siyah beyaz giyinirler ya, Halide Edip de Amerikan tahsilli ve daha çok incilin etkisinde kalmış. Oradan etkilenerek yaratıyor kahramanlarını ve öyle giydiriyor. Siyah elbiseli, siyah üstlü, beyaz örtülü. Rahibe tipinde görüyor kadınları. Bütün kadınlar güçlü ve keskin." İşte oradan şuna geliyor, "Halkı anlatmıyor bu, kendince yeni bir kadın sınıfı yaratıyor, onu anlatıyor." Sonra da "Halide Edip inkılapçı değil, ıslahatçıdır" diyor. "Yamacı, elbiseyi değiştirmiyor, yırtılan yeri yamıyor" diye nitelendiriyor.

Edebiyat eleştirilerinden birinde de üç kadın yazarı ele alıyor. Mebrure Sami, Muazzez Tahsin ve Kerime Nadir. Bunların aşk romanlarını okurduk biz. Behice Hanım bunları anlatırken üç kelime kullanıyor, "Cıvık, yapışkan ve şımarık." (Gülüyor -y.n.). Romanlardaki kadın kahramanların yapısını böyle anlatıyor. Cıvık, yapışkan ve hah fazla şekerli! "Bu üç kadın yazarın kitaplarındaki kahramanlar hep birbirine benziyor, aynı Halide Edip'in kahramanları gibi, birbirine benziyor. Halide Edip'inki daha seçkin, daha rahibe tipi, bunlarınki daha böyle dökülen, içi boş ama kılığı, kıyafetiyle renkli ama bomboş tipler. Bunlar, aşk romanmı, aşkı bilmez bunlar, aşkı sakız gibi çiğnerler" diyor.

Behice Hanım'la şahsen Parti'de tanıştık. Ben milletvekili olmadan

önce ancak arada bir görürdüm. Parti üyesiydim ama bir görevim yoktu. Meclis'e geldikten sonra Merkez Yürütme Kurulu'na girdim. Parti Müfettişi oldum. O münasebetle Behice Hanım'la sık sık görüşüyorduk.

Behice Hanım Meclis'teki ve Parti'deki arkadaşların arasında Marksizmi en iyi bilen kişiydi, iyi bir teorisyendi. Ayrıca iyi bir yazardı. Bildiğini, düşündüğünü çok iyi anlatırdı ve iyi bir hatipti. Dördünde de iyiydi; iyi bir teorisyen, iyi bir konuşucu, iyi bir yazar, iyi bir hatip. Bunların dördünün bir araya toplanması çok zordur. Behice Hanım'da hepsi vardı.

Behice Hanım herhangi bir kadın gibi değildi. Çok seçkin bir kadındı, çok kaliteli bir kadındı, kaliteli bir insandı.

Biz asıl İkinci TİP'te birlikte çalıştık Behice Hanım'la. İkinci TİP'te Behice Hanım başkanımızdı.

Birinci TİP'teyse Meclis'te beraber olurduk, her gün Grup Toplantısı yapardık. Beraber otururduk, beraber sohbet ederdik... Yani dört yılımız öyle geçti.

Biz Meclis'e girdiğimiz zaman, bizi çok yadırgadılar. Ve çok korktuk. Her an parçalarlar bizi diye, öylesine. Yani aralarına düşman gelmiş gibi bakarlardı. Biz farkında olmadan Meclis'in içinde bile 15 kişi birlikte gezerdik! Lokantaya beraber giderdik falan. Onun için, 15 kişi hep beraber olduk, onu söylemek istiyorum.

Sonra Parti kapatıldı. Ben o zaman dergi çıkartıyorum. Behice Hanım hapisteydi.

Üç kişi çıkarıyorduk dergiyi, *İlke*'yi. Birlikte dergi çıkardığım kişilerden ikisi TSİP'e (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi -y.n.) girmek istediler. Ben girmedim. Behice Hanım'la görüşüyordum ben hapishanedeyken, çıktıklarında yeni bir Parti kuracaklarını biliyordum. Ben onları bekliyordum. Onlar girdiler, Dergi'yi onlara bıraktım, altıncı sayıdan itibaren. O da TSİP'in yayını oldu.

Hapishaneden çıktıktan bir süre sonra Behice Hanım beni telefonla aradı. Parti'nin kurulma çalışmalarının başladığını biliyordum. "Kurucular arasında senin de olmanı isterim" dedi. Tabii, memnuniyetle istedim. "Çok teşekkür ederim, zaten sizden bunu bekliyordum" dedi.

Sonra 1979'un sonunda ben Almanya'ya davetli gittim. Bir sene orada kalacaktım. Ben oradayken darbe oldu. Dönemedim, bir sürü mahkeme-

lerim vardı. Böylece tam 11 sene Almanya'da kaldım.

O arada Behice Hanım da Belçika'ya geldi. Arada bir Almanya'ya geliyordu. Ben de Berlin'deydim. Sık sık bir yerlerde buluşuyorduk. Behice Hanım iki Parti'nin (TİP-TKP -y.n.) birleşmesi çalışmalarıyla meşguldü. Ben o çalışmalara katılmadım, ama takip ettim. Saygıda kusur etmiyordum, ama katılmadım. Çünkü birleşmeyi tasvip etmiyordum. Yurtdışındaki TKP'lileri tanıdıktan sonra çok uzak durdum. Sevemedim onları. (...)

Parlamento dönemine dönersek, o dönem iktidarda olan ve Meclis'in çoğunluğuna sahip olan Adalet Partisi'nin tutumu nasıldı size karşı?

Düşmandı, tam düşmancaydı Demirel'in tutumu... Hemen ilk itirazı o yapardı. İlk lafı o atardı ve arkasından bir sürü güruh yürürdü. Küfrederlerdi. Demirel onların en kötüsüydü. En bayağı, en yobaz, en köylüsüydü. Hiç şehirleşmemiş bir adam o.

Parlamento döneminden şunu anlatayım. Behice Hanım, Milli Savuma Bakanlığı Bütçesi konusunda bir konuşma yaptı. Milli Savunma; subayların, işte eskiden subay olup da milletvekillerinin filan alanıydı. Behice Hanım'ın konuşması bütün, üstelik de biz konuşurken çoğunluk dışarı çıkardı, tam tersine Behice Hanım konuşurken içeri gelirlerdi. Behice Hanım çok iyi hatipti.

29 Nisan 2005, İstanbul

Ersin Salman

'60'lı yıllar, yıllar yılı biz Ruhi Su'yu[1] biliyoruz ama gizli gizli teypler-den dinliyoruz türkülerini... O kadar ki, bazen dinlerken pencereleri kapatıyoruz, sesi de açamıyoruz. Bir Ruhi Su var... Biz 20'li yaşlardayız. Sonra Ruhi Su piyasaya çıktı ve '61'de mi, ilk defa... Ankara'dayım o za-man, Mülkiye'nin bir küçük salonu var, bir konser olacak... Ben Siyasallı (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi -y.n.) değilim, ama oradа-yım. Öğleyin orada oldum, salona indim, o sırada böyle emin adımlarla kısa boylu bir adam geldi; Ruhi Su. Yanında birileri var. Salonu gezdirdiler,

[1] Mehmet Ruhi Su: (1912 - 1985) Van'da doğdu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında anne ve babasını kaybetti. Çocukluğunun büyük kısmını öksüzler yurdunda geçirdi. Adana Öğretmen Okulu'nda parasız yatılı okurken, Ankara Müzik Öğretmen Okulu'nu kazandı. Öksüz çocukların, zorunlu olarak askeri liselere gideceği bildirisi üzerine İstanbul Halıcıoğlu Askeri Lisesi'nde okumaya başladı. Daha sonra okuldan ayrıldı ve Ankara Müzik Öğretmen Okulu sınavını tekrar kazanarak burada öğrenim gördü.
Önce Ankara Cebeci İlkinci Ortaokulu'nda sonra Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde müzik öğretmenliği yaptı. Öğretmenliğe devam ederken Ankara Devlet Konservatuarı Şan Bölümü'nü bitirdi. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na seçildi. Konservatuarın Opera Bölümü'nde okudu, daha sonra Devlet Operası'nda çalıştı. Burada dünyaca ünlü birçok opera oyununda sahne aldı.
Halk türküleriyle ilgilendi. Aldığı klasik batı müziği eğitimi, türkülerinin yorumuna ve icrasına

sahneye çıktı, baktı. O sırada başında iki kişi bulunan bir teyp var. Ruhi Su "Bu ne teybi?" dedi. "Biz emniyetteniz" dediler. "Hımm" dedi gitti. İki saat sonra da konser olacak. Salon doldu. Tıklım tıklım. Ruhi Ağabey geldi. Herkes alkışlıyor, oturdu, akort yapıyor. Sonra teybe baktı. Dedi ki, "Bir gün gelecek, inanıyorum, ifade verir gibi konser vermeyeceğiz" dedi. Alkışlar... "Kazak Abdal'dan türküler, deyişler söyleyeceğim, Kazak Abdal, 13. yüzyılda yaşamış olup, hakkında şu ana kadar tahkikat açılmamıştır. Dilerim konserden sonra kaderi değişmez" dedi... Söylüyor: "Eşeği saldım çayıra..."[2] Bunu söylüyor, en sonunda "...sorarlarsa kim söyledi, soranın da avradını..." Teybe doğru söyledi o son dizeyi! İlk tanışıklığım budur.

---

yaklaşımının temelini oluşturdu.
Sosyalist dünya görüşünden taviz vermeden türkülerini söyledi. TKP'ye girerek, Türkiye işçi sınıfının mücadelesine sesini kattı.
Ankara Radyosu'nda türkü programları düzenledi.
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde bütyük bir koro oluşturdu. Burada, ileride eşi olacak Sıdıka Hanım ile tanıştı. 1951 TKP Tevkifatı nedeniyle Sıdıka Su ve pek çok yoldaşıyla birlikte tutuklanarak hapis yattı. Hapishanede Sıdıka Su ile evlendi. Nikah şahitleri Behice Boran ve Nevzat Hatko'ydu.
1960 yılında İstanbul'da Taksim Belediye Gazinosu'nda sahneye çıktı, bir taraftan da halk türkülerini kaydedip arşivledi. Yaptığı radyo programlarından birinde söylediği "Serdari halimiz böyle n'olacak?/ Kısa çöp uzundan hakkını alacak..." türküsü nedeniyle radyodaki işine son verildi.
1975'de Dostlar Korosu'nu kurdu. 1978'den sonra yaptığı kasetlerle halk müziğinin yaygınlaşmasına büyük katkıda bulundu.
Hastalandığında 12 Eylül darbecileri pasaport almasını eengelleyince yurtdışında olabilecek tedavi şansını kaybetti.
20 Eylül 1985'de hayata gözlerini yumdu. Cenaze töreni 12 Eylül döneminin ilk büyük kitlesel gösterisi haline geldi. Törene on binlerce kişi katıldı, tüm siyasi yapılardan yoldaşları cenazesini, 12 Eylül faşizmini protesto mitingine dönüştürdü. Cenaze töreninde alkış tutma, ilk kez onun uğurlanmasında kullanıldı.
"Mahsus mahal derler kaldım zindanda. / Kalırım kalırım dostlar yandadır..." adlı türküsünde seslendiği "Beyaz unu, ak güvercini" Sıdıka Su, 1997 yılında kurduğu Ruhi Su Kültür ve Sanat Vakfı aracılığıyla Ruhi Su'nun eserlerinin ölümsüzleşmesine katkıda bulundu.

2

Eşeği saldım çayıra
Otlayıp karın doyura
Gördüğü düşü hayıra
Yoranın da avradını...

Münkir münafığın soyu
Yıktı harab etti köyü
Mezarına bir tas suyu
Dökenin de avradını...

Derince kazın kuyusun
İnim inim inlesin
Kefen dikmeye iğnesin
Verenin de avradını...

Dağdan tahta getirenin
Iskatına oturanın
Talkını bitirenin
İmamın da avradını...

Gammaz ile Madrabazın
Malı vardır da yemezin
İki sinme yiğit namazın
Kılanın da avradını...

Kazak Abdal söz söyledi
Cümle halkı dahl'eyledi
Sorarlarsa kim söyledi
Soranın da avradını...
Kazak Abdal

Ruhi Ağabey eski operacı, para kazanması lazım; Ankara'da gece kulübünde saz çalıyor, Kulübün sahibi de pek memnun, Ruhi Su'yu da memnun etmek istiyor. "Buraya bir dekor yapmak istiyorum; burada saman, kilim, kümes, burada, köylü çorapları..." Ruhi Ağabeyin canı sıkılıyor. "Siz başlarken üç de tavuk salacağım..." Ruhi Su sakince, "Tavuklar kalsın efendim" diyor.

Behice Hanım ise çok hoş türkü söylerdi, sesi güzeldi. Biz de onunla beraber söylemeye kalkarız, Parti'nin keskin gençleri. Diyelim Jandarma Türküsü[3], biz marş gibi söylüyoruz. Behice Hanım ise "Bu lirik bir türküdür..." der bir söylemeye başlar, bizi utandırır.

"Jandarmaya halk sesleniyor" diye bizi düzeltirdi. (Ersin Salman Jandarma Türküsü'nü hem marş biçimiyle hem de lirik biçimiyle seslendiriyor. -y.n.)

Behice Hanım, Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nda (Sevgi Soysal'ın aynı adlı kitabına gönderme yapıyor. Aslı, Yıldırım Bölge Askeri Cezaevi olacak -y.n.) yatarken, benim de o zaman ikinci oğlum doğdu, adını Boran koyduk. Haftasında koğuşa, isim annesine bebeği göstereceğim, o sırada da bir teftiş varmış. Çocukla güneş altında bekledik, Boran göremedi Behice Hanım'ı...

Behice Hanım Gayrettepe'de otururdu İkinci TİP döneminde. Ortaklar Caddesi'nde, 5 katlı bir apartmanın ikinci katında otururdu. Bir Sevinç Özgüner vardı, öldürüldü. Evine girdiler, suikastle öldürdüler. O evin üç kat altında Behice Hanım oturuyor. Bütün o sokak ülkücü çocuklar. Sonra öğreniyoruz; Behice Hanım sabah oradan otobüse biniyor, öyle bir cesaret. Ve Piyer Loti'ye geliyor, Parti binasına. O günlerde iki üç

---

[3] Jandarma Türküsü

Ay ışığı jandarmanın,
Süngüsünü yakıyor.
Mahpus yoldaş pencereden,
Jandarmaya bakıyor.

Jandarma biz sosyalistiz,
Dostuz yalnız biz sana.
Kurtuluşun bizimledir,
Elini uzatsana.

Anan karın çocukların,
Köyünde aç kaldılar.
Ne hükümet el uzatır,
Ne ağadan medet var.

Ve diyor ki o, jandarma sen
Kardeşimsin, köylümsün.
Kırlarında salgın gezen,
Köyden geldin belki dün.

Jandarma sen ah bir bilsen,
Sana ne iş verdiler.
Belki bir gün zabit sana,
Köylünü kurşunla der.

Jandarma biz sosyalistiz,
Dostuz yalnız biz sana.
Kurtuluşun bizimledir,
Elini uzatsana.

kişi geldi, kurşun sıktılar Parti binasına, neyse ki bazı dergilere değdi, insanlara değil. Onu duydum, ben atladım gittim, Behice Hanım evde... Koruyacak kimse yok, Behice Hanım'a anlattım durumu. Orada yatırmadık, bir süre sonra oradan Bostancı'ya taşındı. Daha sonra arabalarla taşımaya başladık... Böyle enteresan anılar var.

İkinci dönemde TİP (Türkiye İşçi Partisi), TSİP (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi), TKP (Türkiye Komünist Partisi). Üç parti de kendisini işçi sınıfının siyasi temsilcisi olduğunu ileri sürüyordu. TKP ve TİP özellikle "Moskova yanlısı" olarak lanse ediyordu kendilerini...

TKP de kendisini yeniden su yüzüne çıkardığında keskin bir rekabet başladı...

Aybar'ın bir konuşmasındaki "güleryüzlü sosyalizm" tartışmasından Parti ikiye ayrıldı. Bu tartışmada önce Aybar kazandı, sonra Borancılar kazandılar... Ben, Aren-Boran tarafında yer aldım... Aybar'ı daha yumuşak, Marksizm Leninizm'den taviz veriyor olarak görüyorduk...

Elbette herkesin hakkını vermek gerekiyor. Sağlıklı dönemlerden geçtik. İlk kurulduğunda Parti popülist bir partiydi, köylülüğe çok taviz veriyordu. İkinci TİP döneminde Parti "ben Marksist-Leninist'im" diyordu, ama olamıyordu. Marksist-Leninist partinin demokratik merkeziyetçi bir işleyişi vardır. Biz hep merkeziyetçi olduk. Demokratiklik hep bastırıldı. Sonuç olarak; ortadan kaldırmak istediğimiz devlet, ama devletin yerine Parti'yi oturtuyoruz. Parti'yi sağlam bir çekirdek olarak kurduğunuz zamansa, Parti'nin sadece merkeziyetçiliği kalıyor.

14 Mayıs 2005, İstanbul

Bekir Yenigün

Zeytinburnu İlçe'nin bir toplantısında tanıştık Behice Hanım'la, sene 1962. O zamanlar Zeytinburnu, fabrikaları ile ünlüydü. Konuşmacı olarak gelmişti, o vesileyle tanıştık.

1971'e kadar Parti'de başkan olarak farklı isimler yer aldı. Aybar (Mehmet Ali Aybar -y.n.) gitti, Mehmet Ali Bey (Mehmet Ali Aslan -y.n.) geldi, o da gitti Şaban Yıldız geldi. En sonunda da Behice Hanım başkan oldu.

Bu arada ben Merkez Yürütme Kurulu'na seçildim. Derken 1971'de darbe geldi. Vurdular satırı (eliyle satırla vurma hareketi yapıyor -y.n.), 12 Mart muhtırası dediğimiz şey oldu. O zaman toparladılar herkesi, bizi almadılar. Yakın bir yerde Düzce'de, Ankara'dan gelenlerle toplantı yapmıştık. Toplantı sonrasında herkes otobüslere bindi, dağıldı. Ankara'ya gidenlerin tümünü almışlar. İstanbul'da Can'a (Can Açıkgöz -y.n.), Yavuz'a (Yavuz Ünal -y.n.), Çetin'e (Çetin Altan -y.n.) ve bana dokunmadılar. Herkes içerde, biz dışarıda kaldık.

Saklanıyoruz tabii, çalışma falan yok. Bir gün Çetin; "Böyle boş gezmekle olmaz, bir işe gir"dedi. Onun üzerine Halkalı'da. bir fabrikada iş

bulduk. O fabrika şimdi İş Bankası'mn deposu oldu, torna fabrikasıydı o zaman. Neyse; işbaşı yaptım, 30-40 gün çalıştım, polis geldi, arama yapılıyor fabrikada, paltomu almak istedim müsaade etmediler, tulumla beraber arabaya oturttular, telsizle beni aldıklarına dair haber verildi, güya şifreli konuşuyorlar, ben güldüm... Elimi bile yıkamadan o şekilde Birinci Şube'ye götürdüler, sabahleyin de Ankara'ya yola çıkıldı. Elimi ancak Mamak'ta yıkayabildim, ertesi gün.

Darbe olmadan önce, 12 Mart darbesi olmadan önce TİP MYK (Merkez Yürütme Kurulu -y.n.) üyesiydim.

İstanbul'da 1971 yılının Şubat ayında Parti'nin kuruluşunun 10. yıl kutlamasını yaptık. Martta da darbe oldu... Öncesinde "darbe geliyor, ne yapalım, yeraltına geçme imkanımız var mı?" diye konuşuyoruz. Sadun Bey; "Yok" dedi. Behice Hanım bir şeyler söylüyor ama biz henüz anlamıyoruz onu.

MYK olarak hafta sonları toplantı yapardık. Yine bir hafta sonu MYK toplantısı yapıyoruz, bir gürültü oldu. İzmir'den Savaş Al diye bir arkadaşımız vardır, MYK üyesiydi. MDD'ci gençler Parti'yi basıyormuş. Savaş baktı pencereden, "şişe atılmış" dedi. Hava gergindi.

Tutukluluğumuz sona erip (12 Mart tutukluluklarını kastediyor -y.n.) dışarı çıktığımızda yaşadığım bir anım var Behice Hanım'la. Bir gün salonda herkes kendi derdinde, ben de Behice Hanım'ın bel ölçüsünü almaya çalışıyorum. Komik bir manzaraydı. Zeytin çekirdeğinden kemer yapacağım, hapishanede kendi kendime bulduğum bir uğraştı o. Ben; "Hocam bir dakika belinizin ölçüsünü alayım" diyorum. Sandık ipi ile alıyorum ölçüyü. O telaşın içinde benim yaptığım işi düşünebiliyor musunuz? (Gülüyor -y.n.) Ölçüyü aldım, bitirdim kemeri, ama beline uzun geldi... Deli olacağım... Ölçüyü tutturamadık yani. Yeniden ölçü alacak fırsat da olmadı. (Bekir Yenigün, röportajı yapan SineGöz ekibi üyelerine zeytin çekirdeklerinden yaptığı birer tespih hediye etmiştir. -y.n.)

Behice Hanım'la hapishanedeyken mektuplaştık. Adapazarı'ndan (hapishane -y.n.) yazdığı mektupta, Almanca öğrendiğini yazmıştı, basını takip ettiği için Almanca öğrenmesi gerekiyormuş.

1 Mayıs'ta 5-6 kişi bir evde hapis olduk. Ev de 60 metrekare! Sokağa çıkamıyoruz, Kurtuluş'ta ve Merter'de olaylar çıkmış. Bizde kalan çocuk-

lar Muğla tarafından geldiydi. Bunlar kalktılar sabahleyin, biz gidiyoruz dediler, Parti'ye gittiler. Yayınlarını alıp Topkapı'dan otobüse binip gidecekler. Ama takip edildikleri için, yakalandılar, yayın almaktan. Yayın, Parti'nin yayını, yasal bir şey yani. İki üç gün gözaltında kaldılar.

Biz sonradan haber aldık ki çocuklar Topkapı'daki karakoldalarmış, Parti'nin daha sonra haberi oldu, kimseye haber vermiyorlar telefon edip.

Bekir Bey, Parti MYK toplantılarında nasıldı Behice Hanım?

MYK toplantılarında genellikle dünyanın gidişatını bir özetlerdi. Daha sonra da ülke sorunlarıyla ilgili olarak konuşurdu. Biz ağzı açık dinlerdik. Hakimdi anlattığı konuya. Yani Dinçer de (Dinçer Doğu -y.n.) MYK üyeliği yapmıştır. Şimdi TKP'deki Yalçın Cerit, mesela o da MYK üyeliği yaptı. O arkadaşlar birlikte konuşur, tartışırlardı gerektiğinde. Ben karışmazdım pek, dinlerdim daha çok.

İşçiler tarafından nasıl değerlendirilirdi, ne derlerdi Boran hakkında, severler miydi?

Bilinçli olmayanlar açıkçası parti bilinci olmayanlar, "bu kadın ne karışıyor, ne konuşuyor?" şeklinde değil de, ciddiye almazlardı pek. Ama Partili olanlar sonuna kadar savunurdu. Mesela bizim Yol-İş'te Partili işçi gayet azdı. Biz Türk-İş'e bağlı olmamıza rağmen mücadeleyi sürdürüyorduk. Parti'deki diğer arkadaşlar, Dinçer (Dinçer Doğu -y.n.) falan DİSK'e bağlıydı. Tabii DİSK kurulana kadar o da yok. Zonguldak'ta grev oldu Maden-İş öncülüğünde. O zaman grevci işçileri Türk İş'ten 6 ay uzaklaştırdılar. Bunun üzerine onlar da SADA'yı (Sendikalar Arası Dayanışma) kurdular. SADA'nın arkasından da DİSK geldi.[1] DİSK kurulunca pazarlık meselesi değişti, mücadele şekli değişti, 16 Haziran olayları oldu, onları hep yaşadık yani.

Onu anlatmak ister misiniz, 15-16 Haziran'ı?

15-16 Haziran olaylarında ben İstanbul'da değildim, Edirne'deydim. Arabanın radyosundan dinlediğim kadarıyla biliyorum. İş için gitmiştik, Yol-İş'in şantiyeleri vardı o zaman. Edirne'de, Gelibolu'da şantiyelerimiz vardı, o şantiyelerle boğuşuyordum. Öngöremiyoruz böyle birşey olacağını, basın açıklaması yapılacak, o kadar. Yalnızca o biliniyor ilk başta.

---

[1] Türk-İş'in "partilerüstü politika" anlayışına karşı işçi tabanından ve Konfederasyon'a bağlı sendikalardan karşı çıkışlar açık bir biçimde özellikle de 1965'li yıllardan itibaren artmaya başladı. Türk-İş'in uzlaşmacı, günü kurtarmacı, kendine bağlı direngen sendikal anlayış ve eylem koyan sendikalara karşı tutum alan yanlış politikaları, artık açıkça dile getirilmeye başlanmıştı. Türk-İş'in "partilerüstü politika" anlayışına karşı çıkan sendikacılar, bu anlayışa karşı 7. Genel Kurul'da eleştiri getirdiler. Eleştiri yapanlardan Yol-İş Başkanı Bekir Yenigün feci şekilde dövüldü. Bu sendikal anlayışa karşı işçi sınıfı içinden bir karşı çıkışın başlaması ve muhalefetin yükselmesi kaçınılmazdı. İçin için kaynayan bir hareket, sonunda Ocak 1966'da başlayan Paşabahçe grevi nedeniyle "Türk-İş'e bağlı Petrol-İş, Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Tez Büro-İş sendikaları da Paşabahçe grevini desteklemek için bir komite oluşturdular. Böylece Türk-İş yönetimi ile bu sendikalar arasındaki görüş farklılıkları ve anlaşmazlıklar açık bir çatışmaya dönüyordu. Aynı yılın Temmuz ayında ise Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Gıda-İş Sendikaları, Sendikalararası Dayanışma Konseyi (SADA) adı altında bir örgütlenmeye gittiler.

Bunu, Türk-İş, Petrol-İş, Kristal-İş, Maden-İş, Lastik-İş ve Basın-İş'in süreli olarak ihraç edilmeleri kararı izledi. Buna karşın sendikaların çalışmaları durmadı ve 17 sendika biraraya gelerek yeni bir konfederasyon kurma çalışmasını sürdürdüler.

Sonuçta, 13 Şubat 1967'de Türk-İş üyesi sendikalardan Maden-İş, Lastik-İş, İstanbul Basın-İş ile bağımsız sendikalardan Gıda-İş ve Türk Maden-İş tarafından Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kuruldu.

Daha sonra olayın şekli değişti.

Herkes bulduğu aracı kullanarak gelsin şeklinde karar alındı. Kartal'da Anadolu Yakası'nda başladı... Biz yolda, Edirne'den gelirken arabanın radyosundan dinledik ki sıkıyönetim ilan edilmiş, duruma el konulmuş. Trakya'dan askerler cemselerle, boyuna İstanbul'a doğru hareket ediyorlar. Yolların kenarı da cemselerle dolu, içinde askerler var. Sıkıyönetim ilan edilmiş. Böyle bir hava içerisinde o akşam İstanbul'a vasıl olduk. Eve gidelim mi gitmeyelim mi falan diye düşündük. Arabayı zaten Topkapı'da Karayolları şubesi var oraya bırakacağız, oradan yürüyerek gideceğiz evimize. Bize özel araba falan yok yani. Eskiden sendikacılık böyleydi, Şaban Erik şimdiki sendikacıları görünce alay ederek "Ah kaçırdık" derdi. (Gülüyor -y.n.)

İşte bu şartlar altında 16 Haziran olayları başladı, sonra genişledi. Kemal Türkler'i ve arkadaşlarını içeri aldılar Maltepe'ye. Gittik ziyaretlerine. O zaman ziyaretler de rahat olabiliyor şimdiki gibi değil. Gidiyoruz, "Biz şu kişiyi göreceğiz." diyoruz, bindiriyorlar cemseye, götürüyorlar görüşmeye. Bir süre sonra içeriden isimler okunuyor: Kemal Nebioğlu, Kemal Türkler, Kemal Sülker. Hepsi arkadaşımız.

Olaylar başladığında Parti'de toplanıp bu konuyu konuştunuz mu?

Sıkıyönetim vardı o zaman, benim Ankara'da olmam lazımdı. Öyle bir toplantı hatırlamıyorum, 35 sene öncesini soruyorsun. Tek hatırladığım Edirne-Tekirdağ yolunda cemselerin yollarda kalışı. Yine akşama eve gidelim mi gitmeyelim mi tartışması

(...)

Bizim sendika federasyondu, normal sendika değildi. Federasyon mu sendika mı tartışması olmuştu. Biz federasyon olması için bastırdık. Yol-İş Federasyonu oldu. İşçileri bu federasyon altında toplayabilmek ve bilinçlenmelerini sağlamak için değişik yerleri ziyarete gidiyorduk Federasyon olarak. Özellikle işçi direnişlerinin olduğu yerlerdi bunlar. Mesela Zeytinburnu tarafında Plastel fabrikalarında birtakım işgaller oldu. O direnişleri ziyaret etmek için Yol-İş'in yönetiminden kişiler gelmişti. Elazığ'ın, Mersin'in Yönetim Kurulu üyeleri.

Götürüyorduk ama millet köfte ekmek yiyor dağılıyordu. Bilinçlensinler

diye getiyoruz, köfte ekmek yiyorlar, hikaye bundan ibaret.
(...)

Siz ne zaman Yol-İş'in başkanı oldunuz?

Yıl 1965'ti. Şaban Erik Ankara'da milletvekili olunca bizde başkanlık makamı boşaldı. O zaman ben Yol-İş'in sekreteriydim, Şaban Bey başkanıydı. O zaman biz bir bülten çıkardık mı Kağızman'a kadar her tarafa gönderiyorduk. Kızanlar oluyordu ama yine de gönderiyorduk. Şimdi Yol-İş Sendikası oldu, bitti mesele. Merkezden ne kadar tahsisat gönderilirse o kadar faaliyet yapıyorlar, durum bu.

Sonra 12 Mart'a kadar Yol-İş başkanlığına devam ettiniz?

12 Mart'a kadar devam ettik. Sonra ara verildi, gittik Niğde'ye. İşte Mamak, Niğde falan derken, gittik geldik tekrar. O günlerde Yol-İş kongresi var. Arkadaşlar ısrar ettiler ille sen katıl diye. "Ya yapmayın, etmeyin; daha yeni çıkmışız cezaevinden." İkna olmadılar. Getirin bakalım listeyi dedim, getirdiler. Baktım bu kongrede yüz oy falan alırız. Olsun on oy da alsak, biz katılacağız!... Tamam! Çarşıkapı'da Azak Sineması'nda kongre yapıldı, yüz dokuz oy aldım, kaybettik. İki senede bir yapılır Yol-İş'te kongre, sonraki kongreye iyi hazırlandık. Tekrar seçildik, tekrar sıkıyönetim geldi. Demirel'le kaderimiz aynı. O geliyor ardından asker geliyor, kenara çekil diyor. Ben geliyorum, arkadan yine asker geliyor, çekil diyor falan, iki üç defa inadına gittik ve geldik.

12 Eylül'de tutuklandınız mı?

12 Eylül'de tabii.

Hangi maddeden yargılandınız, ne kadar kaldınız içerde?

141'den yargılandım. Gerçi o maddeler kalktı şimdi ama o maddeden yargılandık. Birincisinde on iki buçuk, ikincisinde on beş sene verdiler. 5 sene kaldım.

Bugünden baktığınızda Behice Boran neler düşündürüyor size, aklınıza neler geliyor Behice Boran denilince?

Behice Boran öleli yirmi yıl oluyor. Sanki dün ölmüş gibi geliyor bana hâlâ. Mezar yeri bile sorun oldu. Anıt mezar yapmak için iki mezarlık bir yer ayırmak lazım, onlar tek mezar yeri verdiler. Bir mezar çavuşu madem bu memlekete hizmeti geçmiş iki kişilik yer verin dedi, meseleyi bağladı.

(...)

Her yıl gidiyoruz oraya, anıyoruz ama işte o kadar. Birşey yaptığımız yok aslında, bir anıt mezar yapılmış. İşte bazı bu plağı (Şili Dayanışma Gecesi plağı -y.n.) koyup dinliyoruz, eski günleri anıyoruz, söyleyecek fazla birşey yok o konuda.

Siz ne zaman bıraktınız sendikacılığı veya emekli oldunuz?

Ben ne zaman bıraktım, en son şeye girdiğimde Selimiye (12 Eylül'den sonra -y.n.) 'ye. Girdik, çıktık, Merdivenköy'de çalışıyordum, sonra haber aldık ki karar geliyor. Mahkumiyet kararını açıklayacaklar. Hemen işyerinden ayrıldım. Tazminatımı alarak ayrıldım. Bir ay sonra da karar açıklandı, on iki buçuk seneye mahkum oldum. Ondan sonra kaç kaçabildiğin kadar.

Nasıl kaçıyorsunuz, nerede kalıyorsunuz?

Dostlarda, arkadaşlarda bir gün birinde, bir gün diğerinde kalıyorum. İstanbul'dayım ama.

Çalışıyorsunuz bu arada değil mi?

Çalışıyordum ama, kayıtsız. Bizim davadan yargılanan bir arkadaşın iş yerinde.

Bazen hepimiz orada toplanıyoruz, bir öğlen yemeyi yiyoruz. Çetin Altan geliyor, Dinçer Doğu geliyor, Mehmet Demirci (Türkiye İşçi Partisi Yöneticisi -y.n.) geliyor Bursa'dan. O da yargılanmış hüküm giymiş beş seneye. Ben oradayım, Nurdan Orpen (Türkiye İşçi Partisi Yöneticisi -y.n.) de orada. Tam bir serpmelik oluyoruz, beşi bir arada.

Sonuçta yakalandınız mı teslim mi oldunuz?

Yok, yakalanmadık, en sonunda af davası çıkınca avukatlar kağıt aldı,

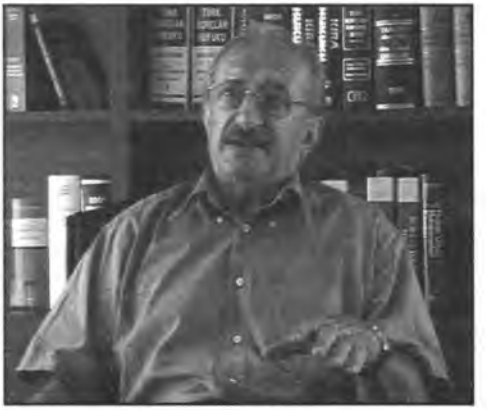
bu davadan ayrılmıştır diye.

Peki sizin özel olarak anlatmak istediğiniz başka birşey var mı, yani en belirgin özelliği neydi sizce?

Behice Hanım bir kere parti başkanı olarak etkin bir insandı. Çevresindekilere sözünü geçirir, dinletirdi. Bizi o şekilde etkilerdi. Yalnız bir konuda bir şey söylemişse sonuna kadar onu savunurdu.

Anıt mezarını nasıl buluyorsunuz?

Anıt mezar için özel bir taş getirdiler Bursa'dan. En çok mezar saldırıya uğrarsa diye korkuyorduk. O kadar güzel yaptılar ki... Gayet güzel yaptılar. Senede bir uğrayıp "Merhaba" diyoruz. O kadar, orada başka arkadaşlarımız da var tabii: Nejat Yazıcıoğlu'nun mezarı onun yanında mesela. Eski Parti döneminden mahkum olan arkadaşlardan biri Nejat, doktor. Ankara'dan Fatih diye bir arkadaşımız var yine yakınında. Bir de bir delikanlı var Mert, Pirelli'de çalışıyordu onun mezarı da orada.

24 Haziran 2005, İstanbul

Nejat Öktem

Türkiye İşçi Partisi'nin 1961'den beri üyesiyim. Kurucu dahi olabilecektim fakat o zaman 33 yaş zorunluluğu vardı, Kimya-İş Sendikası'nın genel sekreteriydim, ben olamadım benim yerime Saffet Göksu oldu. Sonra kısa bir süre sonra Saffet Göksu, Ahmet Muşlu, onlar partiden istifa ettiler. Partinin muhtelif kademelerinde görev yaptım, İstanbul yönetim kurulu üyeliğini yaptım Merkez Disiplin Kurulu üyeliği yaptım sonra da Merkez Yönetim Kurulu üyeliği yaptım, Merkez Yürütme Kurulu üyeliği de yaptım, 1970'in 12 Mart'ında da toparladılar götürdüler.

İkinci TİP'de yer almadım, fakat Parti'nin genel felsefesi ile benim felsefem uyuyor. Arkadaşlarım Parti kuruluş çalışmalarındayken heyecanlandım. Can Açıkgöz, Bekir Yenigün vb. birkaç arkadaşla Pierre Loti'de toplantılar yaptık. Fakat sonra ben katılmadım. Ben daha geniş, birçok arkadaşı dışlamayacak bir biçimde bir örgütlemenin daha iyi olacağına inandığım için ondan sonraki toplantılara katılmadım. Artı arkadaşlarımız yanılmıyorsam 40 kişiyle ikinci Parti'yi kurdular ama zaman zaman biz onlarla beraberdik elimizden gelen imkanları sağladık. Toplantılara giderdik, maddi imkanlarımız ölçüsünde yardım yapardık. Ama Parti

içinde fiilen görev almadım.

Tabii Behice Hanım bilim adamı, ayrıca da otoriter bir yapısı vardı, toplantıları idare ettiği zaman oraya hakim olurdu öyle bir yapısı vardı. Şimdi savunmalarının hazırlanmasında biz Mamak'ta 1 numaralı cezaevinde savunmaları hazırladık, Behice Hanım'a gönderdik. O zaman zannedersem Yıldırım (Yıldırım Bölge Askeri Cezaevi -y.n.) O'na gönderdik O bir iki şeyi çıkarttı falan. Bu tarafta bizim oradaki avukat arkadaşlar farklı savunma hazırladılar. Şimdi Behice Hanım'ın şöyle bir şeysi vardı, ağırlığın politik içerikli olmasını istiyordu. Fakat hukukçu arkadaşlar da hukukçu olmalarının getirdiği şeyle politik olacağı kadar da hukuksal şeylere de ağırlık verilmesi gerektiği konusunda ısrar ediyorlardı. Böyle bir tartışma olmuştu. Tabii biz işçi kesiminden geldiğimiz için işin içini o kadar da bilmiyordum böyle bir şey içine girmişler. Ama zannedersem çoğu arkadaşımız ayrı bir savunma hazırladı. Onların hepsi vardı bende ama onlara bakmadığım için şimdi hatırımda kalanları anlatmaya çalıştım. Böyle bir ortam içinde sonuçlandı davalar sonra biz tahliye olduk. Duruşmalara gidip geliyoruz İstanbul'dan.

Bir akşam Caddebostan'daki evde zannedersem; Behice Hanım'ım ablası bir kuru fasulye pilav hazırladı, ertesi gün de trenle Ankara'ya gideceğiz. Bunu hiç unutmuyorum, Behice Hanım'ın orada söylediği bir iki söz var. Nevzat Bey de dipdiri böyle kaya gibi bir adam, taş gibi, Hamit Kaplan yapılı bir insan. Şimdi yemeği yedikten sonra "Yahu Nevzat" dedi "bu gidiş gelişler yüzünden ben yollarda kalacağım" dedi o mideden de rahatsızdı galiba. "Sana bir şey olmaz" dedi, "bir şey olursa bana olur" dedi. Hakikaten kısa bir süre sonra Nevzat Bey hastalandı. Onu hiç unutmuyorum.

Galiba sene '68'di bu Çekoslovakya olaylarından ötürü beşli bir takrir verildi Merkez Yürütme Kurulu'na o nedenle Parti'de ayrıcalık oluştu. Ben o zaman Parti'nin Disiplin Kurulu üyesiydim. Sayın Kemal Beyle beraber, o da Disiplin Kurulu üyesiydi, İsmail Hakkı Balamir bir de kimdi Basri Dede'ydi galiba onu şu anda hatırlayamıyorum. Şimdi sendikanın yönetimi diyor ki yani oradaki arkadaşlarımız, Parti'de görev alanlar bu tartışmalar sona erene kadar görevlerinden ayrılsınlar. Evvelsi gün rahmetli olan Uğur Cankoçak arkadaşımız Ankara şubemizin baş-

kanı. O da Yönetim Kurulu üyesi ben de Yönetim Kurulu üyesiyim. O Yenimahalle'nin şube başkanı. Dedi ki; biz istifa etmeyiz. Yönetim karar aldı fakat tabii ki sendikadaki pozisyon itibariyle bana herhangi bir yaptırım uygulamaları mümkün değildi yapamadılar da. O göreve devam ettik sonrada Merkez Yönetim Kurulu'na geldik.

Şimdi 15-16 Haziran'ın biz içindeydik. Fabrikada işçilerin hazırlanmasını bizzat biz kendimiz yaptık. Parlamento'ya verilen kanun teklifini, sendikalar kanunundaki değişiklikleri, fabrikadaki arkadaşlara anlattık. Yani böyle böyle olursa sonuçları böyle böyle olur. Yani DİSK kapanırsa tek sendika konfederasyon haline dönüşür. Muhtelif toplantılar temsilcilerle, tüm DİSK'e bağlı sendikaların temsilcileriyle toplantılar yapıldı. Şu anda Merter'deki eski Lastik-İş Sendikası'nın, DİSK sonra geldi oraya, Lastik-İş Sendikası'nın aşağıda bir salonu var alt katta bodrum katında. Orada tüm işyeri temsilcilerinin katılımı ile toplantılar yapıldı. İşte sonunda belli bir tarih verildi, işte o İstanbul'un her yerinden Taksim'de toplanılacaktı. Olayların içindeydik. Bilemiyorum yani o dakikaların hepsini anlatmam mümkün değil. Ben koordinasyon sağlıyordum Topkapı'daki binada, Topkapı'daydım. Gelecek olan işçileri Aksaray'dan Unkapanı istikameti ile Taksim'e çıkarma koordinasyonunu sağlıyordum.

O zaman DİSK'in içindeki sendikacıların çoğunluğu TİP üyesiydi. Şu veya bu birimlerde görevliydiler. Kimisi sıradan üyeydi, kimisi belli kademede görev yapıyordu illerde falan. Tabii ki o direkt Parti'nin talimatı ile olan bir olay değildir. Olması da mümkün değildir. Parti hiçbir zaman sendikalara talimat vermiyor ama genel konularda mesela Parti'de bunları konuşuyorduk. Dolayısıyla Parti'nin mensubu olarak sendikanın yönünü de ona göre yani oradaki konuşmaların yönüne göre yönlendirmeye çalışıyorduk birçok arkadaşımız öyle yapıyordu.

Behice Boran'ın başkanlığı hiçbir zaman Aybar'ın başkanlığından farklı olmadı. Dediğim gibi meseleye müdrik tam bilim adamı, bilimsel sosyalist ayrıca da yöneticilik kabiliyeti yüksek olan bir insandı Behice Boran. Çok rahat bir biçimde Parti'nin o en sıkıntılı dönemi olmasına rağmen çok rahat bir biçimde yönetiyordu.

10 Haziran 2005, İstanbul

Nurten Arıcan

Behice Boran'ı nasıl tarif edebilirim, tarif edemiyorum, gerçekten edemiyorum. Türkiye işçi sınıfı için, sosyalizm için gerçekten büyük bir kayıp olduğunu düşünüyorum. Mücadeleci, yılmayan, korkmayan, taviz vermeyen, böyle bir insan olarak onu görüyorum. Behice Hanım'ın kaybıyla Türkiye işçi sınıfının da büyük bir kaybı olmuştur diye düşünüyorum. Hiçbir şeyden yılmayan, korkmayan, cesur, yürekli; böyle bir insan olarak tanıyorum. Mütevazı... Bu kelimelerle tanıyorum ben Behice Hanım'ı, çok iyi bir anne olarak, iyi bir eş olarak, iyi bir komşu olarak. Merter'de komşuluk yaptık biz kendisiyle. Başkanımdı ama Merter'e taşındıktan sonra yakından tanıma fırsatım oldu; çevresine karşı duyarlılığını, komşuluk ilişkilerini... Nasihat ederdi arkadaşlarına, "çocuklarınızı ihmal etmeyin", işte "temiz pak giyinin", Partili olmak, mücadele etmek konularında. Yani örnek bir insan diyebilirim onun için, ne söyleyebilirim ki. Çok şey söyleyebilirim ama şimdi kelimeleri bulamıyorum, yerine oturtamıyorum Behice Hanım için.

Yurtdışına gitme meselesini anlatacağım ama oraya geçmeden, 1979 1 Mayısı'ndan sözedeyim. 1979 1 Mayısı için karar alındı; yani TİP'liler

o gün sokağa çıkıp yürüyüş yapacaklardı. Bir nevi protesto gibi bir şey. DİSK'in binası Merter'deydi. Merter'de de bir sürü Partili arkadaşlar var tabii. Ben çok istedim o 1979 1 Mayısı'na katılmayı, fakat dolaylı yoldan Behice Hanım haber gönderdi, Nurten kesinlikle bu mitinge katılmayacak diye. Çünkü ben daha evvelden İbrahim Ethem'de çalışırken (İbrahim Ethem İlaç Fabrikası -y.n.) 1977 seçimlerinde TİP'in konuşmacısı olarak Ankara'ya gitmem sebebiyle, "13. madde"yi gerekçe göstererek ve tabii tazminatımı da ödeyerek, beni işten çıkarmışlardı. O arada ben biraz işsiz kaldım. Sonuçta Behice Hanım'ın isteğiyle Dinçer Doğu arkadaş beni Türk Högs İlaç Fabrikası'na yerleştirdi. 1978 senesinde oraya girdim, emeklilik zamanım dolsun diye. İki buçuk sene vardı emekliliğim için. İşsiz kaldığım dönemde zor durumda kalmıştım, Behice Hanım bana çok ilgi gösteriyordu tabii; beş tane çocuğum, bir yaşlı annem vardı. Eşim benim malul, bacakları kesikti. Tabii Parti çalışmalarım var, sendika ça-

lışmalarım var, bir de aile meselesi olunca, "Bu kızı çıkarmayın, Nurten çıkmasın, onun emekliliğine çok az bir süre var, gelmesin, başka görev verelim ona" demiş. Parti merkezindeki arkadaşlar bu şekilde aktardılar. Neyse, ben çok üzüldüm o gün, ama başka görev yaptık. 1 Mayıs'ta herkes yürüdü, evlerimizden çıktık, Kimya-İş Sitesi'nden, Meliha Boratav arkadaşımız var, bir sürü insan var DİSK binasının önünde. Ben de arkada gözlemciyim. Çekim yapan arkadaşlar var, onlara yardım ediyorum. O arada bir sürü kalabalık, asker, polis, bizim Kimya-İş evlerine doğru geldiler. Behice Hanım tabii sokağa çıktı, katılacak yürüyüşe, DİSK'in önüne gidiyor. Behice Hanım'ı iki kolundan tutmuşlar, Kınalı Tepe Sokak'ta bizim Kimya-İş evlerinin bulunduğu yerde Behice Hanım'ı sürükleyerek getiriyorlar. Evlerden birine sokmak istiyorlar. Behice Hanım direniyor, girmek istemiyor eve. Sonuçta onu eve soktular ve kapısına da iki tane görevli koydular. O akşam bir sürü arkadaşı aldılar Davutpaşa'ya götürdüler. Tabii gidenler arasında, ben şahsen kendim yoktum. Bütün arkadaşlar var, Dinçer Doğu, Meliha Boratav, Sevinç Ünalan... Dolayısıyla Behice Hanım da var tabii. Hapishane olayını ise Meliha Boratav arkadaşımız anlatır, çünkü onlar birlikte gittiler Sağmalcılar'da kaldılar. Bunlar çıktıktan sonra, on dokuz gün sonra, on dokuz gün kaldılar hatırladığım kadarıyla, yargılandılar Davutpaşa'da, biz de gitmiştik. O günden itibaren biz, şahsen ben, devamlı gittim geldim Behice Hanım'ın yanına, göz hapsinde tutuyorlardı. Tarih söyleyemeyeceğim çünkü epey bir göz hapsinde tuttular onu Türkiye'den ayrılışına kadar.

Türkiye'den ayrılışına gelince; işte Parti'nin üst yönetiminden arkadaşlar karar vermişler Behice Hanım'ı yurtdışına göndermek için. Bu arada da benden rica ettiler, hocamızı nereye götürebiliriz diye. Ben de o zaman Meliha Boratav arkadaşımızın Florya'daki evinin uygun olduğunu düşündüm. "Müsait, güzel, gözden uzak, herhangi bir problem olmaz" dedim. Neyse epeyce bir süre sonra karar verildi, bana söylendi, ben de Boratavlarla görüştüm. Akşamüzeri, bir otomobil çağırdık ve Behice Hanım'ı aldık. Ben ve Behice Hanım, yanımızda kimin olduğunu şu anda hatırlamıyorum, zannediyorum yalnızca ikimizdik. Ben Behice Hanım'ı oraya teslim ettim. O gece ben de orada kaldım. Aşağı yukarı beş altı gün Behice Hanım orada kaldı ve ben her gün, her sabah evden erkenden

çıkıp Florya'ya gidip Behiçe Hanım'ı olaylardan haberdar ediyordum. Üst yönetimdeki arkadaşların ona iletmek istedikleri haberleri iletiyordum. O arada onlar yurtdışı işlemlerini yapıyorlardı. Sonuçta, gitmeden bir gün evvel bana "Nurten kızım, artık ben sıkıldım burada" dedi. Ben de "Hocam uğraşıyorlar, sizin pasaportunuzla uğraşıyorlar, çıktığı zaman gideceksiniz" dedim. O gün oradan ben ayrıldım. Ertesi gün her şeyi hazır. Bana teslim ettiler, ben getirdim Florya'ya. "Hocam, her şeyiniz hazır, buradan sizi uçağa bindirecekler, siz gideceksiniz" dedim. O sabah Meliha Boratav arkadaşımız bir hamur yapmıştı, deve hamuru. Herkes yapıyor ama Behice Hanım için çok önemliydi, bir çilek reçeli vardı, vişne reçeli. Birlikte kahvaltı yaptık hep beraber. "Eline sağlık Meliha" dedi, "çok güzel olmuş." Çok becerikli bir insandı kendisi, reçel, salça, her şeyi kendisi yapardı. Mükemmel bir ev kadınıydı, mükemmel böyle. Ben zaten şaşıyordum, yani bir aydın kişi, bir parti genel başkanı, okumuş bir kadın... Ben bir işçiyim, okumuşlar böyle insana tepeden bakarlar, Behice Hanım'da böyle bir şey yok. Benim gibi bir insan, benim annem gibi bir insan. Annem gibi değil tabii, okumuş bir insan. Benim annem benim gibi emekçi bir insandı. Ama Behice Hanım'ın yaklaşımları, hareket ve tavırları böyle bir insandı. O gün kahvaltıyı yaptı, hazırlandı, işte onu götürecekler, ben gitmiyorum havaalanına. Meliha Boratav da gitmiyordu. Oğlu Ali Boratav, o da Siyasal'da okuyordu ama yeni çıkmıştı içeriden, o götürecekti. Neyse işte antrede her şeyini hazırladık. Bir tane eşarbı vardı hep takardı, belki rastlarsınız Parti mitinglerinde de takardı böyle kulağının arkasına. Antrede tam pabucunu giyerken Behice Hanım "Hiç gitmek istemiyorum ülkemden, ben ülkemi çok seviyorum" dedi. Meliha arkadaşımız da yanımızda, ben de Başkan'ın hemen yanında duruyorum koruyucu gibi. Ben de "Hocam sizin sağlığınız bizim için çok önemli, üst yönetici arkadaşlarımız sizin sağlığınızı düşündüğü için yurtdışına gönderiyorlardır" dedim. "Asla istemiyorum, asla ülkemden ayrılmak istemiyorum. Çok üzgünüm, bir daha görüşüp görüşemeyeceğimizi bilmiyorum" demişti ve ben çok üzülmüştüm o zaman. "Oooo hocam, sizlerden biz çok şey öğreneceğiz" dedim. Ve kalktı, kapının yanında çantası vardı kapının oraya çıktı. Ali ve babası arabaya bindirdiler. Gidiş o gidiş. Yani yurtdışına Behice Hanım'ın gidişi böyle. Ondan sonra ben

Cumhuriyet

İşçi yürüyüşünde 3 ölü var

İstanbul ve İzmit'te sıkı yönetim

Yozgat'ta TÖS ve 2 dükkân tahrip edildi

17 Haziran 1970 tarihli Cumhuriyet gazetesi

Behice Hanım'ı bir daha görmedim. Vefat ettikten sonra Türkiye'ye geldiği zaman ancak cenazesine katıldım.

15-16 Haziran eylemlerinin örgütlenmesinde TİP'in bir etkisi oldu mu?

15-16 Haziran olaylarıyla ilgili olarak ben herhangi bir şey söyleyemeyeceğim çünkü Parti'ye ilişkin bir şey olduğunu hatırlayamıyorum. Şahsen benim böyle bir gözlemim olmadı. Ama sendika olarak, sendikal mücadelede olduğum için ben, DİSK'e bağlı Kimya-İş sendikasıydı benim çalıştığım iş yeri, ilaç fabrikası, Topkapı bölgesinde. Biz sendikalar böyle bir karar aldık. Şimdi, DİSK böyle bir karar alıyor, DİSK'e bağlı olan sendikalar da kendi aralarında toplantı yapıyorlar ve işçilere bunu bildiriyorlar. Ve işçiler de 15-16 Haziran olaylarında karar veriyorlar. Şahsen ben, Yönetim Kurulu'nda olduğum için kendim, ayrıca da işyeri temsilcisi olduğum için, kendi işyerimde gelip bunları anlattım yani. İşte 274 ve 275 sayılı yasayla ilgiliydi bu, sendikalar yasası ile ilgiliydi. Gayet iyi hatırlıyorum yani, sendikayla, DİSK'lilerle ilgiliydi. Yani, Parti olarak herhangi bir şey, bilmiyorum, bana da yani TİP'le ilgili herhangi bir şey söylenmedi. Biz o gün zaten biliyorduk, bütün çalışmaları yaptık çalıştığımız iş yerlerinde. Benim çalıştığım iş yeri 850 kişilikti.

Ayın 14'ünden itibaren biz, arkadaşlarımıza "dışarı çıkacağız, yürüyeceğiz, normal bir yürüyüş yapacağız, protesto edeceğiz hükümeti" diyerek çalışmalara başladık. O zaman Demirel hükümeti vardı, hatırladığım kadarıyla. Yani Demirel'in zamanı, Adalet Partisi zamanıydı.

Anlattık sendikaları, "274 ve 275. maddeleri" ve gazete dağıttık. İlk gün, sabahleyin erkenden işe geldik, iş başı yaptık, sekizde işi bıraktık. Ben, şahsen, kendi iş yerim için bunu söylüyorum. Türk Högs, sonradan ben o ilaç fabrikasından emekli oldum, oradan arkadaşlar, Alman İlaç'ta var arkadaşlar, biz kendimiz temsilciler olarak da toplanmıştık, nasıl hareket etmemiz gerekir diye. İşi bıraktık, çalıştığımız iş yerinden bize kimse karşı çıkmadı. Zaten biliyorlardı durumu, karşı çıkamazlardı çünkü bir hafta evvel, bu iş bırakma eylemini örgütlemeye başlamıştık. Her şeyi tamamladık ve fabrikayı boşalttık. Bütün işçisi, memuru, kim varsa çıktık. Sonra Topkapı'ya doğru yürüdük. İşte Alman İlaç vardı bizden aşağıda, Türk Högs yine Davutpaşa tarafından, onlar çıktılar. Sonra General Ampul fabrikası vardı, o da Topkapı'da. O fabrikanın önüne geldiğimiz zaman, ben arkama dönüp baktığım zaman o günkü yürüyüşe, baktım ki ben idare ediyorum. Yani bir kadın işçi olarak. Arkadaşlar vardı o zaman, Işıtan Gündüz diye bir arkadaşımız vardı, başkaları da vardı ama Işıtan'ı çok net hatırlıyorum. Komite kuruldu. Biz tam, eski Topkapı bu benim anlattığım şimdi sizin bildiğiniz Topkapı değil, eski Topkapı'nın oraya geldik, geçeceğiz karşı tarafa ve asker koymuşlar, polis koymuşlar ve önümüzü kapatmışlar. Arkamıza baktık, yüzlerce işçi var erkek-kadın herkes, bütün fabrikalar boşaldı. Sadece ilaç fabrikası değil, başka fabrikalar da var orada, konserve fabrikaları filan vardı. Herkes dışarıda. İşte ben arkama döndüm, insanlar ayakta, "Oturun!" diyorum, oturuyorlar, "Kalkın!" diyorum, kalkıyorlar. Gayet güzel. Derken biz sınıra geldik. Köşede bir büfe vardı, bugün gibi hatırlıyorum, o büfe yok tabii şimdi oralar değişti. Önümüze önce silahlı askerler çıktı. Biz Işıtan arkadaşla birlikte askerlere "Biz geçeceğiz, bir şey yapmıyoruz ki, normal yürüyeceğiz Cağaloğlu'na, Vilayet'e" dedik. Böyle söyleyerek biz askeri yardık, bu defa polis çıktı karşımıza. Onları da yardık ama nasıl yardığımızı hatırlamıyorum. O dakika filan, bir yetkiliyle görüşelim demişler Emniyet'e ait olan birileri. İşte ben katıldım görüşmeye, iki tane erkek arkadaşımla birlikte. Onlar başka iş yerlerinden, Işıtan da dahil. Gittik, "Siz bize niçin mani oluyorsunuz? Biz kırmıyoruz, dökmüyoruz; gayet güzel... Biz kanuni haklarımızı kullanıyoruz. Bu yürüyüş sendikal haklara yapılan kısıtlamalara ilişkin yapılan bir yürüyüştür" deyip... Sonuçta

bize "Biz emir kuluyuz, sizi bırakamayız, dönün, fabrikaya döneceksiniz" dediler. Ve ben arkama döndüğüm zaman oturan işçi arkadaşlara sesimin gidebildiği kadar, tabii arkanın ucu bucağı gözükmüyor, "Kalkın yürüyoruz!" dediğimi hatırlıyorum ve bir anda orası bir ana baba günü oldu ve yarıp geçtik. Ben gözümü açtığım zaman, kafamdan su yerine limonata döküyordu birisi. Yani o kadar... Orayı yarmış geçmişiz, heyecanlı bir şeyler olmuş ve şimdi tramvayın geçtiği, Topkapı tarafı, oradan yarıp geçmişiz, ben böyle limonatalı... Köşede büfe vardı, kim getirdi kim döktü kim su verdi bana, hatırlamıyorum onları, o heyecanla biz, bu taraftaki Topkapı'dan, öbür tarafa geçmişiz ve bir anda orada biz, cemseler ve askerle resmen göğüs göğse geldik. Mesela ben bir subayla göğüs göğse geldiğimi hatırlıyorum, silahı vardı. Dedi ki "sizi bırakamayacağız, lütfen işçilere sesleneceksiniz, işçiler kesinlikle geçemeyecek, Aksaray'a gidemeyecek." Biz kararlıyız kesinlikle geçeceğiz. Artık böyle bire bir

mücadele başladı orada. İşçiler arkada kaldı ama dağılmadık ve orayı da yardık, doğru Cağaloğlu'na çıktık. Cağaloğlu'ndan Vilayet'e inen bir sokak var, bir de İstanbul Erkek Lisesi'ne giden Cumhuriyet Gazetesi'nin sokağı, bir de sağ tarafta; dört yol ağzı oluyor orada. O dört yol ağzına sağ tarafa bir tank koymuşlar, önümüzü kesmişlerdi. Ve ben o tankın üstüne çıkıp, bir askeri böyle aşağı attığımı hatırlıyorum. Çünkü o bize, kaba bir şekilde davranmak istedi, onu hatırlıyorum. Ondan sonra biz orayı da yardık. Ama maalesef köprü (Galata Köprüsü -y.n.) açıktı ve biz karşı tarafa geçemedik. Köprüyü açmışlardı biz gittiğimizde, Eminönü yolundan tekrar, Edirnekapı tarafından tekrar gelip fabrikalara geriye döndük. Çoğu dağıldı insanların tabii. Ama İbrahim Ethem işçileri olarak bir sürü işçi arkadaşım vardı, hepsi de çok yürekli insanlardı. Kadın işçiler vardı, çoğunluk kadındı zaten bizim iş yerinde. İş yerimize geldik, fabrikanın kapısına geldik. Herhangi bir aşırı hareketimiz olmadı. Biz fabrikada iş de yapmadık, yıkandık, temizlendik. Giysilerimizi alıp tekrar evimize döndük. Yani 15-16 Haziran olayı da böyle oldu.

On bir yaşımda işçiliğe başladım. On iki yaşımda resmi olarak sigorta kartım var. 17 Temmuz 1951 tarihli resmimle birlikte sigorta kartım var. Ben TİP'li olduğum için çok mutlu oldum, militan gibi çalıştım, keşke yine genç olsam, yine öyle günler olsa yine çalışsam. Bugün de gene öyle günler olsa, gene karınca kararınca kendimce bir şeyler yaparım. O dönemler benim için aileme bırakacağım en güzel miras. Her zaman için onur duyuyorum, TİP'li olduğum için.

30 Temmuz 2005, Ayvalık

Şinasi Yeldan

Behice Hanım'la yakın ilişkim, Türkiye İşçi Partisi'nde oldu. TİP kurulduğu zaman ilk kurulan illerden biri olan Kocaeli'ndeydim. İl başkanı oldum, Parti'yi kurdum. Ben bir işçi çocuğuyum. Kendim de işçilik yaptım bir süre. Hukuk'tan mezun olduktan sonra avukatlığa başladım ama az kalsın avukatlığı bırakacaktım, boşanma davaları şunlar bunlar beni tatmin etmedi. Fakat sendikalarda görev almaya başladım '46 sendikacılığı sırasında. Yarım asırlık avukatlık dönemimde ben hep iş davalarına baktım, Rotary kulüplerinden falan teklif aldık, kabul etmedik.

27 Mayıs'ın ertesindeki özgürlükler dolayısıyla sendikalar büyük bir açılıma girmiştiler. Hemen her gün gazetelere sür manşet oluyorlardı. Bir gün Ziya Hepbir çıkıyor, bir gün Seyfi Demirsoy çıkıyor, Kemal Türkler çıkıyor, sendikalarda müthiş bir hareketlilik var, İşçi Partisi'nin kurulması da zaten bu havayla olmuştu.

Avukat olarak sendika davalarına bakmam nedeniyle sendikacılar beni tanıyorlardı, onun için TİP işçiler tarafından kurulunca sendikacılar bana görev verdiler. Fakat doğrudan doğruya il başkanı olmadım. O zaman Kocaeli Sendikalar Birliği'nin başkanı olan İbrahim Çetkin önce başkan

oldu. Daha sonra İbrahim Çetkin Adana'ya oradaki Sendikalar Birliği'ne başkan oldu. Giderken bütün evrakı bana bıraktı. Öylece kendiliğinden il başkanlığına geldim.

Bu sırada Avni Erakalın'ın istifası üzerine Parti başkansız kalmıştı. Parti'nin geleceği ne olacak konusunda İstanbul Beyazıt'ta, Beyaz Saray'da bir toplantı yapıldı. Kimler vardı, hangi gruplar vardı onu anımsamıyorum, ama çok büyük bir kalabalıktı. Yalnız şunu gayet iyi anımsıyorum, o toplantıda "Devam mı? Tamam mı?" konusunda bir karara varılamadı.

Ankara'da Türk-İş'teki sendikaların temsilciler meclisi toplantısı vardı. Parti'nin geleceği konusunu orada görüşelim, orada bir sonuca varalım denildi. Ankara'ya geldik, o sırada da Çalışanlar Partisi diye bir parti gündeme geldi. Çalışanlar Partisi'nin başını o zamanlar Türk-İş'in başkanı Seyfi Demirsoy çekiyor. Hatta *Akis*'te resmi çıkmıştı bir bayrak altında, "yeni bir bayrak açılıyor" falan tarzında. Aslında Seyfi Demirsoy, Türkiye İşçi Partisi kurulurken "siz partiyi kurun, ben ilk üyeniz olurum" falan diye de bir söz vermiş. Ama buna karşın orada denildi ki, "Türkiye İşçi Partisi büyük kongresini yapmamıştır ama kurucuların kongre yetkisi vardır. Kongre kararıyla Çalışanlar Partisi'ne katılım yapsınlar". Çalışanlar Partisi kuruluş çalışmalarına aydınlardan da büyük destek vardı. Sadun Aren, Türkkaya Ataöv Çalışanlar Partisi'nin tüzüğünü hazırlamışlardı. Bu hazırlık içinde Ankara'da biz sabahları Türk-İş'te işçi meselelerini görüşüyoruz. O dönemde aynı zamanda Kocaeli Sendikalar Birliği'nin de avukatıyım, toplantılara katılıyorum, öğleden sonra da Fukara Tahir'in, -meşhur Yol-İş Sendikası başkanı, bu işe çok emek vermiş, çok değişik kişiliği olan biridir.- salonunda toplanıyoruz. Çok büyük bir salon, kenarda soba yanıyor, bir masada Tahir oturuyor, öbür tarafta da yurdun değişik yerlerinden gelmiş işçiler yorganlarını atmışlar, orda yatıyorlar, kalkıyorlar. İsmi fukara Tahir'e çıkmış ama müthiş bir hatip. O bize salonunu açtı ve o "başsız parti", Adana'dan, Gaziantep'ten, Mersin'den, İzmir'den, Kocaeli'nden, Ankara'dan gelmiş o büyük gövde, Çalışanlar Partisi'ne direndi. Şöyle bir de parantez açayım, "Türkiye İşçi Partisi aşağıdan yukarıya kurulmuş bir partidir" cümlesinin anlamı buradadır. Hiç unutmuyorum Hıdır Arslan diye bir arkadaş; "Celal bey; bu ekini biz buraya ge-

M. Aybar başkanlığındaki TİP heyeti
Atatürk'e Ulusal Bağlılık Nöbeti sırasında, 1966

tirdik, bunu davara yedirmeyiz" dedi. (...) O zaman kuruculardan Kemal Türkler, Maden-İş'in başkanı, o ortada kalmıştı. "Ben Parti'nin bu kadar güçlü olduğunu bilmiyordum, ben şimdi gideceğim, Parti'nin gelişmesi için çalışacağım" dedi. O arada başkanlık için Madanoğlu'nun ismi geçti, Alparslan Türkeş'in kız kardeşi oradaydı Türkeş'in ismini verdi, tabii, ikisi de kabul edilmedi. Bizim darbecilerle işimiz yok, dendi. Kurucular pek ilgili değildi, teşekkür ettiler, "Partiyi savunmuşsunuz ama başkansız nasıl olacak?" dediler. Bu arada Aybar'ın ismini verdiler. Bu toplantıdan sonra kurucular aralarında İstanbul'da toplanmışlar...

Aybar'ın adını kim verdi?

Bahattin Kocamanoğlu verdi. Ama kurucular Aybar konusunda aralarında konuşmuş, anlaşmışlar. Aybar'la görüşüyoruz, Parti'ye çağıracağız başkan olarak. Aybar da o sırada Gürsel'e bir mektup yazmış, o yüzden hakkında bir dava açılmış ve davası hâlâ devam ediyor. Aybar konusun-

da anlaşılmasına karşın, başkan arayışlarına devam ediyorlar. İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Ali Fuat Başgil'e gidiyorlar. "Ben sosyalist değilim, sağda bir adamım, siz yanlış bir yere geldiniz, benim doçentim olan Mehmet Ali Aybar var, bak o olur işte" diyor. O da Aybar'ın adını verince, zaten öncesinde de bir temasları var, Aybar'ı başkanlığa davet etmeye karar veriyorlar. Gece yarısı kalkıp Aybar'ın evine gidiyorlar. Mehmet Ali Bey de olur diyor. Mehmet Ali Bey, Parti'nin başına geldi.

(...)

Aybar geldikten sonra, Behice Hanım, Cemal Hakkı Selek, Nihat Sargın, Cemgiller (Adnan ve Nazife Cemgil'den bahsediliyor -y.n.) Parti'ye geldiler.

Behice Hanım Parti'ye gelince geçmişiyle, bilime olan inancı ve yetkinliğiyle, güzel konuşmalarıyla, cesaretli kararlı tutumuyla gerçekten İşçi Partisi'ne çok büyük yararları oldu. İşçi Partisi'nin diyebilirim ki köşe taşlarından biri. Burada gene bir parantez açmak durumundayım. Gerçi Behice Hanım'ın Parti'ye büyük katkıları oldu ama Parti'nin de Behice Hanım'a olsun, bizlere olsun, hepimize büyük katkıları olmuştur. Bir okul olmuştur. Hepimizin yetişmesinde, kişilik kazanmasında, toplumla yüz yüze gelip sosyalizmi savunma sırasında edindiğimiz deneyimlerle bize büyük bir katkısı olmuştur.

TİP'in buna benzer bir iki özelliği daha var, altını çizmek istiyorum. Aşağıdan yukarıya kurulmuş ilk parti oldu. İşçi Partisi o güne kadar Türkiye'de, belki de birçok ülkede gerçekleştirilmeyen bir şeyi gerçekleştirmiştir. Bütün aydınlar, Türkiye'deki sol aydınların çok büyük bir çoğunluğu Türkiye İşçi Partisi'nde yer almıştır. Çok önemlidir. *Sosyal Adalet* dergisi için bir toplantı yapıldı Parti'de, Aziz Nesin'den Arif Damar'a, Sabri Altınel'e kadar yazarlardan, şairlerden, ressamlardan çok büyük bir katılım olmuştu.

Parti binası o zaman İstanbul'da Vilayet'in altındaydı; büyük bir Parti tabelası vardı. Çemberlitaş'tan aşağı inerken Cağaloğlu'ndan Parti tabelası gözüküyordu. Eski tüfek sosyalistler oradan aşağıya inerken tabelayı görürler, gözyaşlarını tutamazlar ama Parti'ye de bir zarar vermeyelim diye uğramazlar, geçip giderlerdi.

(...)

Ben, MYK üyeliğine geldiğimde Behice Hanım da Genel Yönetim Kurulu üyesi, Merkez Yürütme Kurulu üyesiydi. Behice Boran'ın özellikle eleştiriye çok önem veren ve eleştirilerinde bilimin verilerini gayet iyi kullanan bir yapısı vardı. Parti'de eleştiriyi, özeleştiriyi çok önde tutan bir yapısı vardı. Bu yapısıyla kurulda Aybar'ı da zaman zaman eleştirirdi. Mesela Aybar "Eleştiri olacak, eleştiri olmak için bile eleştiri olacak, mutlaka eleştiri olacak" deyince; Boran "Sosyalist partide eleştiri, eleştiri yapmak için olmaz, eleştirinin bir tarifi vardır, bir amacı vardır, bir sonuca gitmesi gerekir" diyerek itiraz ederdi. Eleştiri konusunda da çok başarılıydı ve mesela toplantılarda, Parti kongrelerinde yapılan eleştirilere Behice Hanım cevap verirdi genelde. Mesela İkinci Kongre'de eleştiri yapanlara, hem cevap verdi hem de eleştirilerin nasıl olması lazım geldiğini belirtti.

Behice Hanım'ın gerek bu tutumu, gerekse gittiğimiz gezilerde yaptığımız toplantılarda Aybar'dan daha fazla ilgi görmesi biraz Aybar'ın canını sıkıyordu doğrusu. Aybar, nasıl söyleyeceğim bilemiyorum, biraz, Behice Hanım'a hoş bakmıyordu. Buna karşı Behice Hanım bir parti başkanı olarak ona çok saygı gösterirdi, bir sempatisi vardı. Ne var ki, Aybar'ın "eleştiri olacak, eleştiri olmak için eleştiri olacak" demesine karşın eleştiriye tahammülü yoktu. Kesinlikle söylediği bir şeyde, hatasını anlasa bile, onu düzeltmek gibi bir girişimi yoktu. Tek adam tavırları daha o tarihte Aybar'da belirmişti. Bu durum Behice Hanım gibi MYK'daki diğer arkadaşları da tedirgin ediyordu. Çünkü eleştiriye tahammülsüzlüğü biraz da karşısındakini inciterek beliriyordu. Bu hoş bir durum değildi.

(...)

Derken seçimlere geldik. 1965 seçimlerine. Daha önce mahalli seçimlere girdik. Çok cüzi bir oy aldık. Zaten bütün illerde girememiştik. Seçimlere girmemiz de bir hayli güç oldu, on beş ilde bütün ilçelerle beraber teşkilatlanmak gerekiyordu. İlk seçim kurulunun ilanında biz on beş ilde teşkilatlanmış gibi görünmedik. Fakat sonra itirazlarımızla bunu sağladık ve seçimlere girme kararı aldık. Seçimlere girerken on beş kişi tespit edildi. Aybar, Aren, Boran, ben ve Celali arkadaşımla beraber on beş kişi vardık. (...) Biz milli bakiyeyle on beş milletvekili çıkardık. Milli bakiye olmasaydı 2 milletvekili çıkardı. Doğrudan doğruya iki milletveki-

li çıkarmıştık. 9 milletvekilini de Yüksek Seçim Kurulu atadı. Geriye kaldı 4 milletvekili, bu dört milletvekilini de, Merkez Yönetim Kurulu belirledi. 4 milletvekilinin o zamanki anlayışa ve tüzüğe göre iki tanesi işçi sınıfından iki tanesi de aydınlardan olması gerekiyordu.

(...)

O arada beklenmedik bir sürpriz oldu. Yüksek Seçim Kurulu milli bakiyeye göre milletvekili seçiyor. Bizim Ali Karcı diye bir arkadaşımız Adana'dan "siz hesabı yanlış yaptınız" diye Yüksek Seçim Kurulu'na itiraz etti ve gerçekten de Yüksek Seçim Kurulu'nun yaptığı hesaplamada bir yanlışlık olmuş. Yanlışlık düzeltilince Sadun Aren doğruda doğruya Yüksek Seçim Kurulu'nun belirlediği dokuz kişinin içine girdi. Diğer partilerde de böyle bir değişiklik oldu.

(...)

Aybar, Muzaffer Karan'ı önerdi. Muzaffer Karan'ı önerince kurulda da ben en genç üyeyim, daha doğrusu kariyeri en az olan kişiyim, mütevazı bir hukukçuyum. Doğrusu biraz da Don Kişot gibi ortaya çıktım, dedim ki; "Sayın Aybar, siz bu zatı bize milletvekili adayı olarak öneriyorsunuz ama biliyorsunuz ki bu kişi Türkeş'in çok yakınıydı, dava arkadaşlarından onun görüşlerini paylaşan biridir. Bir insan görüşlerini değiştirmiş olabilir, acaba gerçekten görüşlerini değiştirdi mi? Sosyalist kimliğe büründü mü, bu kimliği ile bizim Parti'mizde dört sene kalacak mı, kalır mı? Yoksa bir süre sonra Parti'yi suçlayarak ayrılır mı, bu konuda konuştunuz mu kendisiyle?" dedim. Bunu gayet halisane bir biçimde sordum, tatmin olmak istiyorum, başka hiçbir niyetim yok. Aybar dehşetli kızdı bana. Sonuçta söylediğim gibi bu Muzaffer Karan denen kişi kısa bir süre sonra Parti'den Parti'yi suçlayarak ayrıldı. Biz on beş milletvekili çıkardık diyoruz ama on dört milletvekiliyle Meclis'e gittik. İşte o arada Behice Hanım'ın da milletvekilliği gerçekleşti ve milletvekili oldu. Bu arada onu da eklemek isterim: Büyük Millet Meclisi'nde Behice Hanım, çok yararlı olmuştur. Yani gerek Aren gerek Boran Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türkiye İşçi Partisi'nin sesi olmuşlardı ve diyebilirim ki Aybar'dan daha etkili konuşmalar yapmışlar, daha etkili olmuşlar ve daha çok sempati toplamışlardır. Hatta o zaman Yeni Türkiye Partisi başkanı Ekrem Arıcan; "Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne

girdiğinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi bir seviye kazandı" demiştir. Gerçekten de bunu dedirtenler arasında Behice Hanım ön saftadır. Yine Türkiye İşçi Partisi'nin yaptığı eleştiriler, mesela bir bütçe eleştirisi, Sadun Hoca'nın yaptığı eleştiriler de önemlidir. Süleyman Demirel eleştirilere cevap verirken, konuşmasının hemen hemen dörtte üçünü TİP'in yaptığı eleştirilere ayırmıştır.

(...)

Kocaeli bir işçi muhiti, yalnız SEKA'da o zaman yedi bin kişi çalışıyor. Kocaeli'nde elli bini aşkın işçi var, ama bu ilde daha biz yüzde 10'u, mesela beş bin, altı bin üye yapamadık, iki yüz üç yüz üyede kaldık. Sendikacılar, Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu, Rıza Kuas DİSK'i kurmuşlar ve sendikalar son derece etkili, vurduğu yerden ses getiriyor. İşçi Partisi'ne gelince İşçi Partisi'nde yok işçi. (...) Şunu da söylemek isterim: Türk-İş'te yapılan birçok toplantıda şöyle teklifler yapıldı: Türkiye İşçi Partisi bizim partimiz değildir, bu Parti ismini değiştirsin. Yalnız DİSK'te vardı ve ayrıca dediğim gibi ben işçinin çok içinde olduğum halde aralarında fazla İşçi Partili bulamadım. Sendikalarda beni omuzlara alıyorlar, toplu sözleşmelerinde, her türlü davalarında yer alıyorum, ama Parti'ye gelince, hayır, gelmiyorlar!

(...)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde muhalefet ediyoruz, dediğim gibi. Aybar ise gittikçe bu tek adamlığı sağlamlaştırıyor. O arada Çekoslovakya olayları oldu bildiğiniz gibi, Sovyetler Çekoslovakya'ya girdi, e tabi bu bütün dünyada kınandı. Parti ne yapacak? Parti olarak da Sovyetler'in Çekoslovakya'ya girmesini kınadık. Aybar bununla yetinmedi. Zaten Aybar başlangıçtan itibaren Lenin'i eleştirir, beğenmez, Mao'yu beğenmez Vietnam'da Ho Şi Minh'i onaylamaz, hatta Marx'ı bile beğenmez, "Marx yanılmıştır" derdi. Halbuki konuşmalarının başında uzun uzun Marx'tan bahsederdi o da ayrı bir konu. Sovyetleri çok eleştiriyor ve kendisini mümkün olduğu kadar bu sol, komünist ülkelerin dışında tanımlamaya çalışıyordu. Bunda o kadar ileri gitti ki, biliyorsunuz Nâzım'la (Nâzım Hikmet Ran -y.n.) teyze çocuklarıdırlar, herkes Aybar Nâzım'ın akrabası falan diyor, bundan bile rahatsız oluyordu Aybar.

Bu Çekoslovak meselesinin üzerinde Aybar çok durmaya başladı ve o

arada meşhur "güler yüzlü sosyalizm" söylemini ortaya attı. Aşağı yukarı bir Sovyet düşmanlığına dönüştü durumu ve bu hürriyetçi sosyalizmi de ortaya atınca, tabii tüzüğümüzde falan böyle bir şey yok, bu durum Merkez Yürütme Kurulu'nda büyük bir tedirginlik yaratıyor. Yalnız Merkez Yürütme Kurulu'nda değil hepimiz rahatsız olduk. Gene Boran orada ortaya çıkıyor diyor ki sosyalizmin içinde zaten hürriyetçilik vardır, özgürlük vardır ama o onun bir parçasıdır, ondan ayrılamaz, soyutlanamaz. Onun için ayrıca bir hürriyetçi sosyalizm diye bir şey söylemek doğru değildir. O zaman hürriyetçi olmayan sosyalizm de mi var? Sonuçta o meşhur Beşli Takriri veriyorlar. Beşli Takrir verilince Aybar açıkça "Ben sizinle mücadele ederim, siz bana komplo kurdunuz" deyince Aren de "Arkadaş, sen bizimle mücadele edersen biz de seninle mücadele ederiz. Biz seni sosyalist biliyorduk ama sen sosyalist değilsin" dedi.

(...)

Hiç unutmuyorum, Kurul'da oturuyorum. Aren önde oturuyor böyle ayağını sallıyor. Aybar gayet öfkeli, dedi ki; "Şimdi size soruyorum Sayın Aren, benim için bu adam sosyalist değildir dediniz mi, demediniz mi?" Bekliyor ki demedim diyecek, Aren de gayet sakin "Dedim, bunu sizin yüzünüze de söyledim dışarıda da söyledim" dedi.

Bu konu üzerinde Parti'de büyük bir çalkantı başladı ve muhalefet oldukça güçlü bir şekilde sesini yükseltmeye başladı. Aybar'ın da hataları artmaya başladı. Aybar evvela bu işin başını Boran çekiyor diye Boran'a yüklendi ama işin başını çeken Aren'di. Aren bu işi götürmeye başladı.

Ben açıkçası Parti'deki başkanlığa, Behice Boran'ın başkanlığına gelmek istiyorum. Bu safhaları çabuk geçerek. Aybar dediğim gibi hatalara başladı, kendisine karşı muhalefet de başlayınca bu Aybar'ı rahatsız etmeye başladı ve Aybar genel başkanlıktan ayrıldı. Yerine Mehmet Ali Aslan'ı getirdi. Mehmet Ali de doğulu, genç bir avukattı. Aybar sanırım genç olduğu için Mehmet Ali'yi istediğim gibi yönetirim diye düşündü fakat o da çetin ceviz çıktı. "Ben böyle hürriyetçi sosyalizm veyahut güler yüzlü sosyalizm diye bir şey kabul etmiyorum" deyince onu da istifaya zorladı. Mehmet Ali otuz beş gün falan kaldı ayrıldı, bu sefer Şaban Yıldız başkan oldu. Şaban Yıldız da tam oranın adamıydı bir bakıma. Böyle katiyen kimsenin etkisinde kalmaz, sert tabiatlı, dediğinden dönmez ve ce-

surdu, yürekliydi. Biraz da kırıcı konuşan bir adamdı onun için sendikacılıkta başarılı olamadı sanırım o tip insanların sendikacılıkta yeri yoktur. Şaban Yıldız'ın başkanlığında bir Genel Yönetim Kurulu yapılırken yine Aybar'a karşı eleştiriler çoğaldı. Aybar büyük bir heyecanla ve öfkeyle Genel Yönetim Kurulu'ndan istifa etti. Onun arkasından "ben de istifa ediyorum" diye birkaç kişi daha katıldı. Genel Yönetim Kurulu da dağıldı yani istifaları oturup konuşma durumu falan olmadı, dağıldı. Aybar bu arada pişman oldu istifa ettiğine, hemen bir dilekçe verip, "benim istifam Genel Yönetim Kurulunda kabul edilmedi, ben istifamı geri alıyorum" türünden bir şeyler yazdı. Şaban Yıldız dediğim gibi kolay yutulur lokma değil, konu hakkında uzmanlardan bilgi aldı, istifanın geçerli olduğunu onaylattı. Bunun üzerine Genel Yönetim Kurulu, Aybar'ın istifasının kabulüne karar verdi.

Şaban Yıldız'ın başkanlığında biz Dördüncü Olağan Genel Kurula girdik. Dördüncü Olağan Genel Kurul'da Behice Hanım genel başkan oldu ama arkasından da 12 Mart geldi, gene tutuklamalar, gene acılar. Hepimizin olduğu kadar Behice Hanım için de acılı günler geldi. Tutuklandı Behice Hanım. Aren falan gözaltına alındı, tutuklandı. O arada Parti'nin kapatılma davası açıldı. Davanın açılma gerekçesi Dördüncü Olağan Genel Kurulu'nda Kürt varlığının kabul edilmesidir. O Kongre'de Kürtlerin varlığını kabul eden bir bildiri yayınladı. Bu tutuklamaların içine bu bildiriyi hazırlayan kurul da, komisyon da girdi. Yani Boran falan tutuklanmış, bir taraftan Parti'nin kapatılma davası var, bir taraftan tutuklananların davaları var. Şaban Yıldız'a gene Parti'nin genel başkan vekilliği görevi düştü. Biz de bu arada illerde bekliyoruz, takip etmeye çalışıyoruz. O arada Mehmet Selik geldi, İstanbul'dan dönerken uğradı dedi ki; "Yeldan senin Ankara'ya gelmen lazım. Partide eski, deneyimi olan bir arkadaşa ihtiyaç var, geleceksin Ankara'ya" dedi. Kalktım Ankara'ya gittim. Ankara'da Genel Merkezde büyük bir dağınıklık var. Arkadaşlardan rica ettik, kurulu biraz küçülttük. Behice Hanım tutuklu fakat asıl tutukluların bulunduğu cezaevi yalnız erkeklere ait. Bu yüzden Behice Hanım ayrı bir yerde tutuluyor. Aren ayrı bir yerde tutuluyor, bir de Emek grubu tutukluları var. Bunların her biri, ayrı ayrı savunma hazırlamışlar. Bu savunmaların birleşmesi lazım. (...) İşte Behice Hanım'ın hazırladığı,

Aren'in hazırladığı ve diğer arkadaşların hazırladığı savunmaların üçünü bir araya getirdik. Arkadaşlarımız bunları birleştirdi, onu Behice Hanım'a götürdüm gene. O savunmaları gözden geçiriyordu başkan olarak. (...) Velhasıl, Parti'nin savunmasını yaptık. Ama Parti kapatıldı. Şaban Yıldız kapatılma üzerine güzel bir laf etti; "Hiçbir şeye yanmam, bölücülükten kapandı Parti ona yanarım. Komünizm davasından kapansaydı hiç değilse bir tesellimiz olurdu, bölücülükten kapandı" dedi. O arada gene Şaban Yıldız iyi bir şey yaptı, Parti'nin bir binası, bir de arabası vardı; bir kısım arkadaşlar "Parti kapatılacak birilerimiz bunu üzerimize alalım" dediler. Şaban Yıldız; "Parti kapatıldıktan sonra; dairenin, arabanın sözü mü olur? Ben bunlar Parti'nin kapatılacağını biliyorlardı onun için arabalarını sattılar, evlerini sattılar dedirttirmem" dedi. Hakikaten de iyi yaptı.

Sonra Behice Hanım'ın savunması için bir heyet oluşturuldu. O arada Behice Hanım ile Aren arasında bir anlaşmazlık oldu. Behice Hanım daha çok Parti'yle ilişki kurarak savunma yapmayı öngörüyordu. Aren ise kendi kişisel savunmalarımızı yapalım diyordu. Öyle bir anlaşmazlık oldu ikisi arasında. Sonuçta, başlangıçta çok iyi gidiyordu mahkeme. Başlangıçtaki heyet çok iyi davranıyordu bizimkilere. Hatta tahliye etti arkadaşları. Hatta Behice Hanım'a "Biz sizin söylediklerinizi tam kavrayamıyoruz, bilgi noksanımız var, siz doğrudan doğruya dikte ettirin" diyordu. Ve doğrudan doğruya dikte de ettiriyordu. Fakat o heyet görevden alındı, yeni bir heyet getirildi. O heyet gelir gelmez tekrar arkadaşlar tutuklandı ve mahkum edildi. Behice Hanım zannediyorum on iki sene kadar aldı, Aren biraz daha az aldı.

Son Kongre'den sonra yapılan seçimlerde Boran ve Aren'den sonra ben en fazla oy almıştım. Beni Merkez Yürütme Kurulu'na almak istediler. Merkez Yürütme Kurulu'na İzmit'ten gelemem, zor olur, benim yerime Turgut Kazan Eskişehir'den gelir, o olsun dedim. Öyle olunca benim yerime Turgut Kazan mahkum oldu!

Bu arada af çıktı, '74 affı. Mecliste otuz dört kere değiştirilen, oylanan af değil mi?

Af aslında siyasi suçlar için olur, adi suçlar için olmaz. Bizde de tam tersine, hep siyasi suçlar af dışında bırakılır, adi suçlar kapsama alınır. '74

yılındaki tartışmalarda da öyle oldu, 141-142 ve 163. maddeler affın dışında bırakıldı. O sırada da Meclis'te Erbakan tayfası var, Ecevit'le Erbakan Meclis'teki oylamada anlaştılar. "Biz 163'ü de af kapsamına almak için oy verelim, siz 141-142'yi af kapsamına almak için oy verin, tamam mı tamam..." Bu işlerin kaypaklığını anlatmak istiyorum. Meclis'e geldi yasa, oylanırken artık Ecevit'in de mi bir şeyi vardı ve yahut saflığı mı vardı, evvela 163 oylandı. 163'e Halk Partisi de parmak kaldırdı, Erbakan tayfası da parmak kaldırdı, 163 affın içine girdi. 142'ye gelince Erbakan tayfası parmak kaldırmadı ve 141-142 affın dışında kaldı gene. Neyse ki iş Anayasa Mahkemesi'ne götürüldü, Anayasa Mahkemesi iptal etti. Tümden iptal etti.

Eşitlik yok diye mi iptal edildi?

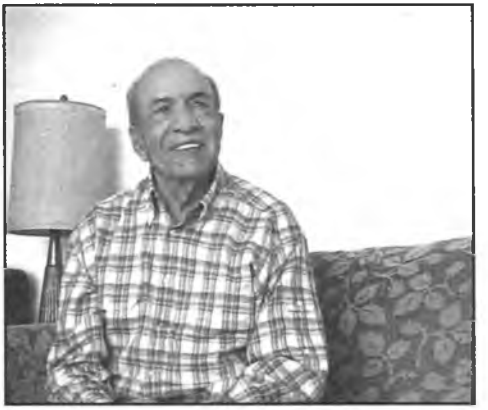
Eşitlik yok diye değil, usul hatası yapılmış, usulden iptal etti. Süleyman Demirel o zaman çıktı "Meclis'in affetmediğini Anayasa Mahkemesi nasıl affeder?" dedi. Halbuki Anayasa Mahkemesi bunun için kurulmuş zaten, Meclis' in yaptığı hataları düzeltecek. Bizim arkadaşlar da bu şekilde çıktılar.

Ondan sonra Behice Hanım'ın İkinci TİP çalışmaları var, onu da anlatayım. İkinci TİP'in kurulması için çalışmalar başladı. Ama İkinci TİP'de Birinci TİP'in havası yoktu. Türkiye İşçi Partisi'nin bir imajı var toplumda bu imajı yıkarız diye düşündüm, değişik illerden arkadaşlar da aynı düşüncedeydiler benimle. Bunun için taraftar olmadım ve Cemal Hakkı Selek'e gittim, anlattım durumu. "Seçimlere girmek zorunda kalacağız ve çok az oy alacağız, o oyla Türkiye İşçi Partisi'nin imajını da toplumda yıkacağız, sabırlı olalım bu seçim geçsin. Gidelim Behice Hanım ile görüşelim" dedi. Gittik o çalışmaların yapıldığı yere, Behice Hanım yok, bir yere gitmiş, Sargın var. Sargın'a anlattık ama Sargın da kafasına koymuş, ikna edemedik. Parti kurulacak, dedi ama Parti kuruldu ve başarısız oldu.

Behice Boran'dan bugüne ne kaldı sizce?

Behice Hanım biliyorsunuz sonra yurtdışına çıktı, yurtdışında yaşama veda etti, cenazesi geldi, İstanbul'a ve orada Aybar dahil işte Cemal Hakkı Selek bütün Partililer oradaydı ve alkışlarla uğurladık. Bir yıldız

kaydı benim düşüncem. Behice Hanım gerçekten Türkiye'nin sol hareketi içinde, saygın yeri olan, büyük hizmeti olan, saygın bir kişidir, güzel bir insandır. Çok olumlu katkıları olmuştur gerek Parti'ye gerek sosyalist harekete. Dürüstlüğüyle, yurtseverliğiyle... Benim için çok olumlu yönleri olan, saygın bir insandı, onu söyleyebilirim. Parti içinde de orada kendimi yetiştirmeye çalışan bir insan olarak, onun görüşlerinden çok yararlandım.

14 Mayıs 2005, Ankara

Sadun Aren*

Behice Boran ile TİP'de mi tanışmıştınız, daha öncesinden tanışıklığınız var mıydı?

Daha önce tanıdım, ama Behice Hanım onları hatırlamıyor, ben hatırlıyorum. Birincisi, Behice Hanım hoca, doçent, ben Mülkiye'de asistanım. Bir arkadaşım da, adını hatırlayamayacağım onun talebesiydi. Beni tanıştırdı, Cebeci'de, Doğumevi'nin yakınlarında bir evdeydi. Hamileydi. Ama o çocuğu kaybetmiş olması lazım çünkü o çocuk yaşasaydı şimdi daha yaşlı olurdu. Yarım saat falan konuştuk. Behice Hanım 12 yaş kadar büyüktür. Şimdi fark etmezdi ama o zaman bayağı fark ediyordu yaş farkı Çünkü ben 23 yaşındaydım o 35 falandı.

Bir gün de onun bir konferansına gittim. Dil Tarih'te verdiği bir konferans. Konusunu da unuttum, her şeyini de unuttum. Yalnız bir şeyini unutmadım. Son derece etkilendim. Gayet aydınlık bir insan. Son derece berrak bir kafa. Ve onu dinlemek bende böyle bir ferahlık yarattı. Böyle bazı şeylere nüfuzu nazar sahibi olmak, görüş sahibi olmak düşüncesini

* Sadun Aren, 8 Mart 2008'de Ankara'da hayata veda etmiştir.

verdi. Behice Hanım'ın kendisi öyleydi yani. O konuşmasından o intibaı aldım. Parti'deki tanışmamdan önceki karşılaşmalarım bunlardı.

'63'de girmişsiniz Parti'ye...
Evet, ama orada faaldim diyemem.

Behice Boran'ın Etüt Bürosu'ndaki çalışmaları, programa katkısı konusunda bize aktarabilecekleriniz var mı?
Yok, programın hazırlanmasında ben de bir iki defa part time olarak bulundum ama program aşağı yukarı ben Parti'ye girmeden önce hazırlandı. Kabul edilmesi '64 yılındaki 1. Kongre'de oldu ama esas itibariyle ondan evvel ortaya çıkmıştır. Benim de bir iki noktasında katkım olmuştur, buradan iki defa gittiğimi hatırlıyorum İstanbul'a, program çalışmalarına katılmak üzere. O zaman Parti'nin merkezi İstanbul'daydı.

1965 seçim çalışmalarının siz hangi kısmındaydınız? Behice Boran'la bu konuda yaptığınız ortak çalışma var mı?
Seçim çalışmalarının radyo kısmını ben yönettim. Konuşmaların redaksiyonunu falan ben yönettim. Behice Boran ile özel bir şeyimiz olduğunu hatırlamıyorum. Hatta konuşup konuşmadığını bile hatırlamıyorum ama herhalde konuşmuştur. Çok tok bir sesi vardır.

Parlamenter olarak Behice Hanım nasıl çalışmalar yürüttü?
Söylediğim gibi Behice Hanım, kafası gayet iyi işleyen, cerbezeli, yani pısırık olmayan, pısırık zaten olmaz da, yani ağzından zorla laf alınacak bir insan değildi. Konuşkan ve zeki bir insandı. Siz de tanıdınız mı? Tanımadınız. Behice Hanım, Meclis'te daha çok dış politika işleriyle uğraşırdı. Dış politika sözcümüz bizim aşağı yukarı Behice Hanım'dı. Benim bu yazdığım kitapta (*Puslu Camın Arkasından*, Haziran 2006, İmge Kitabevi -y.n.), tabii başka yerlerde de, şimdi Tüstav'ın (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı TÜSTAV -y.n.) çıkardığı *TİP Parlamento*'da (*TİP Parlamentoda*, Tüstav Yayınları, Haziran 2004 -y.n.) adlı 3 ciltlik kitapta da var. Gayet vurgulu; böyle emperyalizme karşı, daha çok Amerika'ya karşı, emperyalizm lafını fazla kullanmıyorduk galiba o sıralarda, Türkiye'nin

bağımsızlığını vurgulayan konuşmalar yapardı. Araştırmaları, çizgisi daha çok bu istikametteydi. Zaten Parti Meclis'teyken, tartışmaların çoğu TİP'le ötekiler arasında olurdu. Hükümet AP'ydi o zaman. Bir sürü konuşmalarının özü TİP'e cevap vermek olurdu.

Süleyman Demirel cumhurbaşkanı olduktan sonra, ben SBP (Sosyalist Birlik Partisi -y.n.) başkanı olmuştum. Görüşmelerin birinde konuşmalarımız bittikten sonra Demirel, çay filan içerken, Parti'yi çok öven şeyler söyledi. "Sizin çalışmalarınızı çok takdir ederdim ve arkadaşlara da tavsiye ederdim, bakın bunlar gibi olun, çalışın filan derdim" demiştir. Süleyman Bey'in takdir etmesi ne kadar iyidir, onu bilmiyorum. Onu dinleyicilerin takdirine bırakıyorum, ama böyle demiştir ve bunu bir iki defa değil müteattit defalar, müteattit vesileyle söylemiştir.

Meclis'ten bir kere de Avrupa Konseyi galiba, onların birisine bizim Parti'yi temsilen Behice Hanım gitmişti bir heyet içinde. Orada da çok iyi intibalar bırakmıştı konuşmalarıyla.

Sanırım NATO'dan çıkılması talebini ilk defa kürsüden Behice Hanım yapmış?

Olabilir.

Behice Hanım'ın ve TİP grubunun bu tavrına nasıl tepkiler geliyordu diğer kesimlerden? Özel olarak Meclis'teki meşhur saldırıda, Çetin Altan'ın saldırıya uğradığı gün, Meclis'te Behice Hanım da var mıydı?

Önce sorunun birinci kısmına cevap vereyim. Yani Meclis'te NATO'dan çıkılsın talebimize karşı, üslerin kapatılması talebimize karşı, Amerikan üslerinin, "üs yok tesis var" falan dediler en fazla, öyle çok ciddi bir karşı çıkma olmadı. Böyle masal dinliyormuş gibi dinliyorlardı, yani nasıl olsa bunu kimse dikkate almaz gibi bir hava içindeydiler, o yüzden pek fazla bir tepki göstermiyorlardı.

Saldırıya gelince, o olay bir bütçe konuşması sırasında oldu. Bütçe konuşmaları o zaman bir ay sürerdi. Galiba İçişleri Bakanlığı'nın bütçesiydi. Ben vardım, ama herkes yoktu, çünkü gece 12.00'de oluyordu konuşmalar. Meclis dolu değildi, yani baştan sona kadar dolu değildi. Olayın biraz tertip edildiği anlaşılıyor sonradan düşünülünce, olması gerekenden faz-

la insan olduğu görülüyor. Halbuki o kadar insan olmazdı. Umumiyetle her parti böyle bir iki adamını koyar, öyle geçerdi. Çünkü orada fazla bir değişiklik olmazdı, asıl bütçe konuşmaları Bütçe Komisyon'unda olurdu. O daha evvel olan bir şeydi. Onun için öyle önemli bir faaliyet değildi. Nitekim şimdi kaldırıldı. Behice Hanım'ın olup olmadığını hatırlamıyorum ama galiba yoktu.

Birinci TİP'in, MDD taraftarlarının saldırısına uğramasında örneğin İstanbul Kongresi'nde Behice Hanım var mıydı?

O yoktu... Ben de yoktum orada. İstanbul Kongresi yapılıyordu, delegelerin ve üyelerin gittiği bir kongreydi. Ben sonradan gittim. O gün Parti'ye her zaman uğradığım gibi uğradım. Bir baktım böyle Parti'yi sarmışlar, Mithatpaşa Caddesi'nin üst tarafındaki binayı. Yaklaştım, zannettim ki beni görünce vazgeçerler. Mahir (Mahir Çayan -y.n.) var başlarında. İçeriye giremeyeceğimi anladım. Ayrılmaya karar verdim, tam o sırada Savaş Al diye bir arkadaşımız var İzmirli. Bana pencereden bir telefon numarası söyledi, arkadaşlarımızın tümünün olduğu bir yerin telefon numarası. Tabii bunu herkesin içinde söyledi, duydular. Bunun üzerine birisi, kim olduğunu hâlâ bilmiyorum, demir ya da tahta bir sopayla sırtıma vurdu. Sonra Mahir bir koluma, diğer koluma bir başka kişi girdi beni siper ederek Parti'ye girmeye kalkıştılar. Daha önce bir iki kez girmeye teşebbüs etmişler Şaban Yıldız, genel başkandı o dönem, elinde silah varmış, izin vermemiş girmelerine. O zaman demek ki Mahirler silahlanmamışlar. Neyse beni siper edip girdiler Parti'ye. Dışarıda Şaban Erik de demek ki benim gibi duruyormuş, Onu da "esir almışlar". O beni görünce şöyle bir fırlamak istedi, ben önde, iki kişi arkada içeriye girdik. İçeriye girince Şaban Yıldız'ı boynundan tutup elinden silahını almaya çalıştılar. Halbuki Şaban Yıldız'ın boğazında operasyon dolayısıyla delik vardı, nefes alamıyor. Engel olmaya çalışıyorum, neyse bıraktılar. Sonra beni, Şaban Yıldız'ı bir odaya koyup kapısını kapatacaklar. Bu arada saldırıyı yapan insanlar odadan çıkmıyorlar. Küçücük bir odada belki 50 kişiyiz, çıkmıyor kimse. Mahir "Çıkın!" diyor kimse çıkmıyor. En son "Çıkmayan polistir!" diye bağırdı. Bunun üzerine boşalttılar binayı. Bu benim çok tuhafıma gitti, bu şekilde korkutması. Bunu biraz da bilmesi

yani. İçlerinde bir miktar polis var ama kim bilinmiyor, bunu da bir teşhis vasıtası olarak kullandı. (Gülüyor -y.n.) Neyse boşalttılar. Biz içeride yalnız kaldık. Dışarıda Şaban Erik ve Savaş Al var. Savaş Al böyle tıknaz (güçlü, kuvvetli işareti yapıyor -y.n.) falan bir arkadaştır. Biz dışarıya çıktıktan sonra gördük ki onları fena halde hırpalamışlar. Sonra telefon makineleri almışlar, koparmışlar. Bir hesap makinesi vardı, o zaman bizim hesap işlerine bakan bir arkadaşımızın aldığı, elle çalışan bir hesap makinesi onu almışlar, kamulaştırıyoruz diye. Bu hikaye bu kadar.

Siz '64'ten itibaren Genel Yönetim Kurulunda, '66'dan itibaren de Merkez Yönetim Kurulu dahil Behice Hanım ile üst düzey organlarda yer aldınız. Yönetim organlarında Behice Hanım'ın çalışması nasıldı? Yönetim organı üyesi olarak Behice Hanım'ı nasıl değerlendirirsiniz?

Merkez Yönetim Kurulu'nda çok önemli tartışmalar olmadı, çünkü aşağı yukarı birbirine yakın düşünen arkadaşlar vardı. Aybar'ın olduğu dönemde de, çok ters düşmezdik Aybar'la. Çok ters düştüğümüz olmadı. Zaten beni şahsen çok şaşırtan şeylerden birisi, sonra bir olaydan sonra, bir yerden sonra Aybar'la temelden ters düşmemiz oldu. Böyle gayet olumlu bir işbirliği vardı. Behice Hanım'ın da, Aybar'ın da, diğer arkadaşların da.

Peki bu Aybar'ın "güleryüzlü sosyalizm" sürecine karşı, siz Behice Hanım ile birlikte bir muhalefet yürütüyorsunuz. O süreci biraz anlatır mısınız?

Parti'nin asıl yöneticisi olan Aybar'a karşı bir hareket başlamıştı. Yani şimdi evvela şunu söylemek isterim genel olarak. Tek insan. Yani Aybar esas itibariyle tek söz söyleyen insandı Parti'de. Tartışmaya olanak verecek bir muğlaklık olmazdı. Şimdi bir insan bu gibi partilerde, o zamanlar için geçerli her zaman için değil, doğru şeyler söylüyorsa ve tek başına hareket ediyorsa, ama hep doğru söylüyorsa pek mahsuru olmuyor ve kimse de bu duruma karşı çıkmıyor. Yani kimse kimseye "sen niçin hep doğru söylüyorsun ve hiç tartışma olmuyor" diye karşı konuşmaz. Ne zamanki o adam tekler, yanlış söylemeye başlar, o zaman ona karşı çıkılır. Aybar da böyle yapmıştır. Aybar uzun müddet Türkiye'de sol bir legal ha-

reket olan Parti'nin gereklerini yerine getirmiştir, hep de destek görmüştür. Mesela Aybar bir ara başlarda, '64 falan olacak, "Türkiye'nin Kıbrıs gibi bir sorunu olmamıştır. Türkiye'nin Kıbrıs gibi bir sorunu yoktur" dedi. Halbuki bütün asker, bilmem ne herkes Kıbrıs meselesini benimsiyor. Müthiş bir infial oldu. Bütün Parti hiç dışarı sızdırmadan, "Böyle bir şey demedik" dedik ve kapattık o meseleyi. Hiç kimse de kalkıp "böyle bir beyanat vardır, biz yalancı mıyız" falan demedi. Çünkü müştereken ve belli bir iş yapıyoruz. Aybar da bunun sözcülüğünü iyi yapıyor. Aybar aynı zamanda biliyorsunuz değil mi, şeydir, müşekkel, yani şekilli bir adamdır, hoş bir adamdır, hepimizden yaşlıdır. Behice Hanım'dan da yaşlıdır. Behice Hanım, 1910 doğumludur, o 1908 doğumludur. Hatta kendisine sorarsanız, "Ben daha eskiyim ama nüfusa öyle yazılmış" derdi. Böyle de bir adam var. Onun için hiçbir itirazla karşılaşmazdı. Ama ne zamanki herkesin bildiği sosyalizmden şey yaptı, böyle terminoloji dışında, Marksist terminoloji dışında davrandı... Yani bir tuhaf işler yapıyordu. Ben belirtmeye çalıştım bu kitapta o kısımları okursanız, hem onun neler söylediği hem benim neler söylediğim yazılıdır orada görürsünüz. Onun için senin sorduğun suale şöyle yanıt verebilirim, Merkez Yönetim Kurulu'nda doğru dürüst tartışma söz konusu değildi, eşitler arası tartışma söz konusu değildi. Çünkü Aybar her zaman haklıydı. Ne zaman yanlışlık, haksızlık başladı bu tür toplantılar olmamaya başladı. Parti buna alışkın değildi ve kavga oldu yani. Kavga derken fiili kavga değil ama artık o eski tartışma değildi yani. Dört gün süren bir Genel Yönetim Kurulu, 5 gün mü sürdü yoksa, toplantısı oldu ve...

Behice Hanım o toplantıda mı genel sekreter oldu?

Hayır daha sonra oldu. Çünkü Aybar o toplantıda vazgeçmedi. Başkan olarak kaldı. Ama ipler koptu, böyle tatsız bir durum oldu. Parti gitti yani elden. Üyeler kim doğru onu kavrayamadılar. O toplantının gündemi şudur. Aybar, "beni MYK'da 5 kişi engelliyor. Bunlardan beni kurtarın" anlamına gelecek bir gündemle çağırdı Genel Yönetim Kurulu'nu. Atın bunları diyor. O "Beşli Takriri" imzalayan 5 kişiyi kastederek.

Siz ve Behice Hanım da varsınız?

Evet. Ben, Behice Hanım, Şaban Erik, Nihat Sargın ve Minnetullah Haydaroğlu.

Neyse tartışıldı falan, o ayrı bir konu. Bu röportajı uzatır lüzumsuz. Onun üzerinde durmayalım. Orada ipler koptu.

'68'deki iki kongreyi Aybar kazandı. Ondan sonraki tavrınız ne oldu?

Şimdi şöyle bir şey oldu. Biz kongreyi, '68 Kongresi'ni kaybettik. Fakat şöyle kaybettik. O zamanki Parti tüzüğü şöyleydi. Genel Yürütme Kurulu seçilir 41 kişi. Ondan sonra galiba yirmişer kişi, iki taraftan da, işçi kesimi ve aydın kesiminden ve on beşer kişi falan da yedekler. Bu kongrelerde biz aldık yedekleri, diğerlerini de Aybar aldı. Tabii bana sorarsanız biraz hile falan da yapıldı. Hatay milletvekili olan arkadaş, neydi?

Munise Aren: Yahya Kanbolat

Yahya Kanbolat böyle şeyler yaptı. Yani o kendi ilinden (Hatay -y.n.) 12 delege getirdi. Zaten farklar 1-2 olduğu için, böyle 3 tane gelecek yerden 12 gelince, 2 oyla, 1 oyla falan kaybediyorduk. Mesela 1. seçimlerde Genel Yürütme Kurulu'na yalnız ben girebildim, tek başına. Ama bir kişi istifa etse onun yerine gelecek kişi de bizden olacaktı. Tabii böyle olunca bir kere daha seçim yaptıralım diye fevkalade kongreyi onun için topladık, böyle bir durum vardı ve o esnada biz üyelerimize durumu biraz daha anlatırsak, durum lehimize değişir diye düşündük. Onun için tekrar kongreye gidildi, yani "bir şans deneyelim" falan diye değil. Bu manzarayı gördüğümüz için. Fakat gene değişmedi durum. Parti zaten üçe bölündü, üç grup vardı Parti'de. Bir doğulular vardı. İki sendikacılar vardı. Üç de bizim gibi aydın kesim vardı. Sendikacılar umumiyetle oy olarak Aybar'ı tuttular. Doğu kesimi de bizi pek o kadar tutmadı, ama sonradan tuttular. Onlar da böyle tereddüde düştüler, ne yapalım diye. Çünkü Aybar hakikaten çok şaşırtıcı bir şey yaptı bence. Yani sosyal demokrasicilik yaptı. Sosyal demokrat olalım diyor aslında ama bunu asla açıkça söylemiyor. Marksist terminolojiyle konuşuyor, Marx ne diyorsa onu söylüyor. Fakat sosyal demokrat parti olmak istiyor. Sosyal demokrat parti olacak olduktan sonra biz orada ne arıyoruz? Devletçilikten yana

tavırları filan var işçiden yana değil, ama öyleymiş gibi görünüyor. Yani halk Türkiye İşçi Partisi'ni bir komünist partisi olarak görüyor, biz bunu hiçbir zaman açıkça söylemedik, çünkü anlatmak güç olurdu. Zaten öyle hücum ediyorlardı. Şimdi o sosyal demokrat parti olalım diyor, bu olacak şey değildi. Mesela şahsen benim için kişi olarak söyleyeyim, benim Partiyle hevesim yok, öyle bir kariyer düşünmüyorum. Sosyalizmi politika saymıyorum, yaşam diye sayıyorum. E o gidince hiçbir anlamı kalmayacaktı. O bakımdan ortada tartışılan konu buydu ve tabii bunu her şeye rağmen Parti'nin üyeleri ve Yönetim Kurulu üyeleri falan neticede anladılar. Ondan sonra da Aybar istediği desteği bulamadı. TİP'liler şöyle bir tabir çıkarmıştı; "Aybar babamız, Behice Hanım anamız, Sadun Aren hocamız!" diye. Biz bunların beraber olmalarını istiyoruz, ayrılmasınlar filan diye bir tutum içindeydiler. Ama tabii Aybar çok tutuluyordu. Parti demek Aybar demekti. Aybar alıştığı desteği göremeyince o da soğudu işten. Artık iş inada bindi. Aybar'ın yalnız Parti'den değil, bütün Türk milletinden ne beklediğini anlamak için ki iktidarı bekliyordu, şu olayı zikretmek isterim. '68 seçimleriydi, bir ara seçimdi, buradaydık, bizim evde dinliyoruz seçim sonuçlarını. Aybar var, Siret Hanım var, ben varım, Munise var filan. Ben de böyle not alıyorum. Her ilden ne kadar almışız daha evvelden biliyorum. Burada da yüzde iki almışız daha önce, şimdi yüzde iki buçuk almışız, ben memnun oluyorum. Daha önce üç almışız, dört alıyoruz, memnun oluyorum. Hepsinden biraz artırmışız yani oyumuzu. Hep böyle gidiyor, ben memnunum. Aybar şöyle bir öfkeyle kalktı, "Kalk Siret gidelim" dedi. Yarısında bıraktı gitti. Yani o bekliyor ki alıp götürsün. Şimdi halktan bunu bekleyen insan, Parti'den ne kadar büyük şeyler bekler... Ondan sonra iş inada bindi artık. Parti'den ayrılmadı. Ayrıl diyoruz, ayrılmıyor. Ve o aidatını ödemediği için ayrılmıştır Parti'den.

Peki Behice Hanım'ın önce genel sekreterliğe, sonra genel başkanlığa gelişi nasıl oldu?

Aybar bizleri güç durumda bırakmak için evvela Genel Yürütme Kurulun'dan istifa etti. Genel Yürütme Kurulu'ndan istifa edince o zaman muvakkaten Şaban Yıldız başkan oldu. Şaban Yıldız böyle çok enteresan

bir adamdır. Dürüst, iyi bir çocuktur. Çocuk değil, benim kadar, yaşı benden küçük galiba. Fakat sendikacıları bile kızdırmış, sendikacılar bunu aralarına almamışlar, büyük sendikacı değildi, muhasebecilik yapar, öyle geçinirdi. Öyle bir adam. Aksi bir herif bir bakıma. O muvakkaten Genel Yürütme Kurulu'nu yönetiyor. Aybar'ın istifası, Aybar ayrıldı. Fakat tabii bu hata, Aybar bakımından teknik olarak hata. Parti'nin başından muvakkatten de olsa ayrılmış oluyor fakat zaten şeklen duruyor. Böyle kendi kendini bizim istediğimiz pozisyona düşürmesi yanlış tabii. Geldi ondan sonraki toplantıya. "Sizin yerinize başkası seçildi gelemezsiniz" dendi Aybar'a. Onun biraz tartışması oldu, olur mu olmaz mı falan. Bir ay geçmiş aradan. Biz geri alıyoruz falan da denmemiş. Yerlerine adam çağrılmış yedekten. Yedeklerin hepsi de bizi destekleyen arkadaşlar. Genel Yürütme Kurulu içinden seçilir bizde başkan ayrı seçilmez. Oradan da düşünce başkanlıktan da düşmüş oldu. Onun üzerine başkan seçelim dendi Mehmet Ali Aslan'ı, Doğulular öne sürdüler. Genç, aklı başında, hakikaten değerli bir insandır. Hâlâ rastlaşırsak görüşürüz. Ağrı'lıdır. Fakat onu da bazı arkadaşlar beğenmediler galiba ki Genel Yürütme Kurulu'nu toplayamadık bir daha. Bir geldi çocuk 35 gün dayandı, 35 gün sonra istifa etti. Yani çağırıyor, "Genel Yürütme Kurulu toplansın" diyor, toplanmıyor, nisap dolmuyor, hepsinden vazgeçtik, yarısından bir fazlası bile gelmiyor. Onun üzerine o ayrılınca, yerine Şaban Yıldız seçildi ve Behice Hanım da genel sekreter olarak seçildi. Behice Hanım'ın Genel Sekreter seçilmesi böyle oldu. Ve bu normal kongreye kadar böyle devam etti.

Genel sekreterliğe Behice Hanım'ı kim önerdi? Kimden çıktı bu fikir?

Valla benden çıkmış olması lazım herhalde. Benden ve benim etrafımdaki arkadaşlardan çıkmış olması lazım. Şaban Bey'in yalnız başına başkanlık yapmasını pek o kadar kabul etmeyecek olan arkadaşlar, Behice Hanım da bulunsun dediler.

Genel başkanlığa seçilişini de anlatabilir misiniz?

Evet, tabii. Şimdi genel başkanlık seçimi geliyor. Bir benim olmam, bir de Behice Hanım'ın olması söz konusu. Ben Behice Hanım'ın olmasını

istiyorum çünkü ben belki bu konuşmalarımdan da anlayacağınız üzere öyle başkanlık yapacak bir adam değilim. Burada Behice Hanım ile oturduk konuştuk, Behice Hanım "Siz olun" dedi. Ben "Siz olun, ben uyanık bir adam değilim. Mizacım müsait değil" dedim. Onun fazla söyleyeceği bir şey yoktu. Ne diyecek? "Ben de senin gibiyim" demedi. Böyle oldu yani, böyle aramızda kararlaştırdık ama bunu herkesin kabul edeceğini de biliyordum. Yalnız benim o zamanki arkadaşlarımın Behice Hanım'a bir itirazları olmadı da genel sekreter olarak Nihat olmasın dediler. Onların da Nihat olmasın demelerinin sebebi şu: Behice Hanım ile Nihat çok yakın birbirlerine, öyle olursa kilitlenirler ve biz Parti'nin dışında kalırız. Bunların çoğu beni destekleyen arkadaşlar, beni değil de Aybar'la olan mücadeleyi destekleyen arkadaşlar. O konuda ben Behice Hanım'a, tabii iyi yapmamışım arkadaşlara onlar da hapse girdiler, "Nihat olmasın, onun yerine Sait Çiltaş olsun" dedim. Arkadaşlar öbürüne karışmadılar, işçi kesimin genel sekreterine, "Kim olursa olsun" dediler. O da Şaban Erik oldu, Beşli Takrir imzacılarından birisidir. Bu konuda da ben sonuna kadar gittim, Behice Hanım falan bir müddet sonra gevşettiler. Çünkü bunların evleri İstanbul'da, her zaman Parti'nin başında bulunamıyorlar. Behice Hanım mesela bir süre ortalıkta görünmedi. Sonra *Emek* dergisi geldi, orada yazmaya başladı, Nihat da aşağı yukarı öyle oldu, yani onlar çok yakındılar.

Behice Hanım'ın genel başkanlığı 12 Mart arifesindeydi. Behice Hanım'ın genel başkanlığında 12 Mart'ı anlatır mısınız?

O konuda Parti çok tutarlı bir çizgi izlemiştir. Dördüncü Kongre'den sonra Parti tutarlı bir seyir izlemiştir. Biz 12 Mart darbesinden hemen önce bir afişleme yapacaktık bütün Türkiye'de, darbe sonrası onları da yaptık. Hatta darbe oldu, gönderelim mi, göndermeyelim mi afişleri diye düşündük, gönderdik. Böyle kayda değer büyük bir eylemimiz olmadı gerçi. Darbe oldu. Darbenin ilk yaptığı şey faaliyetleri durdurmak oldu. Yani siyasi parti faaliyetlerini, bütün derneklerin faaliyetlerini durdurdular. Bütün Türkiye'de değil ama sıkıyönetim bölgelerinde durdurdular bu yasaklamaları Sıkıyönetim Komutanlığı ağzıyla yapıyorlardı. İstanbul'da, Ankara'da, bir de galiba doğuda bir yerde Sıkıyönetim Komutanlığı var-

dı. O sırada bir Sıkıyönetim Kanunu çıkardılar, yani eski kanunu tadil eden bir kanun çıkardılar. Bu kanunun bazı maddeleri tutuklamaları daha uzun yapıyor. Mesela, hakim huzuruna çıkmadan 90 gün tutuklu kalabiliyorsun, anti-demokratik tarafları vardı, yani sıkıyönetimin ne kadar demokratik tarafı varsa onu bilmiyorum, ama çok anti-demokratik bir Sıkıyönetim Kanunu'ydu. Bu Kanun'a karşı Anayasa Mahkemesi'ne itiraz eden bir müracaat yaptık. Yalnız bu müracaatı Parti'nin yapabilmesi için Genel Yürütme Kurulu'nun başkana talimat vermesi, yetki vermesi gerekiyordu. Yani bir Genel Yürütme Kurulu toplantısı yapmamız gerekiyordu. Sıkıyönetim olan yerlerde bu olamayacağı için sıkıyönetim olmayan bir yerde olması gerekiyor. Bolu sıkıyönetim dışındaydı. Düzce'de yaptık. Düzce'de böyle sarışın bir başkanımız vardı. Çok iyi bir insandı, öldü, oldukça genç bir yaşta öldü. Şimdi ismini hatırlayamıyorum, bir avukattı. Bir Çerkez'di. (Bolu İl Başkanı Avni Jaji -y.n.) Ona sorduk. "Tertibat alırım, burada yapabilirsiniz" dedi. Oraya gittik. Arkadaşlara haber verdik. Türkiye'nin her tarafından oraya geldiler. Yani insanın gözlerini yaşartıcı bir dayanışma gösterdi partililer, bilhassa Parti üst yönetimi. Ve işte bir gün sonra falan orada toplandık. Genel Yürütme Kurulu'nu yaptık, bu yetkiyi verdik. Bir de Behice Hanım'ı, tutuklarlarsa yerine kim baksın, sekreterleri tutuklarlarsa yerlerine kim baksın onlara karar verdik. Behice Hanım'ı tutuklarlarsa yerine Şaban Yıldız baksın, sekreterler tutuklanırsa yerlerine, Mehmet Selik olsun diye tedbirler aldık. Bana arkadaşlar, gençler falan, "Etrafımızdaki tüm dernekler, dergiler kapandı, neden biz kapatılmadık?" diye sordular. "Çünkü biz silahlı değiliz, silahlı mücadele edenlerle temasımız yok, dürüstçe mücadele ediyoruz. Demokratik mücadele ediyoruz sosyalizm için" dedim. O gece bizi tutukladılar. (Gülüyor -y.n.) Böyle çok isabetli tahliller yapıyorum bazen. Geldik, o gece hakikaten, 03.00'e doğru buraya geldiler, beni tutukladılar. Arama yaptılar evde, kitaplarımı aldılar, bilhassa adıma imzalanmış kitapları aldılar. Sonra kayboldu o kitaplar, kayboldu, bulamadılar. Beni aldıktan sonra iki tane albay geldi buraya, merdivenlerin altına kadar askerler sıralanmış iki tane Cemse var kapıda. Atatürk büstü vardı onu almak istediler Lenin diye. Söyledik sonra bıraktılar. Başka bir albay da "Silahınız var mı?" dedi. Milletvekili olduğumuzda bize silah vermişlerdi, o albay arama sırasın-

da oturdu onu temizledi. "Silaha hiç bakmamışsınız" diye de sitem etti. Behice Hanım'ı da İstanbul'da tutuklamışlar onu da getirdiler. Yıldırım Bölge'ye götürdüler beni. Orada Uğur Mumcu, Halit Çelenk vardı.

Behice Hanım'ın 12 Mart mahkemelerindeki tutumunu, savunmasını anlatır mısınız?

Mahkemeye birlikte gidiyorduk ama onun da bir özelliği yoktu. Hiç kimse falso yapmadı. Ne Behice Hanım yaptı, ne başka arkadaşlar yaptı. Mahkemeyle ilgili olarak şunu söyleyebilirim Behice Hanım çok uzun bir savunma yaptı ve bu savunmaya beş, altı arkadaş da iştirak etti. Yani ona güvenerek, savunmayı görmeden iştirak ettiler. Ben etmedim. Ben de kendim bir savunma yaptım. Behice Hanım böyle gayet tok, bildiğimiz Boran olarak bir savunma yapmıştır. Bir özelliği yoktur yani.

Peki Parti olarak neden bir ortak savunma vermediniz?

Çünkü bir kere Behice Hanım ile konuşmak mümkün değil. O, kızlar tarafında, kadınlar tarafında. Biz erkekler tarafındayız. Böyle oturup konuşma olanağı falan olmadı, onun için yapılmadı.

Behice Hanım hapishaneden çıktığında İkinci TİP'i kurduğunda siz neden yer almadınız?

Şimdi bunu ha bire soruyorlar. Ben hapiste de düşündüm, çıkınca ne yapalım diye, çıkacağımız anlaşılınca. O günkü şartlarda bir parti kurulmasını, yeni bir TİP kurulmasını gereksiz görmüştüm kendi kendime, bunu kimseye de söylemedim. Sebebi de şuydu; o zaman TKP, bilhassa '73'ten sonra yani TİP'in sahneden çekilmesinden sonra işte o "Atılım" diye bir şey yaptılar, bayağı güçlü, kuvvetli bir örgüt haline geldiler. Ben Sovyet çizgisinde bir parti düşünüyordum. Ve TİP'i de öyle olarak algılıyordum. Hemen burada parantez içinde söyleyeyim, öyleydi ama Türkiye İşçi Partisi, Sovyetler Birliği'nden ne emir almıştır bir satır, ne bir kuruş da para almıştır, öyle bir şey yok. Ama politikasına bağlılık, ideolojik manada, paralel bir çizgide hareket ediyordu. Ondan daha yakın bir şeyi tabii legal olarak yapmak mümkün değildi zaten. Yani benim kafamın içindeki parti bu. (...) Şimdi geldikten sonra, yani çıktıktan bir süre sonra

Behice Boran gençlik yıllarında

İstanbul'a gittim Munise'yle beraber. Bir Nihat'ı, bir de Behice Hanım'ı görmek ve yeni bir parti hakkında ne düşünüyorlar diye öğrenmek amacıyla. O zaman da TSİP (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi) kurulmuştu. Nihat yeni bir partinin kurulabileceğini söyledi. O zamanlar Anayasa'da bir değişiklik yapılmıştı, o değişikliğe göre yeni partinin kurulabileceğini söyledi. Behice Hanım'a gittim, Behice Hanım Bostancı'da bir yerde oturuyordu. Nihat Kuzguncuk'taydı, hatta muayenehane açmıştı, muayenehanesinde konuştum. Behice Hanım ile bir türlü konuşamadık. Böyle lafı konuya getiriyorum, hemen başka bir şey söylüyor, "yoğurtçu geldi", yok bilmem "yumurtacı geldi", böyle şeyler söylüyor. Yani bir-ikiden sonra anladım ki konuşmak istemiyor. Konuşsaydık ben görüşümü söyleyecektim, demin size söylediğim görüşü. Ama eğer arkadaşlarımız, eski TİP'liler, buna rağmen kuralım derlerse, yani arkadaşlarımdır nihayet bu da hayatın bir parçasıdır, o kadar da teorik bir şey değildir yaşam, iştirak edebilirdim onlara. Döndüm geri. Tam böyle bir şey. Aradan bir, iki ay falan geçti. Şaban Yıldız geldi. O burada oturdu, ben şurada oturdum. Dedi ki, "Hocam, biz İstanbul'da eski TİP'liler toplandık, bir parti kurulmasına karar verdik, sizin de programın hazırlanmasında bulunmanızı istiyor arkadaşlar" dedi. Böyle başımdan aşağı kaynar su dökülmüş gibi oldum. Çünkü ben gittim, bunları görüşmek istedim, onlar ne yaptılar. Dedim ki "Ben programın yazılmasına yardımcı olmaktan çok, kurulup kurulmaması konusundaki toplantıya çağrılmak, isterdim. Onun için buna da gelmem" dedim. Asıl karar kur-

ma kararı, program nihayet nedir. Böyle oldu yani. Niye oldu bu? Onu bilmiyorum. Aklıma teoriler geliyor, tasarılar geliyor. Şimdi demek bazı insanlar, belki... Hiçbir sızıntı olmadı, "şu oldu" diye sonradan gelip bana bir şey söylemedikleri gibi ben de bilebilecek arkadaşlara bunu sormadım. Yalnız biliyorum ki bir şey oldu, bir tutukluk oldu benim dışımda, o kesin. Bir ihtimal Behice Hanım'ın istememesidir. (...) Samimi olarak bilemiyorum. Bir bilene rastlarsanız lütfen bana söyleyin.

Kadın olarak Behice Hanım nasıldı?

Şimdi benim Behice Hanım'a yakınlığımın çok sınırları var, bunun nedeni de hem yaş farkımız, hem de küçüklükten, eskiden gelme bir dostluk olmaması, bir dostluğumuzun olmaması, bir de kadın erkek farkı. Yani gidip bir yerde bir içki içemedik, bilmem ne yapamadık baş başa falan. Fakat böyle bir boş zamanı diyeyim yahut gardında olmadığı bir zamanda bana demişti ki, çok basit bir şeydir ama "Ben Amerika'dan gelirken bir dans elbisesi getirdim fakat hiç giyemedim." Şimdi bunu böyle anlattım da bir kere mi dedi hiç mi giyemedim dedi, orasını tam şey yapamıyorum. Yani bu benim içimde böyle bir acı olarak kaldı yani. Düşündüm... Güzel bir kadındır Behice Hanım. Hele gençliği, resimlerinden bakıyorum, daha da güzel. Böyle tatar simalıdır ama güzeldir. Ben o simaya... Bir şey demem, neyse demiyim de. Bir söyleyeceğim bu, Behice Hanım'ın mizacıyla ilgili bir şey. Çok dürüsttür, her şeyin doğru yapılmasını isterdi. Tabii bunu takdirle karşılıyorum. Fakat nasıl her şeyin aşırısı biraz iyi olmaz, bazı noktalarda aşırıydı. Bir tanesini söyleyeyim. İki tane şey söyleyeceğim, pardon. Bizim genel sekreterimiz ilk sıralarda... Neydi adı? Lastik-İş'in genel başkanı?

Rıza Kuas?

Evet, Rıza Kuas. Bekar bir çocuktu, o da milletvekili olmuştu, Ankara milletvekiliydi. Kumar oynuyormuş bu geceleri falan, sabahlara kadar. Bunu Behice Hanım duymuş. İşte Behice Hanım böyle şeyleri duyabilir mesela, ben duymadım, halbuki Rıza'yı çok daha yakından tanırım. Behice Hanım ona, "Rıza, İşçi Partisi'nin genel sekreteri kumar oynamaz, sen kumar oynuyormuşsun" demiş, azarlar gibi. Diğer bir örneği şudur,

galiba bir Parti eğlencesinde veya Parti'nin yıldönümü kutlamasında, kuruluş yıldönümünde falan olacak, bir düğün salonunda şarkılar söyleniyor, içkiler içiliyor. Böyle omuz omuza verilmiş, Behice Hanım da var, 10-15 kişilik bir halka olmuş, şarkı söyleniyor, türküler falan. Bazı çocuklar ağlıyor da. Şimdi unuttum ama bir türkü söyleniyor, Ruhi'den bir türkü söyleniyor. Behice Hanım birdenbire bağırdı, "Orası öyle olmaz, uzatılacak orası!" dedi. Çocuklar zaten ağlıyorlar, mağlıyorlar. Evet, doğru bir şey söylüyor, orada daha uzatmak veya kısaltmak gerekebilir ama burada mı söylenir yani o? Büyüsü kayboldu işin. İşin büyüsü kayboldu, dağıldı tabii o grup. İşte böyle bir insandı. Güzel bir şey yapıyor ama bir yerde yapmaması gereken şeyi de yapabilecek bir insan. Doğru yapılsın isterdi. Şarkı söyleniyorsa doğru söylensin. "Ama yani olabilir falan"öyle şeye gelemezdi. Böyle bir kadındı. Bu çok tipik bir şeydir, Behice Hanım'ı anlatan tipik bir anıdır.

Munise Aren: Sen de iyi söylemeyenler sınıfındandın herhalde.

Yok ben doğru dürüst söylemiyordum bile ama onlarla beraberdim.

Munise Aren: Ben de oradaydım.

Herhalde olacaksın, gece oluyor çünkü bu iş. Bırakmaz yoksa beni. (...) Boş bırakmaya gelmez.

Genel başkan olarak nasıldı Behice Hanım?

Behice Boran, yerini dolduracak bir kadındır. Onun için çok iyi bir genel başkanlık da yapmıştır. Yalnız, bu kitapta da yazdım mesela, faşizm gelmiş artık, faşizm, askeri dikta ne dersen de, onlar da tartışıldı. Hükümete mektup yazıyor Parti adına. Biz de, ben de katılıyordum, katılmıyordum, bilemem, hatırlamıyorum. Mesela şu yapılsın, bu yapılsın, çeşitli önerilerde bulunuyor. Yani mümkün olmayacak şeyler talep ediyor. Bizim Parti'nin taleplerini, faşist cuntaya, yani hükümete, Nihat Erim'e mektuplarda yazar. İşte işçi sınıfının haklarını şöyle koruyacaksın, bilmem toprak reformu yapacaksın, bilmem ne yapacaksın. Böyle

şeyler yapardı. Niçin yapardı? Bence yapmamak lazım. Orada artık belli, ya kapatacaklar, ya başka bir şey yapacaklar ama herhalde dediklerimizi yapmayacaklar, buna şüphe yok. Hiç değilse boykot edilir, hiç sesini çıkarmazsın. Birçok Parti sesini bile çıkarmadı yasak falan denilince. Bunun da faydası olur, ben doğru şeyi yapayım da, doğru şeyi isteyim de o reddetsin falan düşüncesinin bir yansımasıdır. Böyle düşünür.

Akademisyen Behice Boran nasıldı, bilim insanı Behice Boran?

O yönünü pek tanıyamıyorum. Ama iyi bir akademisyen olduğuna, iyi bir kafası olduğuna, çok sağlam bir muhakeme tarzı olduğuna şüphe yoktur. Onlardan hiçbir şüphem yok.

Bilim insanı oluşunun Marksizmi algılayışında ve Parti politikalarında etkisi var mıydı?

Doğru, bir etkisi olurdu çünkü Marksizmi biliyordu, nasıl anlamak lazım geldiğini bilen bir insan olduğu için o konuda bence bir yanlışlık yapmadı. Ve Aybar'a karşı çıkmasında da bunu gösterdi.

Behice Hanım'ın 1940'larda TKP'li olduğu sonradan açıklandı. Bu konuyu kendisiyle konuştunuz mu? Siz biliyor muydunuz?

Şimdi bakıyorum da biliyor olmam gerektiğini düşünüyorum da dikkat etmemişim yani. Şimdi ben Behice Hanım'a, bu Aybar için de geçerli bu söyleyeceğim şey, Behice Hanım ile daha evvel görüştüm, anlattım da. Bir kere evine gittim. Onun çok yakından tanıdığı bir arkadaşıyla, talebesiyle. Bunu kendisine söylediğim zaman hatırlamadı. Ama bunu hatırladığı halde hatırlamadım diyebilir. O günkü koşullarda TKP'li olduğunu itiraf etmek olur bu.

O görüşme o bağlamda bir görüşme miydi?

Aşağı yukarı öyle. Beni TKP'yle tanıştıran arkadaş da o çocuktur. Adını unuttum şimdi. Zaten çok çekingen bir arkadaş olduğu için aklıma gelmemesi de iyi. O öyle bir çocuktu yani. Aybar'ı da ben Parti'de tanıdım asıl. Fakat sonra düşündüm ki '48 yılında, daha evlenmeden evvel Aybar'la tanıştırdılar beni gene TKP'li bir arkadaş. Behice Hanım'la tanıştıran arka-

daş değil başka bir arkadaş. Hatta yerini bile hatırlıyorum. Onu Aybar'a söyledim. Aybar hatırlamadı. Yani bunu sahiden hatırlamamak şeklinde de yorumlayabilirsiniz, bir de "lüzumu yok şimdi biz TİP'i yürütüyoruz, böyle kargaşalığa sebep olmayalım, sonra altından ne çıkar bilinmez" düşüncesiyle de hayır demiş olabilir.

Sizler, bu 1940 kuşağından olan insanlar, TİP içerisindeyken, 1940'larda aynı siyasi camianın içinde yer almış olduğunuz üzerinde sohbetleriniz geçmiyor muydu?

Geçmiyordu. Eski tanışıklık diye bir şey yok bizde. TİP'le doğmuş gibi. Yoksa ben çeşitli yerlerde de belirttim, 1948'de o zamanki TKP'ye girmiştim. Ama sonra aradığımı bulamadım TKP'de. Girdikten sonra yurtdışına gittim. Biz gittikten sonra '51 Tevkifatı oldu. Ama hiçbir şey yapmıyorduk. '51 Tevkifatı'nın özü de odur; "böyle bir Parti var mı yok mu?" diye yapılmıştır. Tabii arkadaşlarımız hapishanelerde acılar çekmişlerdir ama bir faaliyeti yoktur kimsenin. Benim ki de öyleydi, bir arkadaşla görüşmekten ibaretti. TİP kurulduktan sonra da kimse bu konuyu tartışmamıştır, Parti faaliyeti olarak yoktur çünkü o zamanlar TKP.

23 Ekim 2005, İstanbul

Mesut Odman

Behice Boran Türkiye sosyalist hareketi içinde çok önemli yeri olan bir insan. Hem bir mücadeleci olarak, hem deyiş uygunsa "sıradan bir mücadeleci" anlamında mücadeleci olarak, hem de uzun yıllar sosyalist bir partinin yöneticiliğini yürütmüş bir insan olarak son derece önemli bir yeri var.

Şöyle bir yanını, aşağı yukarı herkesin bildiği bir yanını burada tekrar etmekte yarar var. Behice Hanım uzunca bir süre bir akademisyen olarak çalıştıktan ve akademisyenliğine, akademik hayatına kendi isteği dışında, düzen tarafından son verildikten sonra, esas itibarıyla siyasal mücadelenin içinde daha etkin olmaya başlamış bir insan. Ama bütün siyasal mücadelesi boyunca akademisyenliği, ya da daha doğrusu şöyle diyelim, bilimle uğraşmış bir insan olması onun çeşitli tavırlarını, çözümlemelerini, tartışmalarını etkilemiştir. Böyle bir yanı olduğunu söylemek lazım. Bir de belki şöyle bir şey söylenebilir; benim, bir parça doğrudan daha fazla dolaylı tanıklığım da var bu konuda, bildiğim kadarıyla Behice Hanım bilimle uğraşmayı, akademisyenliği seven bir insandı. Ve dediğim gibi, düzen tarafından, kendi isteği dışında uzaklaştırılmış olmasaydı o

hayattan, herhalde akademisyenliğini sürdürürdü. Politikaya bu derece doğrudan katılır mıydı, o biraz spekülasyon olur ama, bence katılsaydı bile, bir yandan da akademisyenliğini sürdürmeyi tercih edebilirdi diye hep düşünmüşümdür. Behice Hanım'ın tabii şöyle bir yanını da söylememek doğru olmaz, Behice Hanım, Türkiye sosyalist hareketindeki yani simge olmuş insanlardan biri ama aynı zamanda cinsiyeti dolayısıyla bizim ülkemizin toplumsal mücadelesinin en önemli kadınlarından bir tanesidir. Bence de birincisidir. Böyle bir yanını da unutmamak, söylemek gerekir. Ben her iki Türkiye İşçi Partisi'nin üyesiydim. Birinci Türkiye İşçi Partisi döneminde üniversite öğrencisiydim, daha sonra da yetişkin bir insandım. Birinci TİP döneminde Behice Hanım ve arkadaşlarının sürdürdüğü Parti içindeki önce Aybar'a karşı tarihi mücadelede, daha sonra da Sosyalist Devrim-Milli Demokratik Devrim tezlerinin sahipleri arasındaki mücadele diye geçen Parti içi mücadelelerde bir üniversite öğrencisi olarak hep Behice Hanım'ın tarafında bulundum. İkinci Türkiye İşçi Partisi dönemine ilişkin olarak şöyle bir şeyler söyleyebilirim. İkinci Türkiye İşçi Partisi bence Türkiye siyasal toplumsal mücadeleler tarihindeki yeri açısından Birinci TİP'e oranla çok daha önemsiz bir örgüttür. Ama bazı bakımlardan da çok önemli yanları vardır. Bunların belki de en önemlisi İkinci TİP'in programıdır. İkinci TİP'in programı Türkiye sosyalist mücadeleleri tarihindeki bence en ileri, o zamana kadarki, en ileri programdır ve benim bildiğim kadarıyla bu programın hazırlanmasında, yazımında Behice Hanım birincil plandaki iki insandan biridir. Yine benim bilgilerim yanlış değilse, o iki insandan ikincisi de Yalçın Küçük'tü.

Behice Hanımla ilgili benim İkinci Türkiye İşçi Partisi döneminde söyleyebileceğim birçok şey var ancak ona karşı sorumlu olarak parti hiyerarşisi içinde de sorumlu olarak çalıştığım en önemli iş, bizim '77-78 yıllarında gerçekleştirdiğimiz ve adına "Karşı Plan" çalışması dediğimiz bir çalışmaydı. O zaman biz kendi aramızda "Kontrplan" da derdik buna, burjuvazinin planına karşı işçi sınıfının planı diye adlandırmayı severdik. O işte burjuvazinin planı dediğimiz o zamanlar düzen açısından da nispeten bugüne göre daha önem taşıyan beş yıllık kalkınma planlarına karşı bir çalışmaydı bizim "Karşı Planım"ız. Çok ilginç bir çalışmadır. Önemli bir çalışmadır, ilginç sözcüğü her yerde kullanıldığı için fazla bir

şey ifade etmiyor. Türkiye sosyalist hareketinin tarihinde de bizim sosyalist mücadelemizin bundan sonrasına da ışık tutabilecek birçok çalışmadan biridir. O çalışmanın fikir annesinin diyelim, eğer fikir babası sözcüğünde bir cinsiyet ifadesi varsa, Behice Boran olduğunu biliyorum. Aslında o çalışmanın teknik anlamda düzenleyicisi ve örgütleyicisi Yalçın Küçük'tü ama Yalçın Küçük'ün de bu konuda tanıklıkları vardır. Ben bunu bir iki yıl önce soL Meclis'in bir yayınında yazmış ve bir sempozyumda da ifade etmiştim. Behice Hanımın, nasıl söyleyelim aklına gelmiş, belki de o sıradaki siyasal mücadele bunu gerektirir, o açıdan bu yararlı olur diye böyle bir çalışmayı ortaya atmıştı. Elbette bir Parti'nin lideri olarak bu şekilde düşünmüş olabilir ama, sanıyorum demin sözünü ettiğim, kendi isteği dışında dışarıda bırakıldığı bilimsel çalışma ya da akademik hayata olan özlemiyle de bir bağlantı kurulabilir. Bu çalışmada bir iki cümle ile söyleyeyim, Türkiye'de o sırada bürokrasinin çeşitli alanlarında görevli hatta bazıları üst düzeyde, sadece uzman, teknisyen değil hem de yönetici anlamında görevli insanların katıldığı, sözgelimi Devlet Planlama Teşkilatı'ndaki daire başkanlarının, kıdemli uzmanların katıldığı, çeşitli ekonomiyle ilgili bakanlıklarda görevli insanların katıldığı bir grup ve üniversitelerden akademisyenlerin katıldığı bir başka grup yer alıyordu. Bir de çeşitli yerlerde görevli uzmanların katıldığı bir grup vardı. Bunların hepsi ya da önemli bir bölümü Partili değildi. Bir de bizim gibi Partili olan insanlar bu çalışmada görev alıyordu. Hem örgütlenmesi açısından hem ortaya çıkan ürün açısından son derece önemli bir çalışmadır. Bunun, ilk fikrin ortaya atılması, hem de çalışmanın sonuna kadar

sürdürülüp tamamlanmasının sağlanması bakımından Behice Hanım'ın çok önemli bir katkısı vardır. Bunu da bu vesileyle söylemiş olmak istedim. Şimdi Behice Hanım'ın akranları ya da işte çağdaşlarıyla bir karşılaştırmasını yapmak yerine şöyle bir şey söylemek isterim, onun birçok yol açıcı ya da ön açıcı, ışık tutucu, sözleri olmuştur. Demin izlediğim için Metin'i biliyorum, (aynı tarihte SineGöz tarafından aynı belgesel için yapılan Metin Çulhaoğlu söyleşisinden bahsediyor. -y.n.) Metin "sosyalizm mücadelesi yüz metre yarışı değil maraton koşusudur" sözünü hatırlatmıştı, o söz bizim sevdiğimiz ve sıkça kullandığımız bir sözdü. Benim bir de Behice Hanım'ın söylediği sözler arasında "Nasıl her yol Roma'ya çıkarsa, işte her yolun Roma'ya çıkması gibi, her yolun sosyalizme çıktığını gösterebilmeliyiz" gibi bir sözü vardır. Tam şimdi sözcüğü sözcüğüne hatırlayamıyorum, ben bu sözü yazdığım, bir sürü yazıda da kullandığım gibi hem geçmişte hem de şimdi hâlâ benden daha genç mücadelecilerle konuşurken ya da eğitim benzeri şeyler yaparken de söylerim. Bir sosyalizm mücadelesi içinde yer alan bir propagandacı, bir ajitatör açısından çok önemli bir sözdür bu. Yol gösterici bir sözdür.

05 Mayıs 2005, İstanbul

İlhan Akalın

Şimdi konu TİP olunca farklı, konu Behice Boran olunca farklı şeyler söylemek mümkün. Behice Boran hakkında benim söyleyeceklerim daha çok Parti kurulması öncesindeki ilişkiler üzerine, o da 1974-75 dönemine denk geliyor. Çünkü ben 1963 yılında TİP üyesi oldum; ancak o dönemde ne Behice Boran ne de diğer yöneticileri görmedim. Sosyal Sigortalar Kurumu'nda müfettişlik yapıyordum, Bursa bölgesinde 1965 seçim[1] çalışmalarına katıldım. Daha önemlisi 1969 yılındaki seçimlerde[2]

[1] 1965 genel seçimlerinde Milli Bakiye Sistemi uygulanmış ve partilerin aldıkları oy oranları ile Meclis'teki sandalye sayıları arasında önemli bir yakınlık sağlanmıştır. Böylelikle bireysel tercihler Parlamento'ya daha net yansımıştır. Milli Bakiye Sistemi'ne göre ülke genelindeki tüm artık oylar toplanır ve açıkta kalan milletvekillerine bölünür. Çıkan sonuç ulusal seçim kotasıdır. Daha sonra her partinin elindeki artık oylar bu kotaya bölünür ve orantılı olarak milletvekillikleri partiler arasında paylaştırılır. Buna göre 1965 seçimleri sonucunda TİP, Türkiye genelinde aldığı % 2,97'lik oy oranıyla -biri kendi listesinden bağımsız olmak üzere (Çetin Altan)- toplam 15 milletvekilini Parlamento'ya göndermiştir. TİP gibi bir partinin Parlamento'ya girerek emekçi kesimleri temsil etmesinden rahatsız olan egemen çevreler, Milli Bakiye Sistemi'ni kaldırarak yerine 1969 seçimlerinden itibaren D'Hondt Sistemi'ni getirmişlerdir.

[2] 1969 genel seçimleri öncesinde "barajlı D'Hondt Sistemi" getirilmiş, ancak Anayasa Mahkemesi

Balıkesir'de seçim çalışmalarına katıldım. Balıkesir'deki çalışmalar çok önemli; çünkü Balıkesir'in dağ köylerine gidebilmek için çalıştığım kurumun cipini kullanırdık, ben cipi alırdım. Şükran Kurdakul[3] da il başkanıydı, Balıkesir il başkanıydı. Hep birlikte biner köylere giderdik. Ben hem iş yapmış olurdum hem de Parti'nin propagandasını yapmış olurdum.

Şimdi benim Behice Boran ile ilişkim gerçekten Behice Boran'ın cezaevinden çıkmasından sonraki Parti kuruluş dönemlerine rast geliyor. İlk karşılaşmamızı hatırlıyorum. O dönem sendika yöneticisi olmam ve 1974 yılında DİSK Kongresi'nde delege olmam nedeniyle ön plana çıkmıştım, yani Parti kurulması döneminde ön plana çıkmıştım. İlk tanışmamız Ankara'da Metin Çulhaoğlu'nun evinde gerçekleşmişti, o ev yine daha sonraki çalışmalarda Behice Boran ile birlikte olduğumuz yerdi. Şimdi tabii orada paylaşılanların başında 1973 yılından itibaren Türkiye'de "Atılım Hareketi" olarak bilinen TKP çıkışı nedeniyle bizimle yapılan konuşmalar geliyordu. 1973 yılında Paris üzerinden ülkemize insanlar gelmeye başladı, işte bunlar "Atılım Hareketi"ni başlatan insanlardı ve bunlar daha çok sendika ayağından sendikacılarla konuşuyorlardı. Şimdi biz Sosyal-İş sendikası yöneticileri olarak daha önce DİSK içerinde yer almıyorduk. DİSK içerisinde yer alıp da TİP'in kapatılmasından önce TİP'li olan sendikacılarla ilişkilerimiz bizi TİP'li olmaya yönlendiriyordu. Diğer taraftansa Atılımcılar bizimle ilişki kurup TİP hareketine katılmamızı önlemeye ve kendileriyle birlikte olmamız konusunda yoğun bir çalışma yapmaya başlamışlardı. Biz bu çalışmaları aktarırdık Behice Boran'a.

1974 yılında artık 1975 yılında yapılacak olan DİSK Kongresi'nin hazırlıkları da sürüyordu. Şimdi bu arada 1974 yılında DİSK açısından çok önemli bir olay yaşandı. Şimdi şöyle bir şey çok önemli: İki tane konfederasyon var, Türk-İş ve DİSK. Bir taraftan da bu iki konfederasyona da

---

baraj sistemini adil bulmayıp iptal edince seçimler "barajsız D'Hondt Sistemi'ne" göre yapılmıştır. TİP Türkiye genelinde %2,68 oy almasına rağmen, İstanbul'dan aldığı %5,77'lik oy oranı ile İstanbul'da üçüncü parti olmuş ve Parlamento'ya 2 milletvekili (Mehmet Ali Aybar ve Rıza Kuas) göndermiştir. 1965 seçimlerinden 1969 seçimlerine TİP'in oylarında küçük bir azalma olmasına rağmen, Parlamento'ya gönderdiği milletvekili sayısı önemli ölçüde düşüş kaydetmiştir.

[3] Şükran Kurdakul: (1927-2004) Şair, yazar. Türk Edebiyatçılar Birliği genel sekreterliği, Türkiye Yazarlar Sendikası yönetim kurulu üyeliği ve ikinci başkanlığı, PEN Yazarlar Derneği kuruculuğu ve başkanlığı, TİP Balıkesir İl Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.

üye olmayan bağımsız diye adlandırılan çok sayıda sendika var. Türk-İş kamu kurumlarında örgütlenenler dışındaki sendikaları bünyesine almıyor. Ama bağımsız sendikaların önemli bir bölümü de DİSK'i komünist olarak görüp DİSK'e yaklaşmıyor. Biz Sosyal-İş olarak DİSK'e yaklaşan ilk sendikalardanız.

1971 yılından itibaren yani TİP'in kapatılmasından sonraki dönemde sosyal demokrat sendikacılığa doğru meyil eden DİSK yöneticileri, '74 yılında DİSK'in Maden-İş tesislerinde geniş bir toplantı düzenlediler. Bu toplantıya bağımsız sendikaları da çağırdılar. Amaç bağımsız sendikaların yeni dönemde DİSK'e katılmalarını sağlamaktı. Bu sendika yöneticilerinin içerisinde çok az kişi sosyalist görüşü savunuyordu. Bu toplantıda Kemal Türkler sırtından TİP'li olmayı attığı için çok rahat bir biçimde dedi ki; "Arkadaşlar ben sosyalist değilim, sosyalist olmaya da niyetim yok." Toplantıya katılan insanlar Kemal Türkler'in bu açıklaması üzerine çok rahatladılar. Sendikalar DİSK'e üye olmak için kuyruğa girmeye başladı. Bunu şunun için anlatıyorum, 1970 öncesinde TİP içerisindeki aydın-işçi çatışması hep gündemdeydi ve bu çatışmada sendika yöneticileri DİSK'teki aydınları itici, sınıf mücadelesine aykırı davranışlarda bulunan ve söylemleriyle daha üst seviyeye doğru yükselten bir yapıda görüp reddediyorlardı ve bu ret olayı '74'ten bu yana çok ileri gitmeye başladı.

Türkiye İşçi Partisi'nin yeniden kurulması sırasında, DİSK'le olan ilişkimiz nedeniyle Behice Boran tarafından DİSK Genel Sekreteri Kemal Sülker[4] ile ilişki kurma görevi verildi. Kemal Sülker İstanbul'da oturuyordu. Ben İstanbul'a geldim, Kemal Sülker'e Behice Boran'ın selamlarını getirdim, projeyi anlattım, projeden önemli ölçüde bilgisi olduğunu söyledi ve kurucu üyelik teklifimizi kabul etti. Aradan epey bir süre geçti, aldığım bilgileri getirdim yetkili kişilere aktardım. Aradan zaman geçti, takvim daralmaya başladı, Parti kurulmak üzere. Kurucu üyelerin açıklanması gerekiyor. Bana hemen koş Kemal Sülker'e takvimi ilet dediler. O zaman DİSK'in bürosu Beşiktaş'taydı. Kemal Sülker beni gayet iyi karşıladı, hoş sohbetten sonra takvimi ilettim. Kemal Sülker dedi ki "benim partim var." Benim partim var dediği parti Türkiye Komünist

[4] Kemal Sülker, (1919-1995) DİSK ve TİP'de genel sekreterlik görevlerinde bulunmuştur.

Partisi'ydi. Ve anlaşıldı ki "Atılım Hareketi" Kemal Sülker'e ulaşmış ve Kemal Sülker TİP'in kurucu üyeliğinden vazgeçmiş. Ama buna rağmen Kemal Sülker 1975'te TİP'in çıkartmaya başladığı *Yürüyüş* dergisinin ilk sayısından itibaren yazı kadrosuna girdi. İlk sayıda hiç unutmam Aziz Nesin, Kemal Sülker ve benim resmim vardı, kapağa çıkartılmıştı yazılar. Ve Kemal Sülker 1975'te DİSK Kongresi'nden DİSK'e küs ayrıldı. Ondan sonraki süreçte de bizimle olan ilişkilerini iyi tuttu.

Şimdi Behice Boran ile ilişkilerimiz bu seviyede kalmakla birlikte, benim ağırlıklı olarak sendikal alanda çalışmam ve bu arada Parti'nin kurdurduğu İşçi-Kültür Derneği'nin genel başkanlığını üstlenip onun çalışmalarını ağırlıklı olarak üstlenmem nedeniyle, TİP yönetimiyle ilişkilerim zayıfladı, daha doğrusu TİP yönetiminde mesela MYK üyesi olmadım. Çok sonra '78'de veya '77'de Ankara İl Yönetim Kurulu yöneticisi oldum. Daha sonra çalışmalarım sendikal eğitimlerle de geçtiği için Behice Hanım ile çok sık görüşme şansım olmadı. Ancak 1977 seçimlerinde[5] görüşmelerimiz oldu hatırlıyorum. Ben '77 seçimlerinde Ankara ilinden aday gösterilmiştim. O zamanlar kahve toplantıları yapıyorduk seçim propagandası olarak. Behice Hanım'ın Ankara'da Tandoğan Meydanı'nda bir mitinge geldiğini hatırlıyorum, onun dışında İstanbul'da Taksim Meydanı'nda bir seçim mitingine katılmıştık. Behice Hanım orada konuşmuştu.

Behice Hanım ile ilgili söyleyeceklerim çoğunlukla bu kadar. Onunla örneğin kurul toplantılarına katılmadım ama kurul toplantılarına katılan genç arkadaşlarımızın aktardıklarına göre orada öğretmen olma, hoca olma niteliğini çok iyi kullandığını anlatırlardı. Toplantılarda konunun açılımı ve güncelliğe getirilmesinde çok önemli bilgiler aktardığı anlatılırdı.

O dönem Sosyal-İş Sendikası genel başkanı olan Özcan Kesgeç[6],daha önce CHP'nin işçi bürolarında görevli bir arkadaştı. Özcan Kesgeç'i TİP kurucusu yaptık. Sendika genel başkanı olması sebebiyle Merkez

[5] 1977 yılındaki genel seçimlerde TİP yüzde 0,14 oy almış ve Parlamento'ya milletvekili gönderememiştir.

[6] Özcan Kesgeç: (1954-2007) DİSK'e bağlı Sosyal-İş Sendikası genel başkanı, *Adımlar* dergisi Ankara temsilcisi, Türkiye İşçi Partisi'nde kurucu üyelik ve Merkez Yönetim Kurulu üyeliği görevlerinde bulunmuştur.

Yürütme Kurulu üyesi oldu. Özcan Kesgeç'in MYK toplantıları dönüşünde Behice Hanım'ı anlatmalarını hiç unutamam. Derin sosyalizm bilgisi, örgüt yönetimine dair açılımları, öğretici olarak, bir konunun anlatımında bu kadar öğretici olunur gibi Özcan Kesgeç'in hayranlıkla anlatışları olurdu. Özcan Kesgeç kısa sürede sosyalist görüşten ayrıldı ama içinde bulunduğu dönemde TİP'in iyi bir elemanı, savunucusu oldu.

TİP'in 1 Eylül Barış Günü kutlamalarını hatırlıyorum. 1977 yılıydı sanıyorum, yanılıyor olamam; çünkü '78'de bizim ihraç sürecimiz başlamıştı. '77 1 Eylül Barış Günü, İstanbul'da bir spor salonunda çok büyük bir katılımla kutlandı, o katılımda benim genel başkanı olduğum İşçi-Kültür Derneğinin yüz kişilik korosu marşlar söyledi. Çok güzel bir koroydu o, İşçi-Kültür Derneği'nin o dönemde çok iyi işler yaptı. Yüz kişilik bir koro, kırmızı beyaz pantolon, etek giymiş kızlı erkekli bir koro çok güzel işler yapmıştı. Toplantının bir aşamasında Behice Boran'ın sesinden kutlamalara mesaj geldi. Behice Boran o yıl Moskova'da kutlanan 1 Eylül Barış Şenlikleri'ne davet edilmişti. İlk kez TKP dışında bir sosyalist parti Moskova'ya çağrılmıştı. Çok büyük heyecan duyduk ve artık TKP'nin TİP'e olan saldırılarının; çünkü Atılım Grubu '75'ten itibaren, MHP'den fazla bize saldırmaya başlamıştı, duracağını düşünüyorduk. Gerçekten de bir durulma dönemi yaşandı. Ancak bir süre sonra aldığımız bilgilerle biz bunu tersine çevirdik. Çünkü başka bir şey açığa çıkmıştı Moskova seyahati sonrasında. Bu seyahatte TİP ile TKP'nin birleştirilmeye çalıştığı izlenimi doğdu, biz bunu deşifre ettik. İşte bu deşifre sonrasında, 1978 yılından itibaren belirli bir düzeydeki, sayısı onu-on beşi geçmeyen isimler, anti-komünist, anti-Sovyetik suçlaması ile TİP'ten ihraç edildik. Ancak; bu yine benim kişisel görüşüm, bizim bu çıkışımız bir süre Türkiye İşçi Partisi ile Türkiye Komünist Partisi'nin birleşmesini önledi. TİP böyle bir görüşme olmadığını açıklamak zorunda kaldı. Çünkü TİP daha 1970'in Eylül'ünde yaptığı Birinci TİP'in Dördüncü Büyük Kongresi'nde Türkiye'deki çelişkilerin emek-sermaye çelişkisi olduğunu söylemiş ve dolayısıyla Sosyalist Devrim teorisini benimsemişti. 1975 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi de Sosyalist Devrim'i benimseyip programına almıştı. Oysa 1973 yılında Türkiye'ye giren Atılım Hareketi, TKP hareketi, Fransa'da şekillenen ama Avrupa'nın diğer ülkelerine de yansıyan

"cephe politikasını" güdüyordu ve Atılım Hareketi de Türkiye'de Ulusal Demokratik Cephe sıfatıyla çalışmalarını yürütüyordu. Bu iki mücadele biçimi birbirlerine uyuşmadığı için bunları nasıl birleştireceksiniz, bu bir sorundu ama söylediğim gibi 12 Eylül'e kadarki süreçte bu birleşim gerçekleşmedi. Bizim bilmediğimiz birleşme çalışmalarının yapılıp yapılmadığını ise bilmiyorum. Ama birleşme 12 Eylül sonrasında yurtdışında gerçekleşti ve o gerçekleşmenin sonuçlarını hep birlikte yaşadık.

Behice Hanım'ın cenazesi Türkiye'ye geldi, ilk tören TBMM'de yapıldı; çünkü Behice Hanım 1965 yılında milletvekiliydi. Sonra cenazeyi biz İstanbul'a getirdik, İstanbul'da polis önemli ölçüde baskı yapmasına rağmen büyük bir kitlesellikle Behice Hanım'ın cenazesini gömdük.

TİP ve Behice Boran birbirinden ayrılmayan iki özne. Behice Boran ile benim ilişkilerimin eksikliği; benim hem sendikal çalışmalarımdan hem de bana Parti tarafından verilen İşçi-Kültür Derneği'nin genel başkanı olmamdan kaynaklanıyordu. O zaman birtakım toplantılarına Behice Hanım'ın girdiğini hatırlıyorum. Mesela Aziz Nesin'le Bursa'da yaptığımız bir toplantıya geldi; Ankara'da Ruhi Su ile yaptığımız bir toplantıya geldi katıldı konuşmacı olarak. Fakat bütün bu toplantılarda benim Behice Boran ile bire bir ilişkim olmadı diyebilirim. Ama söylediğim gibi '74-75 Parti'nin kuruluş aşamasında az da olsa bir takım toplantılarda birlikte olduk.

Behice Boran'ı bir kelimede anlatmak kolay değil ama Behice Boran hakkında bir cümle söylemek gerekirse "İnanmış bir komünistti" diyebilirim. Behice Boran'ın kindarlığı üzerine söylenenler doğrudur. Behice Boran sosyalizm mücadelesine ihanet etmişlere kinini ölünceye kadar korudu. Ben de bu anlamda bir iki söylem duydum, ama bu, komünist olmanın, sosyalist olmanın gereğidir. Gerçekten de hainlere karşı kindar olmak gerekiyor.

Behice Hanım bilime inanan bir insandı, kendisi o dönemde sosyalizmi özümsemiş sayıları on beşi-yirmiyi geçmeyen insandan biriydi. Behice Hanım bilime inanmakla birlikte toplu çalışmaya, kolektif çalışmaya inanan bir insandı. Parti'nin tüzüğü hazırlanırken farklı insanlar görev aldılar, çünkü tüzük sonuçta hukuksal yönü olan bir şeydir ama programın hazırlanmasında da farklı insanlar yer aldı. O insanların seçiminde tar-

tışmalar yaşandığını biliyorum ama sonuçta hem tüzüğü hem programı hazırlayan heyetlerin iki alanda da yetkin olduğunu sanıyorum. Behice Boran'ın bu çalışmalara katkısı, katılanların içinde belki de en fazla olandır. Tabii Behice Hanım bilimsel sosyalizmi bilen ama aynı zamanda öğretici anlamında taşıyıcı olarak da yetkin bir insandı.

Şimdi bazı insanlar tüzük ve program yazılması konusunda katkılarının en yüksek düzeyde olduğunu söylerler, iddia ederler. Bir isim vermeyeceğim ama böyle bir iddiada bulunan bir insan var. Şimdi ona sorarsanız İkinci TİP'in, hatta ilk TİP'in programına, tüzüğüne en büyük katkıda bulunan insandır, ama bence değil. Şimdi Behice Hanım'a sorsanız bu kadar katkısına rağmen katkısının kolektif yönde olduğu görüşünü belirtirdi, doğrusu da budur aslında. Katkısının büyük olmasına rağmen mütevazılığı böyle davranmasına neden olmuştur. Elbette hem programın yapılmasında hem günlük politikaların tespit edilmesinde Behice Hanım büyük yetkiye ve değere sahiptir.

14 Mayıs 2005, İstanbul

Dinçer Doğu

İkinci TİP'i yeniden kurma çalışmalarına katıldım. 1975'te de Parti'yi yeniden kurduk, İkinci TİP'i. Başkanlık kurulu üyesi seçildim, bir dönem saymanlık yaptım. Daha sonra kapanmadan önce de, Genel Başkanlık Kurulu üyesiydim. Hafızam beni yanıltmıyorsa, kitle örgütlerinden sorumlu yönetici olarak bulunuyordum. Bu arada özel yaşantımızda da aynı semtte birlikte oturduk. (Merter -y.n.) Kendisiyle çok şey paylaştım. Hapishaneye girene kadar birlikteydik. O yurtdışına çıktı biz hapishaneye girmeden önce. Yanılmıyorsam 81 senesiydi. 12 Eylül'den sonra. Ondan sonra da bir daha görüşmemiz mümkün olmadı.

Behice Hanım birçok meziyetleri olan bir insandı. İyi bir öğretim üyesiydi. Bir aydın, mükemmel bir sosyolog. Fakat kendisi çok inançlı ve inandıklarını sonuna kadar savunan, ödün vermeyen, taviz vermeyen bir insandı. Düşündüğü gibi yaşayan ve yaşadığı gibi düşünen bir insandı. Ben şahsen onun davranışlarından çok şey öğrendim. Kendime model aldım, almaya çalıştım. Bu arada beni en çok etkileyen tarafı da, yönetim tarzıydı. Ben de kendim sendikacı olduğum için, yönetici düzeyindeydim, sendika yönetiminde başkanlık yapıyordum. Ama onun yönetirken

gösterdiği sabır bizde yoktu. Kendisi son derece sabırlı, herkesi dinler, defalarca dinler, bir konuda herkese istediği kadar konuşma imkanı verir, defalarca verir. Biz özellikle ben, sık sık yeterlilik önergeleri verirdim, sonra da bana şunu söylemişti. "Dinçerciğim, her şey oy çokluğuyla olmaz, önemli olan geniş bir konsensüsün sağlanmasıdır, alınan kararların herkesin içine sinmesini sağlamaktır. Demokrasinin bu şekilde uygulanması en uygun olan yöntemdir, buna sabır göstermek lazım" demişti. Gerçekten de, hepimizden daha kültürlü, bilgili olmasına rağmen, hepimizi sonsuz bir sabırla dinler, bir konunun en geniş şekilde tartışılmasını sağlar ve o şekilde karar çıkartırdı. Görürdük ki o şekilde alınan kararların uygulanmasında da problem çıkmazdı.

Peki, genel olarak Türkiye aydını ile Behice Boran arasında bir fark var demiştiniz biraz önce. Bir de onu alabilir miyiz?

Şimdi sendika hayatında da parti hayatında da çok insanla çalıştım. Birlikte oldum. Şimdi bizim aydınımızın, Türkiye'de karakteristik bir özelliği var, aydınlarımızın çoğu kitleleri kurtarmak için işe soyunuyor. Ama yine benim tecrübelerim gösterdi ki, bunlardan çoğu önce kendini kurtarıyor. Ama Behice Hanım kitleleri kurtarmak gibi bir işe soyunmazdı, öyle bir iddiası da yoktu. O, benim gördüğüm kadarıyla, kitleler kendisini nasıl kurtaracak, bunu öğretmek için uğraşırdı, bunun mücadelesini verirdi. Bu galiba hem işin doğrusu olmasından, hem de hocalığından gelen bir özellikti. Ve hepimize doğruları büyük bir sabırla öğretmeye çalışırdı. Ama bunu bir öğretmen edasıyla yapmazdı. Biz ona "hocam" diye hitap ederdik Parti de, ama o kendisinin bir öğretmen olduğunu bize hissettirmezdi, ama bir öğretici olduğunu biz bilirdik. Ve ondan öğrenmeye çalışırdık. Bu tavrı kitlelere hitap ederken de böyleydi. Mitinglerde, panellerde, toplantılarda, konferanslarda da böyleydi ve kendisini dinletmesini bilen bir insandı. Çok büyük bir hitabet gücü vardı. Ama en önemlisi de, onun muhalifi olanlar bile, ne söyleyeceğini merakla dinlerlerdi. Zannediyorum, onunla birlikte olan insanlarla görüştüğünüz zaman, onun Parlamento'daki tavırlarını, konuşmalarını çalışmalarını da size anlatacaklardır. Orada muhalif milletvekillerini dinlemeyen sağ kesim politikacıların bile onu çok büyük bir merakla dinlediklerini ve içten

1 Mayıs 1979, Behice Boran ve Dinçer Doğu, diğer TİP'lilerle

içe takdir ettiklerini biz duymuştuk yani.

Bugünden baktığınız zaman, Behice Hanım'ı düşündüğünüzde aklınıza ilk gelen şey nedir?

Ben onunla birlikte ülkenin çok sıkıntılı, sorunlu bir dönemini yaşadım. Ben onu arıyorum. Bugün yanımızda olsaydı, içinde bulunduğumuz duruma getireceği analizleri merak ediyorum. Nasıl tahlil ederdi, nasıl öneriler getirirdi merak ediyorum. Çünkü şunu biliyorum, bütün o sıkıntılı dönemlerde yaptığı analizler, tahliller hep doğru çıktı. O zaman bazılarına muhalefet ettiğimiz şeylerin bile doğru çıktığına şahit oluyoruz, toplumun şu gidişini gözlemledikten sonra. Öyle zannediyorum ki, toplumun içinde bulunduğu bu çalkantılı dönemde, bu içinde bulunduğumuz duruma da mutlaka bir çözüm getirecek önerilerde bulunabilirdi. Onun sağ olmasını isterdim, bugünleri görmesini isterdim. Bugün toplumumuz çaresizlik içerisinde diye düşünüyorum. Ve öyle olduğu için ülke kaostan çıkamıyor. Toplumsal bir alabora, bir altüst oluş yaşıyoruz. Bilmiyorum ne zaman düzeliriz. Ama o büyük bir sosyologdu. Bu işleri incelemiş bir

insandı, toplumun yasalarını biliyordu. O yaşayacağımız günlerin ikazını yapmıştı. Faşizmin geleceğini, geldiği zaman neler yapacağını.

Siz Mehmet Ali Aybar'ın başkan olduğu dönemi de, Behice Hanım'ın başkan olduğu dönemi de biliyorsunuz. İkisini de karşılaştırmak mümkün olsa?

Ben Aybar'la çalışmadım. Genel Yönetim Kurulu üyesi olduğum zaman yurtdışındaydım, ilk Genel Yönetim Kurulu toplantısında başkanlık yaptı Mehmet Ali Bey, sadece bir kere toplantı yapabildik, onun dışında bir çalışmışlığım yok. Onun döneminde sıradan bir üye olarak Parti'de görev yapıyordum, Fatih ilçesi üyesiydim. Onun yönetim tarzını bilmiyorum. Mehmet Ali Aybar da değerli bir insan, Türk soluna hizmet etmiş bir aydınımız. Ancak ikisinin arasında, bir yöntem farkı var. Mehmet Ali Aybar daha aristokrat bir insandı, daha elit bir şeyden geliyordu. Behice Hanım daha halk insanıydı, halkın içindeydi. Bakkaldan manavdan alışverişini kendi yapardı, evin işini, yemeğini kendi yapardı. Felçli eşine kendi bakardı, çok yaşlı kayınvalidesine kendi bakardı. Aybar daha elit bir yapıda insandı. Tabi bu onların yönetimine de yansıyordu. Ben Mehmet Ali Aybar'la çok çalışmadım ama çalışanlardan birlikte olanlardan duyduklarım, mitinglerde toplantılarda konuşmalarını dinlediğim kadarıyla... Ama özel hayatlarını mukayese edecek durumda değilim...

Geçen hafta piknikte (Türkiye İşçi Parti'si üyelerinin her yıl Mayıs ayında yaptıkları piknikten bahsediliyor. -y.n.) konuştuğumuzda, bir kişi söyledi. "Behice Hanım aslında hep akademisyen olarak kalmak istiyordu, içinde öyle bir ukte kaldı" dedi. "Görev ona düştüğü için yaptı. Yoksa onu en çok mutlu edecek olan, akademisyen olarak kalmaktı." Siz yakınındaydınız, ne dersiniz bu tespite?

Ben onun bu faaliyetlere girdiği dönemde bu işler içinde değildim, yaşım itibarı ile... Ondan sonra askerlik dönemi, ben üç sene askerlik yaptım. O hangi zorlamalarla akademisyenliği bıraktı bilemem. Ama yaptığı mücadeleden yüksündüğünü de hiç görmedim. Yalnız son dönemlerde, Parti içerisinde bazı muhalafetler olunca, zaten yaşı da ilerlemişti, sağlığı da bozulmuştu. Şunu söylediğini biliyorum. Tabii bunu herkese

söylemiyordu yakınında olanlara söylüyordu, bana da söyledi. "Benim ne sağlığım ne yaşım pek elvermiyor, bunu yapabilecek bir başka arkadaşımız çıksa, talip olsa, alsa genç bir arkadaşımız ben memnun olacağım... Ben meraklı değilim illa başkan olayım, lider olayım", bunu bir hırsla yapmıyordu. Gerçekten bunu söyledi. Ama o günün şartlarında Parti'yi alıp o çalkantıda o badireleri atlatacak biri yoktu bizim içimizde. Bir anlamda mecburdu. Çünkü O da ne haliniz varsa diyerek çekip gidecek bir insan değildi. İnançları buna müsait değildi. Ama zorlanarak yaptığını biliyorum. Nitekim hayatı da bu yolda gitti. Sonuna kadar, gemiyi salimen limana yanaştırmanın mücadelesini verdi. Parti'yi birleştirme çabalarını doktorlar müsade etmemesine rağmen, sağlığını tehlikeye atarak bu işi bir anlamda kotardı. Bu bakımdan büyük özveri gösteriyordu. İyi bir akademisyendi. Ancak bildiğimiz kadarıyla bıraktırmışlar, okuduğumuz kadarıyla, tasfiye etmişler, arkadaşlarıyla birlikte. Ve o çok sağlam, mücadeleci bir insandı. Bazı arkadaşları yurtdışına gitmesine rağmen, ona da teklif edilmesine rağmen, yurtdışına çıkmak yerine ülkede kalarak mücadeleyi seçmiş bir insandı. Halkın içerisinde mücadeleyi seçti. Ancak onun imkanını bulabilmiş. Geçimini sağlamak için tercüme bürolarında tercüme yaparak bir dönem geçinmiş. Son dönemlerini sıkıntı içinde geçiriyordu. Maddi açıdan da refah içinde değildi.

Behice Hanım iyi bir lider, iyi bir sosyolog, müthiş bir aydın olmasının yanında, iyi bir ev hanımıydı çok güzel yemekler yapardı, iyi bir anneydi çocuğuna karşı çok müşfikti, iyi bir eşti. Felçli kocasına hiç yüksünmeden bakardı, iyi bir aile hanımıydı, çok yaşlı bir kayınvalidenin bütün kaprislerini çekerdi. Hiç sinirlenmezdi, gayet sabırlı bir biçimde bunları yapardı. Biz aynı sitede güvenlik için birlikte oturduğumuz için, Partililerin hanımları ile arkadaşlık yapardı, eşlerimiz giderdi, o bizlere gelirdi, onlar ev halini bizden iyi bilirlerdi. Partililerin eşleri ile görüştüğünüzde de onun özel hayatını derinlemesine öğrenebilirsiniz. Bizi yemeğe davet ederdi, çok güzel yemekler, börekler yapardı. Yalnız biliyorum ki, malzemesini kendisi alırdı. Eşlerimizden, lider arkadaşlarımızın eşlerinden dinlediğimiz kadarıyla, onun hanımlarla olan ilişkisinin de çok samimi olduğunu, iyi bir eş olmaları için, kocalarının Parti de karşılaştığı zorlukları hafifletmek için onlara yardımcı olmaları gerektiğini söylediğini duyardık.

Bu bakımdan da bizlere yardımcı olurdu. Bizim, aile durumumuzu da kontrol ederdi. Ben bunu mezar başı konuşmamda da söyledim. İnsani yönleri de insanı çok etkilerdi. Derdi ki, "Dinçerciğim, bu Parti çalışmaları, sendika çalışmalarını biliyorum çok ağır, devamlı gezmek seyahat etmek lazım, evden uzak kalınıyor, ama mutlaka eşinize de, çocuklarınıza da zaman ayırın, onları ihmal etmeyin." Tabii ne kadar mümkünse. "Onların da gönüllerini de alın, hoşnut edin" diye bize aile yaşamımızı düzgün biçimde sürdürmemiz için tavsiyelerde bulunurdu, bir anlamda bize annelik de ederdi.

14 Mayıs 2005, İstanbul

Nuran Doğu

Siz uzun bir süre Behice Boran'la Merter'de aynı sitede, komşuluk yaptınız. Biraz önce sohbet ederken Behice Hanım'ın ev yaşantısından ve nasıl bir ev sahibi olduğundan bahsettiniz. Onu tekrar anlatabilir misiniz acaba?

O kadar hoş bir ortam oluyordu ki. Bayram ziyaretlerinde falan... Kayınvalide başköşede, Hatko, rahmetli Nevzat Hatko'nun istekleri... Onların istekleri hiç bitmiyordu Behice Hanım'dan... Hem onların isteklerini yerine getiriyor hem de o arada gelen misafirine ikramını yapıyordu.

Bir gün işten geliyorum, aynı sitede oturduğumuz için bahçede rastladım, "Hocam hayrola?" dedim. "Nurancığım, Dursun askerden izinli geliyor, bakkala gidiyorum *Sana* yağ almaya, ona etli yemek yapmak istiyorum" dedi. Beraber kol kola girdik, bakkal bakkal, o zamanlar her yerde *Sana* yağlar falan pek yoktu, yağ aradık. Behice Hanım'ın izinli gelecek oğlu için... Böyle bir insandı. Bakkaldan manavdan kendi alışverişini kendi yapardı.

Çok güzel sofralar hazırlardı. Sadece eşi, kayınvalidesi, Dursun için değil, kendi sülalesi için de çok güzel yemekler hazırlardı. Bizler için

de çok güzel yemekler, servisler yapardı... Çok şey öğrendik biz Behice Hanım'dan.

17 Nisan 2005, Ankara

Varlık Özmenek

Şimdi 1 Mayıs 1979 bir yol meselesi, bir yol öyküsüdür. Ama nasıl? Behice Boran'ın da yaşamına, hayat öyküsüne bir yol, mücadeleli bir yol çizgisi diyebiliriz. O bakımdan bu belki daha bir anlatıcı olacak. Behice Boran'ın hayatında mücadele, zaten bir yerden geldik bir yere gidiyoruzdur. Ama Darwin'in kuramının Türkçesi, en kısa özlü anlatımı nedir? Hayat mücadeleden ibarettir, çünkü insanın insanlaşması ancak mücadele yolu ile oluyor. Uygarlık nedir? Uygarlık insanın insanlaşması, biraz daha insanlaşmasıdır ve sonu yok, sonsuz, engin. Behice Boran işte bu yolun izlekçisi. Mücadele ve tutarlılık. Bu yoldan gidiyorsak ve bu yol soylu bir yolsa ve bu yol çok yüce bir yolsa, insanın insanlaşması yönünde, o yola gideceğiz. Nasıl gideceğiz? Tutarlılık ile gideceğiz. Hangi ilke ile gideceğiz? Yoldaşlıkla.

1 Mayıs 1979 günü Taksim Alanı'nda 1 Mayıs'ı kutlayamazsınız dedi zamanın iktidarı. Behice Boran da dedi ki; "Hayır bu alanda biz bu kutlamayı yapacağız." İlan edildi, Behice Boran ve arkadaşları "Biz Taksim Meydam'nda bu kutlamayı yapacağız" dedi.

Hemen bir parantez içinde şunu söyleyeyim, öyle olduğundan fazla

1 Mayıs 1979, Merter. TİP yürüyüş korteji askerler tarafından durdurulmuştur

abartmadığı gibi indirgemezdi de. Neyse o. Biz bu yolda bayrağı, emeğin mücadelesini, emeğin kazanımlarını, emeğin birikimlerini ne kadar ileri yere dikersek, bizden sonra gelenler oradan giderler. Bizim o zaman yapacağımız ne? En ileri yere kadar dikmek... Olabildiğince mücadele etmek. Bu mücadele ne? Özgürlük, bağımsızlık ve sosyalizm, sömürüsüz bir yarın mücadelesi. İşte 1 Mayıs kutlamasının, ilkesel yaşamsal özü bu.

"Biz o kutlamayı, emeğin bayramını, orada, Taksim alanında kutlayacağız". "Hayır efendim, kutlayamazsınız". Herkes bakıyor!

Ve Merter'de arkadaşlarıyla, 171 arkadaşıyla, çıktılar sokağa. Merter' den yürürken polis topladı ve mahkemeye götürüldü. Tutukladılar yani. Ben de gitmiştim mahkemeye. Mahkeme başkanı sordu, "siz" diye hitap ediyordu çok saygılı bir dil kullanıyordu. Binbaşı idi galiba. Dedi ki, "Siz sokağa çıktınız mı?" dedi. "Evet, çıktık" dedi. "Peki, ne yapmak için çıktınız?" dedi. "Biz 1 Mayıs'ı kutlamak için çıktık" dedi. "Peki, nerede kutlayacaktınız?" diye sordu. "Onu daha önce söyledik, Taksim'de" dedi. "E

peki siz Taksim'e mi gidecektiniz?" dedi. "Evet, biz Taksim'e gidecektik" dedi. "Peki, yol uzak, o kadar yolu nasıl gidecektiniz?" dedi. "Dinlene, dinlene gidecektik" dedi. Yani öyle "İşçi sınıfının kararlı, yiğit adımları ile falan" değil, yok yok. Behice Boran, ne indirgerdi ne abartırdı. Ve şunu söylerdi, bir kişiden bahsediyorsunuz, hayatına bakacaksınız, hayat nedir? Hangi yolu seçti ve bu yolu nasıl gidiyor? Bir tutarlılık ve bir enerji lazım değil mi? Fikirler, bilgiler, bilim, bilimsel bilgiler. Ya da bilgiler. Fakat Behice Boran derdi ki bunlar yetmez. Bilgiler ama nasıl bilgiler. Bir petrol akıntısını düşünün, geçen gün bir haber vardı. Petrol borusu patlamış, akaryakıt dağılıyor etrafa. İşte bilgiler de böyledir bunu ben söylüyorum ama. Bilgiler, fikirler, düşünceler, ancak nasıl ki petrol makineye girmesiyle enerji haline dönüşür, öyle ya benzini koyarsınız arabaya, o arabanın kan dolaşımına girer ve çakmaklanır ve enerji doğar ve siz gidersiniz. Behice Boran'ın fikirler ve düşünceleri de böyledir, onların insanın kan dolaşımına girmesi gerekir, sadece bilgiler, bilmek yetmez. Onun insanın kan dolaşımına girmesi gerekir, sonra bir davranış biçimi doğar. Artık inançlar maddi bir güce dönüşür, fikirler sadece lafazanlık ile değil, anlatmakla parlatmakla olmaz. Onun bir davranış biçimine girmesi gerekir. İşte Behice Boran'ın hayatı bu yolculuktur. Bazı kitaplarda da çıkmıştır, bütün dostları da hep aynı şeyi söylemiştir. Son nefesine kadar hep kan ter içinde bir yolculuk... Ama nasıl? Tutarlılıkla. Özüyle, sözüyle tutarlılıkla.

En soylu amaçlar, en azından en soylu araçları gerektirir. Soylu amaçlara gitmek için soylu araçlar kullanmak gerekir. Behice Boran'ın kesinlikle karşı çıktığı şey şuydu: Kandırmak yok, aldatmak yok. Kandırmak, aldatmak, dolandırmak derseniz o sınıf o işi çok iyi bildiği için becerememeyiz. O sınıf yenilecektir. Burjuvazi yenilir.

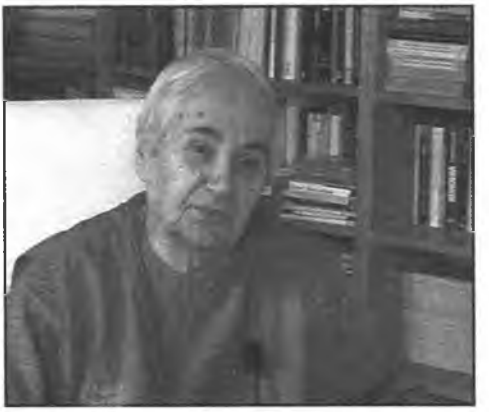
Örneğin bir gün kendisiyle konuşurken; 1975'te Senato 1/3 yenileme seçimleri yapılacak. Ben de o zaman İSFA haber ajansı vardı, onun temsilcisiydim. Bir yandan da *Yeni Ortam*'da yazılar yazardım. Bülent Ecevit de yurt çapında seçim gezisine çıktı. 1975'te diyor ki Ecevit; ben de bu konuşmaları *Yeni Ortam*'da yazdım; "Halkın demokratik talepleri Cumhuriyet Halk Partisi'ni aşıyor" diye bir yazı yazdım. Gerçekten öyle halk "demokrasi" diye bağırıyor, çok ileri taleplerde bulunuyor fakat

Bülent Ecevit kürsüye çıkıyor "Portekiz'de, İspanya'da kıpkızıl bir komünizm çıktı" diyor. Şimdi İspanya'da Franco, Portekiz'de Salazar gitmiş bir şeyler oluyor... Ben de işte onu yazdım, Soğuk Savaş edebiyatı yapıyor, Ecevit diye. O günlerde gezi tamamlandı, İstanbul'a gitmiştim. Oturuyoruz Genel Merkez'de... Behice Hanım geldi bana dedi ki, -belli okumuş yazdıklarımı- "Bu ne yapmak istiyor böyle?" dedi. "Yani bu anti-komünistliği neden yapıyor? Çünkü bunu daha iyi yapanlar var. Süleyman Demirel yapıyor, Necmettin Erbakan yapıyor, Alparslan Türkeş yapıyor, Ecevit niye yapıyor?" diye sordu, "Eğer oy kazanacağını düşünüyorsa, onlar daha iyi yapıyor"dedi. Anlamaya, çözümlemeye çalışıyor. Ben orda espriyle şöyle dedim, tabi biraz da Ecevit'e hakaretimsi bir şey oldu, "Polikliniğe girse Asabiye'de takılır Ecevit" dedim. Mesela bu cevabımı hiç sevmedi. Yani hasta demek istedim. Ama sonuçta ben haklı çıktım başka.

12 Eylül 1980'e gelirken Türkiye solu eskisi kadar güçlü değil, bir darbe beklentisi var. Behice Boran ne düşünüyordu?

1977 genel seçimleri yapılmadan önce; tabi bu arada bir olayı anlatmam gerekiyor, öyle bir süreç ki '77 seçimleri, CHP gelecek iktidara. Seçimin de normal tarihi Ekim. Fakat böyle bir ivmede öne aldırdılar, büyük sermaye ve dış güçler. Bu ivmeyi durdurmak için 6 Haziran 1977'de erken seçimlere CHP de "Evet" dedi. O zaman Behice Boran, Nihat Sargın ile beraber Bülent Ecevit'ten randevu istediler. Çünkü çok tedirginlerdi, çok tedirgindi Parti de. Gidiş iyi değil. Burada, Ankara'da bir görüşme yapıldı, Bülent Ecevit ile. Hasan Esat Işık, CHP genel sekreter yardımcısıydı, o katıldı. Bülent Ecevit katıldı CHP'den, bizden de Behice Boran ve Nihat Sargın. Saat 17'de seçimlerden önce Ankara'da konuştular. Öyle bir karar alındı ki, Behice Hanım bize anlatmıyor. Karar alındı, muhtevayı konuşmuyoruz. O gün saat 17'de yapılacak olan görüşmenin haberi sabah saat 10'da çıkar mı? "Ak Ajans" diye bir haber ajansı vardı o zamanlar. Şöyle bir haber geçti: Behice Boran, Bülent Ecevit'ten on kişilik kontenjan istiyor. Yani yapılmamış görüşmenin yedi saat önce haberi yapıldı... İşte tam Ecevitsel bir tuzak. Yani ne yapıyor, gelse gelse milletvekilliği için gelirler diye düşünüyor. Ben 12 Eylül'den sonra Hasan Esat Bey'e sordum. Dost olduk Hasan Esat Işık'la. Dışişleri Bakanlığı,

Milli Savunma Bakanlığı, Moskova ve Paris büyükelçilikleri yapmış falan. Dedim ki; "Hasan Bey o gün ne konuştunuz?" Şunu söyledi Hasan Esat Işık; "Emperyalizme karşı ve olası faşizme karşı birlikte mücadele etmek. Bu mücadele ilkeleri halka açıklanırsa, gerekirse TİP'in seçimlere girmeyebileceği ihtimali de dahil..." Bırakın milletvekilliği istemeyi, eğer bir protokol imzalanır, bir bildirge imzalanırsa gerekirse TİP'in seçimlere girmeyeceği konuşuluyor. İşte Türkiye'de böyle oluyor bu işler, bir yalanla bitiriliyor meseleler.

10 Haziran 2005, İstanbul

Meliha Boratav*

'79 1 Mayısı'nda Partili arkadaşlar Merter'de toplandı gece, ertesi gün dışarıya çıkacaktık. Fakat bizden evvel polisler gelmiş tabii sıraya dizilmişler, ona rağmen dışarıya çıktık. Merter'i eğer biliyorsanız, şöyle kuzey-güney istikametinde esas caddesi vardır. Onun etrafında sıralandık, Behice Hanım da çıktı o sırada, geldi başlangıç noktasında durdu. Diğer arkadaşlar da oradaydı, Dinçer Doğu vs. Fakat Behice Hanım'ı aldılar bizim yanımızdan götürdüler; biz merakla bakıyorduk ne olacak diye. Yalnız bizi birden bire yere yatırdılar, hepimiz yere yattık. Kurşunlar etrafımızdan geçiyordu, başımızın yanından, arkamızdan, sırtımızdan, ama kimseye bir şey isabet etmedi diye hatırlıyorum. Sonra arabalar geldi otobüsler, bizi teker teker polislerin arasından otobüslere bindirdiler. Polislerin önünden geçerken birisi bir vuruyordu sonra öteki, sonra birisi daha vuruyordu; epeyce bir dayak yedik orada. Bindik arabalara, bizi oradan Selimiye Kışlası'na götürdüler. Selimiye Kışlası'na gelince askerler bize iyi muamele etti. Yani, dövmediler, hatta sordular, ne yaptınız, diye.

* Meliha Boratav, 22 Mayıs 2009'da İstanbul'da hayata veda etmiştir.

türkiye işçi partisi
16 Nisan 1979
behice boran'ın
1 mayıs demeci

Orada bir takım muayeneler yaptılar bize, ne halde olduğumuzu görmek için. Vallahi sinirime dokunuyor, yani bunları hatırlamak bile sinirime dokunuyor. Sırtım böyle, şu omzumdan aşağıya kadar mosmor yediğim dayaktan. Yediğim dayak ayrı, söylenen sözler ayrı.. Kötü sözler söylendi yani bize, layık olmadığımız şeyler, ayıp sözler. Bunları düşündükçe benim asabım bozuluyor.

Partililerin tavırları ise önce gayet iyiydi, biz gülüyorduk, söylüyorduk. O kadar iyiydik. Ama bizim arkadaşlardan dayak yiyenleri yavaş yavaş önümüzden geçirmeye başladılar. O zaman bizim de asabımız bozuldu. Benim söyleyecek fazla bir şeyim yok işte, söylemiyorum da zaten.

Sağmalcılar'da birlikte kaldık Behice Hanım'la. Vallahi Behice Hanım cezaevinde yaşamak için yaratılmış bir kadın gibiydi. Yani biz hiçbirimiz öyle değildik. Ama Ankara'dan gelen genç arkadaşlar vardı. DTCF'den onlar da gayet iyiydiler. Dayak yememişlerdi onlar.

Şimdi Behice Hanım'la benim ilişkim Nurten'in (Nurten Arıcan'dan bahsediyor -y.n.) Behice Hanım'la olan ilişkisinden farklıydı. Çünkü bizimki ailevi yakınlık da oluyordu. Pertev Naili Boratav'ı bilirsiniz herhalde. Behice Hanım'la ikisi aynı kuşaktan insanlar. Benim kocam da Pertev Naili Boratav'ın kardeşi. Sırf isminden ve tabii fikirlerinden de dolayı epey eziyete katlanmış isimler bunlar. Boratav ailesi hayatları boyunca, sırf solcu oldukları için ve bu fikirlerini de her zaman her yerde söyledikleri ve yazdıkları için her türlü musibete göğüs gerdiler. Pertev ağabey Allah rahmet eylesin, o öldü. Müeyyet hayatta... Ama Türkiye'de mimlenmiş kişilerin nasıl yaşayacağını, nasıl yaşadığını, bu insanların hayatını tetkik ederek öğrenebilirsiniz. Her türlü şeyi onlara yapmak hoş görülüyordu. Yani gelip evde dövebilirlerdi, her şeyi yapabilirlerdi. Kime yaptılar? Bir komüniste yaptılar.

Meliha Boratav ve Behice Boran 1 Mayıs duruşmasında

Hapiste kaldığımız süreçte, dışarıdaki arkadaşlar bize bütün gazeteleri gönderiyorlardı, her sabah. Herkes kendi istediğini seçiyordu. Behice Hanım *Tercüman*'ı seçer, o zaman *Tercüman* kötüydü. Behice Hanım *Tercüman*'ı alır okur ben de "Yahu ne istiyorsunuz bu gazeteden, ne alıp okuyorsunuz?"derdim. "Bütün arkadaşlarınıza söyleyin, evvela bu gazeteleri okusunlar, senin okuduğun gazetede zaten senin fikirlerin yazıyor. Onları da sen biliyorsun. Ama *Tercüman*'da ne yazdığını ne ettiğini bilmiyorsun. Onun için tavsiye ederim sen de *Tercüman* oku" diye bana söylerdi. "Sadece *Tercüman* değil başka gazeteler de. Şöyle diyelim, gericilerin hakim olduğu gazeteler. Hatta *Cumhuriyet* falan hiç okumayın, o zaten sizin paralelinizde gidiyor" derdi.

Cezaevinde yaşamak için yaratılmıştı dedim, vallahi öyleydi, hiç şikayet etmiyordu. Her şeye katlanıyordu. Ne verirsek onu kabulleniyordu. Kahvaltıda mesela, bazen beyaz peynir-çay; bazen arkadaşlar daha çok getiriyordu, o zaman daha çok şey yiyorduk. Ama tek bir gün şikayet ettiğini görmedim, duymadım.

Yurtdışına gitmeden önce bizimle Florya'daki evimizde kaldı bir süre.

Yurtdışına çıkmasına karar verilmiş; Nurten geldi, "Böyle böyle bir durum var, Behice Hanım'ı buraya getirebilir miyim?" dedi. Biz de karı-koca olarak, "Tabii getirebilirsin" dedik. Çünkü Behice Hanım'la zaten bir şeyimiz var bizim, eskiler ünsiyet derler, yani insanlar arasında ilgi, o var bizde zaten, Pertev ağabey dolayısıyla. "Tabii getirebilirsin" dedik. Hemen getirdiler; beraber beş-altı gün kaldık.

Çok üzülmüştü yurtdışına giderken, hakikaten çok üzülmüştü, gitmek istemiyordu. Onun fikri şuydu: "Ben fikirlerimden dolayı niye yurdumu terk edeyim?" Şu kadar insan var Türkiye hudutları içerisinde hepsi ayrı ayrı fikirde olabilirler. Ve hepsi o hudutlarda yaşamak zorundalar. Niye alıyorsunuz, dışarıya gönderiyorsunuz? Bu çok üzücü bir durum tabii. O da çok üzülerek gitti buradan.

06 Nisan 2006, İstanbul

Mustafa Atalay

Behice Boran'ı ilk defa canlı olarak nerede gördüğümü anlatarak başlayabilirim. 1965 yılında benim en büyük ağabeyim Şerafettin Atalay, Amasya'da TİP'i kurmuştu. 1968 ara seçimlerinin sonrasındaki Parlamento'daki milletvekillerimizin büyük bir kısmı grup olarak Türkiye'yi gezmeye çıkmışlardı. Aybar'ın, Çetin Altan'ın, Rıza Kuas'ın, Ali Karcı'nın, Behice Boran'ın olduğu daha diğer milletvekillerimizin de olduğu bir grupla geziye çıkmışlardı ve uğrak yerlerinden biri de Amasya'ydı. Amasya küçük bir yerdir. Parti kurulduğunda kurucular çok sıkıntı çekmişlerdi. Behice Boran'ın geleceği öğrenildiğinde organizasyonlar yapıldı, bir salon tutuldu ve belediye hoparlöründen duyuru da yapılmıştı. Zaman geçtikçe kalabalık arttı, biz böyle bir rağbet göreceğini bilmiyorduk. Toplantı salonunda sunan ve yöneten ağabeyimdi. Hiç unutmam, ben çok şaşırmıştım, Behice Boran'ı "Behice Anamız" diye takdim etmişti. Kürsüye çıktığında ilk birkaç cümleden sonra salonu nasıl etkisi altına aldığını gözledim. Ben o zamanlar 15-16 yaşında bir çocuğum. Söylediğinden emin, duruşundan emin. Ve Türkiye İşçi Partisi'ni ve sol düşünceyi böyle açıklıkla anlatma şeyi. Böyle bir etkilenmem oldu.

1975 kuruluşundan sonra 1976'dan itibaren 1,5 yıl Amasya'da merkez ilçe başkanlığı ve il başkanlığı yaptım. Daha sonra İstanbul'da genel saymanlığa alındım. Genel sayman vekilliği yaptım. Bu dönemde de Behice Hanım'la aynı katta bir koridorun ucunda ben, bir koridorun öbür ucunda o, bürolarımız vardı. Artık bir çalışma arkadaşı olmuştuk.

Emekli maaşını almak için yine bana bir genel vekaletname vermişti. Ziraat Bankası Şişli Şubesi'nden alınıyordu. O zaman çok kuyruklar vardı. Başka bir kişinin emekli maaşını almak için, bağlı olduğu muhtardan hayatta olduğuna dair belge isteniyordu. Behice Hanım'ın oturduğu yer Merter mahallesiydi, muhtar da Partili ağabeyimiz emekli elektrik mühendisi İbrahim Aksın ağabeyimizdi. Merter'de oturan çok ağabeyimiz, ablamız olduğu için ben birkaç gün önceden bu evrakı almayı talep ettiğimde, çünkü ben Göztepe'de oturuyordum, Göztepe'den Merter'e gidip oradan Şişli'ye gidince kuyrukta çok gerilere düşüyorduk, o gün alamıyorduk maaşı. İbrahim ağabeyin orada bir önemli tavrını gördüm, bu belge Behice Boran'a veriliyor, ileri tarihli bir belge verilemez, gününde verilmesi gerekir, biz bu sorumluluğu böyle taşımalıyız diye. Ben o zaman Göztepe'den çıkıyordum normal vasıtalarla Merter'e gidiyordum, evrakı alıyordum, Şişli'de kuyruğa giriyordum, maaşını alıyordum. Sıra bana gelince bankodaki memurların Behice Boran ismini görünce yüzlerinin gülmesi beni çok mutlu ediyordu. Bir keresinde bir memur "Ne güzel Behice Boran gibi birisinin umumi vekaletnamesini almışsınız" demişti. Sonra daha çok beni duygulandıran, o maaşını götürdüğümde, ilk götürdüğümde, sonra rutin hale gelmişti bu anlatacağım şey. Üç aylık veriliyordu, parayı götürüp Behice Hanım'a veriyordum, rakamı da söylüyordum, çıkıyordum. İlk götürdüğümde, beş dakika sonra beni çağırdı. İki zarfla gelmemi söyledi. Getirdim iki zarfı. Masasında üç tane para öbeği vardı. Bunlardan her bir öbeği bir zarfa koydu. İki zarfın üzerlerine, işte günümüzden söyleyelim, Nisan ve Mayıs yazdı. Dedi ki "Mustafacığım, bunu bana Nisanın başında bunu da Mayısın başında vereceksin" dedi. Bu olayda bir insanın her şeyde prensipli ve düzgün yaşamasını, çok paraya ihtiyacı olduğu halde, o para onun ihtiyacını karşılamayacak olsa bile, kendisini nasıl disipline ettiğini gözlemledim.

Başka bir şey; mesela kız arkadaşlarımızın eteğindeki küçük bir sö-

küğü bile görür ve ikaz ederdi. Ama o kadar tatlı ikaz ederdi ki, kendisinin odasında iğne iplik olduğunu, verebileceğini, yapamıyorsa da kendisinin yardım edeceğini söylerdi. Çocuklara karşı da çok sevecendi. Oğlum gelmişti bir gün Parti'ye annesiyle. Çok hareketli bir çocuktu. Dur durak bilmeden, bizimi o bölümdeki balkona çıkıp Behice Hanım'ın çalışma odasına girdiğinde biz telaşlandık. Başkası olsa, ya bu niye diye... Geldik ki böyle sohbet ediyor, hal hatır soruyor.

Behice Boran hem kişiliğime hem de Partili duruşuma çok katkıları olmuştur. Ne yazık ki erken kaybettik. Kaybedişimizin üçüncü yılından itibaren anmayı, beşinci yılından itibaren de salon toplantılarında anmayı bir grup arkadaşımızla birlikte görev bildik ve yapıyoruz.

Kişilerin Behice Hanım'a bakışı konusunda Amasya örneğini söyledik ama buna ilave edeceklerim var. Cağaloğlu'nda Adliye durağında "Çınar Lokantası" diye bir lokanta vardı. Biz Partili arkadaşlarla birlikte haftada bir buraya yemek yemeye gider, bir şeyler de içerdik. Buranın da çok sert bir şef garsonu vardı, Hayri Bey. Oranın da kuralı 21.30'dan sonra servis yapmamak, başka bir servis almamak şeklindedir. Hayri Bey lafını esirgemeyen bir kimsedir, kızar falan. Fakat bize de bir yandan siz aldırmayın falan gibi işaret veren bir insandı. Biz de onun bu hareketini, "biz sürekli gidiyoruz, bizi seviyor" falan diye yorumlardık. Behice Hanım'ın Şişli Camisi'ndeki cenazesinde Hayri Bey'i tek başına gördüm. Saygı duruşunda bulundu, sonra geldi bize, tanıdığı kişilere, baş sağlığı dileğinde bulundu. Biz Çınar Lokantası'na gittiğimizde Hayri Bey'in siyasi görüşünü ve yapısını bilmezdik. İşte Şişli Camisi'ndeki o kalabalığın içindekilerden biri de Hayri Bey'di. Ve de Behice Boran'ı takdir etmiş bir emekçiyi, lokantada çalışan bir şef garsonu da orada görmekten de Behice Boran'ın hem yoldaşı olmak, hem öğrencisi olmak, hem de uzun yıllar birlikte çalışmaktan da hep kıvanç duydum.

24 Haziran 2005, İstanbul

Alp Selek

Behice Boran ile ilgili anlatılacak çok şey var, insan hangisinden başlayacağını bilemiyor. Fakat ben öncelikle Behice Boran ile beraber olduğumuz dönemde; onun bazı çocuksu tarafları var; oradan başlayıp, onları birkaç tane örnekle anlatayım.

Bir gün aynı yerdeyiz bir haber geldi. Beykoz taraflarında bir yerin kuruluşu, Türkiye İşçi Partisi Beykoz İlçesi'nin kuruluşuydu sanıyorum onun haberiydi gelen. Behice Hanım o kadar sevindi ki... Hani çocuklara bir hediye verildiğinde, ellerini bir birine sürterek bir sevinç gösterisi yaparlar ya, Behice Hanım da Beykoz İlçe'nin açılışını duyduğunda öyle bir sevinç gösterisi yaptı.

Onun dışında hem bilim kadını hem de tam bir ev kadınıydı. Kocası felç geçirdi ona baktı, annesine baktı, bir yandan da Parti olayları, bunların tümünü bir arada yürütebiliyordu. Bir yanda okuma, diğer yanda iş hayatı. Hayatını çalışarak geçiren bir insandı. Bilinen parti başkanları gibi parti tarafından beslenen biri değildi o. Yaşamını sürdürmek için çalışıyordu. Belki son zamanlarda tüm zamanını partiye verince biraz daha farklı olmuştur ama uzun bir dönem kendisi çalışarak evine ve ailesine

baktı. Benim eşim Ayla Selek eczacıydı, onunla aralarında büyük bir sevgi vardı. Bir gün Ayla'nın eczanesine geldi, ben de tesadüfen oradaydım; "Bak ellerime, ev işi yapmaktan haşır hışır, batıyor rahatsız ediyor"dedi. Ayla Ona bir solüsyon verdi, kullanma yöntemini anlattı. İki gün sonra geldi, yine çocuklar gibi seviniyordu, "Bak, ellerim ne güzel oldu" diye teşekkürler etti.

Bazen Parti faaliyeti olarak bir yerlere ziyarete gidilir ben de onunla giderdim. Türküler söylenir. Behice Hanım'ın o kadar güzel bir sesi vardı ki. İçimden hep geçmiştir; Behice Boran bilim kadını olmasa türkü söylese bayağı meşhur biri olurmuş diye... Öyle bir tarafı da vardı.

Bunlar Behice Boran'ın hem insan tarafı hem de çocuksu tarafları diyelim.

Çok güzel bilimsel ve mantıki yaklaşımı vardı olaylara, her şeye. Beni çok etkileyen bir özelliği vardı. Belki herkes yapar ama bende o yetenek olmadığından bir hususiyeti vardı. Bu özelliğine bayılırdım ve ona hayranlık duyardım. O vakit, bizim Parti'de toplantılarda genel başkan konuşurdu. Hem Türkiye olaylarını hem de dünya olaylarını değerlendirir, parti stratejisi bu toplantılarda bağlanırdı. Ondan sonra da kongre ya da toplantıda konuşmalar başlardı. Behice Hanım daha önce hazırladığı bir saatlik konuşmayı Yönetim Kurulu'na getirirdi. Orada tartışılırdı, bazı yerler değişirdi bazı yerler çıkarılırdı. Dikkat ettim yazan herkeste bir kıskançlık vardır; yazdığı bir cümlenin bile değiştirilmesine içi razı olmaz. Behice Hanım ise gayet rahattı o konularda. Sonra çıkardı toplantıdan hiçbir yere bakmadan, o son durumuna gelmiş konuşmayı tek virgülüne kadar atlamadan, ağırlığını vere vere öyle bir anlatırdı ki, bu herkesin yapabileceği bir iş değildi.

Parti çalışmalarında çok hürmet görüyordu tabii ama o çok tevazu sahibiydi. Derdi ki; "Parti Meclisi'nde, Merkez Yürütme Kurulu'nda üreteceğiz". O, bizim ürettiğimizi devamlı Parti tabanına yaymaya çalışıyordu. Particilik anlayışı böyleydi.

Bir de Behice Boran'ın şöyle bir tarafı vardı. Malum yaşlıydı falan ama süsünden de hiç eksik kalmazdı. Mesela Ankara'daki duruşmaları hatırlıyorum. Ben, biz avukatlar ve kimi partililer duruşmalara İstanbul'dan gidiyorduk, Behice Hanım duruşmalara gayet şık ve bakımlı geliyordu. Bu

birazcık da onu yargılayanların önünde hiç olmazsa kıyafetiyle bile ezilmemek içindi. Ama konuşmaya başladığında 2 kat 10 kat hatta böyle 100 kat daha yükseliyordu. Kendini bir mahkemede, bir yargıç karşısında gibi gördüğünü hiç sanmıyorum, çünkü onlara bir ders verirmiş gibi, öğrencileriymiş gibi yapıyordu savunmasını. Tabii yine hitabet şeklinde, bir şeyi okuyarak bir yere bakarak değil daha önceden hazırladığı savunmasını orada sunar, tüm mahkeme heyeti ağzını açıp dinlerdi. Hatta biri bir şey yaparsa "Susun Behice Hanım konuşuyor!" diye duruşmayı idare eden hakimlerden biri öbürüne müdahale ederdi. O cesur hitabeti, o adamları, hakimleri öğrencisi gibi görüp ders vermesi de onun bir başka yönü oluyordu.

Ama en büyük yönü de yaşantısı boyunca çok dürüsttü. Beyin kafa olarak dürüsttü, inanmadığı ufak bir şey için ona kimse bir şey yaptıramazdı, bütün hayatında da bunu gösterdi.

O kadar korkuyorlar ki bu tip insanlardan;. Behice Boran'ın cenazesi geldiğinde Ankara'ya, biz de Ankara'ya gittik. İşte havaalanına getireceklerdi ve arabalarla da onu Meclis'e kadar götürecektik. Meclis'te bir saygı duruşu yapılacaktı. Ben bir arabadaydım. Arabayı Danıştay'dan bir savcı ya da hakim vardı; o kullanıyordu. Parti sempatizanı ve aynı zamanda Behice Boran hayranıydı. Polisler bizi cenaze arabasından uzaklaştırmak için yolları kestiler, 8-10 tane araba biri sağdan biri soldan. Ama bizim şoför onlara duman attırdı ve cenaze arabasından kopmadık ve Meclis'e kadar gidebildik. Bu da gösteriyordu ki Behice Boran'ın ölüsünden bile korkuyorlardı, bir yerde anısı yapılacak, onun bile kalabalık olmaması için yırtındılar. Yani bu yapılanlar mutlak oradaki üç beş tane polisin işi değil, daha yukardan gelen bir emirle yapılan bir olaydı. İstanbul'daki cenaze merasimi de görülmemiş, muhteşem bir cenaze merasimi oldu;

polisin yine orada bazı tedbirler alıp bazı müdahalelerine rağmen. Yine de sabote etmeyi başaramadılar.

Yani Behice Boran hakkında elbette anlatılacak çok şey var.

Parti Meclisi'nin toplandığı gün Ankara'da 7 kişiyi öldürdüler. Cinayet yaptılar, Ülkü Ocakları bu, Türkeş'in ekibi. O bölgede Ülkü Ocakları'ndan ve MHP'den başka hiçbir hareketin özellikle de solun bulunmasını istemiyorlardı. Orayı tamamen temizlemişlerdi. Yalnızca bazı Türkiye İşçi Partililer kalmıştı oralarda. Onları da bir gün evlerini basarak, bir toplantının olduğu gün öldürdüler. Tabii büyük olaylar çıktı, büyük tepkiler oldu. Bu arada büyük bir cenaze merasimi yapmak gerekti. Behice Boran, Bülent Ecevit'le konuşmaya gitmişti. Bülent Ecevit o vakit zannediyorum başbakandı. Görüşmeden çıktıktan sonra gazeteciler röportaj sırasında sualler sordular "Ne yapacaksınız şimdi?" diye. Tek cevabı şu oldu; tabii üzüntüsünü belirttikten sonra, "Hiçbir şekilde bizi kendi sahalarına çekemeyeceklerdir" dedi. TİP'i de silahlı mücadeleye çekmek istiyorlardı, olaydan da anlaşıldığı gibi, ama silahlı mücadeleye çekme durumunu yaratamadılar. Ama daha sonra Parti'nin kapatılma nedeninin silahlı mücadeleye girme meselesi olmadığını, bana bir polis söyledi. Dedi ki; "Sizin gibi partiler yasal da olsa kapatılacak, mahkum olacaksınız. İnsanlar korkacak 'bak TİP'e bile yapıldığına göre bana da yapılır' deyip kendilerine kapanacaklar." Bu başka bir tartışma başlığıdır ama Behice Boran'ın oradaki o çıkışı Parti'nin ana çizgisini özetler. Onların oyununa alet olmayacağımızı, istedikleri oyuna gelmeyeceğimizi, onların sahasında dövüşmeyeceğimizi anlatır. Bu da onların en korktuğu sahada dövüştüğümüzün en güzel açıklamasıdır.

Devlet, Bahçelievler Katliamı'nda öldürülen 7 Türkiye İşçi Partili gencin cenazelerini de sorun yaptı. Daha doğrusu, cenazeleri vermek istemiyorlardı. Hatta Orhan'ın (Orhan Silier -y.n.), cenazelerin camiden alınması sırasında bayağı bir direnmesi oldu, beraberdik.

12 Eylül'e giderken de tabii bir takım değerlendirmeler yaptık. Ama silahlı mücadele veren bir parti olmadığımızdan, en fazla halkı uyarma amacıyla, "Faşizmin ayak sesleri geliyor!" diye bildiriler dağıtıldı ve buna benzer birçok şey yapıldı. Zannediyorum askeri müdahalenin geldiğini anlayan ve bunu halka açıklayan ama bu tehlikeye rağmen de son güne

Behice Boran 1 Mayıs 1979 duruşmasında Alp Selek ve diğer avukatlarla

kadar mücadelesine devam eden bir partiydi TİP. Sokağa çıkma yasağına rağmen 1 Mayıs'ta (1979 -y.n.) sokağa çıkıldı. O zaman sıkıyönetimden dolayı, askeri bir idare vardı.

'79 1 Mayıs'ta sokağa çıkma yasağı oldu. Parti sokağa çıkmaya karar verdi; "Hiç kimse bizim demokratik haklarımızı -sıkıyönetim komutanı dahil- alamayacak. O yüzden biz sokağa çıkacağız" kararı alındı. Nerede? Merter'de. Çünkü Merter'de bir toplu durum vardı. Yani üyelerimizin bir kısmı orada daha fazlaydı, Behice Boran da orada oturuyordu. Behice Boran ve sokağa çıkmak üzere Partililer orada toplandılar. Sabahleyin yola çıktılar, tabii polis derhal çevirdi, askerle birlikte. Bir takım şeyler yaptılar, yere ateş etme, insanlara kötü muamele yapma gibi. Ama çok disiplinli hareket edildi. Parti'nin 350'ye yakın üyesi katılmıştı. Zaten İstanbul'un bir iki yerinde bu tip sokağa çıkış oldu, onun dışında kimse sokağa çıkmadı. Sonra aldılar onları yakaladılar, bir kısmını hırpaladılar, hatta Behice Boran'ın kollarına girerek götürmüşler. İçeri attılar, duruşma oldu, duruşma şahaneydi. O duruşma çok güzel bir duruşma oldu. İlk defa Türkiye'de 200'ün üzerinde avukat katıldı, hatta "yer yok, o kadar

avukatı alamayız" dediler. Büyük problemler çıkardılar. Behice Boran orada da çok güzel savundu, zaten herkes çok güzel savundu. Yani, hiçbir taviz vermeden savunuldu, sonunda tahliyelerle bitti olay.

Tek bir cümleyle anlatmak isteseydim Behice Boran'ı; aşık olur muydum genç olsaydım. (Gülüyor -y.n.) Hakikaten insanın ideal bulacağı, olmak isteyeceği bir insan. Cesareti ile mantığı ile insan olarak yani. Bir genç kadın yetişiyorsa "Bu ilerde Behice Boran olacak" diye mutlaka insanlar gösterir, yetenekli ve kabiliyetli anlamında. Bu örnek gösterilen kişi galiba Behice Hanım öyle değil mi?

"MHP, parti yapısı ve yan kuruluşlarıyla, faşizm yanlısı güçlerin örgütlenişi ve eylemleri içindedir. Ta boğazına kadar! MHP üç yıl iktidarı paylaşmanın olanaklarını sonuna kadar kullanarak devlet örgütü içinde ve dışında kendisini güçlendirmiştir. MHP'nin ne denli tırmandırılan terörün içinde olduğu, belirti ve kanıtlarıyla her geçen gün salkım salkım ortaya dökülmektedir. MHP'nin ve yan kuruluşu derneklerin üzerine gitmek için yasal dayanak ve nedenler fazlasıyla vardır. Geciktirilmiş olan bu eylem daha da geciktirilmeden bir an önce yapılmalıdır..."*

Bahçelievler Katliamı

9 Ekim 1978 tarihinde Ankara'nın Bahçelievler semtindeki 15. Sokak 56/2 numaralı dairede bulunan yedi TİP'li gencin, başlarında reis kodlu Abdullah Çatlı olmak üzere MHP'li faşistler tarafından hunharca katledilmesidir.

Serdar Alten, ODTÜ Elektrik bölümü öğrencisi, mide ve bağırsaklarına isabet eden üç kurşunla yaşamını yitirdiğinde yirmi üç yaşındaydı. Apartmanın karşısındaki binada oturan ve silah seslerini duyarak binaya gelen polis memuru Serdar Alten'i can çekişirken buldu, evde bulunan diğer dört kişi olay anında ölmüştü. Alten, hastaneye kaldırıldı, ifadesine başvuruldu, saldırganları tarif etti. Sekiz gün yaşam mücadelesi verdikten sonra kurtarılamadı.

Hürcan Gürses, Ankara Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi öğrencisi, kalp ve böbreğine isabet eden üç kurşunla yaşamını yitirdiğinde yirmi altı yaşındaydı.

Efraim Ezgin, Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik Bölümü öğrencisi, başına isabet eden dört kurşunla yaşamını yitirdi. Yirmi üç yaşındaydı.

Osman Nuri Uzunlar, Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü öğrencisi, askıdan bozma tel ile boğulmaya çalışıldı, başarılı olunamayınca ıslak bir havluyla boğuldu. Yirmi yaşındaydı.

Latif Can, Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü öğrencisi, akciğerine isabet eden iki kurşunla yaşamını yitirdi. Yirmi yaşındaydı.

*7 Ekim 1978 Türkiye İşçi Partisi 7. İl Temsilcileri Toplantısı'nda yapılan açılış konuşması tehlikeyi bir gün öncesinde haber verir nitelikteydi.

Faruk Erzan, Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü öğrencisi, kafasına isabet eden üç kurşunla yaşamını yitirdi. Yirmi dört yaşındaydı.

Salih Gevenci, Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü öğrencisi, göğsüne bir kafasına iki kurşun isabet ederek yaşamını yitirdi. Yirmi altı yaşındaydı.

Salih Gevenci ve Faruk Erzan evden dışarı çıkarılıp Eskişehir yolunun 33. kilometresinde kurşunlanarak öldürüldüler.

Söz konusu failler:
Reis kod adlı Abdullah Çatlı: Katliam operasyonunu yönetti. 3 Kasım 1996'da gerçekleşen bir trafik kazasında ölünceye kadar serbestçe dolaştı. Kaza anında yanında DYP Şanlıurfa milletvekili Sedat Bucak ve polis şefi Hüseyin Kocadağ vardı. Çatlı'nın üzerinden dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'ın imzasının bulunduğu silah taşıma belgesi ve yeşil pasaport çıktı. Tekbir sesleri, "Türkiye seninle gurur duyuyor" nidalarıyla toprağa verildi.

İdi Amin kod adlı Haluk Kırcı: Sorgusunda katliamı soğukkanlı bir şekilde şöyle anlattı:

"*Kapı açılır açılmaz içeri girdik. Hepsini yere yatırdık. Ne yapacağımız konusunda talimat almak için Abdullah'a (Çatlı) birini gönderdik. Abdullah eter ve pamuk vermiş 'Hepsini teker teker bayıltıp öldürelim' demiş. Dışarı çıkıp, arabada bekleyen Abdullah'la konuştum. 'Evde öldürmek zor olacak. İkişer ikişer götürüp öldürelim' dedim. 'Olur' dedi. İki kişiyi Büyük Reis'in arabasına bindirip Eskişehir yoluna götürdük. Müsait bir yer bulup ikisini de yere yatırıp kafalarına ateş ettik (Üçer el). Geri döndük. Böyle zor olacağını anlayınca Abdullah, 'tek tek boğalım bunları' dedi. Bir tanesini zorla boğdum, diğer dördünü bu şekilde öldürmek de zor olacaktı. Arkadaşları gönderdim. Sonra da sedirin üzerinde bulunan dört kişiye yakın mesafeden ateş ederek mermilerin hepsini boşalttım. Silahı da götürüp Abdullah'a verdim.*" Haluk Kırcı, bu davada idama mahkum oldu. On yıl yattıktan sonra infaz hesabı "yanlış" yapıldığı için 26 Nisan 1991'de salındı. "Yanlışlık" anlaşılınca yeniden aranmaya başlandı. 10 Ocak 1999'da Kartal'da yakalandı. Susurluk çetesine üye olmak suçundan dört yıl hapse mahkum oldu. 18 Mart 2002'de 2. kez yanlışlıkla tahliye edilen Kırcı, Şubat 2005'te Ukrayna'da yakalandı.

Ahmet Ercüment Gedikli: MHP Bahçelievler bölge sorumlusuydu. Çatlı'dan sonraki bir numaralı sanık olarak adlandırıldı. On yıl hapis yattı. Kendisi, *İslam,*

Asabbiyye ve Milliyetçilik adlı kitabın yazarı. Halen hayatta ve "ülkücü davasını" savunmaya devam ediyor.

Duran Demirkıran ve Ömer Özcan: Katliamda gözcülük görevleri nedeniyle 15 yıla mahkum oldular ancak infaz yasasından yararlanarak serbest kaldılar.

Mahmut Korkmaz: 1986 yılında yakalanarak 15 yıl hapis cezası aldı. Ceza az bulunduğu için Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararı bozdu. Yargılama sürerken 1991 yılında Şartlı Salıverme yasasıyla tahliye edildi, kayıplara karıştı. 27 Şubat 2002 tarihinde Erzincan'ın Refahiye ilçesinde yakalandı.

Kürşat Poyraz: Gedikli ile birlikte MHP Bahçelievler bölge sorumlusuydu. Fransa'ya kaçtı. Yakalanamadı.

Bahçelievler katliamı nedeniyle yargılananlar arasında Savcı Doğan Öz'ü öldürmüş olan İbrahim Çiftçi de vardı. Dört kere askeri mahkemece idama mahkûm edilmesine karşın, Askeri Yargıtay her seferinde "eksik soruşturma"dan kararları bozdu. Dördüncü kez verilen idam cezası, askeri Yargıtay tarafından onandı. Ancak başsavcılığın itirazı ile Daireler Kurulu tahliye kararı verdi ve Çiftçi beraat etti. Çıktıktan sonra iş hayatına atılan Çiftçi, MHP Genel Başkanlığı'na da aday oldu.

Olayda kullanılan otomobil Ülkücü Gençler Derneği İkinci Başkanı Mustafa Mit adına kayıtlıydı ve Mit, polis ifadesinde, aracı Çatlı'ya verdiğini anlattı. Devrimcileri bayıltmada kullanılan eterin ise İbrahim Çiftçi'nin emriyle Numune Hastanesi'nde görevli bir eczacı tarafından çalındığı ortaya çıktı.

Tarihe, Bahçelievler Katliamı olarak geçen bu kanlı baskın 8 Ekim 1978 Pazar günü saat 22 sularında başlamış ve 9 Ekim pazartesi günü saat 3'de sonlanmıştır. Yaklaşık beş saat süren bu insanlık dışı vahşetin failleri meçhul değildir. Bu katliamın faillerini ortaya çıkarmaya yönelik yapılan sorgulamalar, yargılamalar, infazlar, delillerin karartılması, mahkeme kararlarının bozulmasıyla bitmek bilmeyen yargı süreci ve en sonunda katillerin "vatan kahramanı" ilan edilmesiyle katliamın kendisi kadar Türkiye tarihinde karanlık bir lekedir.

06 Nisan 2006, İstanbul

Aydın Engin

Aydın Bey, ilk olarak Türkiye İşçi Partisi ile ilişkinizi ve daha sonra da sizin de tanık olduğunuz Kocaeli Kongresi'nden bahsetmenizi isteyeceğiz sizden.

O zamanlar çok küçük bir Parti'ydi, sendikacıların damgasını vurduğu biraz göstermelik bir Parti'ydi ama gene de işte ne bileyim ben, sosyalizmden söz ettiği için olsa gerek, ben Behice Hanım'dan önce Partili oldum.

Ben orada burada bahsettiğim için mi yoksa o dönemde ki Türkiye İşçi Partisi'nin üyesi olan, Türkiye İşçi Partisi'ne kendini yakın hissedenler için önemli bir gösterge, sembol olduğu için mi bilmiyorum bu Kocaeli Kongresi bana çok sorulur nedense. Aslında tek başına alırsanız Kocaeli Kongresi'nin çok büyük bir önemi yok, nihayet Parti'nin il kongrelerinden bir tanesidir. Genel başkan da o kongrelerde bir konuşma yapar bu çok doğal. Kocaeli Kongresi'nin özelliği belki şu; Türkiye'de Milli Demokratik Devrim (MDD) ve Sosyalist Devrim (SD) diye bugün biraz saçma da gelse bize, bu kadar siyah beyaz tarif edilmesi biraz saçma da gelse, bu ayırımın iyice keskinleştiği bir dönemde yapılmış-

tır. Kocaeli'nde en azından il yönetimini alabilecek veya il yönetimine ağırlık koyabileceğini düşünen, Mihri Belli'nin başını çektiği MDD çizgisindekilerin Kongre boyunca alışılmadık bir biçimde davranmalarının resmidir. TİP kongrelerinde daha önce pek örneğini görmediğimiz -en azından ben görmedim- hani Kongre'yi berbat etme, Kongre'de kendileri gibi düşünmeyenleri susturma, hatta mesela Behice Boran'a küfretme gibi hem de çok ağır sözlerle küfretme gibi burada yineleyemeyeceğim kadar bildiğimiz aşağılık bir küfür salvosu altında kalınan bir Kongre'dir. Ve gene Kocaeli Kongresi'nin bizler için anlamlı olması Behice Boran'ın orada o saldırılardan etkilenmeden; sakin, sükunetini koruyarak, soğukkanlılığını koruyarak, ama en önemlisi "öğretmen Behice Boran" kimliğini çok üste çıkararak, kendisine bağırıp çağıranları, sövüp sayanları bile bir süre sonra hayretle yerlerine oturtmasıdır. Aslında bir sosyalistin normal olarak bilmesi gereken, ama o zamanki düşünsel anlamda çöllükten yeni çıkan Türkiye sol hareketinde, sosyalist hareketinde, insanların pek çoğunun daha yeni duyduğu -o zamanki terimle söyleyeyim- bilimsel sosyalizmin bir takım verilerini, gerçeklerini Behice Boran'ın çok sakin bir sesle anlatmaya başlaması, sövüp sayanların da iskemlelerine oturup yepyeni şeyler duyuyormuşçasına hayretle, biraz da hayranlıkla onu izlemeleridir. Ve Behice Boran'ın konuşması sonrasında tüm katılanların, Kongre sonucu hiç önemli değil, küfredilen, aşağılanan, konuşturulmayan bir genel başkan olarak değil, genç ya da yaşlı o kongreye katılanların tümünün gözünde, "Vay canına, demek ki böyle bir şey de olurmuş, bir kadın tek başına hepimizi susturdu, bir kadın sıradan Parti Kongresi'nde -ki genellikle genel geçer laflar konuşulur o kongrelerde- bize öğretti, öğretmenlik yaptı ve sahiden de biz bir şeyler öğrendik" diye hayranlıkla bakakaldıkları bir kongreydi. O bakımdan belki çok önemli, mesela benim için sahiden çok anlamlı ve önemli.

Behice Boran'dan önce Parti'li oldunuz. O zaman, her iki dönemi de -yani Boran'sız ve Boran'ın başkan olduğu TİP'i de- biliyorsunuz. Bu iki dönem arasında sizin açınızdan değişen neydi? Ne kattı Behice Boran Türkiye İşçi Partisi'ne?

Bakın şöyle diyelim isterseniz, Behice Boran'ın ve kısmen Sadun

Behice Boran, Kadıköy ilçesinde bir toplantı sırasında, 1967

Bey'in de Sadun Aren'in de ama ağırlıkla, altı çok kalın çizilmiş olarak söylemek isterim ki Behice Boran'ın Türkiye İşçi Partisi'ne katılmasıyla Türkiye İşçi Partisi'nde çok önemli bir şey değişti. Demin ben rasgele kullanmadım "Öğretmen Behice Boran" deyimini, bugün genç kuşaklar için, sizin için kavranması son derece güçtür ama 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Başkanı "Komünizmin panzehiri sosyalizmdir" diyebiliyordu. Yani bu bilinç bulanıklığı, bu bilinç yalmkatlığı, sığlığı kolay açıklanır şey değil. Komünizmin panzehiri yani komünizmin çaresi, o çok kötü bir şeydir, onun çaresi sosyalizmdir. Aynı günlerde Abdi İpekçi ile Sami Kohen, "İsrail Kibutz"larını modern sosyalizmin bir kanıtı olarak diziler yapıyorlardı ve Türkiye'de çok yankılanıyordu. Ve insanlar gerçekten *YÖN* dergisinin de kısmen etkisiyle, bugün gülünç gelen, bugün çocukça gelen, ama 1961 Türkiye'sinde, yani tek parti döneminden ve Demokrat Parti iktidarından henüz yeni çıkmış, hiçbir Marksist klasiğin çevrilmediği, "egzistansiyalizm" diye bir bunalım edebiyatının aydınlara egemen olduğu bir dönemde, bu kadar sığ, bu kadar çocukça düşünebiliyordu. İşte tam bu dönemeçte Behice Boran'ın Türkiye İşçi Partisi'ne gelmesi ve Türkiye İşçi Partisi'ne girdiği andan itibaren de sıradan veya

klasik bir parti yöneticisinden çok çok farklı önemliydi. Aybar'ın her şeye rağmen bir aristokrat gibi tepeden bakan; gençlerle, sıradan Parti üyeleriyle sıcak ilişki kurmayan -kibirli mi diyelim, gururlu mu diyelim tereddütlüyüm ama ikisinden birini tercih edin artık siz- o bakışının yanında Behice Boran, bir öğretmen gibi aramıza girdi ve hatta yanımıza yaklaştı. Ve bize bilmediğimiz dünyanın kapılarını açtı. Burada tekrar tekrar lafı uzatma bahasına tekrarlamak istiyorum, 2006'nın değerleriyle 1980'li yılların, 1970'li yılların değerleriyle değil; 1961'in değerleriyle ölçünüz. Bir tek klasik Türkçeye çevrilmemiş, Nâzım'ın herhangi bir şiirini okuma imkanına sahip değilsiniz -eğer güvendiğiniz bir arkadaşınız size bir defter yaprağına yazılmış bir şiirini vermiyorsa- böylesine çöl bir Türkiye'de sosyalizmin bilimi anlamında hiçbir bilinç yokken, hele benim gibi genç üniversite öğrencileri için -yirmi yaşındaydım nihayet o yılda- Behice Boran bize sosyalizmin bir merhamet sorunu olmadığını, fakir fukaraya acımak meselesi olmadığını, patronların tek tek kötü de olmayabileceğini, namuslu hatta iyi insanlar olabileceğini, ama sermayenin kendisinin Marksist anlamda sömürü kavramından dolayı işçi sınıfını sömürmek zorunda olduğunu anlattı. Bunun, patronun iyi kalpli ya da kötü kalpli oluşuyla alakası olmadığını, bir; anlattı, iki; öğretti, üç; bunu inatla tekrarladı. Böyle ciddi büyük Parti seminerleri olmadan, kendi deyimiyle Behice Hanım'ın "merdiven altında yakaladığına..." -ve sık sık yakalardı- yumuşak olmayan ama gerçekten sevilen, hayran olunan bir öğretmen edasıyla bize sosyalizmi öğretti. Ancak ondan sonra biz sosyalizmin fakir fukaraya acımak, adaletsizliğe isyan etmek olmadığını; kapitalizmin ciddi bilimsel eleştirisinden kaynaklanan bir düşünce olduğunu, bir felsefe olduğunu, bir tahlil olduğunu, analiz olduğunu Behice Hanım'dan öğrendik. Bunu ben tek başıma söylemiyorum yani o dönemde İstanbul ve Ankara'da olan pek çok genç üniversite öğrencisi kitaplardan değil önce Behice Boran'dan öğrendi. Behice Boran deyince akla gelen bir sürü şey vardır kuşkusuz. Benim hayatıma yön veren, benim hayatımı etkileyen çok önemli siyasi figürlerden biridir Behice Boran. Ama önce öğretmendir ve iyi bir öğretmendir ve üstelik "çölde" öğretmenlik yapacak kadar da yürekli bir öğretmendir. Onun ötesinde bu kadar iyi bir öğretmen, ama öğrencileriyle sıkı fıkı olan, laubali olan bir öğretmen değil, tam ter-

sine kendi iç disiplinini ilişkilerine de yansıtan sosyalist bir önderdi, bir öğretmendi. Örneğin biz masum bir gençlik hatası işleyip bir yandan Parti'nin *Sosyal Adalet* dergilerini postaya vermek üzere pullarken -gece geç vakit sabaha kadar süren bir çalışmaydı, biz militanca ve kahramanca çalıştığımızı zannederken- ama bir yandan da şarap içiyorduk Parti'de. Yakalandık ve bizi çok sevdiği için affedeceğinden gayet emin olarak biraz yılıştık. "Ne yapalım çok yorgunduk, biraz da şarap içelim istedik, işte peynir helva yiyip, şarap içiyoruz" dedik. Hiç böyle manasız, uhrevi, dinsel bir söyleme kapılmaksızın, o yaşlarımızda bile inandırıcı olmayacak bir diskur, bir söylem yerine "Hayır, Parti'de sosyalist insan içki içmez, içki meyhanede içilir. Parti'de eğer içki içiyorsanız bu sizin sosyalizme olan bağlılığınızda, sosyalist hareketteki üstlenmek istediğiniz rollerde gevşek ve çürük olduğunuzu gösterir" dedi. Hiç yumuşamadan, bizi sanırım altı ay veya beş ay İstanbul'un muhtelif ilçelerine sürdü. Örneğin ben Üsküdar'a sürüldüm, bir başka arkadaşım Beyoğlu'na sürüldü, bir arkadaşım Beykoz'a sürüldü, bir çeşit sürgüne gönderildik. Genel Merkez'de çalışmak gibi fiyakalı, başkalarına hava basabildiğimiz, daha birinci sınıf militanlar gibi hissettiğimiz, onurlandığımız bir şeyden altı ay uzak kaldık. Bu Behice Hanım'la ilgili. Galiba yeter de bu kadar.

Kocaeli Kongresi'ne çok kısa dönüş yapmak istiyorum. Orada sahiden görsel bir şölendi Behice Hanım'ı izlemek. Ben sadece çok sevdiğim bir öğretmenimi hayranlıkla izleyen, saftrik bir delikanlıdan daha öte, derdini anlatabilme, çetrefil son derece çetrefil bilimsel gerçekleri son derece yalın ama son derece de sağlam anlatabilme yetisine orada tanık oldum. Çünkü sizi dinlemeye hazır insanlar değil oradakiler. Size

küfreden, bağıran çağıran insanlar, bağırıp çağırmayan alkışlayanlar bile "Yahu bu Kongre'de böyle ağır şeyler konuşulmaz, işte etrafı heyecanlandıracak üç beş laf edilir, ondan sonra seçimlere geçilir" diye bakan insanlar oturdular, dakikalarca ama birkaç dakika değil, belki kırk dakika, elli dakika "Öğreneceksiniz, mutlaka öğreneceksiniz, ancak öğrendikten sonra sosyalist olacaksınız. Bağırarak çağırarak küfrederek bu işi halledemezsiniz" diyen Behice Boran'ı dinlediler. Sömürüden girip, arkasından MDD düşüncesinin yani istense de istenmese de o günkü Türkiye gerçeğinde militarizmle, orduyla işbirliği hesabı yapıp tepeden inmeci jakoben bir sosyalizm denemesi olduğunu, bunun bilime aykırı olduğunu, bunun sınıfsal olarak yanlış olduğunu anlatmasını dinledi. En azgın -evet bu kelimeyi kullanmalıyım- en azgın MDD yandaşlarının bile, ikna olmasalar da, "Vay canına, bu soruları ben kendi kendime hiç sormamıştım. Bunlar çok ağır sorular" diye iki elleriyle başlarını kavrayıp düşünmeye başladıklarına tanık oldum. Kırk elli dakikalık çok uzun bir konuşmaydı. Güzeli de oydu ki, kimsenin canını acıtmadan, ama hiç kimseye de "hadi canım sen de" dedirtmeden bir il kongresinde hiç de olmayacak bir şey yaptı, öğretmen oldu gene. Behice Hanım benim için öncelikle öğretmendir. Benim öğretmenimdir ama Türkiye'de çok, çok sayıda işçinin, öğrencinin, aydının da öğretmenidir. Eğer Parti'nin il başkanı Parti'nin "komünizmin panzehiri sosyalizmdir" diyorsa, orada bilim sığlığı söz konusudur, onların da öğretmeni olabilmiştir. Behice Hanım bir sürü yanı, bir sürü yüzü, bir sürü niteliği ile çok önemli bir kadındır ama benim için öncelikle öğretmendir.

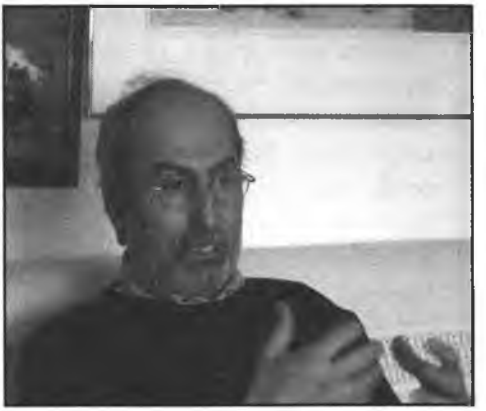
12 Eylül'e giderken Türkiye'deki siyasi durum nasıldı?

Behice Hanım üzerine somut bir sürü şey anlatmak kolay da, 12 Eylül'e giderken Türkiye'deki siyasi durum konusundaki soru biraz zor bir soru. Yani birkaç dakikalık söyleşiye sığdırılabilecek gibi değil. Şunu söylemek isterim ama. Belki aynı soruyu yönelttiğiniz ve bu belgeselde kendisinin görüşlerine başvurduğunuz kişilerin hiçbirinin söylemediği bir şeyi, yani böyle olduğunu düşünüyorum, yani Türkiye'de soldaki bölünmelerin artık mizahi düzeylere ulaştığı, biyoloji dersinde okuduğumuz amiplerin çoğalması vardır karyokinez çoğalma yani geometrik artar

2 - 4 - 8 - 16 diye gider, hatta her örgütün kendi içinden üç dört örgüt doğurmaya başladığı bir dönemden söz ediyoruz 12 Eylül'e yaklaşırken. Kuşkusuz küçük marjinal örgütlenmelerin yanı sıra döneme damgasını vuran Dev-Yol gibi, Türkiye Komünist Partisi gibi, Türkiye İşçi Partisi gibi, Halkın Kurtuluşu gibi, yani muhtelif Maocu, Arnavutçu, Sovyetik, Pro-Sovyet olarak tanımlanan çeşitli akımlar vardı. Ana akımlar da vardı ama bunların tümü de bu kan göllerine dönüşmüş, bugünkü kafamızla baktığımızda sahiden darbeye adım adım, bir askeri darbe dışında herhangi bir çözümün görülmediği bir çılgın gidiş sırasında, sol örgütler arasında ya da demokratlar arasında bir uzlaşma kültürü üretebilecek bir yetkinliğe beceriye sahip olamadılar. Tam tersine kör kör parmağım gözüne o kan gölleri içerisinde hâlâ dar örgütsel çıkarların öne çıktığı bir itiş kakış yaşandı. Kendimi bundan ayırmıyorum. Yani ben de o dönemde "Ah ben söylediydim, böyle yapmayın" filan diye bir şeyler söylemedim. Kendimle hesaplaştığım zaman da doğrusu yüzümün akıyla çıktığımı iddia edemediğim, iddia etmek ne demek, çıkmadığım bir dönemdi. Ben de aynı o sırada Türkiye Komünist Partisi üyesiydim. Aynı darlık içerisinde, aynı dar örgüt çıkarlarını öne çıkaran ve asla ve asla Türkiye'nin başına 12 Eylül gibi bir kabusun çökeceğini yaşımız nedeniyle, ilmimiz nedeniyle görmemiz gerekirken göremeyen ve o kan göllerinin daha da artmasına belki hizmet edecek bir uzlaşmazlık çizgisini inatla öne çıkaran insanlardık. Bugün baktığımda '78'den itibaren Türkiye solunun bu işin faşizan bir darbeyle sonuçlanacağını görebilmesi gerektiğini düşünüyorum. Görememek siyasi bir basiretsizliktir bence. O dönemde basiret terazisine vurulduğunda sınıfını geçen herhangi bir örgüt hatırlamıyorum. Bunu söyleyebilecek durumda olduğumu sanıyorum. Çünkü gene gazeteciydim, dolayısıyla oldukça geniş bir ufuktan olup bitene bakabiliyordum. Eğer bu basireti gösterebilen küçük dahi olsa bir örgütlenme olsaydı haberim olurdu diye düşünüyorum. En azından iddialı ama bu iddianın altına basarak söylüyorum; hayır bu basireti gösteremediler, adeta 12 Eylül'ün, yani 12 Eylül gibi bir faşizan kabusun ülkenin üstüne çökmesine, tabii ki bilmeyerek, tabii ki isteyerek değil çanak tutmuş olduk. Ben de bunlardan biriyim tabii.

O dönemde önümüzde iki seçenek var; ülke ya demokrasiye ya da fa-

şizme gidecek söylemini yalnızca Behice Boran, yalnızca Türkiye İşçi Partisi değil birçok kişi söyledi. Yani bu tek başına bir marifet değil. Eğer Behice Boran bunu bu açıklıkta bu netlikte söylediyse çok fısıltıyla söylemiş olmalı ki benim kulağıma bile gelmedi.

17 Nisan 2005, Ankara

Neşet Kocabıyıkoğlu

12 Eylül'e gelirken en önemli sorun Parti'nin birliğini sağlamaktı Behice Boran açısından. Ve Behice Hanım, Parti'nin birliğini sağlayabilmek için gerçekten çok çaba harcadı. Burada Behice Hanım'ın çok önemli bir niteliği ortaya çıkıyor. TİP'in de çok önemli bir niteliği ortaya çıkıyor. Bazı komünist partilerinde olduğu gibi bizim Partimiz bir lider partisi değildi. Bizler kendimizi bilimsel sosyalist, komünist diye adlandırıyorduk ve Parti bizim için önemliydi.

Ben aynı zamanda Ankara İl Yönetim Kurulu üyesiydim. Bir gün Behice Boran Ankara'ya gelecekti. Biz de Ankara İl Örgütü olarak karşılayacaktık. İl Sekreteri arkadaşımız Yönetim Kurulu'nu olağanüstü toplantıya çağırdı. Biz dört kişi katıldık toplantıya. Burada İl Sekreteri arkadaşımız şöyle bir teklifte bulundu: "Hep 'Silahımız Partimiz!' sloganını atıyoruz. Partiler açısından liderler çok önemli. Bundan sonra, 'Liderimiz Boran, Silahımız Partimiz!' diye bir slogan atalım" dedi. Ben, "Ben böyle bir şeyi uygun görmüyorum. Bu, kişi putlaştırmaya gider. Böyle bir şeye gerek yok. 'Silahımız Partimiz!' sloganı yeterlidir" dedim. Bir gün Behice Hanım'ın kulağına gideceği ve benim hakkımda yanlış düşüneceği aklı-

ma bile gelmedi. Çünkü Behice Hanım böyle bir insan değildi. Muhtemelen o toplantıda bulunsaydı Behice Hanım da benim gibi düşünürdü. Ama arkadaşlarımız, "Zaten komünist partilerde genelde böyle oluyor, 'Liderimiz Boran!' sloganını mutlaka atmalıyız" dediler. Çoğunluk böyle karar verdi, benim karşı oyuma rağmen ve kabul edildi. Buradan toplantıya dönecek olursak, on beş-yirmi gün sürdü toplantılar. Ve Behice Hanım hepimizi dikkatle dinleyerek ve defalarca o konuyu tartıştırarak bir senteze ulaşmaya çalıştı. O kadar ki, ben Merkez Yürütme Kurulu'na çok yeni girmiş bir üyeydim. Benim gibi yeni giren bir-iki arkadaş vardı. Bizler o iki grubun arasında, iki grubu da uzlaştırmaya çalışan bir pozisyondaydık. Ve bizim bu uzlaştırmaya çalışan tavrımıza çok önem verirdi Behice Hanım. O da uzlaştırmaya çalışıyordu bu iki grubu. Ama tam da biz uzlaşamamışken, birleşememişken, kongreyi yapamamışken 12 Eylül geldi. Biz daha önceki Kongre'de, demokrasinin kesintiye uğraması halinde, Parti'nin her hal ve şartta çalışmasına dair karar almıştık. Biliyorduk ki böyle bir askeri darbe olsa da Parti hayatına devam edecek. Dolayısıyla Behice Hanım'ın en önemli kaygılarından birisi de demokrasinin kesintiye uğraması koşulunda Parti'nin çalışmalarını devam ettirebilmesi oldu. Yani özetlersek; Parti'nin birliğini korumak, sosyalistler arasında bir birlik sağlamak, anti-faşistler arasında bir birlik sağlamak ve Parti'nin her hal ve şartta çalışmasını sağlamak Behice Hanım'ın da gündeminin başında gelen maddelerdi.

17 Eylül 2005, İstanbul

Gündüz Mutluay

Behice Boran TİP'te çok önde, çok bilinen bir isim değildi. Aybar bilinen bir isimdi ve hatta TİP deyince önce mesela Çetin Altan[1] akla gelirdi, sonra Aybar gelirdi, Behice Hanım'ın o zamanlar böyle bir bilinirliği yoktu. Tabii kendi çevresinde, eski kuşaklarda falan bilinen bir isim ama ben mesela Behice Boran'ın adını çok sonradan duydum. Mesela Çetin Altan o dönemin en popüler ismiydi. Öylesine popülerdi ki, mesela mitinglerde normalde en son genel başkan konuşur. TİP mitinglerinde en son Aybar konuşur, fakat Çetin Altan konuştuktan sonra mitingin sayısında düşüş oluyordu. Yani bir kısım Çetin Altan hayranı vardı ve onlar miting bitince gidiyorlardı ve onun için mesela Çetin Altan en son konuşturuluyordu. Yani önce Aybar konuşuyordu, gitmesin millet dağılmasın diye. Behice Hanım'ın öyle popüler bir bilinirliği yoktu. Behice Boran'ın bilinirliği

[1] Çetin Altan: (1926-...) İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Öğrencilik yıllarında *Ulus* gazetesinde başladığı gazeteciliği seçti. *Halkçı*, *Tan*, *Yeni Gazete*'de çalıştı, fıkra yazarlığı yaptı. 1960-1965'te *Milliyet* ve 1965-1971 arasında *Akşam* gazetelerinde fıkralar yazdı. Kavgacı ve polemikçi üslubu, basit ve akıcı üslubu, anti-emperyalist, kalkınmacı görüşleri, sosyalizmi savunması bu dönemki yazarlığının temel özellikleridir. Çetin Altan bu dönemde

yani yaygın anlamda bilinirliği '65 seçimlerinden sonra, milletvekilliği dönemindedir asıl. Parlamento'da çok ağırlığı olan bir insandı, yani biliyorsunuz Türkiye İşçi Partisi'nin o Parlamento grubunda en entelektüel kapasitesi olan kişisiydi. Sadun Aren, Mehmet Ali Aybar'la beraber. Yani biz Behice Boran'ı Parlamento döneminde tanıdık, duyduk; onun dışında çok fazla bilinir bir isim değildi.

Behice Boran'ın bugüne bıraktığı miras neydi? Zor bir soru bu, yani şimdi Behice Boran'ın aslında TİP içinde böyle daha öne çıkışı, özel bir anlam kazanması Aybar'a karşı başlatılan mücadele dönemidir. Daha sonra da 12 Mart mahkemeleridir. Çünkü genel başkandı 12 Mart'ta. Aybar devrildi, Behice Boran genel başkan oldu, ama o dönem çok karizmatik, çok etkileyici, böyle biraz disiplin ifade eden, çok sistemli çalışan ve etrafından da böyle algılanan, etrafında böyle bir hava veren bir insandı. Ama tabii Türkiye İşçi Partisi'ndeyse Aybar'ın ilk dönemlerindeki karizması gibi bir karizmadan bence söz edilemez yani. Ama İkinci TİP'te Behice Boran çok önemli bir isimdi; yani TİP'liler için bir anlamda neredeyse Parti'de bir Behice Boran vardı, bir de diğerleri vardı denebilecek kadar ağırlığı olan bir isimdi.

İkinci TİP'in kurulması konusunda...

Behice Hanım İkinci TİP'in kurulmasına ne kadar istekliydi, bence biraz tartışılır bir şey. Yani, mesela diğer arkadaşlar gibi, mesela benim gibi "Hayır, bunu kurarız, her şeyi de hallederiz" gibi bir duygusu çok yoktu. Yani Behice Hanım biraz, hatta mesela genel başkan olma konusunda bile çok istekli değildi, ama o günün TİP kadroları, o günün TİP'e

---

Türkiye'nin en popüler kişilerinden biriydi. Gazete okurlarının büyük bölümü, güne Çetin Altan okuyarak başlardı. 1965 seçimlerinde bağımsız milletvekili seçilerek Parlamento'ya girdi. Kısa bir süre sonra TİP'e üye oldu. TİP'in popülerleşmesine ve sosyalizmin tanınmasına büyük katkıları oldu. TBMM'de de yazılarıyla benzer üslubu sürdürerek Adalet Partililerin tepkisini üzerine çekti. Çetin Altan Meclis'te bir akşam oturumunda AP'liler tarafından linç edilmekten son anda kurtuldu. TİP içindeki tartışmalarda hiçbir grubun içinde yer almadı. Milletvekilliği bitince gazeteciliğe geri döndü. 12 Mart'tan sonra eski yazıları nedeniyle bir süre tutuklu kaldı. *Yeni Ortam*, *Politika* ve *Milliyet* gazetelerinde yazdı. 1982'de Güneş gazetesinde yazmaya başlayan Altan, daha sonra halen günlük fıkralarını yazdığı *Hürriyet*'e geçti. 1980'den itibaren fikirlerinde değişiklik oluşan Altan, bugün piyasa ekonomisinden yana, liberal görüşleri savunmaktadır. *İkinci baskıya not*: Çetin Altan yazılarına Milliyet'te devam etmektedir.

destek verebilecek insanları için de başka bir şans yoktu. Yani Behice Boran olmasaydı, tabii bu bir tahmin, yanılgı olabilir, ama mesela Behice Boran kesin olarak "ben yokum" deseydi, İkinci TİP kurulur muydu, ben çok emin değilim. En azından çok gecikirdi, çok kararsızlıklar olurdu, o ölçüde etkiliydi İkinci TİP döneminde ve TİP'in kuruluşunda. Yani bu Behice Boran'ın kendisinin sadece yapıp ettiği şeyler değil; tarihsel süreçler bazen bazı insanlara böyle bir şey yükler; yani siz istemeseniz de yükler; biraz böyle bir tarafı vardı. Ama bana kalırsa, benim öyle bir değerlendirmem var, bu yeni bir değerlendirme değil. Bazı şeyler benim o gün değil, bu gün düşündüğüm şeylerdir ama bazıları o gün de bugün de düşündüğüm şeylerdir. Bu, benim şimdi söyleyeceğim o gün de, bugün de düşündüğüm şeyler. Mesela Behice Hanım üniversiteden, o bildiğimiz büyük tasfiyesiyle, üniversiteden atılmasaydı ve akademik yaşamına devam etseydi, herhalde çok katkılı, yani bir bilim insanı olarak çok katkılı olurdu ve ayrıca kendisi de çok daha mutlu olurdu diye düşünüyorum. Hep böyle düşündüm, şimdi de öyle düşünüyorum ve bu, Behice Hanım'ın içinde bir duygu olarak da vardı ve hissedilirdi zaman zaman. Mesela Parti içinde ve çevresinde, mesela akademisyenlere çok daha özel bir değer, önem verirdi; yani böyle bir duygusunun kendi içinde de olduğunu söylemek mümkün. Yani Türkiye'nin politik yaşamına, sosyalist yaşamına çok şey kattı, ama kendisi açısından düşündüğümüzde akademisyen olarak kalsa sanki çok daha mutlu olurdu gibi gelir bana hep.

Peki, Behice Hanım'ın sosyalist yaşama kattığı şeyler neydi? Birincisi bir kere, esas Behice Hanım'ın sosyalist hareket içinde öne çıkışı Aybar'la mücadele dönemidir. Yani Aybar'ın o zaman, şimdi de bilinen görüşlerine karşı daha enternasyonalist, Marksizm-Leninizme daha sıkı bağlı bir çizginin önde gelen ismi oldu. Halbuki mesela Aybar'a karşı ilk muhalefet başladığında Sadun Aren'in ismi öndeydi mesela. Ama o süreç içinde Behice Hanım'ın ismi öne çıktı. Behice Hanım çok örgütçü bir insan değildi, ama işte o dönemdeki yazılarıyla mesela, Aybar'a karşı muhalefetin önde gelen ismi haline geldi. Çünkü çok sağlam, tutarlılığı olan yazılar yazdı. Yani işte böyle bir çizginin, TİP'in Aybar'dan sonra başlayan ve İkinci TİP'te de bir biçimde devam eden, bence genel olarak sosyalist soldaki diğer hareketleri de etkileyen o çizginin oluşmasına,

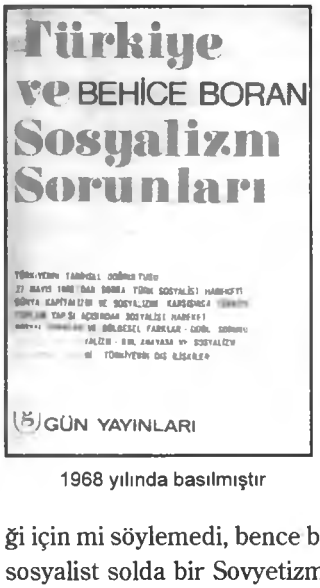
yani geleneksel bir Marksist-Leninist çizginin oluşmasına önemli katkısı oldu. Mesela Behice Boran ne kadar Sovyetikti? Tırnak içinde, çok değildi ama temsil ettiği çizgi öyle bir çizgiydi. Bilirsiniz Behice Boran Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'yı işgaline[2] karşı çıkmıştır ve sonra da Türkiye solunda Sovyetçiler çok etkin bir hale geldiği için, Behice Boran'ın Çekoslovakya işgaline karşı çıkışı onun aleyhine kullanılmaya çalışılmıştı. Mesela TSİP'le, TİP, TSİP[3], TKP arasında süren o rekabette de kullanıldı diyelim. Örneğin TSİP'liler tam bir seçim öncesinde, '78 seçimi öncesiydi sanıyorum, Behice Boran'ın bu yazısını bastılar mesela. Yani Çekoslovakya'yı Sovyetler'in işgaline karşı çıkan yazısını bastılar; Behice Hanım da bu yazı için, "Bu bende Aşil'in topuğudur" demişti. Yani o da o karşı çıkmayı bir hata olarak değerlendirdi sonradan. Ama o karşı çıktığı zamanki şeyi bence siyasi bir şey değildi. Behice Hanım'ın düşüncesine uygun bir şeydi, çünkü mesela Behice Boran'ın *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*[4] diye kitabında mesela Sovyet ve Çin devrim anlayış-

---

[2] Sosyalist ülkeler topluluğunda yer alan Çekoslavakya'da revizyonist gelişmelerin artması sonucunda 21 Ağustos 1968'de Sovyetler duruma müdahale eder. İşletmelerde özerkliğin artırılması, tüketim malları piyasasına yönelinmesi, ekonomik yapının daha dinamik hale getirilmesi ülkedeki ekonomik reform girişimleri olarak ön plana çıkıyordu. Partideki merkeziyetçi yapının yerine güleryüzlü sosyalizm talepleri dile getiriliyor, ülkede bir tartışma, sorgulama, eleştiri süreci başlıyordu. İşçiler arasında fabrikaların kontrolünü paylaşma, ücret artışı talepleri, iş durdurmalar başlamıştı. Çekoslavakya Komünist Partisi Merkez Komitesi "Komünist Partisi öncü rolünü toplumun üzerinde egemen olarak değil, onun özgür ve ilerici sosyalist gelişmesine kendini adamış bir şekilde hizmet ederek gerçekleştirir. Parti otoritesini dayatmaz, bunun parti faaliyetleri ile tekrar kazanılması gerekir" kararını almıştı. Bu durumu sosyalizmden sapma olarak değerlendiren SSCB, askeri bir müdahale ile Prag'a girer. Bu olay tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de geniş yankılar uyandırır. Türkiye'de öteden beri solcuları "Moskova yanlısı, komünist, ajan" olarak lanse ederek toplumdan yalıtma çabaları, Sovyetlerle yakınlaşan partileri ya da aydınları "vatan haini" ilan etmeler, "SSCB'nin Türkiye üzerinde gizli emelleri, toprak isteği var" uydurmaları, kısacası anti-komünist histeri bilinen bir olguydu. İşte böyle bir ortamda SSCB'nin yanında yer almak egemen sınıfları, basını, ortalama insanı, seçmeni karşıya almakla eşdeğerdi.

[3] Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP): 1974'te Ahmet Kaçmaz, Orhan Silier, Oya Baydar, Yalçın Yusufoğlu, Aydoğan Gezer, Osman Sercan, Ali Kar ve arkadaşları tarafından kuruldu. 12 Mart'ın ardından kurulan ilk yasal sosyalist partidir. Kapatılan TİP'i pasiflik ve parlamentarizm ile suçlayan TSİP, MDD akımını da işçi sınıfına gereken önemi vermemesi ve orduya aşırı önem atfetmesi nedeniyle eleştiriyordu. Geleneksel sol partiler arasında yer alan TSİP işçi sınıfı önderliğinde demokratik halk iktidarı öngörüyordu.

[4] *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*: Behice Boran tarafından 1968'de yazılan kitap.

1968 yılında basılmıştır

larının her iki ülkenin kendi somutundan çıktığını yazmıştır. Bu, o kadar tartışılmamıştır, kitaplar çok dikkat çekmediği için bizde, daha çok politik yazılar önem kazanıyor, ama mesela kitabında böyle bir şey vardır. Yani, bunun birini, yani sonradan olduğu gibi Sovyet çizgisini uluslararası geçerliliği olan, her yerde geçerli olan bir devrim çizgisi kabul edip, Çin'in çizgisini ise Maocu bir sapma olarak değerlendiren genel anlayışın dışında mesela, onun ikisinin de o ülkelerin kendi sorunundan çıktığını söylüyordu, ama sonra bunları dahi söylemedi. Ama burada, Behice Hanım'ın bu görüşlerini çok köklü olarak değiştirdiği için mi söylemedi, bence bu çok kişisel bir şey değildi, yani Türkiye'de sosyalist solda bir Sovyetizm, yani Sovyetçilik çok öne çıkar hale geldi. Ve bence mesela TKP, TİP ve TSİP'i de katmak lazım bu üçünün arasında kim daha Sovyetçi, kim Sovyetlerin çizgisini doğru ve tutarlı savunuyor, kim tavizsiz savunuyor, Sovyetler kimi doğru buluyor mesela, bunlar çok önemli hale geldi. Behice Boran'ın da bundan etkilendiğini düşünüyorum hepimiz gibi, yoksa kişisel olarak o günkü görüşlerini değiştirdi mi, çok bana öyle gelmiyor, ama dönem böyle bir dönemdi ve sosyalist sola damgasını vuran ana şeylerden birisiydi bu. Yani mesela, TKP'nin yükselişinde, işte bu '73 Atılımı[5] diye adlandırılan şeyin sonrasındaki kitleselleşmesinde, birçok diğer sol hareketlerden kadroları almasında

---

[5] 1951 tutuklamalarından 1970'e dek Türkiye'de örgütlü bir çalışması bulunmayan Türkiye Komünist Partisi, bu tarihten itibaren işlerin değiştiğini düşünür. 1960'larda var olan ve mücadeleyi yürüten, yurtdışındaki TKP bürosunun da destek verdiği TİP kapatılmıştır, legal çalışma olanakları sınırlanmıştır.

1973'te İsmail Bilen'in genel sekreterliğinde *Atılım* adı verilen MK organı yayınlanmaya başladı. Aynı zamanda Parti Türkiye'de örgütlenmesini yoğunlaştırdı. 12 Mart sonrasında yurtdışına çıkan değişik akımlardan sol kadrolarla kurulan temaslar, olanakları artırmış; Türkiye'deki diğer sosyalist parti ya da örgütlerin önemli kadroları hapse atılmış, ortalık bir anlamda boşalmıştı. Kısa bir süre içerisinde TKP oldukça etkin bir örgütlenme yaratmış ve sol siyasette söz sahibi olmayı başarmıştı. 1 Mayıs 1978'de Taksim meydanı Parti'nin özgürlüğünü isteyen pankartlarla donatılmıştı.

onun uluslararası komünist hareketin tanıdığı, yani "mühür onda" anlayışı bence çok rol oynadı, çok etkili oldu. Bu, kuşkusuz herkesi, hepimizi etkilemiştir, Behice Hanım'ı da etkilemiştir.

Türkiye solu üzerinde nasıl bir etkisi vardı?

Türkiye solu üzerinde genel etki edecek bir isim bence ne Behice Boran, ne başka biri olmadı. Bu ille ondan yana, onun tarafında olmak değildir, ama bazı insan vardır, bir şey söylediği zaman herkesin bir dinlediği ve düşündüğü, Türkiye solunun böyle bir ismi yoktu bence, ne Behice Boran, ne de başka bir isim. Behice Boran daha çok o zaman sol içindeki kadrolar, lider de dahil, kendi grubunu, kendi taraftarlarını, TİP'lileri etkiliyordu. Başka birinin söylediği de, Ahmet Kaçmaz'ın söylediği de TSİP'lileri etkiliyordu. Yani çok genel bir etkiden söz etmek çok mümkün değil. Ayrıca zaten '80 sonrasında Behice Boran'ın Türkiye üzerine, sol, sosyalist hareket üzerine, demokrasi üzerine, yani genel olarak Türkiye üzerine çok teorik açılımlar getiren ya da yeni politikalar üreten görüşleri ve yazıları olmadı. Yani böyle bir çalışması yok, ne düşündüğünü, yani özel olarak ne düşündüğünü bilmiyorum, çünkü o yurtdışındaydı, ben buradaydım. Ama en azından yazılmış veya yayınlanmış bir konuşma veya yazı olarak böyle bir şey yok. 12 Eylül'den sonra olan daha çok, daha önce TİP, TSİP ve TKP arasında başlayan ve belli süreçlerden geçen birlik görüşmeleri vardı. Çok sorunlu görüşmelerdi, bu görüşmelerin çok önemli bölümüne de TİP adına ben katılıyordum. Ama doğrusu, hiçbir taraf çok sıcak değildi. Yani, herkes "birlik" diyordu ama öyle çok candan, yürekten de böyle bir şey istendiği, en azından su götürür. 12 Eylül'den sonra TSİP de vardı önce, yani 12 Eylül sonrası birlik görüşmelerinde, son zamanlara kadar vardı, sonra TSİP çekildi, TİP ve TKP birlik kararı aldılar. Bu süreçte mesela çok katkısı ve etkisi olduğunu düşünüyorum ama böyle bir, yani, Türkiye üzerine teorik yeni açılımlar, böyle bir şeyler olmadı, öyle bir çalışması olmadı. Ama şu söylenebilir, mesela Behice Boran TKP ile birleşmeye kesin bir şekilde ayak direseydi, TİP'le TKP'nin birleşmesi olmazdı. Yani TİP açısından olmazdı, çünkü TİP'te Behice Boran'a rağmen böyle bir eğilim güçlenemezdi, böyle bir şey çıkmazdı. O anlamda hâlâ TİP üzerinde çok etkiliydi, her zaman öyleydi. Yani, eğer sorunuzu

doğru anladıysam, 12 Eylül sonrası Türkiye'nin politikaları, Türkiye solunun açılımları konusunda ben Behice Hanım'ın bir katkısını doğrusu bilmiyorum. Ama politik anlamda, tabii bu da bir şeydir, politik anlamda TİP-TKP birleşmesiyle TBKP'nin oluşması sürecinde çok tayin edici bir rol oynamıştır.

Behice Boran yurtdışına çıkma konusunda çok istekli değildi. Zaten genel olarak da, yani 12 Mart'ta da, sonrasında da böyle bir şey olduğunda yurtdışına gidip orada bir dış misyon oluşturmayı, yani TKP'nin daha önceki o dış bürosu gibi, bunları pek doğru bulmayan, gönül olarak da bunu hoş bulmayan bir insandı Behice Boran. Kendisi böyle bir, yani TİP'in illegal koşullarda ayakta tutulması ve örgütlenmesi gibi bir misyon üzerine düşünüldüğü için buna ikna edilebilmiştir. Yoksa Behice Boran kendi kişisel şeyine kalsa, burada kalır ve gidip işte mahkemede, bilmem nerde mücadele etmeyi tercih ederdi; yani genel eğilimine daha uygun düşerdi ve böyle şeyler söylediğini de biliyorum. Ve ayrıca, Türkiye solu 12 Eylül rejiminin onu illegale itmesinin dışında, kendisi de illegale, yani belki itilmediği kadar çok illegale geçme eğilimi gösterdi. Mesela 12 Mart'ta böyle değildi. Tabii 12 Mart ve 12 Eylül de aynı şey değildi. Ama Türkiye'de yeniden siyasal oluşumların olduğu süreçte mesela Behice Boran Türkiye'de olsaydı çok daha farklı etkiler yaratabilecek biriydi. Dışarıda etkisi derken belki onu dönüp bir tamamlamak lazım, hani herkes kendi partisini daha çok etkiliyordu diye, ama şimdi onun dediklerini benimser ya da benimsemez, ama sosyal demokrat çevrelerde de mesela Behice Boran'ın bir ağırlığı vardı. Mesela, birçok diğer soldaki diğer örgütlenmelerdeki isimlerden farklı olarak bir Behice Boran ağırlığı sosyal demokratlar için de vardı. Mesela, bu oluşumlarla Behice Boran görüşmek istese, herkes görüşürdü. Herkes de dinlerdi ne dediğini, önemserdi. Bu tür roller oynayabilirdi belki ama Türkiye sosyalist solu, Marksist solu zaten böyle bir çizgiyi çok hesaba katmadı. Yani, o artık illegaldi ve TKP-TİP birleşmesinde legaliteye çıkma, legal olabilme gibi bir perspektif öne çıktı ama mesela yeniden Türkiye'nin doğal siyasi hayatına müdahale etmek diye bir şey çok fazla yoktu. Bu ancak şununla söylenebilir, tek tek kimi insanlar kimi illerde, ilçelerde eski Marksistler oradaki diğer oluşumların içine girdiler. Ama bunlar oraya ne kadar Marksist olarak girdiler, ne kadar sosyal de-

mokratlaşarak girdiler, bu da epey su götürür bir şey tabi.

Behice Hanım hiçbir zaman erkek rolü oynayan bir insan değildi. Feministlerin haklı olarak söylediği bir şey var; yani, iş dünyasında, sosyal yaşamda birçok kadın yükselirken, öne çıkarken aslında bir erkek kimliği, rolünde yükseliyor. Bir anlamda, kadın kimliğini bir yana biraz bırakarak olabiliyor. Behice Boran için böyle bir şey söylemek mümkün değil. O her zaman "kadın" idi, ama doğrusu, Parti'deki algılanışına baktığımız zaman, Behice Boran'ın bir "kadın" olması çok öne çıkan, çok hissettiğimiz bir şey değildi. Yani yakın çevresindeki çalışma arkadaşları da, genel olarak Parti kamuoyu da, hatta işte Partili yandaşları, TİP'e oy veren, daha geniş anlamdaki bir kesimin de Behice Boran'ın kadın kimliğinin çok fazla farkında ve bilincinde olduğunu düşünmüyorum. Yani o daha çok, kadın ya da erkek kimliğinin dışında lider, etkileyici, büyük, kavgacı, mücadeleci bir insandı. Ayrıca, kadın sorunu hakkında falan düşünürseniz, bunu bana üniversitede tez yapan bir arkadaşımın kızı da sormuştu, *Türkiye Siyaseti ve Kadınlar* diye bir tez yapıyor idi, mesela "çok geniş anlamda da olsa, çok yumuşatılmış anlamda da olsa Behice Boran'a feminist diyebilir miyiz", dedi, "hayır", dedim. Ama onun için o klasik kavramların biraz dışında bakmak lazım diye söylüyorum. Peki, hani bu demin söylediğiniz gibi, erkek dünyasında erkek rolü oynayarak mı, hayır, bu da hayır. Ama kadın kimliği çok önde değildi Behice Boran'da. Ama bu arada, ev işlerinde, yemek işlerinde çok usta idi. Çok iyi börekler, çörekler yapardı.

İkinci TİP konusunda ise şunları söylemek istiyorum. Şöyle söylemek istiyorum, o günkü düşüncelerimizi sorarsak, bir, doğru biliyorduk ki kurulduk. Ben kurucu üyesiydim aynı zamanda. Ama bu soruyu biraz da "İkinci TİP'in kuruluşu doğru muydu?", belki biraz da "Böyle bir partinin kuruluşu doğru muydu?" sorusuyla birleştirmek lazım. Şimdi, TİP'te de, diğer hareketlerde de bence Türkiye'deki o "cemaat" kültürünün ciddi bir etkisi olduğunu düşünüyorum. İnsanlar mücadele içinde birçok şey yaşıyorlar. Güçlükler yaşıyorsunuz, kavgalar, dövüşler oluyor, saldırılar oluyor, savunuyorsunuz ve bütün bunlarda bir "silah arkadaşlığı" gibi başka duygular da öne çıkıyor. Dolayısıyla da İkinci TİP'i kuran kadrolar, ama bunların içine sonradan katılan az sayıda insan değil, Birinci TİP'ten

TABLO 1: PARTİLERİN SINIF YAPISI

	Mülk sahibi burjuvazi	Mülk sahibinin hizmetinde burjuvazi	Serbest meslek	Küçük burjuva	İşçi	Diğer
AP	21.4	14.7	45.0	14.2	2.8	1.8
CHP	11.2	12.1	44.4	24.4	6.4	0.8
CGP	39.4	13.4	9.3	21.8	9.1	6.5
DP	41.3	14.9	10.9	19.2	10.5	2.5
MHP	23.8	9.4	25.1	29.5	8.2	3.5
MSP	19.3	14.8	29.2	31.3	4.0	1.1
TBP	29.1	2.0	3.0	38.1	27.0	0.5
TİP	1.5	6.0	19.6	19.6	50.6	2.0
Bağ.	30.6	10.2	8.7	30.9	8.7	10.2
Toplam	25.0	11.9	24.4	24.5	10.5	3.0

gelip İkinci TİP'i kuran kadroların arasında da böyle bir şey olduğunu düşünüyorum. Mesela o TİP'in, mesela TSİP'le ya da mesela TKP ile ne kadar ne farkı vardı, denildiğinde, söylenebilecek doğrusu, ayrı bir parti olabilecek kadar bir şey olduğunu düşünmüyorum. Aynı şey TSİP için de geçerli.

Ben Türkiye solundaki, sosyalist hareketindeki ayrılıklarda bunların (ideolojik çizgi konusundaki ayrılıklardan söz ediyor -y.n.) çok önemli olduğunu zannetmiyorum. Çünkü TKP mesela, 12 Mart öncesinde sürekli TİP'i desteklemiştir. Yani TKP'nin bütün yayınları, radyo yayınları hep TİP'i desteklemiştir. Üstelik de, TKP'liler yani Mihri Belli'lerin başını çektiği, Demokratik Devrimciler yani Milli Demokratik Devrimciler, TİP içinde mücadele ettiklerinde, TİP yönetimini tutmuşlardır mesela. Oysaki TKP'nin o zaman da Ulusal Demokratik devrim ya da Milli Demokratik Devrim programı gene vardı.

Bence Türkiye solundaki ayrılıkları bunlar çok belirlemiyordu. Ama şu belirleyici oldu, TKP işte o '73 Atılımı diye adlandırılan yani 12 Mart'tan sonraki birçoğu da eski TİP'ten gelme kadroların TKP'de toplanmasını sağlayan dönem önemliydi. TKP o tarihten itibaren artık sadece dışarıda bir büro, uluslararası hareketin bir parçası olan, komünist hareketin bir parçası olan bir büro gibi değil, Türkiye'de reel olarak partileşme süre-

cine girdi. Ve İkinci TİP'in kurulmasına karşı çıkması da bence asıl bu nedendendir. Yani çok programatik ya da ideolojik bir ayrılık değildir. Ve TİP'in de mesela böyle bir birleşme, diyelim ki TKP ile ortak bir şeyler yapmak yerine, ayrı bir parti olması da bence böyle bir nedendendir. Yani çok programatik, çok teorik, ideolojik şeyler olduğunu zannetmiyorum. Mesela TİP-TKP-TSİP arasındaki görüşmelerde de, bunlar çok fazla gündeme gelen şeyler değildi. Çünkü o eski Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim diye söylenen anlayışlar günlük politikada yapılan işleri çok fazla etkileyen şeyler değildi, insanlar daha çok ona baktılar. Ben böyle düşünüyorum, bugün baktığımda çok daha fazla böyle düşünüyorum.

Aybar'la ayrışma konusunda ise şunu söyleyebilirim; Aybar tümüyle Sovyet çizgisinin dışında, mesela işçi sınıfı filan lafları ediliyordu ama mesela işçi sınıfını temel alan bir yaklaşımı yoktu Aybar'ın. Aydınlara karşı ciddi bir tutumu vardı Aybar'ın. Uluslararası işçi sınıfı hareketi konusunda, Sovyetler Birliği'ne karşı tutumunda falan çok farklı düşünceleri vardı ve o tartışma da büyük ölçüde bunun üzerine gelişti. Ama ondan sonra, orada mesela çok bilinmeyen şöyle bir ayrımdan söz edilebilir, Aybar'a karşı muhalif olan unsurlar tek bir homojen grup değildi aslında. Bir Emek Grubu vardı, *Emek*[6] diye bir dergi çıkıyordu, Emek Hareketi diye bir grup vardı. Behice Boran bu gruptan değildi mesela. Mesela Behice Boran ve benim de kendimce içinde bulunduğum insanlar ise, biz Emek Grubuyla beraber hareket ettik, hiç tartışılmadı da yani bu böyle, bir ittifak filan değil ortak girdik gibi, ama ben kendimi mesela hiçbir zaman "Emekçi" saymadım, birçok insan öyleydi. Ama Aybar'a karşı ortak bir mücadele sürdürüldü ve ortak bir yönetim oluştu. Ama bence çok yanlış olur, burada da çok teorik ya da ideolojik şeyler yoktu, denilemez. Aybar'ın kişisel tavırları başından beri vardı. Hatta bir espri vardır. Aybar'ın "güler yüzlü sosyalizm" diye bir tanımı vardı. Biz o zaman daha genciz, biz de "güler yüzlü sosyalizmin ceberut başkanı" diye gizli

[6] Emek Dergisi: TİP'te Aren-Boran çevresinin ortodoks Marksist çizgiyi yaygınlaştırmak üzere yayınladıkları dergi. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Çekoslavakya'ya müdahalesinin ardından Aybar hürriyetçi, güleryüzlü, Türkiye'ye özgü gibi sıfatlarla sosyalizm kavramları üretmeye, Proudhon, Luxemburg okumaları tavsiye etmeye başlamıştı. Bu gidişata karşı seslerini yükselten Behice Boran, Sadun Aren ve taraftarları *Emek* dergisinde görüşlerini yayınladılar.

gizli, yüksek sesle söylemeden, çünkü çok ceberuttu Aybar, çok etrafını azarlayan bir kişiydi. Duymuşsunuzdur belki Genel Merkez'de iki tane tuvalet vardı Ankara'da ve birisi Aybar'ın, diğeri tüm ötekilerindi. İki tuvalet kadınlar ve erkekler için ayrılabilir, makul olur filan, öyle değil, biri Aybar'ın tuvaletiydi ve diğeri bütün ötekilerin tuvaletiydi.

TİP'te Behice Boran başkan oluyor. Ama o ayrışmadan sonra TİP eski TİP olmuyor artık. Yani, o herkesin içinde olduğu TİP'ten zaten yavaş yavaş bir gençlik hareketi kopmuş, başka mecralara akmış, sonra kalan TİP'ten de bazı kırılmalar olmuş Aybar'ın gitmesiyle birlikte. Sonrasında, henüz toparlayamadan 12 Mart geliyor, daha sonra İkinci TİP kuruluyor. İkinci TİP kurulurken de bir yerde geleneksel solun bir partisi var ve o parti epey bir mesafe almış durumda Türkiye'ye giriyor. TSİP de var, Behice Boran gene bir parti kuruluşunun başında ve o artık eski TİP kadar etkili bir parti olmuyor. Daha sonra birlik görüşmelerine geliyor ve birleşme oluyor, TBKP ortaya çıkıyor. Gerçi kendisi hemen ertesinde hayatını kaybediyor ama TBKP de çok uzun ömürlü bir siyasi hareket olmuyor. Buradan bakarsak, Behice Boran'ın belli kritik siyasi kararları vermesinde güncel politikaya bakışında bir eksiklik mi vardı? Yoksa Behice Boran doğru bildiğini yapan, onun günlük politik hayattaki sonuçlarını sonradan oluşturmaya çalışan bir kişi miydi?

Evet, soru zormuş. Şimdi bakın, Behice Boran ve benzeri, yani onun kuşağı için özellikle baktığımızda, çok büyük bir şey var geçmişte. Çok kopmalar var, sizin kırılma dediğiniz, yani çok küçük küçük gruplar oluşuyor ve insanlar arasında büyük husumetler doğuyor. Yani bu, TKP'nin illegal olduğu, o tutuklamaların olduğu döneme baktığımızda, mesela çok kanlı bıçaklı görünen kavgaların neden olduğunu anlamak bile çok kolay değil. Politik de olabilir, yani politika tarzından ya da örgütlenme anlayışına kadar çok önemli olmayan farklılıklar çok ciddi bölünmeler yaratmış. Ve tabi en önemlisi büyük yenilgiler her zaman için de büyük düşmanlıklar doğurmaya gebedir, bir "günah keçisi arama" psikolojisi olur. Ve biliyorsunuz mesela, TKP'nin, eski kuşak TKP'nin içinde müthiş bir polis şeyi vardır. Yani herkes, birçok insan birbirine polis der, mesela Aziz Nesin'e çok denmiştir, polisti, ajan olduğu söylenmiştir filan. Aziz

Nesin de başkalarına demiştir. Benim o kuşaktan çok dostum oldu, yaşayanlarıyla hâlâ sürer dostluğum. İkinci TİP döneminde de mesela benim Türkiye'deki eski kuşak TKP'lilerle çok yakın ilişkilerim oldu ve bunlar mesela o dönemde TKP ile TİP arasındaki mücadelede TİP'e omuz vermişlerdir. TKP'nin TİP'i eleştiren, TİP'e saldıran politikalarına karşı çıkmışlardır. Birçok örneği var, hâlâ yaşayan birkaç kişi de var, mesela onların arasındaki şey de eski zamanların çekişmeleri, kavgalarıdır. O kuşağın bundan muaf olanını, böyle hissetmeyenini doğrusu ben hiç tanımadım. Dolayısıyla, biraz mesela İkinci TİP'in kuruluşunda TİP'in kadroları, İkinci TİP'i oluşturan ana kadrolar, kendilerinin iyi bir takım olduğunu düşünüyorlardı, düşünüyorduk, yani ben dışarıdan olarak söylemiyorum ve bu işi biz kotarırız, diye bakıyorduk. Mesela ben şöyle konuşmalar hatırlıyorum TİP yöneticisi arkadaşlarımızda, "ya biz bu TSİP'i kolay yeriz de, TKP ile epey uğraşmamız gerekecek" diye. Ama şöyle bir şey de yanlış olur, İkinci TİP kurulurken TKP'ye karşı mıydı, TİP'te bir anti-TKP'cilik gibi bir duygu var mıydı, hemen hemen hiç yoktu. Böyle bir duygu yoktu, biz iyi bir kadroyuz, iyi bir takımız, iyi oynarız, maçı kazanırız, gibi. Bence bu duygu, kendim için de söylüyorum, arkadaşlarım için de öyle düşünüyorum, bize İkinci TİP'i kurduran ana dürtü buydu, diye düşünüyorum.

Tabi İkinci TİP Birinci TİP gibi olmadı, Birinci TİP, bütün o gençlerin kopuşu, Dev-Genç'e giden süreç, daha sonra Aybar, çok büyük bir kitle götürmedi falan ama TİP'in o zaman Türkiye'nin her yerinde, ilçede, köyde, hiç bilmediğimiz yerlerde TİP'li insanlar vardı. Ama İkinci TİP böyle değildi. İkinci TİP aşağı yukarı üye ve üye gibi olanlarıyla toplumdaki gücü hemen hemen aynı olan, ya da aradaki şey çok dar olan bir şeydi. Yani diyelim ki TİP bir şehirde mitingine iki bin kişi getirebiliyorsa, seçime girdiğinde de üç bin oy alabiliyordu. Oysa ki ilk TİP, dediğim gibi, sizin örgütünüzün hiç olmadığı, mesela ben 1965 seçimlerinde Nallıhan'ın bir bölgesinde, orada baraj inşaatında çalışıyordum yaz tatilinde, orada seçim çalışmaları yaptım, kendi başıma. Eskişehir'e Parti'ye gidip afiş, broşür, bir şeyler toplayıp geliyordum ve orada seçim sonuçları çıkıyor, mesela bir köyde birinci parti Adalet Partisi, ikinci parti Türkiye İşçi Partisi, üçüncü parti Cumhuriyet Halk Partisi diye çıkabiliyordu. Böyle

birçok yer ve mesela biz seçimlerden sonra seçim sonuçlarına bakıp örgütlenme planı yapıyorduk. "Haa, şurada yirmi oy çıkmış bize, vay anasını, bu köye bir gidelim, bakalım ne varmış" diye. Yoksa bizim o köyden haberimiz yok, o köy genel propagandadan etkileniyor. Radyo konuşmaları oluyor, gazeteler, vesaire.

İkinci TİP böyle bir parti olmadı. Zaten kendisinin daha önceki taşra kadrolarının da önemli bir bölümü 12 Mart erozyonuna uğramıştı. Kimisi korkmuştu, kimisi yorgundu, kimisi sosyal demokrat olmuştu. Zaten üye kadrosunu da tümüyle taşıyamadı. Bu arada kimi kadroları da TSİP'e, TSİP'i kuranların da hemen hepsi eski TİP'lilerdir, bir kısmı TSİP'e gitmişti, bir kısmı TKP'ye gitmişti, iş çekip çevirecek kadrolarıydı çoğu da. Dolayısıyla İkinci TİP zaten bu, biraz da bugün doğruluğu tartışılır, bu ÖDP'nin filan kuruluşunda da tartışılan bir şey, "Ne tip bir parti?" sorusuna İkinci TİP'i kurarken biz "İkinci TİP gibi bir parti" diye bakar olmuştuk. İlk TİP'teki o genişliği, çok farklı düşünen, sonunda sosyalizm diyen ama sosyalizmden ne anladığı farklı olan, toplumda sömürüldüğünü, ezildiğini hissettiği için gelen, çok fazla böyle teorik sorunları olmayan, mesela Aybar'la yapılan mücadele sırasında o TİP'in kadrolarının, böyle taşra kadrolarının büyük bir bölümü neyin tartışıldığını anlamamışlardır. Ya da bu tartışmayı anlamsız bulmuşlardır. Ne gerek var, burada işte hep beraber kardeş kardeş olalım bölünmeyelim kaygısı mesela öne çıkmıştır. Oradaki o teorik şeyler, yok Sovyetizm, anti-Sovyetizm, onlar çok etkili olmamıştır. Ama klasik şemadaki parti işte o işçi sınıfının demir, disiplinli çekirdek partisi diye bir kavram vardı ve biz İkinci TİP'i kurarken böyle bir parti kurmak istedik. Çünkü doğru parti öyle olur diye düşünüyorduk. Tabi bu, dar olsun, kitlelerle bağları olmasın, kitle desteği de önemli değildir, demiyorduk. Ama partinin kendisini böyle tarif ediyorduk, ilk TİP gibi tarif etmiyorduk, etmedik. O ilk TİP'in o modelini reddetmiş olduk. Peki, o zaman böyle bir parti kurarsın ama bu parti geniş kitleleri etkileyebilir, eh bunu da beceremedik.

Behice Boran'ın kendisinin de bir sözü vardır, "benim hayatım arkadaş acılarıyla doludur" diye, kuşkusuz onları hissediyordu ama Behice Boran çok arkadaşı olan bir insan değildi. Belki biraz sert bir tanımlama ama Yalçın Küçük, Boran için bir şey demişti, "dostluğunun diyalektiği yok"

Gündüz Mutluay ve Behice Boran birlikte bir tatil esnasında

demişti. Bence doğruluk payı yüksek olan bir söz. Behice Hanım siyasi olarak birisinin üstünü çizdiğinde, onu çiziyordu gerçekten.

Behice Hanım'ın yaşamı filan çok düzenli bir insandı; bizim alıştığımız sosyalistlerin, bizlerin yaşamı gibi yaşamazdı. Kendine çok özenirdi, sağlığına çok özenirdi. Ankara'ya bir cenazeye gidiyoruz, Necdet Bulut[7] ölmüştü, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde vurmuşlardı, Ankara'ya getirildi, orada öldü, onun cenazesi için Behice Hanım'a ben refakat etmiştim, uçakla gidiyoruz, diğer yöneticiler uçakla gitmiyordu, tren, otobüs falan kullanılıyordu. Havaalanında da uçak gecikti, erteleme bildiriyorlar. "Bir şey içelim mi Hocam" dedim, "Cin-tonik içelim mi?" dedi, "İçelim" dedim, benim sevdiğimi de biliyordu cin-tonik. Neyse, iki tane cin-tonik aldık, içtik, oturduk orada, bir süre sonra bir anons daha geldi, uçağın biraz daha gecikmeli olduğu duyuruldu. Sonra, "Birer tane daha içelim Hocam" dedim, "Hadi içelim" dedi. Ben de bara gidip, biraz ayarını mayarını kontrol ettim, iyi hazırlansın diye, biraz bilirim bu işi. Sonra "Gündüz, bu toniğin içinde ne var?" dedi, "Vallahi Hocam tam bilmiyorum ama kinin var mesela" dedim, "Ne kinin mi var?", "Evet" dedim, "Kinin olduğunu biliyorum". "Benim çocukluğumdan beri kinine alerjim var" dedi ve o bardağı bıraktı öylece mesela ve bir daha hiç cin-tonik içmedi.

---

[7] Necdet Bulut: Karadeniz Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Necdet Bulut, 26 Kasım 1978'de faşistler tarafından öldürüldü. 1970'lerin ortalarından itibaren solun yükselişinin önü şiddet ve terör ile kesilmeye çalışılıyordu. 1978'in başlarından itibaren resmi ve sivil faşist terör bir strateji olarak uygulamaya girmiş durumdaydı. Örgütlü siyasi kimliği olmayan, sosyalist olmayan aydınlar dahi bu saldırılardan paylarını alıyorlardı.

Bir başka anım da şu. Biz onunla çok güzel bir mavi yolculuk yapmıştık, çok hoş isimlerle. Ahmet Priştina ve eşi Mine vardı, ben vardım, benim eşim vardı, Mina Urgan vardı, böyle çok renkli bir mavi yolculuk yapmıştık. Behice Hanım yüzmeyi çok sever ve iyi yüzer. Orada bile, biz öğleden sonra diyelim mesela birer bira açıp, ya da birer cin açıp filan içmeye başlıyorduk. Kızıyordu bize, "Yahu, akşam içilir, gündüz içki içilir mi? İçiyorsunuz içiyorsunuz, sonra suya girip ayılıyorsunuz, ziyan oluyor içkiler". Biz de Ahmet Priştina'yla, "Peki Hocam", dedik, "biz bundan sonra suya girmiyoruz".

Doğrusu ben böyle birkaç şey dışında çok özel, kişisel, evine gitme vesaire gibi çok fazla şeyim olmadı. Zaten çok kişinin de yoktu. Biliyorsunuz, onun eşi çok uzun yıllar felçli yaşadı. Onun bakımı Behice Hanım'ın çok önemsediği bir şeydi. Partililer yardım ediyordu falan ama tabi kendisi çok şey yapmak istiyordu. Ama biz Parti içinde muhalif tezler yazdığımızda ve bir anlamda bayrak açtığımızda da mesela, Behice Boran'a olan duygularımız, sevgi ve saygının birleştiği duygular filan, hepsi duruyordu. Herkesin üzerinde böyle bir ağırlığı vardı Behice Boran'ın.

06 Nisan 2006, İstanbul

Abdurrahman Atalay

TİP - TKP ilişkisini önemli görüyorum. Önemlice gördüğüm başka bir konu var, Boran ve Sosyalist Devrim meselesi. Parti stratejileri açısından. Bunun üzerinde durabiliriz. Sonra sorularla yönlendirebilirsiniz.

Sosyalist Devrim konusunu ne açıdan incelemeyi düşündünüz?

Şimdi Boran üzerine belgeseller yapılıyor, kitaplar yazılıyor. Dolayısıyla onun teorik politik hattı ele alınırken, en temel meseledir bu Sosyalist Devrim konusu, o yüzden bunun yerli yerine oturması gayet önemli bir konudur.

Esas itibariyle Sosyalist Devrim, 1966'da sadece Behice Boran'ın tek başına geliştirdiği bir görüş değil. Ama daha sonra Boran'la çok özdeşleşen ve onun çokça vurguladığı bir konu. İkinci TİP'in kuruluşunda da önemli olmuş bir konu. TİP'in diğer politik akımlarla ilişkilerinde de zaman zaman problem oluşturmuş bir konu. Bu nedenle bunun üzerinde durmak gerekiyor.

Boran'ın Marksizmini esas olarak tanımlayan şey ortodoks Marksizmdir. Yani, tam bir Sovyet Marksizmi demek mümkün değil. Boran, orto-

doks geleneğe bağlı. Yani, öyle ki, Sovyetler Birliği'ni eleştirdiği halde, Aybar'la bu konuda Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya müdahalesini eleştirdiği halde, Aybar'la bu konuda çok benzer şeyler düşündüğü halde, birkaç ay sonra Aybar'dan koptu. Bunun komplovari izahlarına girmeyeceksek, bunun temel izahı Boran'ın ortodoks Marksist pozisyonu ile Aybar'ın pozisyonu arasındaki büyük açılmadır. Ve Çekoslovakya konusunu aynı değerlendirmeleri de bu açığı kapatmadı. Yani böyle bir farkı ortadan kaldırmadı. Sosyalist Devrim'e yaklaşımı da Boran'ın Ortodoksluktan gelen bir şeyi. Ortodoks Marksizme göre bu devrim denen problemin iki tane yönü var. Biri nesnelliği biri güncelliği. Devrimin nesnel olması ve güncel olması. Nesnel olması bunun kaçınılmazlığına işaret eden bir atıftır. 1920'lerden sonraki komünist partilerine egemen olan bir görüş budur. Yani onun oluşması bize bağlı değildir, ama bir parti politik stratejisini tespit ederken de diğer taraftan onun güncel, gündeme girip girmediği konusunu da dikkate almak durumundadır. Bu ikisi arasındaki dengeyi kurmak durumundadır. Bu nedenle Boran, Sosyalist Devrim'i savundu, her zaman Sosyalist Devrim'i savundu. Ancak, bundan Behice Boran'ın 1966'dan 1967'den başlayarak Türkiye'de güncel bir devrim problemi tarif ettiği, gündeme girmiş, hemen, komünistlerin önüne gelmiş bir iktidar problemi olarak güncel bir devrimi tarif ettiği kesinlikle anlaşılmaması gereken bir konudur. En çok yanıltıcı olan da budur. Bu, safdillik olur.

Boran'ın Parti'deki etkinliği genel teorik bilgisinden midir, güncel siyasi politikalara yönelik de bir belirleyiciliği var mıdır?

Boran, güncel politik olayları Marksist, ortodoks Marksist bir görüş üzerine oturtan en önemli insandır. Tabi ki diğeri Sadun Aren'dir. Ama insanlar Behice Boran'ın sözlerini dinlerlerken güncel politik konulara ilişkin onun açılımlarını dinlerlerken, aslında ortodoks Marksist bakışın bu konuda neler söylediğini merak ederek dinliyorlardı ve bu nedenle de etkili oluyordu. Çok popüler yorumlar getirmez Boran meselelere. Böyle bir durumu da yoktur. O, Marksist bakış açısıyla bu ikisini birleştirdiği için Parti'de hayli önemli rol oynamıştır. Dönem dönem zaten Aybar'la olan sürtüşmelerinde önce içten içe gelişen, daha sonra patlayan sür-

tüşmelerinde bu ortodoks pozisyonla daha hürriyetçi, demokrasi, insan haklarını öne alan bir yaklaşımın arasındaki çatışmalardır. Her zaman bu böyle olmuştur yani.

Boran'ın genel olarak yazdıklarına baktığımızda mücadeleyi vurgulayan, bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelesine vurgu yapan şeyler söylediğini görüyoruz ama iktidara ulaşmaya veya bir devrimci sıçramaya yönelik vurgusunu göremiyoruz Behice Boran'ın.

Bu, şeyden dolayı. Güncel bir problem olarak devrimin gündeme girip girmemesinden dolayı. Yani, ikinci Türkiye İşçi Partisi'nin programı Sosyalist Devrim. Devrim gündeme girdiğinde Sosyalist Devrimdir der. Ve katiyen devrimi aşamalandırmayı, vs. kabul etmez. Birinci TİP de İkinci TİP de bu tür yaklaşımlardan uzak durur. Aslında, Boran'ın ayırt edici tarafı da budur. Boran, bir süre sonra, kendine göre çok haklı nedenleri olan, Avrupa komünist partilerinde ve diğer komünist partilerde ortaya çıkmış, üstyapı analizlerine dayanan, aşamalı devrim görüşlerinden uzak durmuştur. Yani bu aşamalı devrim anlayışları esas itibariyle hasım kamptaki çatışmaları değerlendirme ve bunlardan yararlanma üzerine kurulmuş anlayışlardır. Ve bunları bir kalemde silip atmayalım. Tarihsel ve o ülkelere özgü nedenleri vardır. Ama esas itibariyle kimseye de bir hayır getirmemiştir. Boran Sosyalist Devrim derken ve aşamalı görüşlerden kendini ayırt ederken, esas itibariyle bir partinin günlük mücadelesini, demokrasi mücadelesi verirken, anti-kapitalist pozisyondan bunu terk etmeme, burjuvazinin arasındaki farklılıkların bile son tahlilde onları burjuva olmaktan çıkartmadığını vurgulama konusuna özel bir önem vermiştir. Yani, dediğiniz gibi bu nedenle de devrim, sıçrama, bilmem ne filan sözlerini etmemesi güncel bir problem olarak görmemesi nedeniyledir. Yani İkinci TİP'in çizgisi de bu nedenle demokratikleşme çizgisidir. Yükselen faşizme karşı, ta '75 ve '76'da ipuçları ortaya çıkan, bir faşist tırmanışa karşı, 12 Eylül'le sonuçlandı bu, o tırmanışa karşı engel olabilme, ülkeyi demokratikleştirme ve bu konuda işbirliklerini geliştirme konusudur. Yani bu Sosyalist Devrim ve demokratikleşme konusu Behice Boran'ın açılımlarıyla ve şahsında bütünleşmiştir. Ve bence önemli bir görüştür.

Kimilerine göre bu söylediğiniz şey, devrimci Marksist çizgiden sapma olarak yorumlanıyor.

1979'dan sonra Parti'nin Sosyalist Devrim yaklaşımı tartışma konusu oldu ve belki benim de dahil olduğum şekilde Parti daha da çok aşamalı düşüncelere yaklaştı. Ama bunun ben kesinlikle bir derde çare olmadığını ve yanlış olduğunu düşünüyorum. Bugün bile geriye dönüp baktığımızda Marksizmin aşamalı devrim önerdiğini söylemek, ortodoks Marksizmin, böyle bir şeyi yok zaten. Bu, çok farklı nedenlerle 1940'lardan sonra gelişmiş bir görüştür. Bunu ayrıca ele almak gerekir. Yani, milli demokratik devrim ve benzeri gibi aşamalı bölmelerden uzak duruşu Boran'ın antikapitalist pozisyonudur.

İkinci TİP'in kuruluşundan devam edebiliriz. Neden kurma ihtiyacı doğdu?

1970 sonundaki Dördüncü Kongre ile TİP yeniden bir toparlanma dönemine girdi ve Dördüncü Kongre çok önemli bir kongredir. Parti'ye tekrardan bir hayatiyet kazandırmıştır. Parti'ye sahip çıkan çevreler büyük bir bölünmeyle, büyük kopuşlardan sonra bile olsa Parti'yi tekrar bir toparlanma çizgisine oturtmuşlardır. Esas itibariyle Dördüncü Kongre'nin yaptığı, TİP'in yaptığı şey, onu batı tipi bir komünist partisi haline dönüştürmesidir. Bu kararları açıp baktığımızda, daha önceki TİP'te onun zenginliğini de sağlayan çoğulcu sosyalist görüşler ve benzeri, örgütlenmedeki gevşeklikler yerine Dördüncü Kongre'yle birlikte Parti bir Bolşevikleşme çizgisine ve komünist parti olma çizgisine girmiştir. Örgütsel düzeyde hücrelere dayanan kararlar alınmıştır. Programatik düzeyde ise tamamen ortodoks Marksizmin yaklaşımları benimsenmiştir.

Bunun altını çizmek istiyorum. Bu eşittir Sovyet Marksizmi değildir, ortodoks Marksizmidir. Bu tarihten itibaren Türkiye İşçi Partisi'nin, 12 Mart'ta bir kesintisi vardır. Ama her zaman ülkede var olma hakkını, meşruiyetini, hem sol içinde hem de sistem içinde elde etmiş bir partidir. Bunun 1975'te tekrar kurulması hiç kimse tarafından tartışma konusu edilmedi. Yani, belki de neden kuruldu diye tartışılmayan birkaç tane örgütten birisidir TİP. Burada yıllar sonra geri dönüp bakıldığında bir TKP ilişkisi ve TKP Atılımı'yla İkinci TİP'in kuruluşu bağlantılandırılıyor.

Bunun için biraz da eskiye dönmek lazım. TİP'le TKP arasındaki ayrılık bir ideolojik ayrılık değildir. Öncelikle ideolojik, politik planda başlayan sonra örgütsel alana yansıyan bir ayrılık değildir. Böyle bir kopuş söz konusu değildir. Bu, tarihsel nedenlerin yarattığı bir ayrılıktır. Birinci TİP içinde çalışan Komünist Partisi üyeleri, buna Aybar'ı da dahil edin, Boran'ı da Sadun Aren'i de Nihat Sargın'ı da, bütün bu insanlar komünist olmanın verdiği bir görevle bu Parti'de çalıştılar. Ve hiçbir zaman Birinci TİP'in Marksist kadroları TKP'yi kendi partileri olarak görmekten vazgeçmediler. Biz her zaman kendi partimiz olarak gördük. Kısmi bir kollama da vardı Birinci TİP ile TKP arasında, '67lerden sonra. Ve Milli Demokratik Devrim aynı politik görüşü savunmasına rağmen Mihri'nin MDD'sine TKP dışarıda müdahale etti ve bu görüşün geriletilmesi için TİP'e destek verdi. Çok kısmi olarak TİP'teki sollaşmaya da dikkati çekti ve uyarıcı olmaya çalıştı. Ama esas itibariyle dışarıdaki TKP'nin, bunun kapsamı tabii ki tartışmalı konudur, Zeki Baştımar'ın broşürlerinde ve yazılarında ifadesini bulan TKP politikasının özeti, "TİP'e karşı tutum bugün ilericiliğin ve solculuğun mihenk taşıdır" olmuştur. Dördüncü Kongrede, o dönemde TKP'ye katılmış olan Metin Gür divan başkanı yardımcısıdır. Yani dışardan gelmiştir ve kongre divanına seçilmiştir. İlişkiler bu düzeydedir. Fakat tamam bir dostluk, kardeşlik, dayanışma havası var ama bu örgütsel ayrılık nasıl giderilecek konusu hiçbir zaman ciddi biçimde ele alınıp formüle edilmiş bir konu değildir. Bu boşluk zaten '75'te de birdenbire aniden bir kopuşun nedeni oldu. Yani Türkiye İşçi Partisi'nin tekrar örgütlenmesi, kökleri '74'e gider. Yani "Atılım"a karşı örgütlenmiş bir hareket değildir TİP. Elde ettiği meşruiyete dayanarak zaten örgütlenmesi beklenen bir partidir. Hem TİP'liler tarafından hem de diğer sol örgütler tarafından zaten beklenen bir örgütlenmedir.

Ancak '74'te başlayan TKP Atılım'ı ve aradaki ilişkilerin iyi kurulmamış olması 1975'te birdenbire bizim yurtdışındaki ağabeylerimizden Yalçın Cerit'in, siyasi nedenlerle dışarı çıkmış ve TİP'i temsil etme özelliğinde bir ağabeyimiz olan Yalçın Cerit'in polis ilan edilmesiyle ilişkiler birdenbire kopmuştur. Ve ondan sonra da '79'a kadar herkesin bildiği çatışmalı, problemli, diyalogun kurulmasının mümkün olmadığı bir ortama girmiştir. Bunun detaylarının çok fazla önemi yoktur. Ama TİP 1975'te

1 Mayıs 1979, Merter. En sağda Abdurrahman Atalay

neden kuruldu sorusunun karşılığı asla ve asla var olan harekete karşı bir kuruluş değildir. Zaten İsmail Bilen'in söylediği gibi TKP 1974'e kadar Türkiye'de tek bir hücresi olmayan tek bir örgütü olmayan bir partidir. Ve bir hasımlıktan değil ilişkilerin iyi tarif edilmemesinin getirdiği bir bölünmeden söz edilebilir İkinci TİP'in kurulması açısından.

TKP ile herhangi bir temas kurulmuş muydu İkinci TİP kurulmadan? TKP burada Atılım'a başlamadan Boran'la ilişkiye geçmiş miydi?

Benim bildiğim hayır. Bilmediğim bir şey olduğunu da sanmıyorum. Boran'la da Sargın'la da konusu olmuştur bunun, konuşmuşuzdur. Böyle bir şey olmadı.

İkinci TİP'in faaliyetleri ve Türkiye'deki pozisyonu, Türkiye'nin gittiği nokta, Boran ne düşünüyordu bu konularda? '80'lere gelirken diyelim...

Evet, biraz uzun sıçrama yapalım, evet... 1978'de sıkıyönetim ilan edildiğinde Boran'ın kaleme aldığı bir bildiri yayınladı Türkiye İşçi Partisi. Bu Boran'ın düşüncelerini ve TİP'in de gelişen sürece ilişkin düşüncelerini çok iyi anlatır kanısındayım. Ve o bildiri çok tartışıldı, hem Parti

içinde hem Parti dışında. O bildiride bir ikili iktidar oluştuğunu ve yasal devletin ikinci iktidar odağını yok etmeyi başardığı sürece Türkiye'de faşizme engel olunabileceğini söylüyordu Parti. Tekrar edersem, yani, bugün gizli devlet diye tarif edilen, aynı kelimelerledir, bir darbeden yana, faşist tırmanıştan yana bir odağın olduğunu, bunun provokasyonlara ve sürece hakim olmaya devam ettiğini, sıkıyönetimin ancak bu odağın üzerinde, odaklar üzerinde bir etkisi olduğu zaman bu işin tekleşebileceğini, bu ikili iktidarın tekleşebileceğini söylüyordu.

Şimdi bu bence çok önemli bir konudur. O tarihlerde ya devrim ya faşizm diye ikilemin bütün genel olarak solda ya devrim ya faşizm olarak konulduğu düşünülürse bu çok farklı bir yaklaşımdır. Çünkü Behice Boran faşizme karşı, devrimi değil, toplumdaki demokratik güçlerin, yasal devlet mekanizması da dahil, yasal partiler de dahil, bunların bir işbirliği ve ortaklığıyla engel olunabileceğini düşünüyordu. Ama TİP, bunun için aracılık edebilecek, böyle bir ittifakı sağlayabilecek güçte ve etkinlikte değildi. Ama esas itibariyle süreç de zaten o bildiride işaret edilen şekilde gelişti. Ordu içindeki, devlet içindeki ve MHP ile de sivil ifadesini bulan kesimler sürece hakim oldular, 12 Eylül darbesiyle de bu ülkede çok köklü değişiklikler ve çok köklü acılar yaşandı. Yani Behice Boran'ın 12 Eylül öncesindeki düşüncesi buydu.

Ne yapsaydı ki 12 Eylül'e sol engel olabilirdi, bir baraj oluşturabilirdi konusu hâlâ bence tartışılmış, üzerine yazılmış çizilmiş bir konu değildir. Birlik, sol birliği sağlansaydı vesaire gibi şeyler söyleniyor, bunlar elbette ki önemli. Bu sol içi birlik bizim 12 Eylül'de daha korumalı daha dayanışmacı, sürece daha fazla müdahale yapabilirdi. Tabii ki bu çok önemli. Ancak, esas itibariyle problemi devrim mi faşizm mi diye koymuyorsak hâlâ, esas problem 12 Eylül'den önce, çatışmanın faşizm ile demokrasi arasında olduğunu bilmek ve bu çerçevede müdahale etmek. Yani Boran ve TİP o dönemde böylesine ciddi bir çıkışı yapabildi, işaret edebildi ama Parti'nin gücü, olanakları, manevrası bu politikayı derinleştirmeye çok imkan vermiyordu. Zaten çok kısa bir süre sonra da, Boran'ın konuşmalarından izlenebileceği gibi, sıkıyönetim tamamen yasal, Meclis'ten çıkan hükümetin denetiminden çıktı ve bizzat 12 Eylül'ü tezgahlayan güçlerin eline girdi. Zaten belki böyle bir ihtimal bile yoktu. Ama tek büyük çö-

züm yolu buydu, bu da olmadı, mümkün değildi, belki de Poulantzas'ın söylediği gibi, faşizm bir geri dönüşsüzlük noktasına girmişti 1978'den itibaren. Durdurulması zaten mümkün değildi. Belki de solun stratejisini başka bir zeminde kurması gerekiyordu. Yani kaçınılmazlık noktasına gelmiş olan bir darbe ve bunun koşullarına göre hazırlanmaya ağırlık vermesi gerekiyordu. TİP böyle bir kesin tercihi keşke yapabilseydi. Ama bunu yapamadı, bunu hiçbir örgüt yapamadı. Kısmen bir darbe olacağı yönündeki açık istihbaratlara rağmen herkesin arabası öyle bir hızla gidiyordu ki herkesin arabası gitti duvara çarptı. Alınabilecek bütün hasarlar alındı, 12 Eylül'den sonra. Taa 3-4 sene sonra tekrar derlenme toparlanma çalışmalarına girişildi. Bu, herkes için böyledir. TİP'e en uzak olan, hiç ilişkisinin olmadığı sol çevrelerden tut da bizim alanımız diyebileceğimiz, dostlarımız diyebileceğimiz, TKP için de TİP için de ne yazık ki böyledir.

Sizin Boran için özel olarak vurgulanmasını düşündüğünüz diğer konular neler?

Daha çok yeni, iki gün önce İlber Ortaylı'nın *Zaman Kaybolmaz* röportaj kitabını aldım, onu okuyorum, birdenbire karşıma Behice Boran çıktı! İlber Ortaylı etkilendiği kişi ve ortamları anlatırken 1966'lardaki Mübeccel Kıray'la Dil Tarih'teki Mübeccel Kıray'a geliyor ve orada birdenbire Behice Boran'a göndermeler yapmaya başlıyor. Kendi laflarıyla söyleyeyim: Batıda sosyolojiyi üçüncü dünyalıya kolay kolay tartıştırmazlar, sistemin içine sokmazlar diyor. Behice Boran'ın epistemolojik düzeyi yüksek makaleleri ile Amerika'da bu sistemin içinde yer almayı başardığını söylüyor ve diyor ki, bu iş bir üçüncü dünyalı için bu sistemin içinde yer almak bugün bile çok zor bir iştir ve imkansızdır diyor. Yani, o yüzden, Behice Boran gibi insanların nerede çıkacağı, kendi izini kendi geleneğini nerede devam ettireceği hiç belli olmaz ve bunlar bitmez yani. Hiç ummadığınız bir yerden Behice Boran çıkar ve Behice Boran gibi insanlar çıkar.

Onun için mutlaka söylenmesi gereken şeyler, sabırlılık, tutarlılık ve davaya bağlılık. Bunlar birleştiği zaman bütün bir ömür mücadeleden ibaret hale geliyor ve ben ona puan verecek durumda değilim tabii ama

7 Ekim 1975, sayı 26

komünistliğin hakkını vermiş bir insandır Behice Boran. Böyle bir insanı izleyen Partililer, Partili olmayıp sosyalist mücadeleye umut bağlamış insanlar için her zaman bir moral kaynağı bir coşku kaynağı olmuştur. Esin kaynağı, hareketlendirici bir güç olmuştur. Bütün bir yaşamını davasına adamıştır ve bunu hakkıyla yapmaya çalışmıştır.

Ve belki de en zor olan şeydir, uzunca yıllar aynı Parti'de birlikte olduk. Bizim için de tabii ki zor dönemler oldu. Fakat hep önümüzde birisi vardı. Daha doğrusu bir şeyleri biz önümüzdekine havale edebiliyorduk. Ya, nasıl olsa işte Behice Boran var, halleder, diyorduk. Bu çok zor bir durumdur ve hiçbir zaman bizim yüzümüzü yere baktırmadı ve her zaman biz bu güveni tekrar tekrar tazelememiz için işler yaptı ve destekçi oldu.

1979'da sıkıyönetim yasağına rağmen sokağa çıkarken aynı evde kaldım ben kendisiyle. Koskoca bir Parti'yi, bilmem kaç yüz kişiyi sokağa çıkartıyorsunuz. Vur emri var ortalıkta, bunun manevi sorumluluğu önemlidir. Bu yükü taşıyabilmek önemlidir.

Boran'la halk arasındaki, TİP'in seslendiği işçiler arasındaki ilişki nasıldı?

Birinci TİP doğrudan kitlelere seslenen sol liderler çıkarttı. En güzel örneği Aybar'dır. Bunlar doğrudan halka seslenirler. Sonra solda bu özellik kayboldu. Doğrudan halka seslenen değil, kendi örgütüne seslenen lider tipleri ve yönetimler çıktı. Behice Boran da bu halka seslenen, sosyalizmi doğrudan onlara anlatan insanlardan birisidir. Boran'ın konuşmaları çok analitiktir, bağlantıları kuvvetlidir ve mutlaka ve mutlaka günlük analizlere ve göndermelere dayandığı için de derdini çok iyi anlatır, insanlara da mesajını başarılı bir şekilde verir. Bunu '79 ara seçimlerinde Amasya'da,

-uzunca zamandır da bir sosyalist partinin mitingi olmamıştı- bir mitinge birlikte gittik, katıldık. Çok fazla sayıda köylü Boran'ı dinlemek için geldi. Birinci TİP'in etkisi, Boran'ın doğrudan doğruya halka seslenmiş olması ve onun tanınırlığı, çok fazla sayıda köylüyü bu mitinge çekti ve bu doğrudan da Parti'nin organizasyonu değildi. Bu insanlar belki Birinci TİP'e bulaşmış, sonradan CHP'ye katılmış, belki diğer sol politik hareketlerin etkisinde olan insanlardı ama bunlar hakikaten köyünden kalkmış ve Boran'ı dinlemek isteyen, onun görüşlerini merak eden insanlardı. Çok, derdini iyi anlatan bir insandır ve bunu bir hoca tarzıyla yapar ama asla insanlar bu hocalık tutumundan rahatsız olmazlar, her zaman bir yakınlık hissederler.

İkinci TİP'le ilgili vurgulamamız gereken, çok uzun açıklamalar yapamayacağız burada belki, ikinci TİP köşeli bir Parti'dir. İkinci TİP bir defa kesinlikle çoğulcu bir Parti değildir, böyle bir niyeti de yoktur. Birinci TİP'in farklı görüşleri barındırmasından kendine göre bir örgütün böyle olmaması gerektiği, homojen bir ortodoks Marksist parti olması gerektiği sonucuna varmıştır. Ve İkinci TİP başlarken bu nedenle bu homojenliğin içine uymayacak kesimlerle ve görüşlerle bir ittifak arayışı içerisinde olmamıştır. Bu tür bir çoğalma anlayışında olmamıştır. Hiçbir zaman olmamıştır ikinci TİP. '80'e kadar da böyle bir çoğalma anlayışı içinde olmamıştır. Ama İkinci TİP'in, daha başta kendisine belirlediği hat; solda belirleyici olmak, özellikle Birinci TİP'in mirasını devralmak, seçimlerde ona oy vermiş olan kesimlerin oyunu desteğini tekrar elde etmek, mümkünse bunu Parlamento'ya taşımak ve çatışmacı olmayan, o dönemki çatışmalardan uzak duran bir kitle tabanı ve politik pozisyon elde edebilmek ve buna dayanarak solda birtakım işbirliklerine girmektir. Yani homojendir kendi içinde ama iş birliklerinden kaçan bir Parti değildir. '77'de çıkmıştır Ecevit'e işbirliğini teklif etmiştir. Tabii ki bunun kabul edilmesi mümkün değildi. O dönemin CHP'si yüzde 44'lere varan bir CHP'yle TİP'in oturup pazarlık yapabilmesi ve bir işbirliği yapabilmesi Ecevit açısından mümkün değildi. Ama TİP'in esas itibariyle çizgisi, homojen ve militan bir parti yaratmak, bir kitlesel taban yaratmak, bu tabana solda bir ağırlık elde etmek, bu ağırlıkla birtakım işbirliklerini ve ittifakları gerçekleştirmektir, İkinci TİP'in çizgisi budur.

Önemli bir örgütsel varlık elde etmiştir İkinci TİP. Ancak 1979'a geldiğinde, solda belirleyici bir parti olunamayacağı, bu çizginin devamıyla, belirleyici bir parti olunamayacağı da ortaya çıkmıştır. Zaten bu belirleyicilik hiç kimse için söz konusu değildir. Bizim ideolojik ve politik olarak çok farklı olduğumuz radikal kesimler Dev-Yol, Kurtuluş ve benzeri kesimler için de söz konusu değildir. Onlarda da ciddi bir parçalanmışlık vardır. Ama hele bizim kesimimizde Boran'ın '77 Kongresi'nde ifade etmeye çalıştığı gibi, "bir kesimin hareketi alıp götürmesi" mümkün olmamıştır. TİP açısından da olmamıştır, TKP ve TSİP açısından da olmamıştır. Boran bunu açık yüreklilikle solda belirleyici örgütün ancak birleşmelerle çıkabileceğini yine kendi ağzından, ilk defa kendi ağzından ilan etmiştir. '79'dan itibaren çizgisi de bu ağırlığı sağlayacak birliğe katkı vermek üzere bir çizgi oluşturmuştur ve bu çizgide devam etmiştir.

12 Haziran 2005, İstanbul

Tarık Ziya Ekinci

Aybar, Türkiye İşçi Partisi'ne girdikten epey bir süre sonra Aybar'ın çağrısı üzerine Behice Boran'la diğer sol eğilimli arkadaşlar Parti'ye girdiler. Bizler de Diyarbakır'dayız. O günkü koşullarda sosyalist mücadele içinde bulunan insanlar, sosyalizmle uzaktan yakından ilgisi olan, komünist hareket içinde bulunan insanlar daha çok İstanbul'da, İzmir'de, Adana'da ve Gaziantep civarında kümelenmişti. Bunların da çoğu birbirini tanıyor hatta aile ilişkileri olan insanlardı. Hareket daha çok gizli, illegal yürütülen bir hareket olduğu için gelişmeleri izlemeleri ve toplumdaki yeni unsurları tanıma imkanları yoktu. Ancak onlar birbirlerini yakından tanıdıkları için İstanbul'da örgütlendiler ve Parti ete kemiğe büründü. Parti'nin ortaya çıkmasından ve etkinlik kazanmasından sonra biz Parti'yle ilgilendik. Bizim sosyalist bir hareketle ilgilenmemizin temel nedeni Kürt sorununun demokrasi içinde çözümüne katkı sağlama amacına dönüktü.

Ben bir süre Avrupa'da bulunmuştum. İstanbul'daki eğitimim boyunca sol hareketle hiçbir temasım olmadı. Sınıf arkadaşlarımın arasında da sol eğilimli olan pek kimse yoktu. Zaten Diyarbakır'da çok gerici bir çev-

re içinde yetiştim. Okuma ve inceleme imkanı olmayan, gazetenin bile bulunmadığı bir çevreden geldiğim için genel ideolojik gelişmeler, politik gelişmeler hakkında bilgisizdim. Avrupa'ya gittikten sonra özellikle Fransa'da sol çok etkin bir hareketti. 2. Dünya Savaşı'nın son yıllarında özellikle Fransa'nın kurtuluş mücadelesine Fransız Komünist Partisi'nin ve Fransız sol hareketinin çok büyük bir katkısı olmuştu. Benim gittiğim yıllarda '52-53 yıllarında Fransız solu en güçlü dönemini yaşıyordu. Çok büyük toplantılar yapılıyor, Parlamento'da çok etkin bir konumda bulunuyorlardı. Dolayısıyla Fransa'ya giden herkesi etkileyen bir akımdı. Ben de bu koşullar içinde bu yeni akıma ilgi duydum. Bu yeni akımın ne olduğunu öğrenmeye çalıştım. Temel kitapları orada okuma imkanı buldum. Kürt sorununa çocukluğumdan beri ilgim vardı zaten.

Döndükten sonra da Kürt sorununun Türkiye'de ancak demokrasi içinde, demokratik gelişme içinde çözülebileceği, en azından tartışılacak bir ortamın açılabileceğini düşündüm ve o bakış açısıyla Türkiye'ye döndüm. Yıl 1956 falandı. O dönemde Cumhuriyet Halk Partisi'ydi muhalefetin başını çeken. Türkiye'den ayrıldığım zaman amansız bir Cumhuriyet Halk Partisi düşmanıydık, ben ve bütün arkadaşlarım. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisi'ni 1925'ten sonraki Şeyh Sait harekatının, Doğu isyanının bastırılmasında tek suçlu olarak görüyoruz, oradaki büyük katliamın başlıca sorumlusu olarak tanıyorduk. Bütün gençlikte bu izlenim vardı. Bu nedenle de Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşıydık. Öğrenciliğimiz Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı olarak geçti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin çıkardığı Mecburi İskan Kanunu ve aynı zamanda Takriri Sükun adıyla iki önemli yasa vardı ve bu yasalara karşıydık. İstanbul'da sürgünde bulunan Kürt ailelerin çocuklarıyla tanıştık üniversitede, bu insanlarla birlikte Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı bir tavır içindeydik. Demokrat Parti kurulunca da bu saflarda yer aldık. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Doğu'daki yenilgisinde çok büyük katkımız oldu. Demokrat Parti'nin kuruluşundan sonra bizlerden bir kuşak ilerde olan ve üniversite okuyan ama sürgündeki ailelerin çocukları, Diyarbakır'dan, civar illerden milletvekili oldular. Bütün doğulular o zaman Demokrat Partili olarak biliniyordu.

1956'da Diyarbakır'a gelişimle birlikte Cumhuriyet Halk Partisi'ni desteklemek lazımdır teziyle ortaya çıktım ve gittim Cumhuriyet Halk

Partisi'ne katıldım. Bu Kürt gençliğinde bana karşı büyük bir infiale neden oldu. Halkına bu kadar acı çektirmiş, on binlerce insanı katletmiş, binlerce köyü yakmış yıkmış bir partiye katılmam adeta beni afaroz ettirdi. Ben de sorun demokrasi sorunudur, dün Türkiye'deki demokratik gelişmeyi Demokrat Parti temsil ediyordu, bugün Cumhuriyet Halk Partisi temsil ediyor diyordum. Cumhuriyet Halk Partisi'nde il başkanlığı ve il sekreterliği yaptım, kurultaya katıldım. (...) Cumhuriyet Halk Partisi'nde el üstünde tutulan bir konuma geldim. Ondan sonra 1960 devrimi girişimi, askeri darbesi oldu, şartlar değişti. O şartlar içinde bizim izlediğimiz önemli bir politika vardı. CHP elimizde ve CHP'nin sözü geçiyor, İnönü çok etkin o dönemde. Ve bütün o Kürt aydınlarının büyük çoğunluğu Demokrat Parti'de çalışmış Demokrat Parti'nin önde gelen şahsiyetleri. Bunlara yönelik her türlü baskıyı önleyecek şekilde bir politika izledik. Çünkü o zaman Türkiye'nin her tarafında Cumhuriyet Halk Partililer Demokrat Partilileri ihbar ediyor. Bizim orda bu yaşanmadı. Bir süre sonra da eski Cumhuriyet Halk Partililer geldiler, '45 dönemi öncesi İnönü'yle birlikte çalışan eski milletvekilleri, eski parlamenterler, bakanlar, birer birer çıkıp geldiler Cumhuriyet Halk Partisi'ne. CHP'de bunların esamisi okunmuyordu. Cumhuriyet Halk Partisi'ni etkinliğe kavuşturan ben ve arkadaşlarım oldu. Bunlar hem büyük, güçlü toprak ağaları, hem de parasal bakımdan güçlüler sonuçta partiyi ele geçirdiler.

Bizde o zaman işler değişiyor, sol düşünce gelişiyordu yavaş yavaş. *YÖN* dergisi çıkıyor, Türkiye İşçi Partisi örgütleniyor, sendikalar kuruluyor. Doğan Avcıoğlu arkadaşım, onunla temasa geçtik. *YÖN Bildirisi*'ni imzaladık. Sosyalist Kültür Derneği'yle ilişkimiz oldu ve Türkiye İşçi Partisi'ni kurduk. Türkiye İşçi Partisi'ni kurma girişimimiz biraz maceralı oldu. İstanbul'da bulunan arkadaşlar bizi tanımıyor, kim olduğumuzu bilmiyor. Toprak ağalığının çok etkin olduğu bir yörenin insanları çıkmış, "biz Türkiye İşçi Partisi'ni, sosyalist partiyi kuracağız" diyorlar. Bu doğrusu güven verici bir şey olamazdı onların nazarında. Geçmişimiz hakkında hiçbir bilgileri yok, neden bu partiye ilgi duyduğumuzu da bilmiyorlar. Sonradan arkadaşlarımdan duyuyorum, Parti'nin Merkez Yürütme Kurulu'nda bir tartışma olmuş; bunlara yetki verelim mi vermeyelim diye. Sonuçta yetkiyi aldık, Parti'yi kurduk.

Sonra Kongre hazırlığına başladık işte o Kongre'de Behice Hanım geldi Diyarbakır'a. Behice Hanım'la orda tanıştık. Aybar, Behice Hanım, Nihat Sargın, üçü birden geldiler Diyarbakır'a. Kongre'de konuşmalar yapıldı. Böylece bir yakınlık tesis edildi. Sonra da arkadaşlığımız gelişti. Türkiye İşçi Partisi'nin büyük kongresine kadar. Parti tüzüğünde ikili görüş ortaya çıktı. Görüşlerden birini savunanlar; Can Yayınevinin sahibi Erdal Öz, Fethi Naci ve şu anda Belçika'da yaşayan Doğan Özgüden, Parti'de geliştirilen bir görüşe karşı çıkıyorlardı. Görüş şuydu; sendikacı ve işçiler için ayrı, aydınlar için ayrı bir seçim yapılsın. Parti tüzüğünün önemli bir maddesiydi. İşçi ve emekçilerin, aydınların baskısı altında soyutlanmasına meydan vermemek için küçük burjuva aydın hareketini engellemek için böyle bir madde konmuştu, bu maddeye karşı çıktılar. Sosyalist bir partide böyle bir ayrım olmaz, herkes sosyalisttir diyorlardı. Kongre karar aldı, bu maddeyi geçirdi. Sendikacılar ayrı seçildi, aydınlar ayrı seçildi. Sonra da bu arkadaşlar Parti'den toplu olarak istifa ettiler. (...) Ayrılan arkadaşlar Parti aleyhine dava açmak istediler, Parti'ye muhtıralar gönderdiler. Genel Yönetim Kurulu toplandı, bu konuda nasıl bir tavır alacağımız görüşüldü. O toplantıda yine Boran çok etkili oldu. Parti'nin çizgisinin korunmasını, tüzükte yapılan bu değişikliğin benimsenmesini, buna karşı çıkanların zaman içinde bunu anlayacağını söyledi. Kongre'yi iptal etme söylemleri vardı. Bunlara karşı önlemlerimizi aldık. Olağanüstü Kongre'ye gitmeyi göze alacak hazırlıklar yapıldı. Ben o tarihten itibaren hep Parti'nin üst kurullarında görevler aldım. Parti'nin, Genel Yönetim Kurulu'ndan sonra Diyarbakır'da ve bütün Doğu-Güneydoğu örgütlenmesinde ben görev aldım. Sonra '63 belediye seçimlerinde belediye başkanlığına aday oldum. Genel seçimlere geldiğimiz zaman Parti Merkez Yürütme Kurulu'nda -ilk radyo konuşması yapılıyor- radyoda Parti adına yapılacak konuşmaların birini de bana verdiler. Hazırladığım konuşmada; Kürt kelimesini kullanmadan Kürt sorununa karşı Parti'nin ilgili olduğunu ancak Parti'nin iktidarıyla sorunun çözülebileceğini, ağalık kurumunun geriletileceğini; halkın bağımsız ve özgür kişiler haline geleceğini, köylülerin marabalıktan yarıcılıktan ve baskıdan kurtulacağını ifade ettim. Hem sahip olduğumuz olanakları kullanmak hem de kimi milliyetçi öğeleri saflarımıza almak suretiyle etkin bir örgüt oluşturduk.

Galiba Türkiye'de en büyük oy oranını aldık. Kullanılan oy bakımından -sayısal bakımdan değil tabii sayısal bakımdan İstanbul- en iyi oranı tutturarak Diyarbakır'dan seçildik. Milli Bakiye Sistemi'nden yararlanarak Parlamento'ya girdik.

Boran'la arkadaşlığımız Parlamento'da başladı. Aynı zamanda 2. Kongre'de Malatya'da Merkez Yürütme Kurulu'na seçildim. Hem Parti Merkez Yürütme Kurulu hem de Parlamento'da iki ayrı kurulda birlikteydik. Kendisinin Urfa milletvekili olması hasebiyle de Doğu gezilerine, kongrelerine, mitinglerine -işi olmadığı zaman- onunla beraber gidiyorduk. Her üç alanda da çok yakın birlikteliğimiz oldu. Yakın bir atmosferde, birer dost olarak birlikte çalışma sürdürdük. Meclis içi çalışmaları konusunda Parti'nin haklarını savunmak bana düştü. Nerede söz almak gerekiyor, nerede müdahale etmek gerekiyor gibi. Behice Hanım da dış politika ve milli savunma politikasıyla ilgili görüşler açıklama ve hazırlıklar yapmayla görevliydi. Bazen alanına giren konuları adını yazarak veriyordu başkanlığa. Grup adına konuşurdu. Parlamento'da en çok sözü dinlenen parlamenterlerden biri olarak görev yaptı. O dört yıllık dönem içinde gerçekten çok yeni görüşler getirdi. Mesela milli savunmada; Türkiye'nin bağımsız bir politika izlemesi konusu Parti'nin temel politikasıydı. O dönemde bütün Afrika ülkelerinde her gün ulusal

kurtuluş savaşları yaşanıyor, yeni savaşlar başarıya ulaşıyordu. Boran, Türkiye'nin de herhangi bir saldırı karşısında kendini koruyabilecek, bir ulusal kurtuluş savaşını başarıyla yürütebilecek biçimde bir milli savunma politikasını izlemesi lazım geldiğini anlatan konuşmalar yapıyordu. Dış politikada da Türkiye'nin bağımsız bir çizgi izlemesi, ezilen mazlum devletlerin saflarında yer alması, onların hukukunun korunması çerçevesinde konuşmalar yapıyordu. Dış politikada Türkiye'nin NATO içine girmesinin çok büyük tehlike arz ettiğini, Türkiye'yi adeta her an savaşa sokabilecek bir politika izlendiğini, atom savaşının olabileceği bir ortamda adeta Türkiye'yi yok olmaya mahkum eden bir politika izlendiğini savunuyordu ve hükümeti her seferinde uyanık olmaya çağırıyordu. Türkiye'nin NATO'dan çıkması lazım geldiğini ve Türkiye'nin bağımsız bir politika izlemesi gerektiğini, Türkiye'yi bu tehlikelerden kurtarmak lazım geldiğini söylüyordu. Bu politika çok etkiliydi. Adalet Partililer çok sert tepkiler veriyorlardı. Bağırış, çağırış, kıyamet kopuyordu Meclis'te. İlgiyle izleniyor, o kürsüye çıktığı zaman hemen bütün milletvekilleri dışarıdaysa, koridordaysa geliyordu, Bir arena gibiydi. Çok etkiliydi konuşmaları. Her iki alanda da çok etkiliydi.

Tarık Bey siz Behice Hanım'la birlikte Türkiye İşçi Partisi'nin ünlü Doğu Mitingleri'ne de katıldınız. Biraz o çalışmalarınızdan da bahseder misiniz?

Doğu Mitingleri'ne birlikte katıldık. Mitinglerin ilki Silvan Mitingi'ydi. Ondan sonra Diyarbakır, Batman, Siverek, Hakkari mitingleri oldu. Behice Hanım'la beraber Batman, Siverek, Siirt, Hakkari ve Kars ve Ağrı mitinglerine katıldık. Diyarbakır İl Kongresi'ne de katıldı. Kürt sorununa ilişkin açıklamalar o günkü şartlarda zordu tabii, böyle açık bir biçimde Kürt deyimini kullanmak mümkün değildi. Ama Boran sosyolojik açıdan çok önemli bir örnek veriyordu hep. Bir insanın, bir toplum kesiminin; aidiyeti, hüviyeti ile ilgili konuları anlatırken soğan örneğini veriyordu. İnsanın aidiyet duygusunun çeşitli olabileceğini söyleyip, bunu da bir soğanın tabakaları gibi dıştan içe doğru gelişen bir sıralama biçiminde ortaya koyuyordu. Bu benzetmesine tanık oldum bir iki toplantısında. (...) "Toprak reformu" bizim önde gelen taleplerimiz arasındaydı, bunu ısrar-

la savunuyorduk. Ağalık kurumu ortadan kalkmadan, etkisizleşmeden, feodal yapı tasfiye edilmeden Doğu'daki insanların, Kürtlerin, özellikle köylülerin bağımsız birer üretici konumuna gelmeden kendi haklarını savunabilmeleri, kendi taleplerini ortaya koymalarının mümkün olmadığını anlatıyorduk. (...)

Biz çalışmalarımıza başladıktan sonra örneğin Batman'da artık sağcı milliyetçiler de bu harekete katılmaya başladılar. Biz onların gelişine hayır demedik, Parti'nin yığınsal bir hareket olmasını istedik. Batman'da yapılacak mitingin örgütlenmesinde de onlar ön planda görünüyordu. Hem parasal olarak hem de insanların toplanmasında önemli katkılarda bulundular. Kaymakamlıktan izin aldılar falan. Sözcüleri konumunda olan kişi de sonradan milletvekili oldu, Yusuf Azizoğlu (Silvan Belediye Başkanlığı, Milletvekilliği ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yapmıştır -y.n.). O çıktı ve Behice Hanım'ı hedef aldığı belli olan ama isim vermeyen bir konuşma yaptı. "Burası bizim halkımızın yaşadığı bir yöredir. Burada başkalarının gelip konuşma, bizim haklarımıza ilişkin bir şey söyleme hakları yoktur, kendi hakkımızı biz savunuruz. Yabancıların burada yeri yok" gibi laflar etti. Tabii, bizim de kendimize göre bir çevremiz vardı, olanaklarımız vardı. Hemen arkasından çıktım kürsüye, çok ağır şekilde bu konuşmayı yapan kişiyi eleştirdim. Bunların ağalık kurumunun temsilcisi olduklarını, buradaki halkı sömürdüklerini, en zalim yöntemlerle, en kaba yöntemlerle buradaki insanları kişiliksizleştirdiklerini anlattım. Şimdi burada bu insanların temel hakları savunulurken çıkıp bize karşı durmakta olduklarını ve Ankara'dan gelen bir milletvekilinin vatandaşları uyandırmak için sarf ettiği çabayı etkisizleştirmek istediklerini belirttim. En sonunda da artık vatandaşların uyanması lazım geldiğini, tek bir ağa milletvekilinin gelmediğini buraya, Türkiye İşçi Partisi'nden iki milletvekilinin geldiğini söyledim. Bu adamlar ağalık düzeninin savunucularıdır dedim ve arkasından Behice Hanım'a söz verdim. Behice Hanım çıktı o da çok güzel bir konuşma yaptı. Demokratik hakların savunulmasında bu talepleri ortaya atanların müttefiklerini çok iyi bilmesi gerektiğini ifade eden bir konuşma yaparak oradaki topluluğa biz tamamen hakim olduk. Ondan sonra Siverek mitingine birlikte gittik, Siverek'te de iyi bir konuşma yaptı, çok etkili oldu.

Siirt'te başımızdan bir macera geçti kendisiyle, çok enteresan bir olaydı. Siirt'e vardığımızda bana gizliden haberler geldi, dediler ki, Siirt'te sizin toplantınızı sabote edecekler. Behice Hanım'la ikimiz dışında dışarıdan gelen başka kimse yok yanımızda. Aybar da gelmeye söz verdiği halde gelememişti. Diyarbakır'daki arkadaşlar da saldırı olacağını duymuşlar, hemen bir ekip oluşturup Siirt'e geldiler. Behice Hanım'la oturup konuştuk, nasıl bir önlem alalım diye. Evvela valiye gideceğiz. Valiye beraber gittik. O yöreyi iyi bildiğim için sözcülük görevini ben üstlendim. Vali şehri terk etmiş, bir ilçeye gitmiş. Her şey düzenlenmiş, planlanmış, polisin öncülüğünde bize saldırı yapılacak... Adalet Partili milletvekillerinin de desteğini sağlamışlar. Vali muavininin karşısına gittik, dedik ki kendisine, böyle bir olay var bu olayda muhatabımız vilayet olacaktır. Herhangi bir olay çıktığı takdirde vilayeti suçlayacağız. Gerek basını, gerek kamuoyunu, gerek Parlamento'yu vilayetin bu işi tertip ettiği yolunda harekete geçireceğiz, haberdar olmanızı istiyoruz... Çıktık. Behice Hanım bana dedi ki, "Sen haklı olduğun yerde çok dikine dikine gidiyorsun." Neyse yaptığımız görüşmeler etkili oldu sanırım bir sorun çıkmadan toplantımızı gayet rahat yaptık. Hiçbir şey yapmadılar, tek bir seda çıkmadı, toplantı gayet başarılı geçti. Ondan sonra da Kozluk ilçesine geçtik. Kongre yapacağız, Behice Hanım da katılacak. Kozluk ilçesinde de arkadaşlar dilekçe vermemişler Kongre için. Biz de gelmişiz hemen döneceğiz Kongre'yi yapmamız lazım. Fakat Dernekler ve Partiler Kanuna göre iki gün önceden başvurmak lazım, başvurulmamış. Bir dilekçe hazırlayarak kaymakama gittik. Ben gayet alttan alıyorum. Örnekler veriyorum, "Beyefendi takdir zat-ı alinizindir, ama benim kanaatime göre Partiler Kanunun bu maddesi Parti hükm-ü şahsiyetini temsil eden merkez kongreler için geçerlidir. İlçe kongreleri için bu geçerli değildir" diyerek alttan alıyorum. Kaymakam müsaade verdi, Kongreyi yaptık. Behice Boran; "Bak burada da haksızsın. Adama boyun büker konumdasın. Sesin çıkmıyor, yavaş yavaş konuşuyorsun"dedi. Hakikaten öyle oldu, ama başka türlü alamazdık o izni.

Daha sonra birlikte Ağrı Mitingi'ne katıldık. Varto depremi oldu, Varto depremine de ben, Aybar, Behice Boran, Çetin Altan beraber katıldık. Orada bizim Parti başkanımız iki çadır almış. Genç bir arkadaş, uzun

boylu, yakışıklı bir delikanlıydı başkanımız ve iki evliydi. Bize misafir çadırını ayırmışlar. Behice Hanım da dahil orada aynı çadırda birlikte yatacağız. Behice Hanım geldi, kulağıma; "Tarık, bu adamlar bizi bir arada yatırmak istiyorlar. Oysa benim burada yatmam, uygun olmaz. Bir kadın olarak benim kadınlar tarafına gitmem lazım. Bizi ne sanıyorlar?" dedi. Parti başkanına söyledik Behice Hanım kadınların çadırında kaldı. Behice Hanım, o gece sabaha kadar hanımlarla epey sohbet etmiş. İki hanımı birden tanımış. Onlara kadın olarak nasıl davranmak lazım geldiğini, haklarını anlatmış. Gelenekleri birden yıkmanın mümkün olmadığını ama zaman içinde ortadan kaldırmak lazım geldiğini, kadının da erkek gibi temel haklara sahip olduğunu, iki eşliliğin artık çağ dışı olduğunu anlatmış.

Merkez Yürütme Kurulu'na ilişkin olarak da, Kürt sorununa bakışını eleştirel açıdan anlatmak istiyorum. Bizim Doğu Mitingleri'nden sonra Behice Hanım bir izlenim edindi; Kürt hareketi milliyetçi bir harekettir. Burjuva milliyetçiliğidir. Burjuva milliyetçiliğini bizim desteklememizse pek doğru olmaz şeklinde bir kanaate varmıştı. O kanaatle Merkez Yürütme Kurulu'na geldi. Katıldığımız mitinglerden birinde gençlerden birisi Nâzım Hikmet'in *Şark'tan Geliyorum* şiirini okudu. 1925 sonrasındaki katliamı, ağır baskıları eleştiren içerikteki bir şiir. O şiiri bulursanız çok sevinirim. O şiiri okuduktan sonra çocuk Kürtçeye çevirerek "Kana kan intikam!" dedi. Behice Boran Merkez Yürütme Kurulu'nda bunu da anlatıp; "Bu burjuva milliyetçiliğidir. Adım adım bağımsızlığı talep eden bir milliyetçiliktir. Daha çok ağaların söz sahibi oldukları bir hareket-tir" biçiminde bir eleştiri yöneltti. Bu eleştiriye ben karşı çıktım. Merkez Yürütme Kurulu'nda ilk karşı karşıya gelişimiz böyle oldu. Bunun dışında ikimiz Beşli Takrire kadar karşı karşıya gelmedik.

Beşli Takrir, Parti'nin dönüm noktalarından biridir. Aybar zaman zaman Sovyetler Birliği'ni eleştiriyor ve özellikle Stalin dönemindeki büyük cinayetleri örnek veriyor. Stalin sonrası dönemde de o baskıların devam ettiğini, insanların düşüncelerini özgürce ortaya koyamadıklarını söylüyordu. İşte Çekoslovakya olayları oluyor, bunun karşısında yaptığı çıkışlar, açıklamalar var. Gerçi Çekoslovakya olaylarında Behice Hanım'ın da yazdığı makaleler var. O da karşı çıkıyor. Aybar daha da öteye giderek çok partili yaşamın sürdürülmesine çok vurgu yapıyor. İktidara geldiği-

mizde de diğer bütün burjuva partilerine olanak sağlanacağına, onlar seçimi kazanırlarsa onların iktidara gelebileceğine vurgular yapıyor. Gerçi o günkü koşullarda bunlara açıkça karşı çıkılamazdı. Kimse karşı çıkamazdı. Oturup da bir komünist partinin programını söyleyemezdik. Şimdi bunun, bir taktik amaçla söylenmesi söz konusu olabilirdi, bir de gerçekten de inanarak söylemiş olabilirdi. Uzun süre herkes Aybar'ın bu konuşmasını bir taktik konuşma olarak benimsiyordu. Marksist-Leninist bir kişi için anti-Sovyetizm ağır bir ithamdır. Kişinin artık doğrudan doğruya, o dönemde, enternasyonalden koptuğu, artık Marksizm'den koptuğu anlamına gelirdi. Ortodoks çizgide, Marksist-Leninist çizgide enternasyonalizmin temel ilkesi Sovyetler Birliği'ni desteklemekti. Sovyetler Birliği'ne karşı çıkmak doğrudan doğruya sosyalizme karşı çıkmak, anti-sosyalist olmak, anti-komünist olmak demekti. Aybar'ın Sovyetler Birliği'ni eleştirilerinin giderek artması, Aybar'ın Türkiye'nin bağımsızlığına vurgu yapması, dünya sosyalist sistemi ile olan ilişkideki bağımsızlığına vurgu yapması bazı arkadaşları rahatsız etmiş olmalı. Arkadaşlar Beşli Takrirle çıktılar ortaya. Beşli Takrirde yapılan vurgu şuydu: Şimdiye kadar yapılan anti-sovyetik, anti-komünist konuşmalar bizi ilgilendiren bir konu değildir. Parti'de doğrudan doğruya, ısrarla, Parti'nin politik bağımsızlığına vurgu yapılması, çok partili yaşam üzerinde ısrarla durulması giderek, Parti'nin düzen partisi haline getirilmek istendiği izlenimi veriyor. Böyle bir izlenim yaratmaya kimsenin hakkı yoktur, bu izlenim yaratıldığı takdirde artık Parti sosyalist parti olmaktan çıkar. Dolayısıyla kendisine sosyalist diyen kişilere bu Parti'de yer kalmaz. Şu an tam aklımda kaldığı kadarıyla söylenenler bu biçimdeydi ve bunlardan yola çıkılarak Aybar eleştiriliyordu. Ben Aybar'ın yanında yer aldım. Aybar'a yöneltilen bu eleştirilerin haksız bir eleştiri olduğunu, Aybar'ın başından beri savunduğu bir politik çizgi olduğunu, bu çizgiden sapma yoluna girdiği tarzında bir suçlamayı hak etmediğini söyledim. Daha önceki yazılarını alıp okursanız işte *Zincirli Hürriyet*'teki yazılarını, *Vatan* gazetesindeki yazılarını, hepsini okursanız göreceksiniz ki Aybar demokrasiyi, -isterseniz öyle deyin- burjuva demokrasisini sonuna kadar savunmuştur, demokratik hak ve özgürlükleri savunmuştur, Parlamento'da da aynı şeyi yapmıştır. Bunu taktik bir amaçla yapmış olduğu izleniminde değilim, şeklinde bir

tezle ortaya çıktım. Amacın Aybar'ı tasfiye etmek, Parti'yi Aybar'ın elinden almak olduğunu iddia ettim. Bu suçlama arkadaşları rahatsız etti. Şunu da söyleyeyim, toplantıdan evvel Behice Boran beni çağırdı. Meğer bir hazırlık varmış Beşli Takrir için. Kalktım gittim. Sosyalizmin temel ilkeleri konusunda kendisinden feyz aldığımız bir arkadaşımız evdeydi; oturduk, sohbet ettik. Aybar'ın bazı ifadelerine ilişkin bazı örnekler verdi. Ben, bunları yadırgamıyorum, söylenmesinde de bir sakınca görmüyorum, Parti'ye meşruiyet kazandırılması yolunda söylenen ifadelerdir dedim. Böyle bir konuşma geçti aramızda. Daha ileriye götürülebileceğine ihtimal vermedim. Herhalde çağrılmamın amacı hazırlanan Beşli Takrirde bana da bir yer vermekti. Merkez Yürütme Kurulu'nda da aynı konuşma olunca artık açıktan beni Aybar'ın yanında gördüler. Aybar'la birlikte hareket eden, Aybar'ın tasfiye edilmesi gerekiyorsa bunun da tasfiye edilmesi lazım geldiği biçiminde bir hava oluştu. Tam bir ayrılık oluştu. Bu ayrılık nedeniyle Parti'de üç tane Olağanüstü Kongre yapıldı. Bu yapılan üç Olağanüstü Kongre'de de hep Aybar'ın yanında yer aldım. O tartışmaların hepsine katılmadım ama biçimsel olarak Parti'ye ne gibi zararlar getirildiğini, Parti'nin nasıl zor bir duruma sokulduğunu, Parti'nin daha henüz temele oturmadan, ete kemiğe bürünmeden böyle bir bölünmeye tahammülü olmadığını, bunun bir likidasyon hareketi olduğunu vurgulayarak söylüyordum. Bu çok rahatsız edici bir şeydi. Böylece bir soğukluk başladı aramızda Behice Boran'la. Aybar'ın tasfiye edilmesine kadar. Olağanüstü Kongrelerde bunlar seçimi kaybettiler. Parti, Aybar'ın görüşünü tasvip etti. Ben de kaçınılmaz olarak genel sekreterlik görevine getirildim. Parti doğal seyri içinde kalsaydı, eski yapısı devam etseydi, sanıyorum öteden beri birlikte hareket eden, aynı ailenin fertleri olan o camianın dışına çıkmazdı Parti genel sekreterliği. Aybar da o camianın içindeydi. Bunlar İstanbul'da birbirlerini yakından tanıyan, Nihat olsun, Behice Boran olsun, Aybar olsun, Behice Hanım'ın kocası olsun çok yakın arkadaşlardı. Birlikte yaşamışlar, birlikte oturmuşlar, birlikte kalkmışlar, birlikte yemişler, birlikte etkinlikte bulunmuşlar, yani bana düşmezdi o görev.

Genel sekreter olduktan sonra grup başkan vekili oldum. Meclis başkanıyla temaslarda yetkili konuma geldim. Arkadaşlara görev vermede,

arkadaşların Meclis'teki çalışmalarını yönlendirmede sorumluluk bana düşmüştü. Ama her halükarda bir burukluk vardı.

Neden Behice Boran ve arkadaşlarının yanında yer almadınız da Aybar'ın yanında yer aldınız?

Bana göre, Türkiye'de nüfusun o günkü şartlarda aşağı yukarı yüzde 75'inden fazlası köylüydü, köylülüğün bu ölçüde ağır olduğu, köylülük ideolojisinin bu ölçüde etkin olduğu bir toplumda; özellikle dinsel ideolojinin çok yaygın olduğu, belirleyici olduğu bir toplumda demokratik yoldan Marksist-Leninist bir partinin, Sovyet tipi bir partinin iktidara gelmesinin mümkün olmadığını düşünüyorum. Bunun için iki yol mümkündü; birinci yol Doğan Avcıoğlu'nun izlediği yoldu; bir askeri darbe ile iş başına gelinebilirdi. İkincisi de Sovyet uygulamasının telkin ettiği; "devrim ancak silahlı mücadele ile yapılabilir" tezi vardı. Demokratik yoldan iktidara gelebilmek için adım adım demokrasiyi genişleterek, geliştirerek iktidara gelebilirsiniz. O da içinde bulunduğunuz koşulları çok iyi değerlendirmek suretiyle bir politika izlemekle mümkündür. Doğan Avcıoğlu'nun "ordu içinde bir kadro oluşturarak iktidara gelme" tezi bana çok ters geliyordu, çünkü kim gelirse gelsin askeri bir darbe sonucunda en büyük darbeyi yiyecek olan Kürtlerdi. Bunu çok iyi biliyordum. Çünkü '60 darbesinden sonra Kürtler çok ağır darbe yediler, ondan evvel de öyle. Böyle bir darbede kurulacak olan bir iktidarın en çok baskı yapacağı ve en çok zarara uğratacağı kesimin Kürt kesimi olacağını biliyordum. Kendi yaşamımdan biliyordum. Keza, Sovyet tipi bir siyasi partinin, yani demir disiplinli sağlam çekirdeği olan bir partinin silahlı mücadeleyle iktidara gelmesi halinde de Kürtler çok büyük zarar görecekler düşüncesine sahiptim. Benim için demokrasi yolunda mücadele tek yol olarak kalıyordu, o yolda ısrar etmenin gerekliliğine inanmıştım. Aybar'ın demokratik hak ve özgürlükleri savunması, Aybar'ın çok partili yaşamda ısrar etmesi, Aybar'ın özellikle sosyalist parti iktidara geldikten sonra da, yani Türkiye İşçi Partisi iktidara geldikten sonra da, bütün demokratik kazanımların sürdürüleceğini savunması önemliydi. Örneğin Anayasa Mahkemesi'nin, kuvvetler ayrımı ilkesinin korunacağını, yargının bağımsız olacağını, Parlamento'nun ayrı, yürütmenin ayrı bir güç ola-

cağını savunuyordu. Böyle bir demokrasi anlayışı yani işçi sınıfı iktidarında da çok partili bir yaşamın sürdürülmesi benim için cazipti. Bu nedenle de Aybar'ın yanında yer almayı kendi hareket noktam açısından yararlı ve geçerli gördüm. Sonuna kadar da bu hareketi böyle devam ettirdim. Bu ayrılık Dördüncü Kongre'ye kadar devam etti. Genel sekreterliğimin bitiminden evvel Aybar bana dedi ki "Bu iş tadından çıktı. Parti fiilen ikiye bölünmüş durumda. Biz ayrı bir parti kuralım" dedi. "Ben bu işte yokum, siz ayrı parti kurabilirsiniz" dedim

(...)

'69 seçimlerini kaybettik hepimiz. Yalnızca İstanbul'dan, Aybar'la Rıza Kuas seçildi. Ben Diyarbakır'a gitmek zorundaydım ailemin geçimini sağlamak zorundayım. Profesyonel politikacılık yapamam, KİT'lerde yönetim kurulluğu üyeliği yapamam, kimsenin bana onları verecek hali yok, burada oturup doktorluk yapamam; Diyarbakır'da ekmeğimi kazanmak zorundayım. Seçimlerden sonra yapılan toplantıda Aybar istifa etti, ben istifa ettim. Merkez Yönetim Kurulu dağıldı. MYK için yeni seçim yapılması gerekiyor. Seçimde Parti'ye genel başkan ve genel sekreter belirlemek gerekiyor. Benim arkadaşım olan Mehmet Ali Aslan çıktı, "Ben genel başkan olmak istiyorum" dedi. Bir komisyon seçildi. Ben, Sadun Aren, Yahya ve galiba Rıza Kuas ya da başka bir sendikacı arkadaş var. Öneriler geldi. Sadun Aren ısrarla Nihat Sargın'ın başkan olmasını istiyor. Yahya Kanbolat da Rıza Kuas'm başkan olmasını istiyor.

Nihat Sargın'ın genel başkan olması demek, Parti'nin bir hizipten başka bir hizbe devredilmesi anlamına geliyor. Ben Sargın'a karşı çıktım. Rıza Kuas sendikacı bir arkadaşımızdır; hareketin temelinde de işçi sınıfı ve sendikalar vardır, Rıza'ya evet derim. Rıza ısrarla "Olmam!" dedi. O da bana darılmış başka bir nedenle, "Ben bu hareketin içinde yönetici olmam" dedi. Yahya sonuna kadar diretti Rıza Kuas olsun, Sadun Aren de sonuna kadar diretti Nihat olsun, diye. Ben de hayır dedim. Ben başka bir aday öneriyorum, benim adayım da Mehmet Ali Aslan'dır. Kürt arkadaşımızdır, onun genel başkanlığını istiyorum dedim. Tabii olaylar bittikten sonra düşününce, benim böyle bir karara varmış olmam yanlıştı. Orada genel başkan olabilecek konumdaki tek insan Nihat Sargın'dı, deneyimine ve geçmişine bakarak. Ama Nihat Sargın açıkça bir politika-

ya angaje olmuş olduğu için de karşı çıkmıştım. Hakikaten Mehmet Ali Aslan arkadaşımız seçildi ve seçildikten bir ay sonra istifa etti. O benim için çok büyük bir yara, çok büyük bir acı oldu. Hayatımda yaptığım en büyük yanlışlıklardan biri oldu, içimde bir sızı olarak kaldı. Onun ayrılmasından sonra da Şaban Yıldız genel başkan oldu ve Dördüncü Kongre'ye kadar devam etti.

Kürt grubu Dördüncü Kongre'de ayrı bir grup olarak hareket etti. Ben Nihat'a genel başkanlık seçimi sonrasında söylemiştim. "Parti üçe ayrıldı. Bir yanda Marksist-Leninist aydınlar var, bir yanda Kürt grubu var, bir yanda da sendikacılar var. Bu oluşturacağımız yeni yönetim bu üçünün birlikteliğini sağlayabilecek bir nitelikte olmalıdır. Eğer bu gruplardan birinden -diyelim aydınlardan- birisi genel başkan olursa, diğer iki gruptan birer genel sekreter belirlemek gerekecek. Bir Kürt genel sekreter, bir sendikacı genel sekreter. Zaten sendikacı genel sekreter olması tüzük gereği, kaçınılmazdı o. İkinci genel sekreterin de bir Kürt aydını olmasını sana öneriyorum" dedim. Nihat'la bunu özel konuştuk, ikimizin dışında kimse öğrenmedi bugüne kadar. Şimdi, size açıklıyorum. Nihat bunu böyle çok radikal bir şekilde reddetmedi, bir şey de demedi ama taraftar da değildi. Genel sekreterliğe de başka bir arkadaş geldi.

Ancak Dördüncü Kongre öncesinde bir tutuklama furyası başladı. Kürtlere yönelik bir tutuklama başladı. Diyarbakır'dan da biz alındık Ankara'ya gönderildik. Tutuklanma nedenimizi şöyle anlatayım. O zaman Parti'nin yan örgütlerinden birisi olan Fikir Kulüpleri Federasyonu vardı. Oradaki arkadaşların birçoğu da hem partide hem gençlik kollarında görevliydi. Sonra giderek gençlikte, özellikle Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, Türkiye İşçi Partisi'ne karşı şiddetli bir eleştiri, bir muhalefet başladı. Milli Demokratik Devrim (MDD) çizgisinde ve Dev-Genç olarak örgütlenmeye gittiler. O zaman Kürt gençliği bunlardan kopup Fikir Kulüpleri Federasyonu'nda bir süre çalışmalarını sürdürdü, sonra Fikir Kulüpleri Federasyonu dağıldı. Dağılınca onlar bir örgüt kurdular. O örgüt Devrimci Doğu Kültür Ocakları Derneği'dir, Ankara'da kuruldu. Derneğin kurucuları ve üyeleri Parti üyesi olan arkadaşlarımız ama ayrı bir Kürt gençlik hareketi oluşturmuşlar. Bu derneğe gidip geliyorum, konuşmalar, sohbetler yapıyorum. Burada yaptığım konuşmalardan birinden ötürü tutuklandım.

Kürtçülük yaptığımız iddiasıyla Ankara'da tutuklu kaldık, çıktık.

Sonra Dördüncü Kongre başladı ama yargılanmamız devam ediyor. Kürtler olarak Kongre'de ayrı hareket edip Kürt sorununa ilişkin bir karar alınmasını istedik. Hazırlanmış olan karar tasarısı bizi tatmin etmedi. Uzun bir karar tasarısı var; MDD çizgisi mahkum ediliyor. Sosyalist çizgi devam ediyor, Parti programındaki maddeler sıralanıyor. Kürt sorununa ilişkin de en fazla Parti programındaki cümleler tekrarlanıyor. Bu bizi tatmin etmedi tabii. O zaman bir komisyon kuruldu. Komisyon bir karar tasarısı getirdi. O karar tasarısı, o güne kadar söylenmemiş, dile getirilmemiş bir biçimde Kürt sorununu gündeme getiriyordu. "Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda dilleri, kültürleri ayrı olan bir halk yaşamaktadır. Bunlar Kürtlerdir. Dillerinden kültürlerinden dolayı bir baskıya maruzdurlar. Ezilmektedirler, horlanmaktadırlar. Türkiye İşçi Partisi'nin iktidarında sosyalist hareket Kürtlerin demokratik haklarını savunacak, yaşama geçirecektir. Türk ve Kürt sosyalistleri birlikte sosyalizmi kuracaklardır" diye uzun bir Kongre kararı. Tabii çok önemli bir adım. Bu kararın çıkması hepimizi memnun etti. Bu karar metnini dağıtan arkadaşların hepsi sonradan mahkum oldu. Parti de mahkum oldu zaten bu karardan dolayı.

(...)

Parti kapatıldı, siz İkinci TİP'in kurucularından oldunuz. Yaşanan bunca gerilimden, kırgınlıktan sonra neden kurucu oldunuz?

Aybar'la birlikte olmanın Türkiye'ye hiçbir şey getirmeyeceğine, o hareketin izole olacağına, Türkiye demokrasi hareketine katkı getiremeyeceğine kanaat getirmiştim. Türkiye'de demokrasi mücadelesi yürüten bir sosyalist partinin gerekliliğine inanıyordum. Başka da gidebileceğim bir yer yoktu. Gittim TİP'e katıldım, kurucu olarak katıldım. Ankara'ya çağırıldım. Şaban Yıldız'la oturduk konuştuk. Böyle bir Parti'nin yararlı olacağını, kurucu olarak katılmaya da hazır olduğumu açıkladım. Kurucu oldum. Bana hiçbir görev verilmedi. Ben de ısrar etmedim. Dışarıda kaldım ama gittim Diyarbakır'da il örgütünü kurdum. Örgütü sürdürdüm, yürüttüm.

(...)

Dördüncü Kongre'den sonra Parti bildiğimiz klasik Marksist-Leninist bir parti çizgisine oturdu. Yepyeni bir parti oldu. Biz hâlâ Parti'deyiz, çalışıyoruz, gelişmeleri de izliyoruz tabii. Kürt grubu olarak bize Parti'de görev almamızı, yönetimlere katılmamızı teklif ettiler. Ben Parti'ye bağlı kalacağımızı ancak Parti üst yönetiminde görev almayacağımızı bunun doğru olmayacağını söyledim. Çünkü bizim görev almamız Parti içinde sürtüşmelere meydan verebilir, bütünlüğe zarar verebilirdi. Parti'ye her tür desteği vermeye hazırız, Doğu'da da Parti'nin örgütlenmesini sürdüreceğiz dedim. Disiplin Kurulu'na aldılar beni. Birgün Disiplin Kurulu'na yeni bir ihraç listesi geldi, 50-60 kişilik. (...) Ben karşı çıktım. Bu karşı çıkma da rahatsızlık yarattı. Özellikle Behice Boran ve ona yakın arkadaşlarda.

Ondan sonra 12 Eylül darbesi oldu. (...) Onlar Parti kararıyla yurtdışına çıktılar. Ben Parti'de herhangi bir görevim olmadığı halde, bölgede özellikle fizik olarak beni ortadan kaldırma girişimlerini çok net şekilde gördüm. Beş-altı kez tutuklandıktan sonra açıkça söylendi bana bu çeşitli kaynaklardan. Ben de kaçmak zorunda kaldım. Kaçtıktan sonra da Paris'e yerleştim. Behice Hanım'a bir mektup yazdım. Paris'te olduğumu, iltica hakkımı henüz almadığımı, başka bir ülkeye de iltica edebileceğimi, yürütülen politik mücadelede yararlı olabilecek bir yerde de bulunabileceğimi ifade eden bir mektup yazdım. Başka bir yere de gidebilirdim

ama Fransızca konuşulan bir yeri de tercih ederdim. Bu mektup gitti, cevap yerine Nihat çıktı geldi. Bunu da ilk defa anlatıyorum. Nihat'a hoş geldin sefa geldin dedik, oturduk. -Geçenlerde benim doğum günü toplantımda anlattı. Tek biftek varmış onu da ben ona ikram etmişim, benim tabağımda biftek görmeyince çok üzülmüş, hemen kesmiş tabağıma koymuş.- Tabii siyasi bir amaçla gelmişti. Biraz sohbetten sonra "Sen, Parti üyesi misin?" dedi. Bu soru benim tuhafıma gitti. Böyle bir sorunun bana sorulmuş olmasını ağır bir hakaret olarak gördüm ama bir şey söylemedim. Dedim ki "Nihat, bildiğim kadarıyla Parti'den atılmadım, bu konuda herhangi bir tebligat yapılmadı, ben de istifa etmedim. Bu da benim Parti üyesi olduğumu gösterir." "Bunu şunun için söylüyorum, biz Parti'yi yeniliyoruz" dedi. Parti'nin bütün yetkileri Behice Boran'ın eline verilmiş. Behice Boran istediği kişiyi Parti üyesi yapabilir, istediğini de atabilecek konumdadır. Parti Genel Yönetim Kurulu bütün yetkiyi ona devretmiş. İllegale geçtiğimize göre de bu yetkiyi kullanabilir durumdaymış. "Aldığınız kararlarla ne gibi işlemler yapacağınızı bilemem ama ben Parti üyesiyim" dedim. Benim için bu çok ağır bir soruydu. Behice Boran'ın yöneltmiş olduğu bir soruydu, hâlâ o Beşli Takrir'den beri devam ede gelen bana karşı tutumunun devam etmiş olduğunun bir ifadesiydi.

Parti'nin de çok gücü yoktu Avrupa'da. Güçlü olan parti TKP idi. Oradaki kitle örgütleri TKP'ye bağlıydı. Parti'nin elinde zayıf bir örgüt vardı. TKP ile birleşme çabaları başlamıştı. Öncesinde de eylem birliği için bir platform oluşturdular. O birlikte TKP, TİP, Kemal Burkay'ın partisi -ki ona Özgürlük Yolu diyorlar- Türkiye Kürdistan'ı Sosyalist Partisi, TSİP, başka bir Kürt partisi daha; bütün bunları kapsayan bir hareket oluşturulmuştu. O hareketin Paris'te temsilcisi vardı, örgütleri de vardı. Paris'te de tek TİP'li olan bendim, bir de Yalçın Cerit vardı, Yalçın'ı Parti'den ihraç etmişlerdi. 12 Eylül'den evvel atılmıştı Parti'den. Ama Yalçın ısrarla "Beni kimse ihraç edemez ben Partiliyim!" diyordu her yerde. Parti çizgisini de sürdürüp, her yerde Parti'yi savunuyordu. Bir nevi sürgün yaşamı sürüyoruz ve ben yurtdışında yapılacak politikanın Türkiye'de yararlı olabileceğine inanmıyorum, bunu tasvip de etmiyorum zaten. Ama bu arkadaş çevresiyle işbirliği de devam ediyor. Bir gün bana bir yazı yazdılar, "Seni bu beşli örgütün Paris'teki temsilcisi yapıyoruz"

dediler. Böyle bir şey beklemiyordum ama kabul ettim. Sonunda Osman Sakalsız bunu kendisinin yaptırdığını söyledi. Çok önemli bir şeymiş gibi... Birlik oluşturmuşlar, merkezi Almanya'da.

Paris'te böyle bir çalışma oldu. Benim ordaki konumumu bildikleri için beni bir gün Almanya'ya çağırdılar. Zeki Kılıç ve Osman Sakalsız. Gelip burada birkaç gün bizle kal, senin bütün masraflarını biz karşılarız dediler. Misafirperver bir arkadaşın evini açtılar. Demokrasi İçin Birlik diye bir yan örgüt vardı, lokali vardı. Orada oturup sohbet ediyoruz. Akşam da Osman'ın evinde yemek yiyeceğiz. Behice Boran da Osman'ın evinde. Sohbet ederken çocuklar dünyanın gidişatı Sovyetler Birliği'nin durumu, Fransa'nın durumu hakkında sorular soruyor. Ben de anlatıyorum. İlgiyle izlediler. Evde otururken, Behice Hanım'la konuşup, karşılıklı olarak Türkiye'deki gelişmeleri değerlendirdik. O yeni açılımlar getiriyordu. Aynı zamanda Almanya'daki Kürtlerle çok yakın ilişkisi sürüyordu.

(...)

Behice Boran gerçekten iyi bir Marksist'ti. Marksizmi iyi özümsemiş bir kişiydi. Marksist-Leninist ideolojiye çok gönülden bağlı bir kişiydi. O çerçeve dışında bir politikayı benimsemiyordu. Katiyen benimsemiyordu. Marksizm'den esinlenen sol hareketler onu ilgilendirmiyordu. O hareketlere bir süre için tahammül edebildi belki, o da taktik amacıyla, ama Avrupa'ya geldikten sonra tamamen değişti. Çekoslovakya'nın işgali münasebetiyle yazmış olduğu bir yazı vardır Milliyet'te. Başka ülkelerin iç işlerine müdahalenin Marksist-Leninist literatürde yerinin olmadığı biçiminde yazılar yazdı. Ama Avrupa'ya geldikten sonra bu tavrı değişti. O katı çizgisi çok daha net bir hal aldı. Bunu da Uğur Mumcu'nun *Bir Uzun Yürüyüş*'üne verdiği mülakatta söylüyor. Orada özeleştiri veriyor yanlış değerlendirmişim diye. Yapmış olduğu açıklamanın yanlış olduğunu Sovyetler Birliği'nin politikasının doğru olduğunu söylüyor. Behice Hanım, Marksist literatürü özümsemiş bir kişiydi. Marksist-Leninist komünist hareketin içinde önder olabilecek bir kişiliğe sahipti. Her zaman savunduğu şuydu, özellikle 2. dönemde kendisi genel başkan olduğunda diyordu ki, "Bilimsel sosyalist çizgiyi temsil eden Türkiye İşçi Partisi'dir. Türkiye İşçi Partisi'nin dışındaki hareketler denize doğru giden büyük bir ırmağın yan kollarıdır. İlerde mutlaka Türkiye İşçi Partisi ile birleşe-

ceklerdir" bunu çağrıldığı TSİP'in kongresinde söyledi. TKP'yi de diğer bütün hareketleri de böyle görüyordu. Avrupa'ya gitmeden önce TKP burada bir hamle yaptı çok büyük bir hamle. O hamle çerçevesinde TKP, TİP'le bağlantılı olan bütün sendikal hareketleri tarumar etti. Dolapları kırdı, eşyalarını attı, üye fişlerinin hepsini ele geçirdi. Zorbalıkla elde etti sendikaları. Çok az sendika kaldı Türkiye İşçi Partisi'nin elinde. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, TKP çizgisinde politika yapıyordu. Galiba bu hareketleri gördükten sonra Behice Hanım'ın aklı başına gelmişti. Esas damarın TİP olmadığını gördü ve TKP ile bütünleşmek istedi.

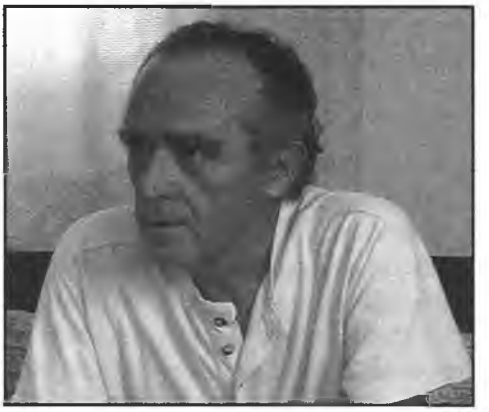
(...)

TKP henüz Türkiye İşçi Partisi'ni kendisiyle birlik yapabilecek bir parti niteliğinde görmüyordu. Sosyal demokratlığın ileri çizgisinde bir hareket olarak görüyordu.

O birliğin oluşması sırasında zaten Sovyetler Birliği'ndeki Gorbaçov hareketi artık açıkça Sovyetleri tasfiye etme sürecini başlatmıştı. Sanıyorum aynı süreçte Bizim Radyo kapanmıştı. Artık gerek Doğu Almanya'daki gerek diğer başka ülkelerdeki TKP üyelerinin -bazı olanakları vardı; çoğu profesyoneldi, ücret alıyordu- kimi olanakları ortadan kalkmıştı. Artık yeni aşamaya giriyorduk. Bu yeni aşamaya girişimiz de henüz net değildi. Bu sürecin belirtileri başlamıştı. Nabiler de artık TİP'in teslim olup TKP'ye katılması taleplerinden vazgeçtiler. Bir birlik oluşturmaya karar vermişlerdi.

Birlik aşamasında iki kongre yapıldı. O iki kongreye de, Türkiye İşçi Partisi'ninkine ve Birlik Kongresi'ne, çağrılmadım. Cemal aynen şunu söylüyor. "Bilmediğimiz, tanımadığımız, Parti'nin geçmişini bile bilmeyen insanları çıkardılar, onları getirip yönetime almamızı istediler." Yarısı TKP'den, yarısı TİP'lilerden oluşan bir merkez organı oluştu. Tam bir birlik. O büyük ırmak TBKP (Türkiye Birleşik Komünist Partisi) olarak ortaya çıktı.

Sonrasını biliyorsunuz Behice Hanım'ın ölümü. Görkemli bir tören yapıldı ve Türkiye'ye geldi.

31 Temmuz 2005, Foça

Nabi Yağcı

Yanılmıyorsam '63-64 yıllarında tanıdım Boran'ı ilk olarak. Çünkü Türkiye İşçi Partisi Fatih ilçesi üyesiydim. Boran ise Aybar ve Aren ile birlikte Türkiye İşçi Partisi'nin yöneticisiydi. Bu nedenle toplantılarda, Parti toplantılarında daha çok görüyor idim ama ikili bir ilişkimiz o tarihlerde olmadı.

(...)

1973 yıllarında TKP'nin ciddi bir müdahalesi oluyor Türkiye'ye. Buradaki siyasi oluşumlarla herhangi bir işbirliği arayışı olmuş muydu?

Yani görüşmeler olmuştur ama o tarihlerde ne TKP olumlu bir sonuca götürebilecek bir diyalog hazırlığı içindeydi ne de TİP bu durumda değildi.

TİP kapalıydı zaten 1973 yılında.

TİP kapalıydı evet 1973 yılında. Boran içerdeyken TKP'nin bir diyalog kurmuş olduğunu zannetmiyorum. Yani Boran içerdeyken böyle bir diyalog söz konusu değil. Ama söylediğim gibi bu görüşmelerden bir sonu-

cun çıkması mümkün değildi. Zaten çıkmadı da. Sonra her iki parti kendi yolunda gitti. Türkiye Komünist Partisi '73 Atılımı adını verdiğimiz o tarihsel adımı attı. Türkiye'de uzun yıllardan sonra, o 1951 Tevkifatı'ndan bu yana varlığını hissettiremeyen TKP '73'ten itibaren Türkiye'de örgütlenme ve varlığını gösterme kararıyla hareket etti ve etkili de oldu. O andan itibaren Türkiye İşçi Partisi ile TKP arasında bir "öncü parti kimdir" tartışması oldu. Uluslararası komünist harekette "tek ülke, tek parti" prensibi vardır. Yani bir ülkeyi bir komünist partisi temsil eder. Her ne kadar adı komünist olmasa da Türkiye İşçi Partisi olsa da başından itibaren öncü örgüt biziz diyorlardı. Pratikte büyük sürtüşmelerin doğmasına; fabrikalarda, gençlik hareketi içerisinde çatışmaların doğmasına neden oldu. Büyük çatışmalara girildi, Türkiye İşçi Partisi ile TKP kesimleri arasında, 12 Eylül darbesine kadar da böyle sürdü. Sonuçta 12 Eylül Darbesi her iki tarafa da vurdu, bütün sola vurduğu gibi. Ama daha ülke dışına çıkmazdan önce Türkiye İşçi Partisi ile TKP arasında birlik görüşmeleri başladı. Türkiye'de bir ilk görüşme yapıldı. Ama tabii ki ön yargıların kırılması, birlik için psikolojik hazırlıkların yapılması, öyle kolay değildi.

(...)

Birleşmeye giden yolu mümkün kılan zemin neydi? Siyasi olarak analiz mi yoksa daha örgütsel bir ihtiyaç mı?

Valla bir kere herhalde 12 Eylül herkesi sarstı, kendine getirdi. Yani bu parçalanmışlığın kimseye yararı olmadığı sonucuna götürdü. Birincisi bence nesnel olarak etki eden faktör bizzat 12 Eylül'ün kendisidir. İkinci neden 12 Eylül'e karşı duruş yine bir güçlü hareketi gerektiriyordu. Üçüncü nedene gelince, gelişen yeni dünya koşullarında iki partinin de eski görüşleriyle yürümesi söz konusu değildi. Kendisini yenilemesi gerekiyordu. Bu noktada bir bencillik yapılması, benim düşüncem, benim çizgim gibi geçmişte sol içerisinde çok yer etmiş olan saplantı biraz gevşemişti. O ortam nedeniyle gevşemişti. Yani yeni arayışlara girmek gerekiyordu, bu üçüncü faktör de bu birlik için neden oldu. Ki daha sonra iki Parti birleşip ortak bir program ortaya koyduklarında, bu program artık ne TKP'nin eski programıydı ne de TİP'in eski programıydı. Bu yepye-

ni bir programdı. Birçok özellikleriyle yeni bir programdı. Bunlar birliği bence kolaylaştıran faktörlerdi söylediğim gibi. Ama bir faktör daha eklemeliyim, özellikle Boran'la benim aramda zaman içerisinde giderek birbirini anlama temelinde oluşan yakınlık diyeceğim buna ve karşılıklı oluşan bir güven ortamı. Bu tür birliklerde bu son derece önemli. Her şeyde anlaşabilirsiniz ama karşılıklı güven ortamı doğmamış ise mutlaka bir pürüz çıkartmak, birliği engellemek her zaman mümkündür. Bir şeyler bulunabilir ama eğer bir güven varsa ve hakikaten birlik istiyorsanız da bütün var olan pürüzlere engellere rağmen bunlar aşılır ve birliğe varılır. Bizimki böyle oldu. Gerçekten de Boran'la benim aramda ciddi olarak karşılıklı güven oluştu. Bu uzun süren görüşmeler sonucunda oldu tabii. Zaman zaman çok sert tartışmalarımız da oldu Boran'la görüşmelerde. (...) Bunu ben önemsiyorum ikimiz arasında gelişen karşılıklı güveni çok önemsiyorum ve birliğin oluşmasında önemli olduğunu düşünüyorum doğrusu. Diğer yandan Avrupa'da özellikle Türkiye İşçi Partisi'nin kadrolarıyla TKP'nin kadroları, birlikte pek çok ortak eylem içinde oldular. Mesela '81 Anayasası'na karşı eylemler, 12 Eylül'ü protesto eylemleri gibi ortak eylemlerde beraber oldular. Bu da bir yakınlaşma oldu ve birliğe hizmet etti diye düşünüyorum.

Peki iki taraf da taviz vermek durumunda kaldı mı ya da buna razı mıydı? Birleşmenin koşulu ve ortaya çıkan program ve sonuç düşünüldüğünde. Behice Boran'ın tavrı ne oldu, sert görüşmelerde özellikle. Taraflar arasındaki gerilime ve bir çelişkiye düşüldü mü?

Biz ortak programı hazırlarken her iki Parti'nin de yönetimden ayrı, her iki Parti'den, program çalışmaları yapan arkadaşlardan kurulu bir komisyon oluşturduk. Bu komisyon tümüyle bağımsız bir komisyondu. Yani parti yönetimlerinin müdahalesi dışında bir komisyondu. Sonuçta o komisyon kendi aralarında, politik ideolojik görüşlerde o yenilenme temelinden de baktıkları için tamamen özgün bir yaklaşım getirdiler ve TİP - TKP birliği örgütsel bir birlik olmazdan önce de ideolojik bir birlik olarak bu program çalışması ile doğdu. Belki o komisyonun içinde tartışmalar olmuştur. Ama iki Parti arasında programatik konularda ciddi bir tartışma olmadı. Program taslağı önümüze geldiğinde artık mesele

bitmişti. Her iki tarafın da kabul edilebilir bulduğu bir taslaktı bu. Öyle de oldu, kabul edildi.

(...)

Örgütsel sorunumuz da kalmadı birlik açısından. Yalnız Boran'la özellikle benim aramda ilkesel bir saptama vardı ki illegalde yapılacak birliğin pek çok sakıncası var, kadroların kaynaşması açısından ve başka açılardan bu noktada acele davranmayalım. Yani iki Parti'yi altta birleştirmede acele davranmayalım. Üstte hemen birleşsin, alttaki birleşmelerde acele etmeyelim. Bunlar görüşüldükten sonra artık Brüksel açıklaması geldi. Yani iki Parti'nin birliği deklare edildi kamuoyuna bir basın toplantısıyla. Boran ve ben katıldım, pek çok gazeteci vardı toplantıda. Birliği tahrik edici sorular da çok geliyordu, örneğin "kim kime katıldı?" gibi, "ortada bir ilhak mı var?" gibi.

(...)

Bu toplantıdan sonra bu basın toplantısından sonra, hemen ertesinde Boran'ı kaybettik. Bir defa ciddi sağlık sorunları vardı, o toplantıya gelmesine doktoru izin vermiyordu, buna rağmen geldi, çünkü bu büyük bir adımdı her iki parti açısından da. Bunu kendisinin yapmasının tarihsel olarak bir sorumluluk olduğunun farkındaydı. Bütün bunlar açısından hakikaten sağlık sorunlarına rağmen ben inanıyorum ki Boran'ı tanıdığım kadarıyla toplantıya gelmemezlik edemezdi. Toplantının başında açıkladı da, "bir sağlık sorunum var" dedi, "eğer devam edemezsem, kusuruma bakmayın." Ama sonuna kadar kaldı, ama sanıyorum ki o heyecan büyük mücadelelerden geçmiş ve artık yorulmuş kalbinin enerjisini tüketti ve kaybettik.

Birlik görüşmelerini Behice Hanım'ın dışında yürütmek mümkün müydü? Behice Hanım'ın bir kişi olarak kendisi bu birliği mümkün kılmada ne kadar ön plandaydı. Başka biriyle birlik mümkün değil miydi?

Başkası olsaydı olmazdı gibi bir şey söylemek mümkün değildi tabii. Behice Boran'ın kararlı tutumunun altını çizmek lazım. O da son derece belirleyici olmuştur. Boran'ın birlik konusundaki bağlılığı ve tutumu belirleyicidir. Türkiye İşçi Partisi içerisinde Boran bir bakıma tek liderdi. O nedenle de onun birlik konusundaki ısrarı ve kararlılığı kuşkusuz belirle-

yici oldu. Yani ancak öyle bir yanıt verebilirim soruya. Ama Boran öldükten sonra da kuşkusuz alınan kararları, birlik sürecini biz Nihat Sargın'la birlikte götürdük, zaten Türkiye'ye birlikte döndük, birlikte hapis yattık. Bu kez sorumluluğu o almıştı artık üzerine.

(...)

31 Temmuz 2005, Foça

Zerrin Sakalsız

Aslında benim Behice Hanım'la ilk temasım Türkiye'de başladı. Ben ikinci dönem Partiliyim. Birinci dönemi bilmem. Bilim Araştırma Bürosu'nda çalışıyordum. Her gün Parti'ye giderdim, o da gelirdi. Oradan yakın temasımız olmuştu. İkinci yakın temasımızdaysa 1 Mayıs'ta (1979 Merter -y.n.) birlikte sokağa çıkmıştık. 18 gün kadar aynı hapishanede (Davutpaşa Askeri Hapishanesi -y.n.) yattık. O da benim için yakın bir temastı, onu yakından tanıma fırsatı bulmuştum. Osman'ın (Osman Sakalsız -y.n.) bahsettiği gibi, Parti'deki, kürsüden konuşma tarzıyla, özel hayattaki tarzı çok farklıydı. Hapishanede de öyle. İlk gittiğimizde istemediler bizi, adli suçlular. Onlarla birlikteydik. İstemediler bizi, özellikle Boran'ı istemediler. Fakat ayrılırken ağladılar, Boran'ın boynuna sarıldılar.

Daha sonra ise, asıl Avrupa'da birlikte olduk. Yaşamı paylaştık. Birinci evden başlayayım anlatmaya. Bir oda, bir salon bir evde kalıyoruz. Boran'ın oraya gelmesi, beni, kendisi açısından rahatsız etti. Nasıl burada sağlıklı çalışma koşullarını bulabilecek? Ayrı bir odası yok. Kızım doğmuştu. Salonda yatamazdı. Hem oturuluyor, ışık yanıyor, hem sigara içiliyor. Kızımla aynı odayı paylaştılar. Onun bebek karyolası Boran'ın

Almanya 1980'ler

odasındaydı. Kızıma ilişkin de şeyler anlatırdı zaman zaman. "Kerata sabah kalkıyor, gizli gizli bana bakıyor. Uyanıyor muyum, uyanmıyor muyum diye." Yaklaşıyormuş suratına kadar, o zaman mecburen uyanıyormuş Boran. O zaman ben üzülüyordum, ayrı bir odası yok, rahat çalışma ortamı yok diye. Ama bir yandan da, şunu fark ettim. Dursun'dan ayrıldı, Türkiye'den ayrıldı. O küçük bebeğin ona moral verdiğini fark ettim. Nine derdi zaten ona. O da onu torunum diye severdi. Böyle bir yakınlık oldu onun için. O evin özelliklerini de anlatayım istersenız. Sırf tek odası olması meselesi değil, ben başka şeylerden de ürküyordum. Ev işgalcileri vardır Almanya'da. Evin olduğu sokak, ev işgalcilerinin olduğu sokaklardan biriydi. Bütün duvarlar yazılı, sprey boyalarla yazılı. Hepsinin ellerinde biralar, esrar çekerler, girmeye korkarsınız. Nitekim Uğur Mumcu'yu da götürdük oraya; "Aman aman buradan çabuk gidelim" dedi, o kadar ürkütücü bir sokaktı. Behice Hanım arada çıkıp dolaşmak durumundaydı sokakta. Bu da biraz beni üzüyordu.

Daha sonra sosyal konut olmakla beraber, daha iyi bir eve geçtik. Göl kenarıydı orası. Her gün yürüyüş yapardı. Sabah 8.00-8.30 gibi kalkar, daha bile erken kalkar ama salona çıkması 8.00'i bulurdu. Önce yatakta ilk jimnastiklerini yapar. Kışsa başını örter, sobanın külünü temizler, ondan sonra Osman odunlarını hazırlardı, gaz sobası değildi çünkü odun sobasıydı. Sonra kahvaltısını yapar, daha sonra gazetelere bakar, okuyacağı bir şey varsa onlara bakar. İngilizce, Fransızca dergilere bakar. Sonra çalışmaya başlar, okuyacağı bir şey varsa, konuşma yapacaksa onları hazırlardı. Çok titiz, mükemmeliyetçiliğe varan bir titizliği vardı. Türkçede,

Türkçeyi çok iyi bilirdi zaten, mükemmel bir yazar ve okurdu. İngilizce ve Fransızca metinleri de kendisi yazardı. Çok iyi dil bilmesine rağmen, hangi kelime daha iyi olur diye sözlükten bakar, araştırırdı. "O kelimeyi mi kullansam, yerine yoksa bu kelimeyi mi kullansam" diye. Her şeyi titizlikle yapardı. Zaman zaman da gazetelere çok kızardı. Şu başlığa bakın, şu kötü habere bakın, hakikaten de bir bakarsınız manşete ne dediği anlaşılmazdı. Onlara da çok dikkat ederdi. Sporunu çok düzgün yapardı ama son zamanlarda hastalandığında dışarı çıkamaz olmuştu, göle gidemez olmuştu. Ölümünden sonra bir kağıt bulduk odasında. Adımlarını hesaplamış, odasından diyelim ki balkona kadar 200 adım çarpı şu kadar yürümüş olurum. Hiçbir zaman jimnastiğini ihmal etmezdi. Bu kalbi için, sağlığı için gerekliydi.

Yani günlük yaşamına dair başka ne anlatabilirim size? Politikadan çok bilim alanındaki arzularını söylerdi. Hatta son zamanlarında, hastalanmadan önce bana şöyle dedi. "Bu parti başkanlığından emeklilik olmuyor mu? Olsa sosyoloji alanında yapacaklarım vardı" dedi. Konuyu söylemedi ama "Bitirmeyi arzuladığım bir şey vardı" dedi. Sosyoloji dalında katkılarda bulunmayı çok arzu ediyordu.

Türkiye'ye olan özleminden bahseder miydi? Ülkesine dönme konusunda bir sabit fikir oluşmuş muydu?

Yani, bunları o kadar açık hiç konuşmadık. Türkiye'ye özlemini falan. Tek arzusu Dursun'u bir kez daha görebilmekti. Onun dışında, içinde bulunduğu konumdan sıkıntıyla bahsetmezdi. Belki düşünürdü, ama bahsetmezdi. Gerçekten hep iyimser bir bakış açısı vardı. Bulunduğu konumda olabileceğin en iyisi neyse onu yapmak istiyordu. Dursun'a olan dışında özlemini dile getirmezdi. Onu dile getirirdi.

İyi bir aşçı olduğunu duyduk. Ev işlerine yardım etme ya da işbölümü gibi bir şey var mıydı?

Hayır, ben öyle bir şey istemedim kendisinden. Genel başkan olduğu için değil, o yaşta, annem de olsaydı aynı şeyi yapardım. Ama kendisine sorduğum çok şey oldu, yemek tarifleri konusunda. Gerçekten iyi bir aşçıydı, tarifleri de iyi tariflerdi. O açılardan bana çok yardımcı oldu.

Behice Boran, Özlem Sakalsız ile birlikte

Siz Bilim Araştırma Bürosunda da bulundunuz. Bir bilim insanı olarak Behice Boran'ın diğer siyasetçilerle arasında nasıl bir fark görüyorsunuz?

Bir bilim kadını olmasının verdiği alışkanlıkla belki herkesin düşüncelerini alırdı. Her şeye eleştirel olarak bakabiliyor, kendi hatası varsa, yanlış bir fikri varsa rahatlıkla kabul ediyordu. Bu önemli bir özelliktir. Pek çok siyasetçi kolay kolay kabullenmez. Yalnız şöyle bir tarafı da vardı. Olaylara bakışta karşısındakini kendisi gibi görürdü. Aybar buna "saf kız" dermiş. Onu söylemişti bu konuda. Söylenen şeyi gerçek olarak algılar, hiçbir zaman altında başka fikirler olabileceğini, ya da şaka olabileceğini düşünmezdi. Kendisi bundan bir övgü gibi bahsederdi. "Olduğu gibi alırım karşımdakini" derdi.

Kızınız Behice Hanım'la birlikteyken büyüdü. O nasıl hatırlar Behice Hanım'ı?

Bir defa o vakit çok küçüktü tabii. 4,5 yaşındaydı öldüğünde ama bazı olayları hatırlıyor tabii. Örneğin, bir aplik vardı duvarda, onun altında Boran bir şeyler okuduğu için, Özlem okuma bilmiyor ama okurmuş gibi yapardı. İkisi apliğin altına otururlardı böyle okurlardı. Özlem bir şey okur, Boran da bir şey okur. Şakalaşırlardı aralarında. Torunu gibi gördüğü için Özlem'i, ona bir hayat vermiştir bence yurtdışındaki yaşamında. Bazen ufak tefek tartışmaları da olurdu. Şakalaşırlardı torun-nine şeklinde.

Aile hayatında üzüntüleri olmuş. Bu sıkıntılarını paylaştı mı sizinle?

Paylaşmadı. Dursun'a kazak ördü, atkı ördü. Annelik tarafı vardı. Ben birlikte yaşamaktan çok memnunum. Başlangıçta çok üzülüyordum, ayrı

odası yok falan diye ama o da bizimle mutlu oldu. Ayrı tek başına bir evde olsa, belki daha kötü olurdu. Böyle bir aile ortamında olması iyi oldu. Öyle olduğunu düşünüyorum.

31 Temmuz 2005, Foça

Osman Sakalsız

12 Mart döneminde Boran tutukluydu, içerdeydi, mahkum oldu biliyorsunuz. O dönem Türkiye İşçi Partisi'nde dağılma, eski gücünü kaybetme gibi nesnel bir durum ortaya çıkınca Parti içinde şöyle bir politik tahlile varıldı: "Parti örgütlülüğünü devam ettirebilseydi bu süreç daha bir az hasarla atlatılabilirdi." Bunun tabii bir gerçeklik payı var. Partililer kendi başlarına kalmışlardı. Örgütsüzdüler. Kendi içlerinde bir dayanışmaları var ama örgütsüz bir kitle durumundaydılar. İkinci TİP kuruldu. İkinci TİP'in kuruluş çalışmalarının başında Boran yoldaş vardı. Ve bu çerçevede, zannediyorum '79 Kongresi'nde, "Her hal ve şartta, o günkü politik durum da değerlendirilerek görevi başındadır" diye politik bir karar alındı. Bu şu demekti, Parti kapatılsa bile örgütsel olarak varlığını devam ettirecekti, yeniden örgütlenecekti... Bu olayın bir parçası olarak da Merkez Yönetim Kurulu'nda, olağanüstü şartlarda Parti'yi yeniden örgütleme görevi Boran yoldaşa verildi. O da bu görevi aldı. O ara Parti içinde birlik sürecine bakışa ilişkin yoğun bir politik tartışma ortamı vardı. Bir yandan bu tartışma yürüyordu, bir yandan da Parti, Büyük Kongre'ye hazırlanıyordu. 12 Eylül Muhtırası bu şartlar altında Parti'yi yakaladı. Hatta bir

çark başak

PARTİ GAZETESİNİN İŞLEVLERİ

MC DÜŞÜRÜLMELİDİR

Çark Başak'ın ilk sayısı, 1976

Merkez Yürütme Kurulu toplantısından gelmiştik. Biz Boran'la aynı apartmanda oturuyorduk, aynı katta çapraz dairelerdeydik. Sabah kapılar vurulduktan, darbe olduktan sonra herkes birbirine haber veriyordu. Bu arada Boran'ın kapısının başında bir asker dikilmişti, "Dışarı çıkamazsınız" diye. Askerin varlığına rağmen girip çıkma, ekmek getirme götürme babında temas imkanımız vardı. Ama Boran evinde göz hapsindeydi. Nitekim bu tip bir tartışma sonucunda *Çark Başak* hazırlandı ve örgüte dağıtıldı, "Parti örgütünü devam ettireceksiniz, yeniden örgütleneceksiniz" anlamında bir sayfalık *Çark Başak*. Onun *Tarih Vakfı*'nda vardır bir örneği.

Boran politik olarak yurtdışına çıkma taraftarı değildi. Yani kendisinin yurtdışına çıkması taraftarı değildi. "Tamam, Parti devam etmelidir. Ben mahkemede Parti'yi savunma işini iyi yapıyorum, şimdiye kadar da bunu ispatladım. -Gerçekten son derece başarılıdır o işlerde- Bırakın ben bu işi yapayım. Herkes de başka iş yapsın" diyordu. Yani kendisi taraftar değildi. Parti Merkez Komitesi'nin tamamının, Boran'ın yurtdışında Parti'yi temsil etmesinin daha yararlı olacağı konusunda bir fikri vardı. Onun için, "mutlaka yurtdışına çıkması gerektiğini" telkin ediyorduk. Boran'ın yurtdışına çıkması bir ölçüde kendi isteğiyle değil, Parti'nin telkinleri sonucudur.

Parti kararıyla oldu yani yurtdışına çıkışı?

Evet. O ara evinde kalp krizi geçirdi Boran. Doktorunun gelmesi lazımdı. Doktor Boratav geldi. Dedi ki; "Böyle olmaz, hastaneye kalkma-

sı lazım." Ağır bir kalp krizi değildi. Ama kalp kriziydi sonuç itibariyle. Biz Nermin Aksın'la beraber -Nermin Aksın, avukatı- bir dilekçe yazdık. İstanbul Vilayetine gittik. Vali muavini ile emniyetten sorumlu kişi ile görüştük. Sosyal demokrat eğilimli bir adamdı. "Ben öğleden sonra sıkıyönetim toplantılarına gidiyorum, durumu ileteyim" dedi. Akşamleyin saat 12, askeri cemseler geldi. Boran'ı aldılar apar topar Cerrahpaşa'ya. Yine tesadüf, Cerrahpaşa'da o bölümdeki doktorlar önemli ölçüde Parti sempatizanı insanlardı. Derhal Boran'ı yoğun bakıma aldılar. Jandarmaya filan da; "Burada yoğun bakım şartları var, siz içeri giremezsiniz" dediler. Askerlerin kontrolünden Boran'ı fiilen çıkardılar, tıbbi gerekçelerle. Boran epey kaldı yoğun bakımda. Artık şartlar da öyle oldu ki, oraya gelen nöbetçiler de neyi beklediğini bilmiyor. Bir ay falan zannediyorum yoğun bakımda kaldı. Biz oradan aldık. Boratav'ın Çekmece tarafında bir yazlığı vardı. Oraya götürdük. Yani evine bir daha gelmedi. Hastalık çıkınca, telkinler de olunca, Boran yurtdışına çıkmayı kabul etti. Boran eski milletvekili olduğu için kırmızı pasaportu vardı. Hiçbir vizeye tabii değil. "Nereye gitse iyi olur" diye düşündük, dedik ki en yakın yer Bulgaristan'dır. Bulgaristan'a geçsin hem tedavi olması lazım, en iyi tedaviyi orada olabilir. Bulgaristan Başkonsolosu o zaman, İstanbul Sarıyer doğumludur, çok iyi Türkçe bilir, kulakları çınlasın, Türkiye komünistlerinin iyi bir dostudur ve Türkiye'nin de iyi bir dostudur. Ona gittim. "Boran Sofya'ya gitmek istiyor" dedim. Boran'ın eşi de Sofya'da tedavi oluyordu, felçliydi. Nevzat Bey Sofya'daydı. Hem Nevzat Bey'i görür hem kendisinin de tedavi olması lazımdı, "daha sonra bakarız ne olacağına" dedik. Konsolos "Sormam lazım" dedi, önemli bir politik durum onlar için, Behice Boran'ın o günkü şartlarda Bulgaristan'a gitmesi. Ertesi gün gelmemi söyledi. Gittim, "Boran yoldaş Sofya'da bekleniyor" dedi. Sabah saat 7.00'de Bulgar havayollarının İstanbul-Sofya uçağı vardı. Saat 7.00'de, İstanbul havaalanındaki emniyetin görev devir-teslim zamanı. Bir vardiya gidiyor, bir vardiya geliyor. O saat öyle bir saat yani. Boran alındı evden. Havaalanına götürüldü. Başında bir eşarp vardı. Başka bir değişiklik yoktu. Pasaport kırmızı olunca gayet rahat geçti. O ana kadar da yurtdışına çıkış yasağı falan da gelmemişti zaten. Geçtikten sonra bir polis memuru bayan, "Siz Behice Boran mısınız?" demiş, görevli değil oralarda dolaşan

biri. Benzetmiş. "Öyleyim" demiş. Kalktı uçakla Sofya'ya gitti. Boran'ın yurtdışına çıkışı böyle oldu.

Evden havaalanına götüren araba İbrahim Aksın'a mı ait?

Olabilir, olabilir. Şu an hatırlamıyorum. Büyük ihtimalle İbrahim Aksın'ın arabasıdır. Sonra Ferhat (Ferhat Boratav -y.n.) bunu yazdı *Nokta*'da ama epey yanlışlıklar var. Dışardan tanık oluyor yaşananlara. İşin tam aslı anlattığım gibidir. O arada ben de yurtdışına çıktım. Nihat Sargın da yurtdışına çıktı. Boran orada tedavi oldu. 2-3 ay hastanede yattı. Önemli ölçüde sağlığına kavuştu. Bu arada Bulgarlar kendisine Avrupa'da güvenlikte olamayacağını, eğer arzu ederse Çekoslovakya'da kendisine çalışma imkanı tanınabileceğini, orada yaşamasının daha güvenli olacağını öneriyorlar. Ve bu konuda epey ısrarcı oluyorlar. "Avrupa sizin için güvenlikli değildir, hatta kim vurduya gidebilirsiniz" anlamında. Ama Boran bunu tercih etmedi. "Ben politik mücadele yürütmek zorundayım. Onun için yoldaşların en yoğun bulunduğu yerde, o da Batı Avrupa'dır, orada yaşamayı tercih ederim" dedi. Bütün o güvensiz şartlara rağmen. Tabi bu karara evet demek zorunda kaldılar. Bu da, Boran'ın yurtdışında yaşamasının önemli bir şeyidir yani. Avrupa Parlamentosu'ndan davetiye çıkartıldı. Yurtdışına, Brüksel'e gelmesi için. Bu davetiyeye dayanarak Boran Sofya'dan Brüksel'e geldi. Doğan Özgüden'lerin[1] evinde misafir kalıyordu. Gelişi Belçika basınında geniş bir yer tuttu. Hatta Belçika Dışişleri Bakanı, Parlamento'da "Boran bizim misafirimizdir, korumamız altındadır" anlamında bir konuşma da yaptı. Yani Belçika hükümeti de resmen Boran'ı kabullenmiş oldu. Bu arada tabii Belçika basınının yoğun bir ilgisi var. Oranın *Hürriyet* gazetesi benzeri bir gazete, o bir söyleşi yaptı Boran'la. Ama ilginçtir söyleşinin sonunda "Moskova tipi bir ko-

[1] Doğan Özgüden: 1936'da doğdu. 1964-1966 arasında *Akşam* gazetesinin genel yayın müdürlüğünü yaptı. TİP içerisinde İstanbul ağırlıklı aydınlar grubunun içerisinde yer aldı. 1967'de eşi İnci Özgüden'le beraber çıkardıkları *Ant Yayınları* ile Che Guevera'nın *Gerilla Günlüğü*, Carlos Marighella'nın *Şehir Gerilla'sı* gibi özellikle Latin Amerika'daki devrimci mücadeleyi anlatan kitaplar yayınladı. *Ant Yayınları*, haftalık dergi ve kitaplarıyla '60'ların ortalarından sonra dünyadaki devrimci mücadele ve hareketlerin, düşünce akımlarının gecikme olmadan Türkiye'de tanınmasında etkili oldu. Doğan ve İnci Özgüden 12 Mart askeri darbesinden sonra Türkiye'den ayrıldı, yayıncılık ve siyasi hayatlarına Belçika'da devam ediyorlar.

münist" diye bir tanımlamayla verdi bunu. Bekledikleri, tahmin ettikleri bir şey değildi. "Moskova tipi" bir komünist, bir lider. Tabii gazetenin bu havası Belçika hükümetinin tavrını bir anda değiştirdi. Bir anda Boran, Belçika hükümetinin konuğu, koruması altında biri olmaktan çıkıp, Belçika'ya normal gelmiş iltica talebinde bulunmuş bir insan statüsüne getirildi. Yani kamuoyu Belçika'da değişti. Nitekim mültecilerin kullandığı, ilticası kabul olanların kullandığı pasaportu alması 6 ay kadar sürdü. Bu oradaki havanın değişmesinden ötürü oldu. Normal statüye soktular. Bu arada Nevzat Bey öldü. Gitti, geldi Sofya'ya. İltica pasaportu aldıktan sonra Avrupa'da daha serbest dolaşmasının yolları açılmış oldu.

Eşinin ölümü dönemini hatırlıyor musunuz?

Tabii, tabii. Ben Almanya'daydım o dönem. Almanya'ya iltica dilekçesi vermiştim. Eşinin ölüm haberi gelince, cenaze törenine geçici olarak katılmak için izin istendi, Belçika hükümeti de bu izni verdi. Sofya'ya gitti, eşinin cenaze törenine katıldı, sonra döndü.

Beklediği bir haber miydi?

Yok, pek beklediği bir haber değildi ama Nevzat Bey yatalaktı, konuşamıyordu. O an da olabilirdi, sonra da.

Morali bozuldu mu o sıra?

Epey üzüldü tabii, Nevzat Bey'i severdi. Üzülmüştü. Ben Almanya'ya iltica talebinde bulunmuştum. Boran'ın, Sargın'ın talepleri kabul edildi. Bir müddet Sargın'la birlikte yaşadılar. Daha sonra Yıldız Hanım (Yıldız Sargın -y.n.) geldikten sonra ayrı bir ev tuttu, başka bir arkadaşla yaşamaya başladı. Gelip gidemiyoruz. Ayda bir falan, oysa sık sık görüşmek gerekiyor politik durumları. Siz Almanya'ya gelin, dedik. O da bunu kabul etti. Şöyle bir şeye dönüştü yurtdışındaki yaşamı; iki ayda bir Brüksel'e giderdi. Brüksel'de resmi bir evi vardı, Partili bir arkadaşla birlikte oturuyor gözüküyordu, resmi kaydı ordaydı. Almanya'da resmi bir kaydı yoktu. Ayın sonuna getirirdi, öbür ayın başına denk getirirdi. İki ayın sosyal yardım parasını alabilmek içindi bu. Ayın sonunda alır, ayın birinde de öbürünü alır. Bir sefer girişte ikisini de hallederdi. Doktoru

vardı, kalp doktoru, özellikle onun kontrolündeydi, özel doktoruydu. O da Şilili, siyasi mülteciydi. Allende'nin özel doktorunun bir nevi denetimi altındaydı yani.

Gelir kaynağı bu para mıydı Boran'ın?

Önemli ölçüde buydu. Bir de Parti içinde çok cüzi, kendi imkanlarımızla 300-400 Mark katkı yapardık. İhtiyaç olduğu zaman veriyorduk. Onun dışında bir gelir kaynağı yoktu yani.

Ama bu durum Behice Boran'a ters gelmiyor muydu? Bir komünist olarak sosyal yardım ödeneğiyle yaşamak?

Bu Parti'nin imkanları meselesidir. Parti'nin imkanları da sınırlıydı. Başka bir gelir de yoktu yani. Ama şöyle şeyler düşünülüyorsa, efendim dünya sosyalist hareketiyle dayanışma falan, onların da o alanda bir katkıları yoktu... Hani öyle laflar vardır yahut düşünceler. "Politik dayanışma" evet, ama maddi anlamda bir şey yoktu. Günlük yaşamını devam ettirebilmek için sosyal yardım almak durumundaydı. Necmi Demir[2] de Belçika'da mülteci olduğu için onunla karşılaşıyorlar, Türkiye'ye geldiğinde bir mülakatında bahsetti, ondan alabilirsiniz.

Bu arada bizim kız, Özlem doğdu. Özlem doğunca Sosyal Yardım Dairesi'nden biraz daha geniş ev istedik. Almanya'da bir iki ay, başka bir Parti'li arkadaşın evinde kaldı. Daha sonra da bize geldi. Özlem'in doğuşunda bize daha geniş bir ev verdiler. 70 metrekarelik, iki oda bir salon, mutfak, banyo, sobalı bir evdir. İlginçtir ben Almanya'da on altı yıl yaşadım. Kaloriferli evde oturmak nasip olmadı.

Behice Boran'ın evinize ilk geldiği günü ve yerleşmesini hatırlıyor musunuz?

İlk geldiği gün şu, Boran geliyordu, böyle bir salon artı mutfak olan bir

[2] Necmi Demir: 17 Mayıs 1971'de İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçıran THKP-C grubunun içinde yer aldı. Sıkıyönetim Mahkemesi'nde idamla yargılandı, müebbed hapse mahkum oldu, cezası 24 yıla çevrildi. 1975'te daha önceki düşüncelerini maceracılıkla eleştirdi, Sovyetler'i sosyal emperyalizmin hizmetinde olmakla suçladı. 1979'da Yargıtay'ın kararı bozmasıyla serbest kaldı. 12 Eylül'den sonra yurtdışına çıktı, Belçika'ya yerleşti. 141-142'nin kaldırılmasından sonra Türkiye'ye döndü.

Nihat Sargın, Zerrin, Özlem ve Osman Sakalsız. Almanya 1980'ler

yerde kalıyordu ilk defa. İlk altı ayın dışında, iltica pasaportunu verdikten sonra serbest dolaşma hakkı vardı bütün Avrupa'da. Almanya'ya geldi. Bizim evde de kaldığı oldu. Biz mutfakta yatardık, o salonda yatardı. On beş günde bir gelip gidiyordu, ilk gelişini hatırlamam mümkün değil. Daha sonra 70 metrekarelik o evi bulunca, Düsseldorf'un iyi bir semtinde, tek sosyal konut olan bina oydu, o da bize düştü. Daha önceki eve de geldi, kaldı doğru. Bir oda salon eve. Biz salonda yatıyorduk, o odada. Sonra üç odalı eve geçtik.

Boran'ın yurtdışındaki esas uğraşı politik çalışmaydı. Birlik süreçleri burada önemli bir mesaisini alıyordu. İkincisi Türkiye'deki cuntaya karşı yurtdışında tepki örgütlemek önemli bir uğraş alanıydı. Nitekim 12 Eylül Anayasası'na karşı çok ciddi bir konferans yapıldı Köln'de. O konferansın çağırıcısıydı Boran. Bir komiteyle birlikte konferansın başında olan biriydi. Hem Türkiye'den ilticacıların hem de uluslararası dayanışma anlamında çok geniş bir katılımı olan, epey ses getiren bir konferanstı. Yine 12 Eylül sonrası Türkiyelilerin o dönemki en kalabalık mitingi yapıldı, 25-30 bin kişi katıldı 12 Eylül'e karşı. O mitingin baş konuşmacılarından biriydi. Yani bir yandan cuntaya karşı yurtdışında belli bir tepkiyi örgütlemek, diğer yandan da Parti'de birlik sürecine ilişkin çalışmaları, Boran'ın yurtdışındaki politik yaşamına yön veren şeylerdi. Bu arada tabii Moskova'dan, Prag'dan, Londra'dan, Paris'ten çeşitli yer-

lerden dayanışma toplantıları için davetler gelirdi, barış toplantıları için davetler gelirdi. Bunlara katılmak, buralarda konuşmalar yapmak gene Boran'ın önemli politik uğraşlarından biriydi. Boran, işçi sınıfının politik birliğine önem veren, bunun ne anlamına geldiğini bilen ve bunu da her şeyin üstünde tutan bir politik görüşe sahipti. Ölümünü de biliyorsunuz, Nabi ile birlikte yaptıkları basın toplantısından iki gün sonra öldü. Birlik süreci tam bir mutabakata varıldıktan sonra öldü. Hatta bir arkadaş şöyle dedi, "Boran en büyük hedefini gerçekleştirdi, onun verdiği rahatlamayla öldü." Olaya verdiği ağırlıktır. TİP, TKP birliğine, TSİP'in katılması için çaba sarf edildi.

Şimdi birlik süreci Boran'ın önemli bir uğraş alanıydı. Önümdeki kitap Türkiye İşçi Partisi'nin Birinci Büyük Kongre tutanağı. Yani Kongre tam metni bu. 1977 yılı, Türkiye'deki komünist kadrolar arasındaki çatışmanın, daha doğrusu TKP-TİP kadroları arasındaki çatışmanın en yoğun olduğu yıllar. Sendikalarda falan. Parti kadroları, Parti militanları, hepimiz, o günkü TKP yönetimine karşı oldukça tepkiliyiz, olağanüstü tepkiliyiz. Bu durumda, nitekim o Kongre'nin açılış konuşmacısı Boran. O günkü TKP yönetimini çok şiddetli bir kritikten geçirdi. Konuşmasının önemli ölçüde ağırlıklarından biri buydu. Şimdi o Kongre'nin heyecanı arasında, tabii Boran'ın bu kritikleri ve konuşması, Kongre'nin heyecanında hani "hislere tercüman oldu" derler ya, öyle oldu. Büyük alkışlarla, tezahüratla falan karşılandı. Ama konuşmasının sonunda bir bölüm var. Bence en can alıcısı oydu. Dedi ki, "Türkiye işçi sınıfı hareketinde esas olan sınıf hareketinin birliğidir. Bu birlik nasıl sağlanır? Bunun iki yöntemi vardır. Birincisi, hareketin biri dominant hale gelir, önemli ölçüde hareketi temsil eder. Diğerleri, -bazıları bu lafa çok kızdılar ama- anafor akımlar halinde kenarda kalır. Bir yöntem budur. Ama bir de şöyle bir durum olabilir; birbirine hiç baskın çıkamayan önemli ağırlıklar ortaya çıkmış olabilir, örgütsel ağırlıklar ortaya çıkmış olabilir. O zaman da ortaya örgütsel birleşmeler, -eğer aralarında çok büyük farklılıklar yoksa- örgütsel birliktelikler, birleşmeler gündeme gelebilir" dedi. Boran bunu 1977'de söyledi. O zamanki TKP yönetimiyle, o günkü TKP politikasıyla, en sert tartışmaların olduğu dönemde söylediği bir şeydir. Ve tabii o konuşmanın ağırlığı içerisinde, o paragrafın ne anlama geldiği, bunun

sonuçlarının ne olabileceği kimsenin dikkatini çekmedi. O Kongre'deki o heyecan Boran'ın o müthiş belagatiyle getirdiği o fırtına hakim oldu. Eleştirisi hakim oldu o Kongre'ye, halbuki çok daha önemli bir şey daha söylemişti. Eğer bu bölünmeler ortadan kalkarsa, eşit ağırlıklar ortaya çıkarsa, örgütsel birleşmeler gündeme gelebilir demişti. Taa '77'de. Hani bazen söylerler; "Efendim yurtdışında şöyle oldu da böyle oldu da" falan. Hiç alakası yok bunlarla.

Türkiye komünistlerinin birliği Boran'ın hayatının çok önemli bir parçasıydı. Nitekim o basın toplantısını yaptı, biz Almanya'dan geldik. Boran o ara Brüksel'deydi. Sabah ağrılarla uyanmıştı. Sargın da geldi, evindeyiz. Bugün tartışılır tabii, bugünkü şeyle hani insani motifler mi ağır basmalı, politik gerekler mi ağır basmalı diye bir şey vardır. Bir ara Sargın'a dedik ki sen bir düşün konuşmayı. O da dedi ki, yanlış anlaşılabilir. Bir sürü spekülasyon yolu var. Yani Boran bu işe karşı, evet diyor, hayır diyor falandı filandı. Boran karşıydı falan. Bu ilan edilmiş bir toplantı, büyük bir olay. Hiç değilse Boran'ın gidip orada görünmesi lazım. Doktoruyla konuştu. Doktoru "kesin istirahat" dedi. O da "Ben bunu yapmak zorundayım, bu ertelenemez bir iş benim için" dedi. Şilili doktor yoldaş, "O zaman bana niye soruyorsunuz?" dedi. Bir müddet sonra kendini iyi hissetmeye başladı. Salona gittik. Salonda ilk başta ben hastayım fazla katılamayacağım diye konuştu. Basın toplantısının sonuna doğru da iyice açıldı, sorulara cevap verdi, daha da açıldı yani. Akşam yemekte, "Hocam gidelim mi Almanya'ya? dedim. "Bir bakayım, bir doktorla konuşayım, işlerimi de halledeyim. İki gün daha kalayım" dedi, O akşam biz döndük Almanya'ya. Ertesi gün Sargın'ın telefonu geldi. Boran'ın ölüm haberini verdi. Hep beraber tekrar Brüksel'e gittik. Boran'ın yurtdışındaki yaşamı böyle noktalandı.

Umutlu muydu Boran yurtdışında? Yani mücadelenin geleceğine dair umutları var mıydı?

Kötümser değildi. Hiçbir zaman.

Tatmin olmuş muydu peki o güne kadar yaptıklarından? Behice Boran hırslı bir insan.

Bir paradoks gibi gelebilir ama o başka alanlarda daha fazla iddialıydı. Bilim adamı olarak iddialıydı. Politika onu hep sürükleyen bir şey oldu. "Ben üniversitede kalsaydım da sosyoloji yapsaydım daha iyiydi" gibi zaman zaman söylerdi. Ona özlem duyardı.

Bunu hapse atıldıktan sonra mı söyledi?

Yo, öncesinde de söylerdi zaman zaman. Baştan beri. Baştan beri. Ama şöyle bir bakış açısı vardı: Sosyalist olarak günün getirdiği politik gerekleri yapmak, bana düşen bir görevdir. Daha doğrusu, bu daima ağır bastı. Böyle bir paradoks içindeydi.

"Acaba yurtdışında mı kalacağım?" diye ciddi bir endişesi vardı. O mutlaka Türkiye'ye sağ olarak veya bir şekilde, gelmek istiyordu. Cenazesinde Uğur Mumcu'nun[3] katkılarını yadsımamak lazım. Uğur Mumcu'nun, Boran'ın Türkiye'ye getirilmesinde çok ciddi katkıları oldu. İlk haber alınca, "Ne yapmayı düşünüyorsunuz?" dedi. Dedim ki; "Vasiyeti Türkiye'de gömülmektir." O derhal hükümet nezdinde görüşmeler yaptı. Hasan Celal Güzel'le görüştü. O zaman başbakanlık müsteşarıydı. O, Özal'la görüştü falan. O ilişkileri Uğur Mumcu götürdü. Çok ciddi katkıları oldu, zaten ilk haber alanlardan biriydi. Bu arada Uğur Mumcu'nun *Bir Uzun Yürüyüş* kitabı da, o söyleşi de bizim evde yapıldı. Üç gün sürdü o söyleşi. Uğur Düsseldorf'ta bir otelde kalırdı. Kahvaltıdan sonra saat 09.00-10.00 gibi gelirdi. Öğlen yemeği bizim evde, akşam yemeği bizim evde yenirdi. Akşam 10.00'a 11.00'e kadar sohbet, banda kaydetme biçiminde, üç gün sürdü. Fikirlerini beğensin beğenmesin, Uğur'un Boran'a kişisel anlamda çok büyük bir saygısı vardı. Bir nevi o borcunu telafi etti, ödedi yani.

Geriye dönelim. TİP'teki Behice Boran'a yönelik anlatacağınız şeyler var mı?

---

[3] 24 Ocak 1993'te otomobiline yerleştirilen bombalı bir suikast sonucu öldürülen Cumhuriyet gazetesi yazarı. 1942'de doğdu, 1965 yılında Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 12 Mart'a kadar fakültede asistanlık yaptı. Bu dönemde "Sakıncalı Piyade" olarak askerlik yaptı. Dönüşünde gazeteciliğe başladı. *Yön*, *Türk Solu*, *Akşam* ve *Milliyet*'in aralarında bulunduğu gazetelerden sonra *Cumhuriyet* gazetesinde yazdı. Ölümüne kadar 25 kitabı yayınlandı. Uğur Mumcu 1986 yılında Behice Boran ile Düsseldorf'da yaptığı röportajları *Bir Uzun Yürüyüş* adlı kitabında 1988 yılında yayınladı. Kitabın elimizdeki kopyası 1999 tarihli 20. baskısı.

Behice Boran ve MYK bir Parti kongresinde

Şimdi bir anımı anlatayım size, hep dışardan keskin, dediği dedik, katiyen şey yapmaz görülür. Mikrofondaki görünüşüyle, günlük yaşamdaki çalışma tarzındaki Boran'ın yaşamı tamamen farklıdır. Bir kere Merkez Yürütme Kurulu'nda kim ne diyor mutlaka sonuna kadar dinler. Not alır. Varsa katılmadığı görüşler bunları tartışır, tartışmaya açar. Ve genellikle de gelen fikirlerin bir bileşkesini ortaya çıkarmaya çalışırdı. İkincisi diyelim bir konuşma hazırlıyor ya da bir yazı yazıyor. Yazdığı yazının müsveddesini en yakınında kimler varsa mutlaka onlara verir. Ne düşünüyorsunuz der? Şurada şöyle ifade etsek hocam falan denir. Bu konuda son derece demokrattı. Yani günlük çalışma yönteminde katkıya açıktı. Ama diyelim ki o fikri savunmaya gelince de, kurullarda, mikrofon başında da farklı bir Boran görünümü çizerdi. Tahammüllüydü bir de. Galiba '77 Kongresi'nin hazırlığı sırasında, bir komisyon kuruldu, ben de o komisyondaydım. Kongreye davet edileceklerin protokol listesini çıkarıyorduk. Tabii DİSK Başkanı Kemal Türkler[4] de bu listenin en önde gelen isimlerinden biri. O arada DİSK'te Kemal Türkler yönetimi Türkiye

[4] TİP ve DİSK kurucusu, sendikacı. 1926'de Denizli'de doğdu. 1947 yılında İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi'ne ve Bakırköy'deki Emayetaş fabrikasında işçiliğe başladı. Bir süre sonra öğrenimini bırakmak zorunda kaldı. 1953 yılında Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası'nda (1958'den itibaren

İşçi Partililere karşı korkunç bir tasfiye hareketi yürütüyor sendika içerisinde. Boran dedi ki, Kemal Türkler bu kongreye çağırılmaz dedi, gerekçe olarak da DİSK'te Türkiye İşçi Partililere karşı aldığı tutumunu söyledi. Biz de görüş olarak, ben dahil, "Tamam böyle bir pozisyonu var ama sendika başkanı olarak pozisyonu nedeniyle çağırmamız lazım" gibi bir karşı tez savunduk. Bu tartışma bayağı büyüdü Kurul'da. Kurul 21 kişiydi. Artık konsensüs sağlayamaz hale gelindi. Bir oylama yapıldı, 10'a 11 Kemal Türkler'in çağırılmasına karar verildi. Boran oylamayı kaybetti! O ara aynı apartmanda oturuyoruz, arabayla beraber gidiyoruz. Boran arabada hiç konuşmuyor, ağzını bıçak açmıyor. Neyse, ertesi gün sabahleyin geldi toplantıya, "Arkadaşlar bu mesele çok önemlidir, gece oturdum düşündüm, başkanlığın yetkisine dayanarak bu meselenin bir daha görüşülmesini öneriyorum" dedi. Başkanın böyle bir yetkisi vardı. Belli ki epey bir düşünmüş. Öyle olunca tartışma yeniden başladı. Yine bir iki saat süren bir tartışma. Sonra oylandı yine aynı sonuç; 10'a 11. Kemal Türkler'e davetiye gönderdik. Kongre'ye gelmedi o başka mesele. Tabii yıl 1977, on yıl daha birlikte çalıştım Boran'la. Bir gün olsun, falan zaman sen böyle davranmıştın diye bir şey duymadım. O gün öyle oldu, orada kaldı. Biz Parti'deki arkadaşlığımıza devam ettik. Yani, kendi çalışma ölçüleri içerisinde son derecede demokrat biriydi. Ama bir fikri olup da o fikri savunmaya kalktı mıydı o işi en başarılı biçimde nasıl yapmak gerekiyorsa öyle yapardı. O yüzden Boran'ın dış görünüşteki imajıyla, Boran'ın günlük yaşamındaki hatta aile içindeki durumu farklıdır. İmajlar tam örtüşmez yani. İtiraz olduğu zaman o itirazı da dinler. Çok önem verdiği bir şey olduğunda da sizinle tartışırdı. Fazla önem vermiyorsa da çıkarır atardı yani. Boran'la çalışmak zor bir iş değildi.

Türkiye Maden-İş) şube yönetimine girdi. 1954'ten itibaren 26 yıl bu sendikanın genel başkanlığını yaptı. 1961'de diğer sendikacı arkadaşlarıyla birlikte kurdukları TİP'in ilk genel sekreteri oldu. 1963'ten itibaren başlayan grevlere sıcak bakmayan Türk-İş yönetimiyle yolları ayrıldı. 1967'de Maden İş, Lastik-İş, Gıda-İş ve Basın-İş DİSK'i kurdu. Kemal Türkler bu tarihten 1977'ye kadar DİSK genel başkanlığında bulundu. 15-16 Haziran 1970'te, 1 Mayıs 1976'da Kemal Türkler DİSK başkanıydı. Yaptığı UDC (Ulusal Demokratik Cephe) çağrısından sonra 1977'de genel başkanlığa seçilemedi, yerine DİSK'e yeni katılmış olan Genel-İş sendikası başkanı Abdullah Baştürk geldi. Mücadeleci ve aktif kişiliğiyle Türkiye işçi sınıfı tarihinde ayrı bir yer edindi. 22 Temmuz 1980'de Merter'de evinin önünde uğradığı faşist silahlı saldırıyla hayatı sona erdi.

Eklemek istediğiniz bir şey varsa son olarak...

Boran hayatında hep bir şeyi ön plana aldı. Mesela çok başarılı bir öğretim üyesiyken, o günkü politik durumda ne gerekiyorsa onu yapmaya çalıştı. Sınıf mücadelesinin toplumsal gereklerine ne katabilecekse, elinden geldiğince katmaya çalıştı. Sosyalist olmaya, her an her şeyde, yani "ben yapacağımı yaptım" deyip bir kenara çekilen değil, tam tersine elinden ne geliyorsa katmaya çalıştı. Mücadele abidesiydi. Kişisel şeyler daima ikinci plandaydı. Çok zor şartlar altında, bir yanda Parti çalışması, bir yanda felçli bir eş. Gerektiği zaman yazı yazan, toplantısına giden; gerektiği zaman evinin yemeğini yapan; bir dönem buna yaşlı bir kayınvalideyi de eklemek lazım. Bütün bunların içerisinde, politik olarak mücadelesini yürütmeye çalışan biriydi. Çok zor bir şeyi başarabilen biriydi. Bir de son derece ciddi bir entelektüeldi. Boran'ın ağzından çıkan her söz ölçülüdür. Günlük yaşamında da öyledir, yalnız politik konuşmalarda değil, günlük yaşamında da. Onun ağzından argo bir söz duyamazsınız. Yani en sert eleştiriyi bile, insanları kırmadan ortaya koyabilen biriydi. Söylediklerinin içeriği ağırdı. Bakarsınız ciddi bir eleştiri getirmiş. Ama öyle bir tarzda söylenmiştir ki bu, dikkat etmezseniz o lafın içeriğine, geçip gider. Olaylara karşı ciddi hakim olmasından bir de entelektüel birikimden geliyor. Bu bunun göstergesi, başka türlü kazanılmaz bu özellik. Tabii, ben kendimi Boran'la birlikte 1969'dan itibaren 28 sene çalışmış olmaktan dolayı çok şanslı hissediyorum. Onunla çalışmak hepimize bir şeyler kattı... Hepimize bir şeyler kattı...

30 Temmuz 2005, Balıkesir-Zeytinli

Yalçın Cerit

Spesifik olarak, özgün olarak, tavizsiz, ödünsüz... Kitleselleşmesini isteyen, dar bir eve, dar bir loncaya, dar bir aileye sıkıştırılamayacak kadar kitleselleşmek isteyen bir mücadelenin insanı Boran. Türkiye'mizdeki Tüpraş'ın, Türkiye'mizdeki Telekom'un diğer kuruluşların, Etibank vs. hediye olarak verildikten sonra, yani özünde kolektif olan, kamu yararına olan her şeye düşmanlığın cirit attığı ülkemizde, yani ideolojiden korkulan, ideolojiyi amansızca yok etmeye çalışan, düşman sayan, birinci düşman sayan, bütün partiler açısından, CHP dahil buna, ideolojiye düşmanlığın cirit attığı ülkemizde, ideolojik mücadelede Savaşçı Behice Boran'ın; kim olduğunu, ne yaptığını konuşmamızın tam da sırası. Buna ironi mi deriz, tesadüf mü deriz, Boran ile ilgili böyle başlamak istiyorum ben...

Niye? Çünkü Boran daha 1950'lerde Kore'ye asker gönderilirken Barış Derneği (Barışseverler Cemiyeti -y.n.) başkanı olarak buna karşı mücadele eden, bildiri dağıttığı için hapse giren, oğlu Dursun'u o yıllarda doğuran, mücadeleci bir kişilik. Diğer tevatürlere girmek istemiyorum, '50 öncesinde hangi partilerle ne ölçüde bağı oldu, onu başka insanlar anlatabilirler. İsteyenler okuyabilir. Ama 1961'de kurulan TİP'in gelişe-

memesi yüzünden, daha sonra DİSK'i[1] de kuran insanların çoğu, '61'de bunların aydınlarla, toplumcu aydınlarla işbirliği yapmak gerektiğini anlayıp, Parti'nin kapılarını bu tip toplumcu aydınlara açma kararı aldılar. Mehmet Ali Aybar'ı bulup onu başkan yapmaları ile beraber, adı şu veya bu ölçüde komünizm mücadelesine girmiş insanların Parti'ye girmesinin yetkilerini de Başkan'a bıraktılar. "Türkiye yasaklar ülkesi, antikomünizmin çok derin olduğu bir ülke, ne zaman istiyorsanız o zaman gireriz Parti'ye" diyenlerin içinde Boran da var. '62'lerde giriyor. '62'lerin sonunda Aren giriyor, '62 Kasımı'nda ben girdim Parti'ye. *YÖN*'ün açtığı "Türkiye'ye ne lazım?" tartışmalarında, bildirilerinde oralarda bulundum, oralardan biliyorum Boran'ı. Boran'ın yine konumuza ilişkin ilk kez tanık olduğum mücadelesi '64 İzmir Kongresi'ndedir. Henüz kurulan 5-6 ilin delegeleri ile doğal delegeler, Parti kurucularından Kemal Türkler, Rıza Kuas[2], Şaban Yıldız, Şaban Erik[3], Kemal Nebioğlu'nun[4] da bulunduğu -13

---

[1] 13 Şubat 1967'de Türk-İşle yürüyen mevcut ABD tipi partiler üstü ve siyaset dışı sendikal mücadeleden tatmin olmayan sendikacılar tarafından kuruldu. Türk-İş'e bağlı Türkiye Maden-İş, Lastik-İş ve Basın-İş ile bağımsız Gıda-İş ve Maden-İş (Zonguldak) sendikaları ortak bir kongre yaparak Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun kuruluş kararını verdiler. DİSK'i kuran sendikacılar daha önce TİP kurucusu da olmuşlardı. İlk genel başkanı Kemal Türkler, genel sekreteri de İbrahim Güzelce oldu. Kuruluş bildirgesinde yer alan şu satırlar daha sonra ortaya çıkacak olan mücadeleci sendikal faaliyeti işaret ediyordu: "... bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı savaşmaya and içmiş sendikacılarız; ... kapitalist olmayan yoldan, yani emekten yana bir kalkınma planının uygulanması ile kalkınmak için uyarıcı çalışmalarımızı aralıksız sürdüreceğiz." DİSK kısa süre içerisinde özel sektör işyerlerinde örgütlülüğünü hızla artırdı, mücadeleci çizgisi ile işçilerin kazanımlarının artmasını sağladı. Meşhur 15-16 Haziran direnişi iktidarın DİSK'i etkisizleştirme çabalarına karşı işçi sınıfının yanıtı olarak tarihe geçti. 1 Mayıs 1976'da ve izleyen yıllarda Taksim'de yüzbinlerin katıldığı mitingler düzenledi. 12 Eylül askeri darbesi ile çalışmaları yasaklandı. 14 Eylül'de yöneticileri "teslim olmaya" çağırıldı. 18 Eylül'de tüm mal varlıklarına el kondu. 1981 yılında DİSK hakkında açılan davada 1477 sanık yargılandı, bunların 78'i için idam istendi. 1991 yılında, 10 yıl 10 ay süren yargılama sonunda dava beraatle sonuçlandı, DİSK yeniden faaliyetlerine başladı.

[2] 1926 yılında Adapazarı'nın Hendek ilçesinde doğdu. Ortaokul yıllarında Gıslaved Lastik Fabrikası'nda işçiliğe başladı. İstanbul Lastik ve Kauçuk İşçileri Sendikası'na üye oldu. 1954 yılında Genel Başkanlığa seçildi. 1959'da Türkiye'deki tüm lastik ve kauçuk işçilerini aynı çatı altında toplayan Lastik-İş'in kurulmasını sağladı, genel başkanı oldu. 1961'de TİP'i kuran sendikacılar arasında yer aldı. 1965'te TİP Ankara milletvekili olarak Parlamento'ya girdi. 1967'de DİSK'i kuran sendikacılardan biriydi. 1969 seçimlerinde TİP İstanbul milletvekili seçildi. Yakalandığı bir böbrek hastalığı nedeniyle sendikal ve siyasal yaşamdan ayrı kaldı. 1981'de öldü.

[3] İşçi önderi, sendikacı. Yapı İş Federasyonu'nun genel sekreterliğini yaptı. 1960'da İstanbul Yol-İş

kişi kurdu TİP'i, bu kişilerin 11'i filan vardı toplantılarda- Kongre. Tüzük tartışması sırasında, Boran'ın konuşmasında, özellikle üzerinde durduğu, Parti'nin karakterini belirleyen maddeydi; "TİP, Türkiye işçi sınıfının ve onun tarihi bilime dayanan öncülüğü etrafında toplanmış; yurtsever gençlik, öğrenciler, toplumcu aydınlar, Atatürkçüler..." diye giden, "... toplandığı Parti"dir" dediği sırada yeterlilik önergeleri verildi. Önerge verilirken Rıza Kuas'ın büyük bir heyecanla sıçrayıp, "Burası bir okul, ben kendimi eğitilmiş hissediyorum, devam edelim arkadaşlar, ben neler neler öğreniyorum" diye haykırması, Kemal Türkler'in de öyle, çarpıcıdır. 141-142 var o sıralarda, Marksizm Leninizm denemiyor. Ama onun altını çiziyor, o tartışmalarda. Öğretmen gibi, edasıyla, sabrıyla, soğukkanlılıkla bunları anlatması ve orada bundan duyulan heyecan. Orada fizik olarak, toplumcu aydınlarla, Marksist diyelim en azından asgari, sendikal mücadele örgütü liderlerinin kucaklaşması ve Parti'nin karakterinin belirlenmesi önemlidir. Çok önemli o, çünkü *YÖN*'ün "Asker ve sivil kadroların öncülüğünde... Türkiye yarı feodal, yarı bağımlı bir ülkedir, kapitalizm gelişmemiştir, işçi sınıfı gelişmemiştir, onun öncülüğü mümkün değildir, bahis konusu değildir" diyen yazıları var. *Vatan* gazetesinde ise Aybar'ın uzun uzun, "*YÖN*'ün dedikleri niye yanlıştır, geçersizdir, niye toplumculuk doğrudur?" yazıları var. Bilimsel sosyalizm denilemiyordu o zamanlar, toplumculuk denip geçiliyordu. Burada da Hoca'yı görüyoruz.

'64 İzmir Kongresi; İlk defa kurulların, genel başkan dahil, oy ile seçil-

---

sendikasının kuruculuğunu yaptı. 1965 seçimlerinde TİP Malatya milletvekili olarak Parlamento'ya girdi. Aren-Boran grubunun yayın organı olan *Emek* dergisinin sahibiydi. 12 Mart'ta tutuklandı. İkinci TİP'de GYK üyesi oldu. *Zor Günler* adlı bir kitabı bulunmaktadır.

[4] (1926-2006) Rize Ardeşen doğumlu. Sendikacı. 1946'da Diyarbakır Belediyesi'nde temizlik işçiliği yaptı. İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi'ne girdi, tamamlayamadan tekrar çalışmaya başladı. Metal işçiliği, garsonluk, şef garsonluk yaptı. Sendikal hayata Oleyis'te başladı. 1956'da Türkiye Petrol-İş sendikası genel sekreter yarımcısı oldu. 1965'te Türk-İş'e bağlı Gıda-İş başkanlığına seçildi. 1961'de Türkiye İşçi Partisi, 1967'de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu kurucularından. 1962'de TİP genel sekreterliğine seçildi.1965 seçimlerinde TİP Tekirdağ milletvekili oldu. 15-16 Haziran 1970'te DİSK yöneticisiydi. 1975'te Aybar tarafından kurulan Sosyalist Parti'de (sonrasında Sosyalist Devrim Partisi) Cenan Bıçakçı, Uğur Cankoçak ile birlikte kurucu üye. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra DİSK davasında idamla yargılandı, 4 yıl tutuklu kaldı, beraat etti. Yeniden kurulan DİSK'te 1992'de genel başkan oldu. 2000 yılında CHP parti meclisi üyesi oldu. *Uyan* adlı bir şiir kitabı bulunuyor. Nebioğlu, sendikalarda demokratik katılım, tabanın söz ve karar hakkı gibi ilkelere önem vermekteydi.

diği, ama doğal delegelerin daha fazla olduğu -kurulan il sayısı az olduğu için- bir kongreydi. Oradan hatırlıyorum onu. Ben de o tartışmalarda yetiştim. O zamana kadar yalnızca Mahmut Esat Bozkurt'un[5] önsözünü yazdığı, Max Beer'in *Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi* kitabını okumuştum. Askerde tanıdığım bir arkadaşımın babası Temyiz üyesiydi, onlara verilmiş yalnız kitap. Mahmut Esat da Adalet Bakanlığına yazı yazmış, "Düşmanımızı iyi tanımak için bu kitabın çevrilmesi lazım" diye. 2000 tane filan basılmış, kapalı devre ama temyiz üyelerine filan veriliyor yalnızca, onu okumuştum. Bir de Nâzım Hikmet tabii. Sabahattin Ali'yi saymazsak. Kitap yasak o dönem. *Kurtuluş Savaşı Destanı*'nın bile '66'dır *YÖN* yayınlarından çıkması ve kitap sansürlüdür, nokta noktalarla geçer kimi bölümler.

Bu tartışmalar hepimizi yetiştirdi. Gerçi çok insan değildik orada, delege olmadan katılan. Ben, Parti'nin havale işlerini yapan, İstiklal Marşı'nın sesini veren biri olarak, bir takım işler yaparak faydalanıyordum o tartışmalardan. Öyle yetiştim.

'66 Malatya Kongresi'nde Parti artık büyümüş, '65 seçimlerinde ilk defa, Milli Bakiye Seçim Yasası ile 15 milletvekili çıkarmıştı. İzmir Kongresi'ni düşünün, '65 seçimlerinde 15 milletvekili çıkarıyor ve geliyo-

---

[5] Cumhuriyetin kuruluş yıllarının önemli isimlerinden, Kemalist düşüncenin oluşumunda büyük katkıları olan hukukçu, milletvekili, ilk Adalet Bakanı. 1892 yılında Kuşadası'nda doğdu. 1908'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi. Daha sonra İsviçre'ye giderek hukuk okudu, doktora yaptı. Doktora tezi Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi adını taşır. Kuvayı Milliye'de görev aldı. Kurtuluş Savaşı sırasında 1922-1923 arasında İktisat Bakanlığı yaptı. Bu yıllarda kendisini İttihat Terakki'nin sol cenahından olarak tanımlıyordu. 1. Meclis'te İzmir milletvekili oldu, anayasa ve dışişleri komisyonlarında çalıştı. 1923 İzmir İktisat Kongresi Mahmut Esat'ın yürütücülüğünde gerçekleşti. Burada mesleki temsili öne çıkarmaya çalıştı. Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal'in Anadolu'daki sosyalizm ilgisini kontrol altına alma amacı taşıyan "resmi" Türkiye Komünist Fırkası'nın (1920) üyelerinden biri oldu. Bu yıllarda *Kapital*'i okuduğu, Mustafa Kemal'e de anlattığı söylenir. 1924'teki 2. Meclis'te de İzmir milletvekili oldu, sırasıyla İktisat ve Adliye Bakanlıkları yaptı. Bu dönemde çıkan 1924 Anayasası, medeni kanun, ceza muhakemeleri usul kanunu gibi cumhuriyetin temel kanunları niteliğindeki önemli yasaların da hazırlayıcısıdır. İkinci meşrutiyet devrinden başlayarak pek çok gazete ve dergide yazıları yayınlandı. 1. dönemden ölene kadar İzmir milletvekilliği yapmıştır. 1930'lu yıllarda bakanlığı bıraktı, Ankara Üniversitesi'nde hukuk hrofesörlüğü yaptı. Altı adet kitabı bulunmaktadır. Soyadının, Atatürk tarafından verildiği söylenir. Kürt isyanlarından biri sırasında "bu topraklarda Türk olmayanların da hakkı vardır, köle olma hakkı" dediği de söylenir. Sosyalizme sempatisi olan, komünizm aleyhtarı, ırkçı ve milliyetçi olarak da değerlendirilen, Türk Devleti'ni her şeyin üzerinde tutan, hukuk yasalarını egemen kılmaya çalışan, laiklik savunucusu karmaşık bir kimlik olan Bozkurt, 1943'te öldü.

Behice Boran ve Yalçın Cerit bir toplantı sırasında

ruz '66 Malatya Kongresi'ne. *YÖN* dergisi hâlâ Mısır sosyalizmini, Nasır öncülüğündeki Nasır[6] sosyalizmini yazıyor, öneriyor. Ve de "İşçi sınıfı gelişmemiştir, kapitalizm gelişmemiştir, gençliğin yönü önemlidir... '69'da Avrupa'daki gençlik hareketleri düşünülürse, fokoculuk[7] hatırlanırsa..." diyor, o telden çalıyor. Bir yandan Parti gelişirken, Parti'nin içerisinde yer alan gençlik var, daha sonra etkilerini göreceğiz onun.

Ben Ankara Çankaya İlçe başkanıydım o zamanlar. CHP Gençlik Kolu kuramıyordu Ankara'da. Sonra kongre topladılar tüzüğü değiştirmek için, "Bizim parti 40 yıldır devrimcidir, kurulduğu yıldan beri devrimcidir...

---

[6] (Cemal Abdül) Nasır İktidarı, 1952 yılında krala karşı gerçekleştirdiği Hür Subaylar darbesi ile ele geçiren Mısır lideri. 2500 yıllık Mısır tarihinde iktidara gelen ilk yerli Mısır'lı. Nasır, iktidarı boyunca bağımsızlıkçı bir politika izledi. İktidara geldiğinde yönetimini kapitalizme karşı, halktan yana olarak niteledi. İngiliz emperyalizminin yüzyıldan fazla zamandır süren egemenliğine son verdi. Petrolü ülkesinin kalkınma projeleri için kullandı. SSCB ile yakınlaştı. Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı üzerine ABD, İngiltere ve Fransa Nasır'ı devirme planları yaptılar. Nasır, bu devletler tarafından potansiyel bir komünist olarak görülüyordu. Nasır'ın politikaları tüm Arap ülkelerinde bağımsızlıkçı ve anti-emperyalist akımların ve yönetimlerin güçlenmesine yol açtı. Nasırcılık, 1950-1970 arasında Baasçılıkla birlikte Arap ülkelerindeki en güçlü bağımsızlıkçı akımlardan biri oldu.

[7] İktidarı, siyasal bir partinin örgütlediği kitlesel eylemlerle ele geçirmek yerine, küçük gerilla gruplarının dağınık silahlı eylemleriyle ele geçirmeyi öneren siyasal görüş. Latin Amerika kökenlidir.

'Ortanın soluyuz' biz" diye bir şey buldular. O yıllarda, toprak ağası ve burjuva bebeleri dışında tüm gençlik sola doğru, somutta TİP'e doğru yönelmişti. O sıralarda *YÖN* hareketi daha sonra Milli Demokratik Devrim, "Türkiye Sosyalist Devrim'e hazır değildir, çünkü işçi sınıfı ve kapitalizm gelişmemiştir. Öyleyse asker ve sivil kadroların öncülüğünde gençliğin de fitil rolü oynayacağı bir hareketle olacaktır Türkiye'de devrim" diyorlardı. Biz Parti olarak; "Hayır, önümüzdeki adım Sosyalist Devrimdir, kapitalizm vardır, kapitalizmin çok yoğun olması gerekmemektedir, bu fikir, bu ideoloji vardır. Bu ideoloji artık bilinen bir ideolojidir, önümüzdeki hedef doğrudan doğruya Sosyalist Devrim aşamasıdır" diyen bir tezin mücadelesini verdik. Malatya Kongresi'nde, bu tezin çok az sayıda muhaliflerin sözcüleri ise, işte Mihri Belli vardı, onun hazırladığı, Vahap Erdoğdu[8], diye bir arkadaşımız vardı. Daha sonra Seyhan Erdoğdu ile evlendiler, ODTÜ öğrencileri bunlar. Onların eline yazı verilip okutuldu, heyecandan onu da okuyamadılar, hır çıkardılar. Onları hatırlıyorum. Her türlü eleştiriye karşı yalnızca teorik sorunlar karşısında değil, örgütlerin birikmiş sorunları konusunda konuşmak, doğal muhalefet dediğimiz delegelerin sorularına cevap vermek üzere Parti adına sözcümüz Boran olmuştur. Yani savaşçılığı orada da aşikardır. O kongrede bulundum ben. Boran çok başarılı bir sözcülük yapmıştır.

Aybar'a karşı, güler yüzlü sosyalizme karşı muhalefet vardır. Merkez Yürütme Kurulunun 5 üyesi tarafından; Şaban Erik, Sadun Aren, Minnetullah Haydaroğlu, Behice Boran kısmen de Nihat Sargın. Bu muhalefetin başını çeken -bu laf doğruysa tabii- uzlaşmaz olan Aren'dir. Bildiğim kadarıyla politik çizgisine hakim olan bir şey değildir bu ama bu işte öyle oldu.

Boran tutukluğunu "örgüt hazır değildir"e bağlamıştı, '68-69'a gelmiştik MDD ile mücadele vardı, yükselmişti. Fokocu hareketin, Küba devriminin farklı yorumlanması ve silahlı mücadele olarak bize de ithal edilebileceği düşünülmüştür. Bu düşünceye karşı çıkanların içinde de Boran vardır.

---

[8] Vahap Erdoğdu, *Türk Solu* dergisinin yazı işleri müdürüydü. MDD görüşünün aylık dergisi olarak yayınlanan *Aydınlık Sosyalist Dergi*'nin yazı işleri müdürü gene Erdoğdu oldu. *Aydınlık Sosyalist Dergi*'de Seyhan Erdoğdu'nun da yazıları bulunuyordu.

Daha da önemlisi, 12 Mart mahkemelerinde ortak savunma yapma tartışmalarındaki tutumdur. Bunu söylemek zorundayım. Parti, 12 Mart mahkemeleri sırasında kapatıldı. Aslında bizi 141-142'den mahkum etmek istiyorlardı, fakat Anayasa Mahkemesi öyle bir şey bulamadı icraatımızda. Parti'yi kapatmaları lazım ki, kapatılan Parti'nin yöneticileri serbest kalsın ve onlara 141'i uygulasın. Orada doğal olarak ikiye ayrıldık. Başkan, Yıldırım Beyazıt'ta (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi bahçesindeki bir dönem yurt olarak kullanılan, şu anda Ziraat Fakültesi Laboratuarı olarak kullanılan bina 12 Mart döneminde kadın tutuklular için hapishane olarak kullanılıyordu. -y.n.) gözaltında kalıyordu. Biz Mamak'ta 72 kişilik koğuşta 4- 5 kişiydik... Bir de vitrin diye bir şey vardı, yabancı basına şartların çok iyi olduğunu gösteren bir yerdi. Orada arkadaşlarımız vardı, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, Uğur Mumcu. Sadun Hocalar da oradaydılar; Hüseyin Ergün, Turgut Kazan, Adil Özkol. Sorgu savunması vardı ama avukatlarımız vardı, bir de Hikmet İşmen, senatörümüz, Parti'nin tek senatörü, Kocaeli'nden. Kapatılmamıştı Meclis ve Senato 12 Mart'ta. Biz görüşlerimizi Başkan'a, o bize söylüyordu. Sorgu savunmasında ikiye ayrıldık; "Parti ne yaptıysa anayasa teminatı altında yapmıştır. Tüm icraatlarımız anayasaya uygundur, suçlanamayız" diyenlerle, "Partimiz ne yaptıysa Anayasa himayesinde yaptı, ama ne yaptıysak sosyalizm için yaptık" diyen bizler. İkiye ayrıldık. O ara Denizleri astılar, adalet sanki adil davranıyormuş gibi bir numara yaptı, bizi bıraktı. Dava tutuksuz olarak devam etsin diye. Öyle bir hile yaptılar. O sırada görüşüyorduk mahkemeye gidip geliyorduk. Mahkeme Ankara'daydı. Başkan'ın evi İstanbul'daydı ama mahkemeler sırasında Ankara'da bende kalıyordu. Aynı evde kalıyorduk. Bir gün Başkan topladı bizi mahkeme dönüşü. Dışkapı'da bir kıraathanede, sakin bir yerde buluştuk. Sadun Hoca hastanedeydi o sıra, mide kanaması geçirmişti Gülhane'deydi, ona da söylendi. Başkan dedi ki, "Ben Başkanınız değilim, Parti kapatıldı. Ama "Barış Davası"ndan, askeri mahkemeleri tanımaktan gelen bir deneyimim var. Sizin içinizde en yaşlısıyım, sorgu savunmasında yeterli iletişim kuramadık, artık esas hakkındaki mütalaaya gidiyoruz, onun için ortak savunma yapalım, Parti'nin birliğini ifade ediyoruz, daha sonraki mücadelede de bunlar bize lazım" dedi. Ortak savunma yapalım derken

tartışma çıktı, soru soruldu, ne fark var denildi. Parti sosyalizmi savundu anayasa çerçevesinde yaptık derken, Turgut Kazan heyecanlandı ben söz istedim. Başkan'm çok hoşuna gitmedi ama verdi söz. Ben, biz anayasayı koruma derneği değiliz, sosyalizm istiyorduk, sosyalizm için mücadele ettik, onu da katalım savunmamıza diyor Başkan dedim. Bunu böyle söyleyince çok öfkelenildi bana.

Sonra benim olmadığım bir zamanda mahkeme hükümleri verdi. Siyasi savunma yapalım diyenlere 15, öbürlerine 12,5 sene verildi. Ama orada da Başkan gene ideolojik ve politik olarak ön açıcı, toparlayıcı, diri bir tavır gösterdi. Mücadeleciğini gösterdi.

Ben gıyaben yargılanmaya devam ettim, Paris'te olduğum için. Benim olmadığım celsede içeride olanlar var, dışarıda olanlar var, sonra yakalandıkları için. Avukat sıkıştırıyor, bunlar çıksınlar artık, yargılama tutuksuz devam etsin diye. Artık adalet dağıtma hikayesi bittiği için Mahkeme Kurulu dışarı bırakılanların da içeri alınmasına karar veriyor. Ben o celsede yoktum teslim olmadım, dışarı çıktım. Sonra İkinci Parti döneminde o başıma iş açtı tabi.

Başkan'ın Sıkıyönetim Mahkemeleri'ndeki savunmaları var tabii; diri, canlı, toparlayıcı, geri basmayan. Başkan'ın bir lafı vardı; "Ödünü seçmek siyasi mücadelede yanlıştır. Fizik yasalarına göre, eğik bir düzeyde yürümeyi seçmek, irade dışı hızlı bir ritme girmektir. Koşmaya başlar insan, sonra da tepe taklak düşer. Öyle bir yüzeyi seçmemek lazımdır ideolojik ve politik mücadelede. Ödünün sonu yoktur" derdi. Ona devam etti. TİP, TSİP, TKP müzakerelerinde de devam etti. Sanırım ki en çok üzüldüğü şey, TKP'nin Sovyetler Birliği ve komünist ülkeler tarafından komünist kabul edilmesi ve TİP'i komünist olarak kabul etmemesiydi. Ondan oldukça rahatsız, rencide olunuyordu o zaman. Ve de güvenilmiyordu TKP'nin gerçekten "birlikçi" olduğuna. Zaten TİP, TSİP, TKP'den, yalnız TİP ve TKP birlik oldu. Birlik Kongresi'nde 309 delegenin yalnız 8 tanesi TİP delegesidir. Yani TBKP kurultayı, Birleşme Kongresi delegelerinin 8 tanesi TİP delegesidir. Güvensizlik birliği bozdu. (...)

Örgütçü tarafını belirtmek istiyorum Başkan'ın. Her liderin dört dörtlük olması mümkün değil. Ama örgütçü tarafı, insan tanıma tarafı, sosyal ilişkiler açısından uygunluk, kolay insan tanıma, sosyal girişkenlik

gibi -ille de bunun da olması lazım değil elbette- ama böyle bir eksik tarafı vardı, onun için ben örgüt işinden anlamam deyip bırakırdı o işleri Nihat Sargın'a. Onun da hafızası çok kuvvetli olduğu için nerede kim var, herkesi bilirdi, herkes ondan bilgi alırdı. Burada bir şeyi belirtmek istiyorum, bu daha çok teorik bir yazının, anılar, deneyimler, kitabının işidir ama dokunup geçmek istiyorum. Dünyada ve Türkiye'de Marksist-Leninist partiler veya hâlâ öyle olduğunu söyleyen partilerde demokratik merkeziyetçilik diye bir ilke vardır. Bunun kısa tarifi belli konuların, parti içi seçimler dahil buna, özgürce tartışılması ve sonra çoğunluğun oyunun karar haline getirilmesi ve bağlayıcılığıdır. Birinci dönem Parti de ikinci dönem Parti de demokratik merkeziyetçiliğe bağlı olmuştur. Ama demokratik merkeziyetçiliğin en demokratiği bizim Parti olduğu halde, belli yanlışlarımız olmuştur. Başkanımızın da "Ben örgüt işlerinden anlamam" deyişi, bu konuda belli zararlar getirmiştir. Örgüt işlerinden anlamam ne demek? Çünkü Başkanlık Kurulu vardır, bir de onu seçen Genel Yönetim Kurulu vardır, daha geniştir. Genel Yönetim Kurulu'nun seçtiği Başkanlık Kurulu kolektif bir biçimde yönetmelidir Parti'yi. Kolektif akıl o kuruldadır. Orada artık başkanın, genel sekreterin farkı yoktur, eşittirler. İkinci dönemde özellikle yapılan şuydu. Bunu söylemek zorundayım, kişisel olarak önem verdiğimden değil. Demokratik merkeziyetçiliğin abartılması gibi bir noktadır bu söyleyeceğim nokta. Başkan veya genel sekreter, önümüzdeki toplantının gündemine bağlı olarak büro sekreterlerinden biri ile toplantı yapıyorsa, bu demokratiklik dışına çıkmaktır. Ve bu bizde vardı. Ve adı da olgunlaştırma, konuyu olgunlaştırmaydı. Oysa olgunlaştırma konusu kolektif aklın geçtiği o kurulda, Başkanlık Kurulu'nda yapılır. Ben bunun şiddetli şikayetçisiydim. Ve Başkan en samimi hali ile ben senin bu itirazını anlayamıyorum derdi. Bunu söylemek istiyorum. Bense bunların tümü Kurul'da konuşulsun isterdim. Herkes eşit ölçüde bilgi sahibi olmalıdır. Şunu söylemiyorum, prensip olarak o konularda farklı düşünüyordum demiyorum, ama eşit değildik. Belli konular iki veya üç kişi arasında konuşulmuş, hem de genel sekreter, büro sekreteri veya genel başkan büro sekreteri ile konuşmuşsa belli bir mesafe alınmış oluyor, siz o kişilerin görüşünü değiştiremezsiniz. Daha da önemlisi, o 5 kişilik kurulun içerisinde ağırlığı oluşturuyorlar. Kolektif

akıl denilen şey zedelenmiş oluyor.

Daha önceki görüşmemizde 12 Mart'ta yurtdışına çıkışınıza Boran'ın karşı olduğunu söylemiştiniz. Boran 12 Eylül'de de yurtdışına çıkmak istemiyor, örgüt kararı ile çıkıyor. Boran'ın bu düşüncesinin arkasında yatan sebep nedir?

Ben, Boran'ın komünist mücadelede Türkiye'nin dışına gitmiş olmanın bir insanı erittiği, ülkedeki mücadeleden koparttığı için yanlış olacağına hükmetmiştir diye kestirebiliyorum. Tahminim bu benim. Şunu söylerdi. "Ben yurtdışına gitmek ve mücadeleye oradan katkı koymaya inanmıyorum" derdi. Bunu söylerdi.

Akademik kökenli olmasının politik yaşant'sında bir etkisi var mıydı?

Belli konuların tartışılmasında, temel çelişkilerin üzerine varmak, açılımını ayarlayabilmek ve teorik argümanları yerli yerine oturtabilmek açısından farkı oluyordu. Başkan'ın teorik yazıları önemlidir. Yalnız Parti yayınlarında değil. O söylediğim '62-64 arasında. Özellikle Parti'ye girmeden önce "Asker sivil kadroların öncü geleneği", "Sosyalizm önümüzdeki aşama değildir" tartışmaları üzerine yazmıştır. Parti Anayasa'ya aykırı yüz küsur yasa hakkında dava açmıştır. Partilere o hak tanınıyordu, Meclis'te temsilcisi olan partiler Anayasaya uygun olmayan yasalar hakkında dava açabiliyorlardı. '61 Anayasası ile. Partimiz o konuda rekortmendi yüzlerce dava açtı. "141-142 Anayasa'ya aykırıdır" davası Partimiz tarafından açıldı. 6'ya 7, ya da 5'e 6 oy oranı ile kaybettik. Ama fiiliyatta o maddeleri işlemez hale getirdi Parti mücadeleyle, işlemiyordu.

TİP, TSİP, TKP birleşmesinden söz ettik. Boran'ın bu konudaki temel tavrı nedir?

'80'de başladı bu birlik görüşmeleri, bir kısmına katıldım. Ama Nisan ayında ayrıldım, tasfiyeler başladı. Hem birlik konuşuluyor, hem Parti bu birliği ararken kendi içinde Yalçın Küçükçü arıyordu ki ben de vardım o arama çalışmalarında. Bu konu da şöyledir. Yalçın Küçük ilk önce *Cumhuriyet* yazarıydı. *Cumhuriyet*'in bir geleneği varmış, gazete yazarları herhangi bir partinin önemli kurul üyesi olamazlarmış, böyle

TİP üst yönetimi bir toplantı esnasında

bir gelenek varmış. Yalçın Küçük'ün Parti'ye katkısını sağlamak için *Cumhuriyet*'ten ayrılması gerekiyordu, Parti ayrılmasını istedi gazeteden, o da ayrıldı. *Yürüyüş* dergisinin yayın yönetmeni oldu. Yayın yönetmenliğini sürdürürken Çankaya ilçesinden ve Ankara il kurulumuzdan şikayet geldi birkaç kez. *Yürüyüş* dergisi ayrı bir parti merkezi haline geliyor diye. Yalçın'ın öyle zengin bir tarafı vardı o zaman da. Disiplin altına alınamaz, renkli bir adamdır. Başkan da ayda ya da iki haftada bir yazı yazmak zorunda kalıyordu, Yalçın Küçük'ün görüşleri Parti çizgisi dışına çıktığında düzeltmek, toparlamak için. Sonuçta Parti'den çıkarılması gerekti. Ben de razı geldim bu duruma. Ama daha sonra, doğal sayabileceğimiz Parti içi muhalefet de Yalçın Küçükçü sayıldı. Çok kolayca Yalçın Küçük taraftarlarının avına dönüştü Parti içerisindeki durum. Ben buna karşı çıktım, ilgisi yoktu o şikayetlerin Yalçın Küçük'le. Şöyle toparlamak mümkün, Parti içinde TİP - TSİP - TKP birliği kararına rağmen, birliğe gidip tek güçlü bir parti olalım kararını alan üç partiden biri olan TİP kendi içinde Yalçın Küçükçü, giderek TKP'li aramaya başlamıştı. Soruşturmalar açılınca, ben bunun yanlış olduğunu, tarihi bir sorumsuzluk olduğunu belirttim. Nihayet mecbur kalınca da, "Madem

dönmüyorsunuz kararınızdan, ben bu tarihi sorumsuzluğa katılmayacağım" diyerek ayrıldım idari görevimden, Parti üyesi kaldım. Bundan sonrasını bilmiyorum, ben yurtdışında kaldım. Ama kendi iç disiplinimden dolayı TİP'liydim. Herkes beni TİP'li biliyordu, öyle davranıyordu, ama o tarihten sonraki disiplin içinde değildim.

Behice Boran'dan Türkiye soluna ne kalmıştır sizce?

İdeolojinin önemi ve Marksist-Leninist ilkelerin savunulması gerektiği. Marksizm Leninizm basit bir entelektüel kültür işi değildir; toplumu, tarihi değiştirecek gücü olan bir dünya görüşüdür. Sağlam bir ideolojik dünya görüşüdür ve prensipleri yaşar. Görüşüm odur ki, gerek devrim teorisi, gerek işçi sınıfının öncü parti teorisi yaşamaktadır ve kazanacaktır. Bunun iyi bir savunucusudur Başkan. Siyasi mücadelede ideolojiden ödün verilmez, sıkı durulur konusunda örnek bir insandır.

TİP'in Türkiye solu içerisindeki önemi neydi? Birinci ve İkinci TİP'i ayrı ayrı değerlendirebilir misiniz?

Birinci TİP biraz evvel söylediğim ilkelere dolaylı olarak bağlı bir partiydi. Birinci TİP döneminde Türkiye yasaklar ülkesiydi. Marksizm Leninizm'in yasak olduğu Türkiye'de, polis tarafından sık sık Rusya'ya ait bir kitap olduğu iddiası ile bile kovuşturma açılırdı. Anti-komünizmin çok derin ve ağır bir biçimde yaşandığı bir ülkeydi. Birinci TİP anti-komünizmin çok ağır yaşandığı bir ülkede, Marksist literatüre uygun kavramlar kullanmadan; toplumculuk, sosyal adalet gibi kavramlar kullanarak ideolojiye ve prensiplere bağlı bir siyaset üretebilmiştir. Hem öğretmişizdir, hem öğrenmişizdir kitleden. Üç beş sene içerisinde, o zaman 27-30 milyon nüfusu olan ülkede, 256 bin oy alan bir birikimi ifade etmiştir. (...) Birinci TİP'te önemli olan buydu. Kaba saba da olsa genel olarak bu arayışa cevap veren bir parti oldu TİP. (...)

Birinci TİP'in İkinci TİP'e aktarabildiği konusuna gelince. Koşulları çok farklıydı tabii. Birinci TİP gelişmenin motoru durumunda ve sonraki pek çok partinin liderleri ve üyeleri TİP'in üyeleridir. Kürt hareketinin canlı olan, bilinçli olan elemanları TİP'li.

Behice Hanım'ın Türkiye İşçi Partisi'nin siyasi ve ideolojik kimliğine çaldığı özgün renk nedir, böyle bir özgün katkısı olmuş mudur? Ya da tersinden sorarsak Behice Hanım'ın olmadığı TİP neye benzerdi?

Özel yaşamına Parti yaşamı açık şekilde ağır basardı. Partili Boran olarak vardı. Bunu açmak isterim. '80 öncesi, '78-79'larda... Hastaydı, damar kalp sorunları vardı. Ama enerjisi vardı. Kurul toplantılarına mutlaka saatinde gelirdi, disiplinliydi. Kongre olacağı zaman, kongrelerden iki üç gün öncesinden enerji toplardı. Ömrünü uzattı bence bu disiplini ile. İradesine böyle hakim, özgün renk bu birincisi. İkincisi ise daha genel... Yaşamını Parti yaşamı belirlerdi.

Parti adına sözcü olarak savunma yaptı, Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde savunma yaptı. İstanbul İl Kongresi'nde Mahir Çayan taraftarları, Perinçek taraftarları, büyükçe bir düğün salonunda mangalar halindeydiler. Amaç da, "Oportünist TİP'i devrimcilerin ele geçirmesi" idi. 69-70 yılları. Başkan geldi konuşma yaptı, ben de oradaydım. Sık sık şamata ile sözünü kesip baskı yapmaya kalktılar. "Susup dinleyeceksiniz" dedi. Yalnız öğretmenlik olayı değil bu, yürek işi. Özgün renk dediniz ya, tamamlamak istedim.

Arkadakiler soldan sağa: Bahadır T., Soydan Keneş, Onur Küçükarslan, Tahsin Akpınar. Öndekiler: Güzellâ Bayındır, Şule Süzük, Özge Özyılmaz ve Seda Özüm Duran. Mayıs 2006, Nâzım Hikmet Kültür Merkezi bahçesi, İstanbul

SineGöz Film Atölyesi

Atölye, Haziran 2002'de kuruldu. Yapımcılık, senaryo, kamera, ışık ve kurguyu da kapsayacak şekilde, üretimin her aşamasını kendi olanak ve kadrolarıyla bağımsız olarak yürütüyor.

Topluluk, sinemanın, genel olarak görsel iletişimin sunduğu olanakları toplumun hizmetine sunmak ve ürünleri ile ticari sinemanın dışında kalarak, hem içeriksel hem de biçimsel anlamda alternatifini üretmek iddiasını taşıyor.

Tarihsel süreçlerin ve kişiliklerin, tarafsız kalarak anlaşılamayacağı ve anlatılamayacağı ilkesiyle hareket eden Atölye, bağımsızlığın tarafsızlık olarak telâffuz edilmesine karşı çıkarken; eşitlik-özgürlük mücadelesinde ve aydınlanmada "taraf" olduğunu ısrarla vurguluyor.

Mücadele ederken büyüyen, büyürken mücadele eden aydının hikayesini anlatmak... SineGöz Film Atölyesi, "Akıntıya Karşı" dizisinde, hareket noktasını belirlerken temel olarak bu doğrultuda hareket ediyor. "Akıntıya Karşı" projesi ile Türkiye insanına ve aydınlanma mücadelesi-

ne emeği geçmiş onurlu aydınlarımızı gündeme taşıyarak, Türkiye topraklarının verimsiz, Türkiye aydınının köksüz olmadığına işaret ediyor.

Güzellâ Bayındır, Gülzerin Kızıler, Onur Küçükarslan, Özge Özyılmaz ve A. Şule Süzük tarafından Haziran 2002'de kurulan SineGöz Film Atölyesi, bugüne kadar gruba katılan-ayrılan, destek veren, katkı sağlamak için elinden geleni yapan pek çok dostla var olabildi. Atölye bugün Güzellâ Bayındır, Onur Küçükarslan, A. Şule Süzük, Turan Soydan Keneş, Özüm Seda Duran ve Tahsin Akpınar ile yoluna devam etmektedir.

Atölyenin çalışmalarına www.sinegoz.org adresinden ulaşılabilir.

Topluluğun Filmleri

Akıntıya Karşı... Aziz Nesin
[42 dk. - Haziran 2003]

Bir yıllık bir çalışmanın ürünü olan "Akıntıya Karşı... Aziz Nesin" adlı belgesel, Türkiye aydınlarını konu alan bir belgesel serisi projesinin ilk ürünü. Belgesel, Aziz Nesin'i hatırlatmayı ve onun savunduğu değerleri tartışmayı amaçlıyor. SineGöz, "içeriği fazlasıyla boşaltılan ve sanatçı, entelektüel anlamlarında kullanılmaya çalışılan aydın kavramını yeniden tanımlama" amacına en uygun isim olduğu için ilk konu olarak Aziz Nesin'i seçti. Film ismini; her zaman için ilkelerini koruyabilmiş, bu inadı ve öncülüğü yüzünden sadece düşmanları tarafından değil, yakınındaki insanlar tarafından da yalnız bırakılmış, çoğu zaman "onlara rağmen" adım atmayı tercih edebilmiş Aziz Nesin'in mücadelesinden ve karakterinden almaktadır. Belgesel ile Aziz Nesin bir bütün olarak tartışılmaya ve anlatılmaya çalışılmıştır. Film, 2003 yılında İstanbul Kısa Filmciler Derneği Ulusal Kısa Film Festivali Jüri Özel Ödülü aldı.

Akıntıya Karşı... Orhan Kemal
Bereketli Topraklar Üzerinde [46 dk. - Ocak 2005]

"Tarihte bazı anlar var yıldızlar parlar. Şimdi yıldızların söndüğü bir dönem. Nasıl ki '50–60 dönemi yıldızların sönük olduğu bir dönem. O dönemde Orhan Kemal ne yapabilirdi? En namuslu şeyi yaptı. Kendi memleketinde Adana'da Parti'nin başına geçti. Mücadele etti. Her şeyi

göze aldı, değil mi?"

Rasih Nuri İleri'nin söylediği gibi "en namuslu işi yapan", mücadele içerisinde var olan aydınlardan birisi Orhan Kemal. "Akıntıya Karşı" yürümeyi seçenlerden...

Sanatçı-siyaset tartışmalarının sıkça yapıldığı ülkemizde duruşunu ve omurgasını tam da bu tartışmalara cevap olacak biçimde koruyan Orhan Kemal, siyasi kimliği, aydın duruşu ve yazarlığı ile günümüzün siyasetsiz ve kimliksiz birçok aydınının tam karşısında yer alıyor. Duruşu ve ifade ettikleri ile de bereketli topraklara güvenmenin adı oluyor.

Film, 16. Uluslararası Ankara Film Festivali Belgesel Kategorisi'nde İkincilik Ödülü aldı.

Akıntıya Karşı... Behice Boran

Tek Başına Bir Koro [90 dk. - Mayıs 2006]

Elinizdeki kitabın ekinde DVD olarak verilen belgeselin ilk gösterimi 2006 Mayıs ayında yapıldı. 2004 yılının Aralık ayında yapım çalışmaları başlayan film, İstanbul, Ankara, İzmir, Denizli ve Manisa'da filmin yönetmenlerinin katıldığı özel gösterimlerde yaklaşık 3000'den fazla izleyiciyle buluştu.

Türkiye'nin ismini '50'li yıllarda "Türk Barışseverler Cemiyeti" ile duyduğu Boran'ın, başarılı ve öncü bir akademisyen, mücadeleci bir barışsever, sosyalist bir milletvekili, Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı ve bir sıra neferi olarak portresini çizen SineGöz, Türkiye'nin bu ilk kadın parti başkanının gündelik hayatını da aydınlatıyor.

Türkiye'nin en önemli siyasi dönemeçlerine tanıklık etmekle kalmamış, bu süreçlerde aktif rol oynamış Boran'ın hayatını ve mücadelesini anlatırken, Türkiye sosyalist hareketinin tarihine de tanıklık ediyor SineGöz. '60'larda meydanlarda ve Meclis'te işçi sınıfının sesi, '70'lerde Sosyalist Devrim tezinin temsilcisi olmuş Türkiye İşçi Partisi hakkında ilk elden pek çok anı, tez ve bilgi sunan belgesel, Türkiye solunun güncel sorunlarına da ışık tutuyor.

Türkiye sosyalist hareketinin önemli isimlerinin yanı sıra, Boran'ın yoldaşları, dostları, öğrencileri ve konunun uzmanları ile yapılan 40'dan fazla röportaj, Boran'ın mücadelesini anlama ve anlamlandırma çabası-

nın ötesinde, tek başına bir koro olmayı başarmış bir mücadele insanının anısı karşısında bir saygı duruşu olarak da anlam kazanıyor. Sıdıka Su, Fatma Başaran, Mübeccel Kıray, Meliha Boratav, Nihat Sargın, Sadun Aren, Tarık Ziya Ekinci, Alp Selek, Yalçın Cerit, Osman Sakalsız, Metin Çulhaoğlu, Nurten Arıcan, Ersin Salman, Bekir Yenigün, Mihri Belli, Sevim Belli, Nabi Yağcı, Gökhan Atılgan, Aydın Engin röportajları belgeselde yer alan isimlerden sadece bir kısmı.

Ek Okumalar ve Kaynakça

Altan, Çetin; Ben Milletvekili İken, Ankara 1971

Aren, Sadun; Puslu Camın Arkasından, Ankara, 2006

Atılgan, Gökhan; Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007

Aybar, Mehmet Ali; TİP Tarihi 1 İstanbul, 1988

Aybar, Mehmet Ali; TİP Tarihi 2 İstanbul, 1988

Aybar, Mehmet Ali; TİP Tarihi 3 İstanbul, 1988

Aydınoğlu, Ergun; Türk Solu(1960–1971): Eleştirel Bir Tarih Denemesi, İstanbul 1992

Bahadınlı, Yusuf Ziya; Meclis'in İçinde Vurdular Bizi, 2006, İstanbul

Behice Boran: Son Nefesine Kadar, Amaç, İstanbul 1988

Belli, Mihri; İnsanlar Tanıdım, İstanbul, 2000

Belli, Sevim; Boşuna mı Çiğnedik?, İstanbul 1994

Boran, Behice; Halide Edip'in Yeni Romanları, Yurt ve Dünya 5, 1941

Boran, Behice; Modern Şehir Örneği, Yurt ve Dünya 6, 1941

Boran, Behice; İptidailik ve Medenilik Meselesi, Yurt ve Dünya 9, 1941

Boran, Behice; Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki, Ankara, 1945

Boran, Behice; Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları, 1968, İstanbul

Boran, Behice; İki Açıdan TİP Davası, 1975, Ankara

Çetik, Mete; Üniversitede Cadı Kazanı: 1948 Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Savunması, İstanbul, 1998
Çulhaoğlu, Metin; Sahi Bir 'İkinci Tip Vardı', soL 22, İstanbul,1998
Çulhaoğlu, Metin; Bir Mirasın Güncelliği Tarih, Türkiye, Sosyalizm, Ankara, 1996
Çulhaoğlu, Metin; Bin Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu, İstanbul, 1997
Çulhaoğlu, Metin; Solda Yürüyüş Polemiği, 1991, İstanbul
Dinler, Ahmet Hamdi; TİP Tarihinden Kesitler (1961–1971) , İstanbul, 1990
Feroz, Ahmad; Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)
Gelenek Yazıları; Sosyalist Devrim Teorisi, 2005, İstanbul
Güler, Aydemir; Son Kriz, 1999, İstanbul
Güler, Aydemir; Türkiye Sol Tarihinde Yöntem ve Tartışmalar, 2010, İstanbul
İleri, Rasih Nuri; TİP'de Oportünist Merkeziyetçilik (1966–1968), 1987, İstanbul
Kayalı, Kurtuluş; Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri, 2001, İstanbul
Mumcu, Uğur; Bir Uzun Yürüyüş, Mart 1999, Ankara
Mumcu, Uğur; 40'ların Cadı Kazanı, 1990, İstanbul
Salman, Turhan; TİP Parlamento'da, Cilt 1, 1963 - 1966, 2004, İstanbul
Salman, Turhan; TİP Parlamento'da, Cilt 2, 1966 - 1967, 2004, İstanbul
Salman, Turhan; TİP Parlamento'da, Cilt 3, 1967, 2004, İstanbul
Salman, Turhan; TİP Parlamento'da, Cilt 4, 1967 - 1969, 2004, İstanbul
Salman, Turhan; TİP Parlamento'da, Cilt 5, 1969 - 1973, 2004, İstanbul
Sargın, Nihat; TİP'li Yıllar, (1961-1971): Anılar Belgeler 1, 2001, İstanbul
Sargın, Nihat; TİP'li Yıllar, (1961-1971): Anılar Belgeler 2, 2001, İstanbul
Sargın, Nihat(Yayına Hazırlayan) Behice Boran Yazılar-Konuşmalar-Söyleşiler-Savunmalar, 2010, İstanbul
Sertel, Sabiha; Roman Gibi, 1987, İstanbul
STMA C.5 Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi
STMA C.6 Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi
STMA C.7 Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi
Soysal, Sevgi; Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu, 1976, Ankara
Urgan, Mina; Bir Dinazorun Anıları, 2002, İstanbul
Va-Nu, Müzehher; Bir Dönemin Tanıklığı, 1997, İstanbul
Yaraman, Ayşegül; Biyografya 2: Behice Boran, 2002, İstanbul

Bu kitap, SineGöz Film Atölyesi'nin "Akıntıya Karşı... Behice Boran: Tek Başına Bir Koro" film çalışmasından yola çıkarak hazırlandı. Kitabın ekinde sunulan DVD'de 90 dakikalık belgesel film ve SineGöz Film Atölyesi'nin diğer çalışmalarının fragmanları yer almaktadır.

Türkiye'nin ismini '50'li yıllarda "Türk Barışseverler Cemiyeti" ile duyduğu Boran'ın, başarılı ve öncü bir akademisyen, mücadeleci bir barışsever, sosyalist bir milletvekili, Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı ve bir sıra neferi olarak portresini çizen SineGöz, belgeselde Türkiye'nin bu ilk kadın parti başkanının gündelik hayatını da aydınlatıyor.

Türkiye sosyalist hareketinin önemli isimlerinin yanı sıra, Boran'ın yoldaşları, dostları, öğrencileri ve konunun uzmanları ile yapılan 37 röportaj, Boran'ın mücadelesini anlama ve anlamlandırma çabasının ötesinde, tek başına bir koro olmayı başarmış bir mücadele insanının anısı karşısında bir saygı duruşu olarak da anlam kazanıyor. Sıdıka Su, Fatma Başaran, Mübeccel Kıray, Meliha Boratav, Nihat Sargın, Sadun Aren, Tarık Ziya Ekinci, Alp Selek, Yalçın Cerit, Osman Sakalsız, Metin Çulhaoğlu, Nurten Arıcan, Ersin Salman, Bekir Yenigün, Mihri Belli, Sevim Belli, Nabi Yağcı, Gökhan Atılgan, Aydın Engin röportajları belgeselde yer alan isimlerden sadece bir kısmı.

"Akıntıya Karşı... Behice Boran" belgeselin çekimi sırasında yapılan görüşmelerin kapsamlı bir dökümünü sunuyor.

22 TL

Yazılama

9 786055 892272